

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DEMOKRAT PARTİ MANİSA MİLLETVEKİLİ ŞEMİ
ERGİN VE TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET
MECLİSİ'NDEKİ FAALİYETLERİ (1950-1960)

Ayşegül ÇİFTÇİ AYDIN

DANIŞMAN
Prof. Dr. Dilşen İNCE ERDOĞAN

İZMİR - 2021

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Demokrat Parti Manisa Milletvekili Şemi Ergin Ve Türkiye Büyük Millet Meclisi’ndeki Faaliyetleri (1950-1960)” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

30/09/2021

Ayşegül ÇİFTÇİ AYDIN

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Demokrat Parti Manisa Milletvekili Şemi Ergin ve Türkiye Büyük Millet

Meclisi'ndeki Faaliyetleri

Ayşegül ÇİFTÇİ AYDIN

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Tarih Programı

Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren demokrasiyi tam anlamıyla yaşamak ve yaşatmak için çalışmalar yapılmıştır. Çok partili hayata geçiş denemeleri yapılmış olsa da Demokrat Parti'nin (DP) kurulması ile beraber tam anlamda demokratikleşme süreci başlamıştır.

Bu tezde, DP Manisa Milletvekili Hasan Şemi Ergin'in özgeçmişine ve meclisteki faaliyetlerine yer verilmiştir. DP'nin kuruluşu, kurucuları, özellikle 1950-1960 yılları arasında yapılan çalışmalara değinilmiştir. Çalışma, giriş, "*Çok Partili Yaşama Geçiş Süreci ve Demokrat Parti'nin Kurulması*", "*Manisa'da Demokrat Parti ve Seçimler*", "*Manisa Milletvekili Şemi Ergin ve Meclisteki Faaliyetleri*" olmak üzere üç bölüm ve sonuçtan oluşmuştur.

Birinci bölümde Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş Denemelerinden, siyasi, ekonomi, dini ve eğitim gibi birçok alanda gerçekleştirilen reformlardan, Çok Partili Hayata Geçiş denemelerindeki iç ve dış etkenlerden, DP'nin kuruluşundan, partinin tüzük ve programından, dörtlü takrirden ve dört büyük kurucularından ve siyasi kimliklerinden bahsedilmiştir.

İkinci bölümde ise DP'nin Manisa ilinde nasıl örgütlendiği, Manisa ilinde yapılan faaliyetleri, il kongrelerine değinilmiş, Manisa'da 1946, 1950, 1954 ve 1960 yıllarında yapılan yerel seçimler ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Yapılan bu seçimlerin sonuçlarına da yer verilmiştir.

Bu çalışmanın üçüncü bölümünde ise üç dönemde de Manisa Milletvekilliği yapmış Şemi Ergin'in hayatı, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki (TBMM) faaliyetleri, meclisteki konuşmaları ve kanun teklifleri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çok Partili Hayat, Demokrat Parti, Şemi Ergin.

ABSTRACT

Master's Thesis

**Democratic Party Member of Parliament of Manisa Şemi Ergin and Activities of
Turkish Grand National Assembly (1950-1960)**

Ayşegül ÇİFTÇİ AYDIN

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of History

History Program

There have been studies to live and keep alive the democracy entirely from the establishment of Republic. Even though there were attempts for multi-party life, the process of democratization started completely with the foundation of Democratic Party (DP).

In this thesis, the autobiography of Şemi Ergin, Democratic Party Manisa Deputy, and his activities at the Turkish Grand National Assembly were explained. Foundation of DP, its founders, especially studies between 1950-1960 were mentioned. This study occurs with three parts; introduction, progress and conclusion.

In the first part of the thesis, the attempts to the transitions to Multi-Party life in Turkey, achieved so many reforms such as political, economic, religious and education, internal and external factors during the attempts of Multi-Party life, the foundation of DP, charter and program of party, quartet proposal and four major founders and their political identities were indicated.

In the second part, how the DP had been organized in Manisa, activities in Manisa, city congresses were expressed. Local elections in 1946, 1950, 1954 and 1957 in Manisa were analyzed. The results of elections were studied, too.

In the third part of this thesis, the life of Şemi Ergin who was the Member of Parliament of Manisa for three periods, his activities at the Grand National Assembly of Turkey, his speeches and legislative proposals were revealed.

Keywords: Multi-Party Life, Democratic Party, Şemi Ergin.

**DEMOKRAT PARTİ MANİSA MİLLETVEKİLİ ŞEMİ ERGİN VE TÜRKİYE
BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDEKİ FAALİYETLERİ (1950-1960)**

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	x
EKLER LİSTESİ	xiii

GİRİŞ	1
-------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

**ÇOK PARTİLİ YAŞAMA GEÇİŞ SÜRECİ VE DEMOKRAT PARTİ'NİN
KURULMASI**

1.1. ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ DENEMELERİ	5
1.2. ÇOK PARTİLİ HAYATIN KURULMASINI SAĞLAYAN ETKENLER	8
1.2.1. Çok Partili Hayatın Kurulmasını Sağlayan İç Etkenler	9
1.2.2. Çok Partili Hayatın Kurulmasını Sağlayan Dış Etkenler	11
1.3. DEMOKRAT PARTİ'NİN KURULUŞU VE DÖRTLÜ TAKRİR	12
1.3.1. Demokrat Parti'nin Tüzük ve Programı	21
1.3.2. Demokrat Parti'nin Kurucuları ve Siyasi Kimlikleri	25
1.3.2.1. (Ali) Adnan Menderes (1899 - 17 Eylül 1961)	25
1.3.2.2. (Mahmut) Celal Bayar (16 Mayıs 1883 - 22 Ağustos 1986)	31
1.3.2.3. (Mehmet) Fuat Köprülü (4 Aralık 1890 - 28 Haziran 1966)	35
1.3.2.4. (Bekir) Refik Koraltan (22 Nisan 1889- 17 Haziran 1974)	38

İKİNCİ BÖLÜM

MANİSA'DA DEMOKRAT PARTİ VE SEÇİMLER

2.1. DEMOKRAT PARTİ'NİN MANİSA'DA ÖRGÜTLENMESİ	41
2.1.1. Demokrat Parti Manisa İlçe Teşkilatları'nın Örgütlenmesi	44
2.2. MANİSA'DA DEMOKRAT PARTİ VE SEÇİMLER	47
2.2.1. 1946 Genel Seçimleri ve Sonuçları	48
2.2.2. 1950 Genel Seçimleri ve Sonuçları	53
2.2.3. 1954 Genel Seçimleri ve Sonuçları	61
2.2.4. 1957 Genel Seçimleri ve Sonuçları	65

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MANİSA MİLLETVEKİLİ ŞEMİ ERGİN VE MECLİSTEKİ FAALİYETLERİ

3.1. ŞEMİ ERGİN VE HAYATI	73
3.2. MANİSA DEMOKRAT PARTİ MİLLETVEKİLİ ŞEMİ ERGİN'İN MECLİS FAALİYETLERİ	82
3.2.1. IX. Dönem Meclis Faaliyetleri	82
3.2.2. X. Dönem Meclis Konuşmaları	104
3.2.3. XI. Dönem Meclis Konuşmaları	119
SONUÇ	122
KAYNAKÇA	125
EKLER	

KISALTMALAR

AA	Anadolu Ajansı
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AP	Adalet Partisi
bkz.	Bakınız
BCA	Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi
BM	Birleşmiş Milletler
BMM	Büyük Millet Meclisi
CHF	Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CMP	Cumhuriyetçi Millet Partisi
çev.	Çeviren
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
der.	Derleyen
DP	Demokrat Parti
ed.	Editör
haz.	Hazırlayan
HF	Halk Fırkası
HP	Hürriyet Partisi
İP	İşçi Partisi
KP	Köylü Partisi
MBK	Milli Birlik Komitesi
MKP	Milli Kalkınma Partisi
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
s.	Sayfa No
ss.	Sayfadan Sayfaya
SCF	Serbest Cumhuriyet Fırkası
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCF	Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
YDP	Yeni Demokrat Parti

YSK

Yüksek Seçim Kurulu

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Yeni Asır Gazetesine Göre Manisa'daki Bazı İlçe Ve Beldelerde Sonuçlar	s. 52
Tablo 2: Yeni Asır Gazetesinin Yayınladığı Bilgilere Göre Merkez Ve İlçedeki Sonuçlar Şu Şekildeydi	s. 59
Tablo 3: 1943-1953 Yılları Arasında Veremli Hasta Ve Ölüm Verileri	s. 109

EKLER LİSTESİ

- EK 1:** Adnan Menderes ve Fuat Köprülü'nün CHP'den ilgilerinin kesildiğine dair
CHP Genel Sekreterlik kararı. ek s. 1
- EK 2:** 1946 yılında kurulan DP Parti Teşkilatları'nın kuruluşlarını gösteren
fihrist. ek s. 2
- EK 3:** 1946 yılında kurulan DP Parti Teşkilatları'nın kuruluşlarını gösteren
fihrist. ek s. 3
- EK 4:** 1946 yılında kurulan DP Parti Teşkilatları'nın kuruluşlarını gösteren
fihrist. ek s. 4
- EK 5:** 1946 yılında kurulan DP Parti Teşkilatları'nın kuruluşlarını gösteren
fihrist. ek s. 5
- EK 6:** 1946 yılında kurulan DP Parti Teşkilatları'nın kuruluşlarını gösteren
fihrist. ek s. 6
- EK 7:** 1950 Genel Seçimleri'ne ait Cumhuriyet gazetesinde yer alan ilk
bilgiler. ek s. 7
- EK 8:** 1950 Genel Seçimleri'ne ait Milliyet gazetesinde yer alan ilk
bilgiler. ek s. 8
- EK 9:** 1950 Genel Seçimleri'ne ait Son Posta gazetesinde yer alan ilk
bilgiler. ek s. 9
- EK 10:** 1950 Genel Seçimleri'ne ait Akşam gazetesinde yer alan ilk
bilgiler. ek s. 10
- EK 11:** 1950 Genel Seçimleri'ne ait Zafer gazetesinde yer alan ilk
bilgiler. ek s. 11
- EK 12:** 1954 Genel Seçimleri'ne ait Yeni Asır gazetesinde yer alan ilk
bilgiler. ek s. 12
- EK 13:** 1954 Genel Seçimleri'ne ait Yeni Asır gazetesinde yer alan ilk
bilgiler. ek s. 13
- EK 14:** 1957 Genel Seçimleri öncesinde Hürriyet Misakı gazetesinde yer alan
DP milletvekili adayları yoklaması haberi. ek s. 14

- EK 15:** 1957 Genel Seçimleri öncesinde Hürriyet Misakı gazetesinde yer alan DP Manisa milletvekili adayları yoklamalarına girecek isimlerin listesi. ek s. 15
- EK 16:** 1957 Genel Seçimleri Öncesi Hürriyet Misakı gazetesinde yer alan Manisa’da DP’li delegelerin, listeye girmesini istedikleri adaylar ile ilgili haber. (Soldan sağa: Samet Ağaoğlu, Şemi Ergin, Nafiz Körez, Muzaffer Kurbanoglu, Sudi Mıhçıoğlu). ek s. 16
- EK 17:** 1957 Genel Seçimleri öncesi Hürriyet Misakı gazetesinde yer alan Adnan Menderes’in Manisa miting düzenlediği haberi. ek s. 17
- EK 18:** 1957 Genel Seçimleri sonrası Hürriyet Misakı gazetesinde DP’nin seçimleri kazanması, Manisa’daki seçim sonuçları ve Manisa’dan milletvekili olarak seçilen DP’lilerin fotoğrafları. ek s. 18
- EK 19:** Hürriyet Misakı gazetesinde yer alan 1957 Genel Seçimleri sonrası kurulan 5. Menderes Hükümeti Kabinesi ve kabinede yer alan Manisa’lı milletvekilleri haberi. Muzaffer Kurbanoglu (solda), Samet Ağaoğlu (ortada), Şemi Ergin (sağda). ek s. 19
- EK 20:** Şemi Ergin’in Milli Müdafaa Vekaleti görevinden (Milli Savunma Bakanı) istifa ettiğine dair Milliyet gazetesinde yer alan haber. ek s. 20
- EK 21:** Şemi Ergin’in Milli Müdafaa Vekaleti görevinden (Milli Savunma Bakanı) istifa ettiğine dair Cumhuriyet gazetesinde yer alan haber. ek s. 21
- EK 22:** Akis dergisinin kapağında yer alan Şemi Ergin’in fotoğrafı. ek s. 22

GİRİŞ

Demokrasinin tarihsel serüveni içerisinde bazı ülkeler demokrasiden uzaklaşma eğilimi gösterirken bazı ülkeler de demokrasi modelleri geliştirerek demokrasiyi bir yönetim şekli olarak benimsedi. Türk toplumu ise tarihsel süreç içerisinde demokrasiyi benimseyerek demokratikleşme yolunda önemli adımlar attı.¹ Mustafa Kemal'in, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a ayak basması ile birlikte, işgal altındaki Türk yurdu için bir kurtuluş mücadelesi başladı. Mustafa Kemal, egemenliğin halkın elinde olduğu düşüncesini vurgulayarak, 19 Mart 1920 tarihinde bir genelge yayınlayarak ülke genelinde seçimlerin yapılmasını istemiş ve seçimler sonucunda da 23 Nisan 1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) açıldı.²

Milli mücadelenin başarı ile sonuçlanmasının ardından, Meclis içinde resmi anlamda siyasi partiler bulunuyordu. Meclis, seçimle ve eski Osmanlı Mebuslar Meclisi'nden Ankara'ya gelen, farklı nitelikte ve farklı mesleklere sahip milletvekillerinden oluşuyordu. Farklılıklar bir açıdan fikir ve görüş zenginliği anlamına gelse de diğer bir açıdan da bütünlüğün ve ortak karar almanın zemini oluşturmada engel teşkil etti ve zamanla ortaya gruplaşmalar çıktı. Bu grupların başında Tesanüt Grubu, İstiklal Grubu, Müdafaa-i Hukuk Grubu, Halk Zümresi gibi birçok farklı siyasi grup kuruldu.³

Büyük Millet Meclisi'nin açılması ile birlikte, 20 Ocak 1921'de ilk ve geçici anayasa olan Teşkilat-ı Esasiye yürürlüğe girdi.⁴ Bu anayasaya göre, iktidar (1.Grup) ve muhalefet (2.Grup) olarak çalışmalarını sürdürdü. Mustafa Kemal ve arkadaşlarının temsil ettiği I. Grup, meclis seçimlerin yenilenmesine karar verirken, II. Grup Mustafa Kemal'in devrimci kişiliğini göz önünde bulundurarak olacakları önceden tahmin ederek seçimlere sıcak bakmadılar. 1 Nisan 1923 tarihinde seçimlerin yenilenmesiyle, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu olarak adlandırılan bu grup, Mustafa Kemal'in önderliğinde siyasal parti biçimine dönüştürülerek Halk Fırkası (HF) adını

¹ Ayşegül Şentürk, "Çok Partili Hayata Geçiş Süreci ve Necmettin Sadak", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, XII/25 (2012-Güz/Autumn), s. 157.

² Kemal H.Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi**, Timaş Yay., İstanbul, 2010, s. 123.

³ Selahaddin Bakan, ve Hasan Çimen, "Türkiye'de Demokrasinin Gelişim Süreci Bakımından Dönemsel Kritiği", **Birey ve Toplum**, Cilt: 9, Sayı: 17, Bahar 2019, s. 131.

⁴ Gökmen Kantar, "Demokrasi ve Türk Demokratikleşmesi Bağlamında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi", **Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED)**, 2020, Cilt: 6, Sayı: 1, s. 126.

aldı.⁵ 1924 yılında isminin başına Cumhuriyet eklenerek 1935 Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) Dördüncü Kurultayı'nda Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) adını aldı.⁶ Partinin amacının vatanı düşman işgalinden kurtarmak olduğu ve bunun için düşünce farkı gözetmeden her türlü vatanseverin birlikte çalışmaları gerektiği vurgulandı.⁷ Milli Mücadele ile ilgili alınacak kararların büyük bir önem teşkil etmesiyle beraber, iyi bir kadro ve iyi bir programlamaya ihtiyaç duyan Mustafa Kemal Atatürk, tek partili yönetimin gerekli olduğunu düşünse de, Türkiye'nin demokratikleşmesi için tek partinin yeterli olmayacağını düşündü. Gelecek nesillere sağlam ve köklü bir demokratik sistem bırakmak için çok partili hayata geçiş Türk tarihi için çok önemli bir yer oluştuyordu.⁸

Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatından sonra CHP Genel Başkanı ve Cumhurbaşkanı olarak göreve başlayan İsmet İnönü, I. Dünya Savaşı'nda (1914-1918) ülkenin ne denli bir yıkıma sürüklendiğini bir asker olarak yaşadı. Bu nedenle ülke için hiçbir faydası ve çıkarı olmayan II. Dünya Savaşı'ndan (1939-1945) uzak tutmaya çalıştı. İnönü'nün ülkeyi savaşa sokmak istememesi ülke içinde ve ülke dışında farklı yorumlara yol açsa da, kendisi "*Ne başkasının bir karış toprağında gözümüz var, ne de başkasına bir karış toprak veririz.*" diyerek ülkenin toprak bütünlüğünü korumaya çalıştığını gösterdi.⁹ Her ne kadar Türkiye'yi savaştan uzak tutmak istese de Mihver ve Müttefik devletlerin baskılarına rağmen¹⁰, savaşa fiilen katılmamış ancak 23 Şubat 1945 tarihinde savaşa katıldığını ilan etti.

II. Dünya Savaşı sonrasında, çok partili hayat geçişte, 7 Ocak 1946 yılında kurulan DP, 1950 Genel Seçimleri'ni kazandı. 27 yıllık tek parti hakimiyetine son vererek iktidarı ele geçirdi. 1950 seçimleri sonrasında, 1954 ve 1957 yıllarında yapılan seçimlerde 3 dönem üst üste genel seçimleri de kazanan DP, 10 yıl boyunca Türkiye'de iktidar partisi olarak kalmayı başardı.

⁵ https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/Anadolu_ve_Rumeli_M%C3%BCdafa-i_Hukuk_Grubu (Erişim Tarihi: 07.07.2021).

⁶ <https://www.chp.org.tr/haberler/chp-tarihi> (Erişim Tarihi: 07.07.2021).

⁷ Necmettin Sadak, "Mecliste Tenkit Nasıl Meşru Olur", **Akşam**, 4 Kasım 1923.

⁸ İdris Yücel, "Sunuş", **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 8, Sayı: 15, Bahar 2012, s. 1.

⁹ Edward Weisband, İkinci Dünya Savaşı'nda İnönü'nün Dış Politikası I, çev: M. Ali Kayabal, Cumhuriyet Yay., İstanbul, 2000, ss. 21-28.

¹⁰ <https://www.ismetinonu.org.tr/ikinci-dunya-savasi-surecinde-turkiyenin-tarafsizligi-ismet-inonu-1948/> (Erişim Tarihi: 01.07.2021).

DP'nin kurulması ve 1946 yılında yapılan genel seçimler, Türkiye'de önemli bir yere sahiptir ve yeni bir dönemin başlangıcıdır.¹¹ DP'nin kurulmasında dört CHP milletvekilinin (Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan), “*Dörtlü Takrir*” olarak bilinen önergeyi hükümetin denetlemesi için TBMM'ye vermeleri ve bu önerenin kabul edilmemesi önemli rol oynadı.¹² Milletvekilleri partiden ayrılarak yeni bir parti kurma girişiminde bulundular. DP Genel Başkanlığına, Cumhuriyet döneminin etkili isimlerinden biri olan Celal Bayar geçti.¹³

7 Ocak 1946 tarihinde kurulan DP, Türkiye genelinde parti örgütlenmesi için birçok ilde çalışmalarda bulundu ve bu illerin başında da Manisa vardı.¹⁴ Manisa il ve ilçelerinde çalışmalara hız verildiği dönemde önemli isimler karşımıza çıkmaktadır. Bu isimlerden biri de, Manisa ilinde 21 Ekim 1947 tarihinde Manisa Barosunda göreve başlayan, 1913 Gebze doğumlu Şemi Ergin'dir. Ergin, sevilen, sayılan ve ılımlı bir devlet adamı olarak tanınmıştır. Aktif olarak siyasetin içinde yer alan Ergin, az konuşan, sakin mizaçlı, içine kapanık bir kişi olarak betimlenmiştir.¹⁵ 14 Mayıs 1950 Genel seçimlerinde, DP Manisa milletvekili olarak TBMM'de yerini aldı. Bununla beraber 2 Mayıs 1954 ve 27 Ekim 1957 yıllarında yapılan genel seçimlerde de Manisa DP milletvekilliğini sürdürdü. IX. , X. ve XI. Dönem Manisa Milletvekilliği yapan Ergin, 9 Aralık 1955'te Devlet Bakanlığı, 28 Temmuz 1957'de Milli Savunma Bakanlığı ve 9 Aralık 1959'da Ulaştırma Bakanlığı görevlerine atandı.

1955 tarihinde 6/7 Eylül olaylarından sonra, ülke çapında yaşanan ekonomik sıkıntılar partiyi olumsuz yönde etkileyerek parti içi çatışmalara zemin hazırlamıştır. Parti içinde yaşanan bu gelişmelerden sonra istifalar ve partiden ihraçlar başladı. 1957 yılında Fuat Köprülü'nün de DP'den istifası parti içindeki sorunların büyüdüğünün göstergesi olarak kabul edilebilir.¹⁶

1957 yılında yaşanan Dokuz Subay olayı ve eldeki belge verilere dayanarak, Şemi Ergin'in bu olaylarda hakkında çıkan tartışmalar ve daha sonraları da 27 Mayıs

¹¹ Cem Eroğul, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, İmge Kitabevi, Ankara, 1990, s. 5.

¹² Necip Fazıl Kısakürek, **Benim Gözümde Menderes**, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1970, s. 50.

¹³ Yaşar Baytal, “Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları (1950-1957)”, **Atatürk Yolu**, Cilt: 10, Sayı: 40, 2007, s. 549.

¹⁴ Murat Turan, “Batı Anadolu’da ‘Hürriyet Meydan Savaşı’: Manisa Örneğinde 1946-1950 Seçimleri”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 29, s. 787.

¹⁵ Zafer Toprak, “Demokrasiye Geçerken Muhalefete Gözaltı: Fişler ve Fişlenenler”, **Toplumsal Tarih**, Sayı: 53, Mayıs 1998, s. 8.

¹⁶ Nasrullah Uzman, “İktidardan Muhalefete M. Fuad Köprülü’nün Siyasi Mücadelesi (1956-1966)”, **Gazi Akademik Bakış**, Cilt: 7, Sayı: 13, Kış 2013, ss. 185-208.

1960 yılındaki askeri darbe¹⁷ ile DP'nin kapatılması gündemi meşgul eden olaylardandır.

Ülkedeki yönetimi demokratik bir hale getirmek, ülke ekonomisini daha refah bir düzeye çıkarmak amacı ile kurulan DP, yaşanan olaylar neticesinde tarih sahnesinden silinmiştir.

¹⁷ Feroz Ahmad, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, çev. Yavuz Alogan, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 163.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇOK PARTİLİ YAŞAMA GEÇİŞ SÜRECİ ve DEMOKRAT PARTİ'NİN KURULMASI

1.1. ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ DENEMELERİ

Tarihin ilk sahnesinden günümüze kadar insanlar hayatlarını bir düzen içinde devam ettirmek için bulundukları koşullara göre bir sistem oluşturmuşlardır. Bu düzeni sağlamak için de farklı yönetim şekilleri denenmiş ve uygulanmıştır. Farklı metod denemelerinde, bulundukları toplumun siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel değerleri önemli rol oynamıştır. Bu sebeple ortaya sayısız yönetim şekilleri çıkmıştır. Bu yönetim şekillerinden biri de hiç şüphesiz ki demokrasidir. Demokrasi ile ilgili bir sürü tanım bulunmaktadır ve hala birçok açıklama yapılmaktadır. Kökeni eski Yunana dayanan bu kelimeyi basit bir şekilde ifade etmek istersek halkın kendi kendini yönetme biçimidir denilebilir.¹⁸ Ancak daha detaylı incelersek demokrasi, Latince bir deyim olan demokrasi halk anlamına gelen “*demos*” ile “*egemenlik-iktidar*” anlamına gelen *kratos* sözcüklerinden oluşmaktadır.¹⁹ Başka bir tanımı göz önünde bulundurursak “*Demokrasi en genel tanımıyla halkın halk tarafından yönetilmesi, egemenliğin millete veya halka ait olmasıdır*”.²⁰ Diğer bir tanım olarak da Abraham Lincoln’ün 1864 yılında verdiği bir söylevde “*halkın, halk tarafından, halk için yönetimi*”ni örnek verebiliriz.²¹

Demokrasinin tarihsel serüveni içerisinde bazı ülkeler demokrasiden uzaklaşma eğilimi gösterirken bazı ülkeler de demokrasi modelleri geliştirerek demokrasiyi bir yönetim şekli olarak benimsemiştir. Türkiye’de ise demokratikleşme süreci Osmanlı Devleti’nde başlayıp daha sonra Osmanlı Devleti yerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti ile gelişimini sürdürmüştür. Bernard Lewis’e göre ise demokrasi;

“Demokrasi Türkiye’ye kolay gelmedi. Fikir ve arzu yeni değildi. Özgürlüğün bağımsızlıkla eş anlamlı olduğu birçok doğu ülkesinin aksine, Türkiye kendine has bir demokratik harekete sahip olmuştu. Bu yalnızca bir milletin diğer

¹⁸ Ejder Yılmaz, **Hukuk Sözlüğü**, Hukuk Sözlüğü, Yorum Matbaacılık, Ankara, 1982, s. 190.

¹⁹ A.Şeref Gözübüyük, **Anayasa Hukuku**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2003, s. 22.

²⁰ R. Cengiz Derdiman, **Anayasa Hukukun Genel Esasları ve Türk Anayasa Düzeni**, Alfa Aktüel Yayınevi, Bursa, 2006, s. 91.

²¹ Şeref İba, **Anayasa Hukuku ve Siyasal Kurumlar**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2008, s. 81.

milletlere karşı sahip olduğu haklarla değil, aynı zamanda millet içinde bireyin de haklarıyla bağlantılıydı.”²² şeklindedir.

Çok partili hayata geçiş denemelerinden önce Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucu partisi olan ve iktidarı tek elinde bulunduran CHP kendisini tüm ülkenin “*temsilcisi*” ve “*ulusal bir parti*” olarak görüyordu.²³ Ülke yönetiminde tek partinin olması ve bütün yetkilerin o partinin elinde bulunması olarak bilinen “*tek parti sistemi*” Türkiye’de 1945 senesine kadar hakim oldu.²⁴ Cumhuriyet’in kuruluşundan bu zamana kadar geçen süre zarfında da tek partili sistem, Türk siyasetinin gelişme sürecinde önemli rol oynadı. Uluslaşma, siyasallaşma ve demokratikleşme gibi kavramların benimsenmesinde etkili oldu.²⁵

1921 yılında Milli Mücadele zamanında, kazandığı zaferlerle İnönü soyadını alan İsmet Paşa dönemin cumhurbaşkanıydı. Mustafa Kemal Atatürk’ün sadık bir destekçisi olan İsmet İnönü, Atatürk’ün ölümünden sonra TBMM tarafından cumhurbaşkanı olarak seçildi.

Atatürk’ün ölümünden sonra doğrudan İsmet İnönü’nün idare ettiği dönemde de, Atatürk tarafından başlatılan reformların ve laiklik hareketlerinin devamlılığı sağlandı.²⁶ Ülke bütünlüğünü korumak, ekonomik ve sosyal alanlarda gelişmeler gösterilerek oluşturulan devrimlerin toplum tarafından kabul edilmesi için gerekli çalışmalar yapıldı. Elbette ki bu çalışmalar yapılırken her dönemde olduğu gibi karşı çıkanlar olmuş ancak alınan kararların istikrarlı bir şekilde devam edebilmesi için yasaları koruyan ve bu yasaları yok sayanlar için de gerekli cezalar uygulandı.²⁷ Lakin CHF’nin almış olduğu birçok kararın, toplumun tamamı tarafından benimsendiğini

²² Bernard Lewis, **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, çev. Boğaç Babür Turna, Arkadaş Yay., Ankara, 2009, s. 406.

²³ Hakkı Uyar, **Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi**, Boyut Yay., İstanbul, 2012, ss. 67-68.

²⁴ Sevdâ Mutlu, “Tek Parti Döneminde Parti-Devlet Bütünleşmesine Bir Örnek: Dilek Sistemi, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: 29, Sayı: 86, Temmuz, 2013, s. 56.; 9 Ağustos 1923’te CHF’nin kurulmasının ardından 17 Kasım 1924’te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF) kurulmuş ancak Şeyh Said İsyanı gerekçesiyle kapatılmıştır. 12 Ağustos 1930 yılında ise Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) kurulmuş ve aynı yıl gerçekleşen Menemen olayından sonra da parti kapatılmıştır. Bu olaylar sonucunda çok partili rejim denemeleri son bulmuştur. Çünkü kurulan partiler, yaşanan isyanlar çok partili hayata geçilmeye hazır olunmadığını göstermiştir ve Atatürk’ün 1938’de vefatına kadar başka gelişme yaşanmamıştır. Şentürk, ss. 159-160.

²⁵ Bülent Tanör, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, Kaynak Yay., İstanbul, 1999, s. 226.

²⁶ Metin Toker, **Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950**, Milliyet Yay., İstanbul, 1970, s. 21.

²⁷ Ali Dikici, “Millî Şef İsmet İnönü Dönemi Laiklik Uygulamaları”, **Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı: 42, Kasım 2008, ss. 163-164.

söylemek doğru olmaz. Devletin bu uygulamalarına karşı gelen gruplar ya da kişiler faaliyetlerini gizli bir şekilde yürütme yollarını tercih ettiler. Alınan sıkı tedbirler ve cezalar sonucunda, eğer faaliyetleri açığa çıkarsa olacakların önüne geçmek için gizlilik yolunu seçtiler. Ayrıca devrimlere karşı gelen bu gruplar devlet kademelerinde de barınamadılar.²⁸

1945 yılına gelindiğinde dünyadaki değişimi gören İsmet İnönü, demokrasi ile ilgili gerekli adımların gerektiği kanaatine vardı. Çünkü savaş ile beraber Batı da yeni bir dünya kurulmuş ve dengeler değişmişti. Türkiye'nin de bu oluşuma ayak uydurması gerekmekteydi. Batının hemen her alanındaki gelişimine yetişebilmesi için Türkiye'nin tek parti iktidarı ile hareket etmesi yeterli değildi. Bu sebeple İnönü demokratik bir hayata geçiş için çok partili hayatın ilk adımlarının atılmasını uygun buldu.²⁹ Konu ile ilgili olarak Feroz Ahmad,

*“İsmet İnönü Müttefiklerin faşizm karşısındaki zaferinin bir sonucu olarak dünyanın köklü bir şekilde değiştiğini fark etti ve yurttan bir patlama olmadan kendinin de duruma müdahale etmesi gerektiğini gördü. 1 Kasım 1945'te, mevcut siyasal sistemin yeni oluşmakta olan kapitalist ve demokratik dünya düzenine paralel bir uyum amacıyla düzeltileceğini açıkladı. Türk siyasal sistemi bir muhalefet partisinden yoksundu ve o da böyle bir partiye izin verecekti.”*³⁰

II. Dünya Savaşı'nın son yıllarında başlayan liberalleşme süreciyle birlikte yeni parti kurulması için gerekli ortam hazırlanmış oldu. 5 Eylül 1945 yılında Hüseyin Avni Ulaş, Cevat Rifat Atilhan gibi kişiler tarafından kurulan Milli Kalkınma Partisi'nin (MKP) ilk genel başkanlığına Nuri Demirağ getirildi. 1945'lerin Türkiye'si'nin önde gelen iş adamlarından biri olarak tanınan Nuri Demirağ, Temmuz 1945'te MKP adını verdiği partinin kuruluşu için başvurdu. Nuri Demirağ'ın kurduğu partinin kadrosundaki milletvekillerinin düşünceleri birbirinden farklılık göstermekteydi. Bununla beraber yeterli siyaset tecrübesi bulunmadığı için parti yönetiminde hatalar yapıldı. Bu hatalardan en biri de parti genel merkezinin yeri idi. Parti gündeme getirdiği yeniliklerle beraber parti genel merkezini İstanbul'da

²⁸ Hasan Çimen, Selahaddin Bakan, “Türkiye’de Demokrasinin Gelişim Süreci Bakımından Dönemsel Kritiği”, **Birey ve Toplum**, Bahar 2019, Cilt: 9, Sayı: 17, s. 132.

²⁹ <https://www.ismetinonu.org.tr/cok-partili-duzene-gecis/>. (Erişim Tarihi: 04.02.2021).

³⁰ Feroz Ahmad, **Bir Kimlik Peşinde Türkiye**, çev. Sedat Cem Karadeli, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul, 2006, s. 133.

kurmasıyla dikkati çekmişti. Halbuki Türk siyaseti başkent Ankara’da etkiliydi. MKP, ilk önce İstanbul ve ilçelerinde hızlı bir şekilde çalışmalarına başladı. Daha sonraları da Anadolu’ya doğru yayılmaya başladı. MKP, her ne kadar İstanbul’da kurulmuş olsa da başarılı ve etkili bir şekilde büyümeye ve ilerlemeye başlıyordu. Çünkü gelecek vadeden fikirlere sahipti. Ekonomik gelişmenin ve refahın yolunun liberal politikalardan geçtiğine inanıyordu.³¹

Kurulduğu günden itibaren başarı elde edemese de çok partili hayatın ilk muhalefet partisi olma özelliğine sahip oldu. Bununla beraber kendisinden sonra kurulan DP’ye de rol model olduğu söylenebilir.³² Türkiye’yi yepyeni bir ortama getiren MKP, kısa süre sonra kurulan DP’nin genişlemesi ve gelişmesi sebebiyle etkinliğini kaybetmeye başladı. DP’nin kuruluşu, MKP içinde çıkan çatışmalar ve ayrılıklar, CHP’den istifaların başlaması, II. Dünya Savaşı’nı bitiren barış görüşmeleri gibi etkenler sebebiyle MKP’nin gelişmesini engellemiş ve partinin çöküşüne zemin hazırladı. 1946 yılında yapılan yerel seçimler sonunda da başarı elde edemeyen parti ileriki yıllarda da istenilen başarıyı elde edemedi. Zamanla parti içindeki ayrılımlar, iç çekişmeler, düşünce ayrılıkları, başkanlık mücadeleleri gibi sorunlar partinin ikiye ayrılmasına sebep oldu.³³ Kurucusu Nuri Demirağ’ın 1957’de vefatının ardından MKP genel kurul toplantısını yapamamış, 22 Mayıs 1958 tarihinde de parti kapatılmıştır.³⁴

1.2. ÇOK PARTİLİ HAYATIN KURULMASINI SAĞLAYAN ETKENLER

Türkiye, 1939-1945 tarihleri arasında yaşanan II. Dünya Savaşı’na fiilen katılmamış olsa da, savaştan ekonomik ve siyasi anlamda etkilendi. Gerek ülke içinde gerekse de ülke dışında oluşan baskılar Türkiye’nin demokratikleşme sürecinde önemli rol oynadı. Özellikle II. Dünya Savaşı’ndan sonra dünyadaki diğer ülkelerinin

³¹ Ercan Haytoğlu, “1945’te Çok Partili Siyasi Hayata Geçişte Bir İlk: Milli Kalkınma Partisi”, **Türkler**, Cilt: 16, ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek ve Salim Koca, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, s. 784.; *İktidar partisi olan CHP karşısında Milli Kalkınma Partisi’nin ve DP’nin kurulması ile “Çok Partili Hayat” başlamış ve zamanla yeni partiler de katılmıştır.* Yaşar Özüçetin, “Demokrasiye Geçiş, Demokrat Parti’nin Kuruluşu, 1946 Seçimleri”, **Türkler**, Cilt: 16, ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek ve Salim Koca, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, ss. 765-773.

³² <https://www.akhisargozde.com/yazarlar/ismail-gurol-ugurlu/turkiye-nin-ilk-muhalefet-partisi-milli-kalkinma-partisi-5-eylul-1945/193/>, (Erişim Tarihi: 7.03.2021).

³³ Orhan Özacın, “Siyaset Tarihimizde Milli Kalkınma Partisi”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 2, 2013, s. 215.

³⁴ Esat Öz, “Türkiye’de Demokrasiye Geçiş Süreci (1944-1950)”, **Liberal Düşünce**, Yaz 1996, s. 47.

demokratik değişime ayak uydurması, Türkiye'nin de ülke yönetiminde köklü değişikliklere gitmesi gerektiği ortaya çıktı.

1.2.1. Çok Partili Hayatın Kurulmasını Sağlayan İç Etkenler

Türkiye, II. Dünya Savaşı'na girmemiş olsa da, savaşın özellikle sosyal ve ekonomik etkileri kuvvetli şekilde kendini gösterdi.³⁵ II. Dünya Savaşı boyunca, CHP Hükümetleri tarafından alınan kararlar, halkın hükümete karşı olan güvenini iyice kaybetmesine yol açtı. Alınan kararlardan en önemlilerinden biri Milli Korunma Kanunu'dur.³⁶ Milli Korunma Kanunu ile birlikte, hükümet üretim ve tüketim ile ilgili bazı tedbirler aldı. Üretim ve tüketim arasındaki bozulan dengeyi korumak amaçlı alınan kararlar zenginlerin karına olsa da küçük işletmeleri ve çiftçiyi zor durumda bıraktı. Köylünün ürettiği ürünün kendisine ve hayvanlarına yetecek kadarını alıp kalanını devlete makul bir fiyatla satması kararlaştırıldı. Kararlaştırılan bu ücret her ne kadar üreticiyi zor durumda bırakmayacak şekilde ayarlansa da orta dereceli ve durumu çok da iyi olmayan üreticiyi zor durumda bıraktı. Çünkü ürün satışları yapılırken zengin köylüler ve üreticilere diğerlerine göre ayrıcalık tanınmış ve haksız bir uygulamaya gidildi. Durum böyle olunca fiyatlar hızlı bir şekilde arttı, karaborsa etkin rol oynadı ve halk ciddi sıkıntılar yaşadı.³⁷ Hükümet bu sıkıntıları gidermek için

³⁵ *Türkiye harbe girmediydi ama harbin gerek iktisadi gerekse içtimai ve ahlaki tesirleri Türkiye'de de müşahade olundu. Hayat birden ve son derece pahalılaşmıştı. Harb ne müstehlik ve de de müstahsile, ortada tufeyli bir sınıfa yaramıştı. Hükümet acz içinde idi. İztıraplara cevap veremiyordu. Türk maliyesinde aynı hata tekrarlanmış ve enflasyon yapılmış, para kıymetini kaybetmişti. İhraç ve ithal sistemi bozuktu. Memlekette hükümete karşı gene bir hoşnutsuzluk başgöstermişti. Milli ekonomi hesabına verilen kararlar realist değildi, hayatı indi ve hayali formüllerle ucuzlatmak hevesi daima aksi neticeler çıkarıyordu. Adnan Menderes - Siyasi Hayatı ve Nutukları, haz. Sabahattin Parsadan, Cemalettin Hunca ve İsmail Göktürk, Türk Basın Ajansı Neşriyatı, 1955, s. 30.*

³⁶ Karpaz, s.179.; Çıkarıldığı tarihten itibaren kısa süre sonra çok sık değişikliklere uğrayan yasa, tek partili dönemde uygulanan devletçi otoriter anlayışın yanı sıra, yıllarda yaşanan İkinci Dünya Savaşı'nın Türkiye'de yaratabileceği ekonomik sıkıntı ve sorunları daha kolay aşabilmek amacıyla hazırlanmıştı. Mustafa Albayrak, "Demokrat Parti Döneminde Milli Korunma Kanunu Uygulamaları (1955-1960)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: 23, Sayı: 67-68-69, 2007, s. 220.

³⁷ Şevket Süreyya Aydemir, kitabında şu ifadelerle yer vermektedir. "...Ama şartlar da gerçekten kötüydü. Ve sabah güneş doğarken gözünü yeni güne açan her vatandaş, o gün sofrasına bir dilim ekmek koyup koyamayacağını ve ordunun yönetim mevkilerinde görevli her komutan, o gün askerine ne yedireceğini, yemsizlikten kırılan hayvanlarına bir avuç yem bulunup bulunamayacağını; uçaklarına, motorlarına kaç günlük benzin ve motorlu vasıtalarına kaç tane yedek lastik bulabileceğini kaygıyla düşünüyordu.." Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam 1938-1950*, II. Cilt, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993, s. 203.

yeni tedbirlere başvurmasına rağmen sonuç beklendiği gibi olmadı.³⁸ Bu olaylar ile beraber savaş için sadece halktan ürettiği ürün alınmadı, savaşa her an katılabilme ihtimaline karşı orduya asker alımı da büyük sorunlara neden oldu. II. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye’de nüfusun çoğunluğu köylerde yaşamaktaydı. Bu durum orduya katılıp, silah altına alınacak erkeklerin de çoğunluğunun köylerden olması anlamına gelmekteydi. Nitekim bu süreç köylerdeki iş gücünün azalmasına ve doğru orantılı olarak üretimin düşmesine neden oldu.³⁹

Çok partili hayata geçmeden önce alınan kararlardan bir diğeri de Varlık Vergisi’dir. Devlet, mali sıkıntılardan kurtulmak için varlıklı ve yüksek gelir sahibi kimselerden alınacak olan vergilerle yeni bir kaynak bulma amacı içerisindeydi. Ayrıca haksız kazanç elde eden kişilerin mallarının bir kısmına el koyarak düzeni sağlamaya çalışmıştı. Ancak Varlık Vergisi reformu istenildiği gibi uygulanamadı. Bu sebeple uygulamadan vazgeçilerek tarihe başarısız bir uygulama olarak geçti.⁴⁰

Varlık Vergisi Kanunu’ndan kısa bir süre sonra çıkarılan Toprak Mahsulleri Vergisi ile de savaş koşullarından yararlanıp yüksek gelir sağlayan çiftçiler için tasarlandı. Varlık Vergisi’nin tamamlayıcısı olarak görülen bu vergi de diğer uygulamalar gibi sağlıklı bir şekilde yürütülemedi. Çünkü zengin ve fakir çiftçi arasında herhangi bir fark gözetilmeden uygulandı. Bu da zaten durumu iyi olmayan köylüyü daha da zor şartlar altında yaşamaya itti.⁴¹

II. Dünya Savaşı’nın sonuna doğru, CHP Hükümeti, yaşanan sosyal ve ekonomik sıkıntıların ardından çiftçiyi kaldırmak amacıyla Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu çıkarmaya karar verdi. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’nun amacı, topluma dağıtılan toprak parçaları ile toplum yapısını da geliştirerek değiştirmektir. Sadece toprak dağıtmak değil bununla beraber çiftçiye uygun krediler sağlamak, köylünün yaşam koşullarını iyileştirmek, çiftçiyi üretim konusunda bilgilendirmek gibi projeler yer almaktaydı. Ancak CHP Hükümeti’nin gündeme

³⁸Abdolvahap Akıncı ve Sefa Usta, “Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçişte Etkili Olan İç ve Dış Faktörlerin Analizi”, **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 17, Sayı: 29, 2015, s. 48.

³⁹ Özlem Sökmen Gürçam ve Ömer Faruk Aydın, “Cumhuriyet’in Kuruluşundan Günümüze Türkiye’nin Tarımsal Destekleme Politikaları”, **Route Educational and Social Science Journal**, Volume 6(8), September 2019, s. 60.

⁴⁰ Kerem Karabulut, “11 Teşrinisani 1942 Tarihli Varlık Vergisi’ne Bir Bakış”, **AÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 27, Erzurum, 2005, ss. 325-333.

⁴¹ Abdolvahap Akıncı ve Sefa Usta, s. 49.

getirdiği bu kanun, aynı zamanda CHP üyesi olan Adnan Menderes, Emin Sazak gibi büyük toprak sahiplerinin tepkisine neden oldu. Tepki zamanla büyüdü ve bu isimlerin CHP'den ayrılıp DP'nin kurulmasına öncülük etmesine neden oldu.⁴²

II. Dünya Savaşı boyunca CHP Hükümetleri tarafından alınan bu kararlar, hem başarısızlıkla sonuçlanmış hem de halkın dönemin tek partisi olan CHP'ye bakış açısını değiştirerek tepki göstermesine ve yeni arayışlara gitmesine sebep olmuştu.⁴³

1.2.2. Çok Partili Hayatın Kurulmasını Sağlayan Dış Etkenler

Mustafa Çufalı'ya göre, Türkiye'nin çok partili hayata geçişteki temel dinamiği, Türkiye'nin tarihi ve coğrafi konumundan kaynaklanmaktadır. Bu temel dinamik, Türkiye'yi dışarıdan yönlendirmede etkili olan Batı dünyasıdır. Bu neticede demokrasinin doğduğu ve sistemleştiği Batı dünyası ile tarihi ve coğrafi bakımından sürekli etkileşim içinde olması, Türkiye'nin demokratik sisteme geçmesini kaçınılmaz kılmıştır.⁴⁴

II. Dünya Savaşı'nın başlangıcından beri tarafsızlığını ilan eden Türkiye, zaman zaman savaşa katılan devletlerin tepkisini çekmiştir. Türkiye, savaşa katılmayarak denge politikası izlemekteydi. Ancak süreç içerisinde yeni oluşan sisteme adapte olmak zorunda kaldı. Dış politikada izlediği denge politikasının sonuna yaklaştığı hisseden Türkiye, bu şartlar altında bir tarafta bulunması gerektiği düşüncesi ile savaşın sonuna doğru Birleşmiş Milletler'in (BM) resmen kurulacağı San Francisco konferansına katılabilmek amacıyla Almanya, İtalya ve Japonya'ya savaş ilan ettiğini açıklayarak tarafını belli etmiştir.⁴⁵ Yüksel Kaştan olayı şu şekilde açıklamıştır:

“II. Dünya Savaşı sonrasında barışı sağlamak amacıyla Yalta Konferansı'nda BM Güvenlik Konseyi'ndeki oylama sonucunda beş ülkeye (ABD, Çin, SSCB, İngiltere, Fransa) sürekli ‘temsil’ ve ‘veto’ hakkı verilmiştir. Zirve sonunda

⁴² Sabrina Kayıkçı, “Cumhuriyet'in Kuruluşundan Günümüze Kadar Köye ve Köylüye Yönelik Olarak İzlenen Politikalar”, **Türk İdare Dergisi**, Sayı: 448, 2005, s. 4.

⁴³ Atacan Şahin, “Türkiye'nin Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Seçimler ve Seçmen Davranışları”, **TASAM Siyasal İletişim Enstitüsü**, Ekim 2020, <https://baskanlikreferandumu.siyasaliletisim.org/blog/2008/10/24/tuerkiyenin-cok-partili-hayata-geci-suurecinde-secimler-ve-secmen-davranlar/>. (Erişim Tarihi: 8.03.2021), s. 2.

⁴⁴ Mustafa Çufalı, “Cumhuriyet Döneminde Çok Partili Hayata Geçişte Rol Oynayan Dinamikler”, **Liberal Düşünce**, Cilt: 10, Sayı: 38, 2005, s. 55.

⁴⁵ Özgün Erler Bayır, “Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Solda Partileşme”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 45, Ekim 2011, s. 47.

Avrupa’da demokratik rejimlerin kurulacağı ortak bir demeçle açıklanmıştır. Buna göre BM ilk toplantısını San Francisco’da 25.04.1945 tarihinde yapacaktır. İsmet Paşa ‘‘San Francisco Konferansı’’na delege göndermesiyle Türkiye’de demokratikleşmeye geçileceğini kabul etmiştir.’’⁴⁶

II. Dünya Savaşı’nın sonuçları birçok ülkeyi etkisi altına almıştı. Demokratik yönetim biçimini benimseyen ülkeler savaştan galip ayrılırken, tek parti ile yönetilen devletlerin savaştan yenik olarak çıkmaları tek parti yönetiminin değerini ve itibarını kaybetmesine sebep oldu. Bununla birlikte kurulan yeni dünya düzeni ve Amerika Birleşik Devletleri’nin (ABD) demokratikleşmeyi dünya devletlerine yayma çalışmaları da savaş sonucunda karşılaşılan etkenlerdir.

Türkiye’nin çok partili hayata geçişinde sadece II. Dünya Savaşı ve sonuçları etkili olmamıştır. Aynı zamanda Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) savaştan sonra güçlü bir devlet haline gelmesi de etkili olmuştur. Çünkü SSCB, Türkiye için önemli ölçüde tehlike arz etmiştir. Sina Akşin’in de bahsettiği gibi SSCB’nin yayılma politikası sonucunda daha önce kaybettiği toprakları tekrar ele geçirerek büyümek istedi⁴⁷ SSCB’nin güçlenerek dünya devletleri arasındaki dengeleri değiştirmesi, Türkiye’den toprak talep etmesi ve Boğazlar ile ilgili düşünceleri sonucunda Türkiye’de Batılı devletlere yakınlaşma gereği duymuştur.⁴⁸

1.3. DEMOKRAT PARTİ’NİN KURULUŞU VE DÖRTLÜ TAKRİR

II. Dünya Savaşı’nın sonuna doğru dış politika kaynaklı bu durumlar yaşanırken iç siyasette de hareketlenme başladı. Özellikle CHP içinde, yönetiminin politikalarından rahatsız olan bir muhalif grup oluşmaya başladı ve CHP içindeki bu muhalifler artık sistemin değişmesi gerektiğini vurguluyorlardı. CHP içindeki bu muhaliflerin tutumunu iyice körükleyen gelişme ise daha önce de belirttiğimiz üzere 1945 yılında gündeme getirilen Çiftçiye Topraklandırma Kanunu oldu. Kanun, her ne kadar çiftçi ekonomisini canlandırılmak için hazırlanmışsa da, zengin toprak

⁴⁶ Yüksel Kaştan, “Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Partili Dönemden Çok Partili Döneme Geçişte CHP’nin Yönetim Anlayışındaki Gelişmeler (1938-1950)”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 8, Sayı: 1, 2006, s. 130.

⁴⁷ Sina Akşin, **Kısa Türkiye Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2007, ss. 269-270.

⁴⁸ Abdulvahap Akıncı ve Sefa Usta, “Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçişte Etkili Olan Dış Faktörlerin Değerlendirilmesi”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 21, Sayı: 1, 2016, s. 278.; Uyar, ss. 67-68.

sahiplerinin ellerinde bulunan arazilerin bir kısmına devletin el koyarak, yetersiz toprağa sahip köylülere vermek için başlatılmıştı. Bu uygulama, özellikle CHP içinde siyaset yapan ve Adnan Menderes'in başını çektiği, Emin Sazak, Halil Menteşe, Celal Ramazanoğlu ve Fevzi Lütüf Karaosmanoğlu gibi büyük toprak sahiplerini rahatsız etti. Bu rahatsızlık TBMM'de 1945 Yılı Bütçe Kanunu tasarısının görüşüldüğü dönemde iyice ortaya çıktı. CHP milletvekillerinden Celal Bayar (İzmir), Adnan Menderes (Aydın), Fuat Köprülü (Kars), Refik Koraltan (İçel), Feridun Fikri Düşünsel (Bingöl), Hikmet Bayur (Manisa) ve Emin Sazak (Eskişehir) gibi milletvekilleri, 1945 Yılı Bütçe Kanunu tasarısı görüşmeleri esnasında, hükümete yönelik yoğun bir muhalefet gösterdiler. Ancak bu muhalefete rağmen 29 Mayıs 1945'te Bütçe Kanunu tasarısı, kullanılan 373 oydan 368'i evet, 5'i hayır olmak üzere çoğunluk ile TBMM'den geçti. 5 hayır oyunu veren milletvekilleri ise Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan, Fuat Köprülü ve Emin Sazak'tı.⁴⁹

TBMM'de 1945 Yılı Bütçe Kanunu tasarısının onaylanmasından sonra bazı milletvekilleri, bu oyların formaliteden olduğu, bugünkü hükümetin güven vermediği yönündeki beyanatları üzerine, Başbakan Şükrü Saraçoğlu, hükümete karşı bir güven oylaması yapılmasını istedi. Bu oylama sonucunda kullanılan toplam 366 oydan 359'u güvenoyu şeklinde çıktı. Ancak buna karşılık 7 milletvekili de hükümete güvenoyu vermedi. Bu milletvekilleri arasında yine Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Refik Koraltan, Hikmet Bayur, Emin Sazak yer aldı. Bu isimlerle beraber Recep Peker'de güvenoyu vermeyenler arasındaydı.⁵⁰ 29 Mayıs 1945'te Bütçe Kanun tasarısının TBMM'de kabul edilerek kanunlaşmasından sonra üzerinde çok tartışılan ve CHP içerisindeki asıl muhalefet neden olan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu tasarısının görüşülmesine devam edildi. TBMM'de, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu tasarısının görüşüldüğü sıralarda, CHP yönetimine karşı hoşnutsuzluğu iyice artan Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan, "*Dörtlü Takrir*"

⁴⁹ **Cumhuriyet**, 30 Mayıs 1945, s. 1.; Eroğlu, s. 9.; 29 Mayıs 1945'te Meclis'te gerçekleştirilen 1945 Yılı Bütçe Kanunu tasarısı görüşmelerinde geçen tartışmalar için bkz. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 7, Toplantı: 2, Cilt: 17, 65. Birleşim, 29 Mayıs 1945, ss. 471-505. Ayrıca 1945 Yılı Bütçesi'nin kanunlaşmasında oy kullanan milletvekilleri ile ilgili bilgi için aynı kaynakta 510-513 sayfalarına bkz.

⁵⁰ **Cumhuriyet**, 30 Mayıs 1945, s. 1.; Güven oyu tartışmalarının olduğu bölüm için bkz. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 7, Toplantı: 2, Cilt: 17, 65. Birleşim, 29 Mayıs 1945, ss. 506-509. Ayrıca güven oylamasında oy kullanan milletvekilleri ile ilgili bilgi için aynı kaynakta 513-516 sayfalarına bkz.

adındaki önergeyi hazırladılar. Dörtlü Tahrir, 7 Haziran 1945 günü Fuat Köprülü tarafından TBMM Başkanı Kazım Özalp'e verildi. Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan verdikleri Dörtlü Tahrir'in, CHP tarafından kabul edilmeyeceğini biliyorlardı. Amaç daha önce de belirttiğimiz üzere CHP yönetimine siyasi bir ultimatom verilmesiydi. Celal Bayar'a göre, Dörtlü Tahrir'in CHP Grubunda kabul edilmesi “eşyanın tabiatına aykırı” bir durumdu.⁵¹⁵²

Celal Bayar ve arkadaşlarıyla aynı düşünceler ile hareket eden diğer isimler arasında Hikmet Bayur ve Muhittin Baha Pars'ın isimleri de öne çıkmaktaydı. Özellikle Hikmet Bayur, CHP'ye karşı ilk sesini yükselten, TBMM'de en yoğun muhalefeti gerçekleştiren milletvekillerinden biriydi. Ancak Hikmet Bayur, gruplaşma işlerine pek sıcak bakmadığı için, Celal Bayar ve arkadaşlarına uzak durmayı tercih etti.⁵³ Bu uzak duruş Dörtlü Tahrir tartışmalarına da yansdı. Celal Bayar ve arkadaşları, Hikmet Bayur'un imzasını da Dörtlü Tahrir'de görmek istedi. Bunun üzerine Hikmet Bayur, “*Bana mücade edin, metni bu gece inceleyeyim kararı yarın size bildiririm*” diyerek cevap verdi. Celal Bayar ve arkadaşları, Hikmet Bayur'un cevabı üzerine, Dörtlü Tahrir'in bugün (7 Haziran 1945) verileceğini bildirerek hemen imzalamasını istedi. Celal Bayar ve arkadaşlarının bu aceleci tutumu üzerine Hikmet Bayur, Dörtlü Tahrir'i imzalamaktan vazgeçti.⁵⁴ Muhittin Baha Pars ise ilk zamanlarda Celal Bayar ve arkadaşlarına, Hikmet Bayur'a göre daha yakındı. Hatta 7 Haziran 1945'te verilen Dörtlü Tahrir'den önce kendisi, Nisan ayının başlarında CHP, Parti Grubu'na bir tahrir dahi sunmuştu. Ancak Muhittin Baha Pars, iş hayatı ile ilgili olarak Meclis'te ve basında ortaya atılan meseleler yüzünden, kendini geri plana düşürmek zorunda kaldı ve daha sonra Dörtlü Tahrir'e imza vermeyi kabul etmedi.⁵⁵ Celal Bayar, Refik Koraltan, Fuat Köprülü, Hikmet Bayur ve Muhittin Baha Pars, daha çok siyasi yönden CHP'ye muhalefet ederken, Metin Toker'in ifadesiyle “*toprak ağalarının*

⁵¹ Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Phoenix Yay., Ankara, 2004, s. 44.

⁵² Akşin, s. 243., Çiftçiye Topraklandırma Kanunu tasarısı 11 Haziran 1945'te Meclis'ten geçerek kanunlaşmış, 15 Haziran 1945'te de Resmi Gazete'de ilan edilerek yürürlüğe konmuştur. Meclis'te kanunun onaylandığı gün ve Resmi Gazete'de yayınlanmasıyla ilgili olarak bkz. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 7, Toplantı: 2, Cilt: 18, 72. Birleşim, 11 Haziran 1945, ss. 213-235.; **Resmi Gazete**, 15.06.1945., ss. 8893-8897.

⁵³ Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973: Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950**, Bilgi Yay., Ankara, 1990, s. 53.

⁵⁴ Albayrak, s. 43.

⁵⁵ Toker, s. 53.

kurmaylığını yapan”⁵⁶ Adnan Menderes, Emin Sazak, Halil Menteşe, Celal Ramazanoğlu ve Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu gibi isimler⁵⁷ daha çok ekonomik çıkarlar nedeniyle muhalefet etmekteydi. Bu nedenle bu toprak ağaları, CHP’ye karşı siyasi bir ultimatom verilmesi amacıyla, Dörtlü Takrir’i desteklediler.⁵⁸

Dörtlü Takririn hazırlanmasıyla ilgili olarak bir de Atatürk’ün değişmez bakanlarından olan Dışişleri eski bakanı Tevfik Rüştü Aras’a dayandırılan bir görüş mevcuttur. Buna göre, II. Dünya Savaşı’nın sonlarına doğru Tevfik Rüştü Aras’ın evinde toplantılar gerçekleştirilmektedir. İlk zamanlarda Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Emin Sazak’ın daha sonra Celal Bayar ve Refik Koraltan’ın bu toplantılara dahil olduğu belirtilmektedir. Tevfik Rüştü Aras, bu toplantılara katılan milletvekillerine, İsmet İnönü yönetimine karşı çıkmalarını istemiştir. Bu nedenle Dörtlü Takrir’in hazırlık çalışmalarına bu toplantılarda başlandığı ve noktadan itibaren 1945 yılının Nisan ayından sonra bu isimlerin CHP’ye karşı yoğun bir muhalefete giriştikleri ifade edilmektedir.⁵⁹

Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan tarafından hazırlanan Dörtlü Takrir’de yer alan ifadelerin bir kısmı şu şekildedir:

“Daha ilk kuruluşundan beri Türkiye Cumhuriyeti’nin ve Cumhuriyet Halk Partisinin en temel ilkesi olan demokrasi prensiplerine inanmış ve Türk ulusunun ancak bu prensiplerin tam olarak uygulanması ile rahatlığa ve mutluluğa kavuşacağı kanaatine bağlanmış olan vatandaşların bütün memlekette ve özellikle Partimiz mensupları arasında en büyük çoğunluğu meydana getirdikleri

⁵⁶ Metin Toker, ayrıca Adnan Menderes ile ilgili şu ifade de bulunmaktadır. “Toprak Kanunu, kanun olarak Türkiye’ye bir şey getirmedi ama, Toprak Kanununun müzakeresi Adnan Menderes adında bir politikacıyı sahne ışıklarının önüne çıkardı.” Toker, s. 58.

⁵⁷ Başbakan Şükrü Saraçoğlu, Çiftçiyi Topraklandırma Kanun tasarının 17. maddesi Mecliste görüşülürken, kanuna itiraz eden Adnan Menderes ve Emin Sazak ile ilgili şunları ifade etmektedir: “Toprak sahibi arkadaşlardan, zannederim bir tanesi toprak sahibi değildir. Yedi, sekiz arkadaş Başbakanlığa geldiler. Gelenlerin kim olduğunu bilmek sadece toprak işi için gelmiş olduklarını anlamaya kafi idi. Hakikaten öyle oldu. 7’sini de ayrı ayrı dinledim. Adnan Menderes, Emin Sazak bu gelen arkadaşlar arasında bulunuyorlardı. Hepsini de ayrı ayrı dinledikten sonra kendilerine sordum; görüyorsunuz ki, hepiniz ayrı ayrı şeyler istiyorsunuz. Bunların hepsine peki demiş olsam orta yerde Toprak Kanunu kalır mı dedim? Kalmaz dediler. Madem ki, Toprak Kanunu kalmaz, o halde bu bahsi burada bırakalım dedim. Kendi aralarında ufak bir münakaşa oldu. Hazırlıksız gelmenin böyle bir netice tevliid edeceğini söylediler ve bilhassa Adnan Menderes son bir gayretle ameleye toprak vermemek için, ameleye toprak vermemek ve verdirmemek için elden gelen gayreti sarfetti. İtiraf etmekteyim ki, kanunun maddesi yazıldıktan, herkes okuduktan ve herkes bunu anladıktan sonra içlerinde yalnız Emin Sazak bu kanunun hakiki portresini kavramamış bir halde idi. Emin Sazak’ta asıl şimdi yanmışız dedi.” **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 7, Toplantı: 2, Cilt: 18, 68. Birleşim, 4 Haziran 1945, s. 105.

⁵⁸ Çetin Yetkin, **Karşı Devrim 1945-1950**, Kilit Yay., Ankara, 2019, s. 200.; “Büyük toprak sahipleri o tarihte Meclise temsilciler göndermiyorlardı. Bizzat kendileri Meclisteydiler.”, Toker, s. 53.

⁵⁹ Albayrak, s. 43.

şüphesizdir. İşte bu kanı iledir ki; milletçe özlenen bu amacın gerçekleşmesi için gerekli gördüğümüz tedbirleri Partimizin Meclis Gurubuna arz ve teklif etmeyi borç bildik...

İşte bir yandan iç hayatımızdaki bu mutlu evrimin yarattığı politik olgunluk, öte yandan bu günkü uygarlık dünyasının genel koşulları daha ilk anayasamızda hakim olan demokratik ruhu, bugünkü siyasi hayat ve teşkilatımızda kuvvetle belirtmek zamanı geldiği kanısına bizi götürmüş bulunuyor. Bunun bir an önce gerçekleşmesi yönündeki düşüncelerimizi şöyle özetliyoruz:

1- Ulusal egemenliğin en doğal sonucu ve aynı zamanda dayanağı olan Meclis denetiminin, Anayasamızın yalnız şekline değil, ruhuna da tam uygun olarak belirmesini sağlayacak tedbirlerin aranması,

2- Yurttaşların politik hak ve özgürlüklerini daha ilk Anayasamızın gerektirdiği genişlikte kullanabilmeleri olanağının sağlanması,

3 - Bütün parti çalışmalarının yukarıdaki esaslara tam uygun bir şekilde yeni baştan düzenlenmesi.

Milletimizin bütün kuvvet ve iradesini temsil eden Büyük Millet Meclisi Gurubu arkadaşlarımızın, Türkiye Cumhuriyetine ve Türk milletine dünya demokrasileri arasında şerefli bir yer sağlayacak olan bu teklifi, kendi öz düşüncelerinin bir ifadesi gibi sayacağından hiç şüphe etmediğimizi bir kez daha tekrar eder ve bu önergemizin açık oturumda görüşülmesini saygılarımızla rica eyeriz. C.Bayar (İzmir), R. Koraltan (İçel), F. Köprülü (Kars), A. Menderes (Aydın).⁶⁰

Dörtlü Takririn verilmesinden 4 gün sonra 11 Haziran 1945'te Çiftçi Topraklandırma Kanun tasarısı, kullanılan 345 kabul oyu ile kabul edilerek kanunlaştı. Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Refik Koraltan, Emin Sazak, Hikmet Bayur ve Halil Menteşe gibi muhalifler oylama katılmadı.⁶¹ Çiftçi Topraklandırma Kanunu'nun Meclis'ten geçmesinden bir gün sonra 12 Haziran 1945'te, Dörtlü Takrir, CHP Grubu'nda açık oturumda tartışılmaya açıldı. Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan'a diğer CHP'li Milletvekilleri tarafından sert eleştiriler yöneltildi. Özellikle ilk Anayasanın demokratik ruhuna uygun değişiklikler yapılması önerisi eleştirilerin odağında idi.⁶² Celal Bayar ve arkadaşları CHP Milletvekilleri

⁶⁰ Mahmut Goloğlu, **Milli Şef Dönemi (1939-1945)**, Kalite Matbaası, Ankara, 1974, ss.365-367.; Yetkin, ss. 624-627.

⁶¹ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 7, Toplantı: 2, Cilt: 18, 72. Birleşim, 11 Haziran 1945, s. 232-235.; **Akşam**, 12 Haziran 1945, s. 1.

⁶² CHP Genel Sekreter Vekili Nafi Atf Kansu, CHP Milletvekili Faik Ahmet Barutçu'ya şu ifade de bulunuyordu: "İlk Anayasa'ya dönmeyi ve Parti Tüzüğü'nde ilk Anayasa'nın demokratik ruhuna uygun değişiklikler yapılmasını öneriyorlar. İşte Barutçum oluşum belirmeye başladı, hazır ol savaşa ve kavgaya.." Albayrak, ss. 44-45.; Celal Bayar ve Adnan Menderes, o gün yaşananları şöyle ifade etmektedirler. Celal Bayar: "Takrir partide fırtına kopardı. Çankaya'da Sayın İnönü'nün başkanlığında toplantılar yapıldığını işitiyorduk. Bu toplantılarda, takririn reddedilmesi ve imza sahiplerinin grupta hırpalanması uygun görülüyordu Takriri reddetmek vazifesini alanlar, bizi şiddetle tenkid ediyor, hakaret ediyor, horluyor, hırpalıyordu. Biz bunlara karşı düşüncelerimizi

tarafından yöneltilen eleştirilere cevap vermek amacıyla söz alarak, amaçlarının yeni bir parti kurmak olmadığı, partide demokratikleşme konusunda bazı düzenlemelerin yapılması için çabaladıklarını vurgulamışlardır. Ancak özellikle Celal Bayar'ın konuşma yaptığı sıra, bazı CHP'li Milletvekilleri: *“beğenmiyorsan git, ayrı bir parti kur...”* diyerek kendisine yoğun eleştiriler yöneltmişlerdir. Bunun üzerine Celal Bayar'da: *“Bu işin zorluklarını bilirim. Parti kurmaya niyetim yok...”* diye cevap vermiştir. Celal Bayar'ın bu açıklaması üzerine konuşan Başbakan Şükrü Saraçoğlu da, parti kurma gibi bir niyet yoksa, demokratikleşme konusundaki isteklerini Meclis içerisinde veya CHP Kurultay'ın da dile getirmelerini isteyerek, Celal Bayar ve arkadaşlarından Dörtlü Takrir'i geri çekmelerini istemiştir.⁶³

Metin Toker, 12 Haziran 1945'te Dörtlü Takrir'in tartışılmaya başlanmasından bir gün önce 11 Haziran 1945 günü, İsmet İnönü liderliğinde, CHP Genel İdare Kurulu'nda, rejimin kaderiyle ilgili çok önemli bir toplantı yapıldığını ve bu toplantıda *“Türkiye için çok partili sisteme geçmek zamanı gelmiştir ve ikinci partinin Celal Bayar ile arkadaşları tarafından kurulması iyi olacaktır.”* dediğini belirtmiştir.⁶⁴ Nitekim bir gün sonra Dörtlü Takrir'in görüşülmesi sırasında, Celal Bayar ve arkadaşlarına gösterilen sert tepkilerin nedenlerinden biri de onları CHP'den uzaklaştıracak ortamı hazırlamaya yönelik olduğu düşünülebilir. Bir diğer neden ise CHP'nin halen otoriter yapısını terk edemediği görüşüdür.⁶⁵ Bu gelişmeler neticesinde Dörtlü Takrir, 12 Haziran 1945'te gerçekleştirilen açık oturum sonrası, Cumhurbaşkanı İnönü'nün de etkisiyle, CHP tarafından rededildi. Dörtlü Takrir'le birlikte Celal Bayar ve arkadaşlarının, CHP içerisindeki durumları sarsılmış, adeta soyutlanmışlardı. Bu noktadan sonra Celal Bayar ve arkadaşlarının CHP'den ayrılacağı haberleri sık sık gündeme gelmeye başladı. Ancak yine de daha önce de belirttiğimiz üzere, SCF deneyiminde partinin ve Fethi Okyar'ın başına gelenleri bilen Celal Bayar ve arkadaşları, aslında CHP'den ayrılmayı düşünmüyorlardı. CHP içerisinde kalıp Partiyi demokratikleşme konusunda daha etkili adımlar attırmayı,

metanetle savunduk..”, Adnan Menderes: “Bizi sorguya çektiler, 7 saat küftediler. Bize kızmalarının yegane sebebi, istedikleri yolda yürümeyimiştir.”, Albayrak, s. 45.

⁶³ Albayrak, s. 46.

⁶⁴ Toker, s. 66.

⁶⁵ Akşin, ss. 242-243.; Eroğul, ss. 10-11.; Yetkin, ss. 200-201.; Cemil Kılıç, **Demokrat Parti'nin Kuruluşu ve 1946 Seçimleri**, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1995, ss. 32-37.

olmazsa Parti'yi ele geçirmeyi düşünüyorlardı. Dörtlü Takrir'de zaten bu adımların atılması için verilmişti. Ancak İsmet İnönü buna izin vermeye niyetli değildi.⁶⁶

CHP içerisinde bu gelişmeler meydana gelirken, Nuri Demirağ'ın MKP'yi kurma talebi ülke içinde ve dışında ilgi uyandırdı.⁶⁷ Bu gelişme özellikle CHP içerisindeki muhalifleri hareketlendirdi. Bu noktadan sonra Adnan Menderes ve Fuat Köprülü, Vatan gazetesinde, CHP yönetimini eleştiren yazılar kaleme almaya başladı. Ancak Adnan Menderes ve Fuat Köprülü'nün bu hareketi CHP içinde tepkiye neden oldu. CHP yönetimi, Adnan Menderes ve Fuat Köprülü'yü, Parti disiplinini bozmaya çalıştıkları gerekçesiyle 21 Eylül 1945 günü Parti'den ihraç etti.⁶⁸ Adnan Menderes ve Fuat Köprülü'nün CHP'den ihraçları üzerine, arkadaşlarına destek olmak isteyen Celal Bayar, 28 Eylül 1945 günü milletvekilliğinden istifa etti.⁶⁹ Celal Bayar'ın istifasından sonra sürekli olarak yeni bir parti kuracağı söylentileri gündeme getirilmeye başlandı. Bu arada Adnan Menderes ve Fuat Köprülü'nün CHP'den ihraç edilmesine sessiz kalan Refik Koraltan'da, Celal Bayar'ın milletvekilliğinden istifa etmesinden sonra 2 Ekim 1945 günü Vatan gazetesine verdiği beyanatta, CHP'nin aldığı ihraç kararlarını eleştirerek sessizliğini bozdu. Ancak CHP Genel Başkanlık Divanı, Refik Koraltan'ın bu beyanatı üzerine kendisi hakkında Parti içi soruşturma başlattı ve savunması istedi.⁷⁰

Adnan Menderes ve Fuat Köprülü'nün CHP'den ihraç edilmesi ve Celal Bayar'ın milletvekilliğinden istifasından yaklaşık 1 ay sonra İsmet İnönü'nün, 1 Kasım 1945 günü TBMM'nin 7. dönem 4. yasama yılı açılış konuşmasında ülkede bir muhalefet partisinin olmamasının eksikliğini dile getirdi. İsmet İnönü, konuşmasının

⁶⁶ Akşin, s. 243.; Ahmad, s. 29. Toker, s. 50-51.

⁶⁷ **Cumhuriyet**, 10 Temmuz 1945, ss. 1,3.

⁶⁸ **Cumhuriyet**, 22 Eylül 1945, ss. 1,3.; Ahmad, ss. 29-30., Kılıç, s. 38.; Menderes ve Köprülü'nün Parti'den ihraçları ile ilgili kararlar için bkz. **BCA**, 490.1.0.0.572.2277.3.; CHP'den ihraç edilme kararı üzerine Fuat Köprülü: “Uzun zamanlardanberi Parti içinde yaptığım mücadele Cumhuriyet Halk Partisini kuvvetlendirmek ve onu demokratik bir mahiyete sokmak gayesine matuftu. Bütün bunlara karşı Parti divanının aldığı karar şu dakikada bütün milletin malumu bulunuyor. Ben Halk Partisine mensub bir milletvekili olarak sadece Partiyi kuvvetlendirmek ve demokratik bir mahiyete sokmak için çalıştığımı kaniim. Hakkında buna karşılık verilen karara gelince , her şeyde olduğu gibi bu işte de en yüksek hakem Türk milletidir.” diyerek, Adnan Menderes'te: “Yüksek Parti Divanının hakkındaki kararını ben de biraz evvel herkes gibi radyodan öğrendim. Anlaşıyor ki son Meclis toplantısındaki sözlerim bu karara sebep tutulmuştur. Bundan fazla da bir şey bilmiyorum.” diyerek tepkilerini dile getirdi. **Cumhuriyet**, 22 Eylül 1945, s. 3.; Menderes ve Köprülü'nün Parti'den ihraçından bir gün sonra Nuri Demirağ'ın Milli Kalkınma Partisi'nin kurulmasına izin verildi. **Cumhuriyet**, 22 Eylül 1945, s. 2.

⁶⁹ **Cumhuriyet**, 29 Eylül 1945, s. 1.; Akşin, s. 243., Eroğul, ss. 11-12.

⁷⁰ Eroğul, s. 11.

sonunda “tek dereceli olmasını dilediğimiz 1947 seçiminde, milletin vereceği oylar gelecek iktidarı tayin edecektir.” diyerek, çok partili hayata geçiş süreci ile birlikte, iki dereceli seçim sisteminden tek dereceli seçim sistemine geçileceğinin de mesajını birinci ağızdan verdi.⁷¹ Cumhuriyet’in kurulmasından itibaren iktidarda olan CHP’nin o dönem en önemli ismi olan İsmet İnönü’nün özeleştirici niteliğindeki konuşması, Türkiye’nin demokratikleşme süreci açısından önemli bir dönüm noktası oldu. Artık ülkede bir muhalefet partisinin eksikliği sadece muhaliflerden değil, resmi makamlardan aracılığıyla da ifade ediliyordu.⁷² İsmet İnönü’nün TBMM’deki bu konuşmasından yaklaşık bir ay sonra Refik Koraltan ile ilgili soruşturmasını tamamlayan CHP Genel Başkanlık Divanı, 28 Kasım 1945 günü Refik Koraltan’ı CHP’den ihraç etti. İhraç kararı 1 hayır oyuna karşı 280 evet oyu ile alındı. Bu kararın alınmasında yine İsmet İnönü’nün etkisi büyüktü.⁷³ İsmet İnönü, bir muhalefet partisi kurulması için büyük çaba harcıyordu. Nitekim Metin Toker, bu dönemde bir muhalefet partisi oluşturulması ve bu partinin de Celal Bayar liderliğinde kurulması isteğinin İsmet İnönü tarafından ısrar edildiğini belirtmektedir. Yine Metin Toker’e göre, DP’nin Celal Bayar tarafından kurulacağını kesinleşmesinden sonra CHP’nin yayın organlarından biri olan Ulus gazetesinde, Celal Bayar hakkındaki yazıların İsmet İnönü’nün emriyle kaleme alındığını belirtmektedir.⁷⁴

Oysaki Nuri Demirağ’ın MKP’sinin kurulmasına daha önce izin verilmişti. Ancak gerek İsmet İnönü gerekse CHP’liler bu süreçte Nuri Demirağ’ın MKP’sini görmezden geliyor, Celal Bayar ve arkadaşlarının kuracakları partiye önem veriyorlardı. Artık Refik Koraltan’ın da CHP’den ihraç edilmesiyle birlikte 1945’in Aralık ayında, CHP’den istifa eden Celal Bayar ve ihraç edilen Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan gibi isimlerin bir araya gelip partiyi kuracakları kesin gözüyle bakılıyordu. 2 Aralık 1945 günü Celal Bayar, Refik Koraltan ve Adnan

⁷¹ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 7, Toplantı: 3, Cilt: 20, 1. Birleşim, 1 Kasım 1945, ss. 7-9.; **Tarihe Düşülen Notlar 1, Yasama Yılı Açılışlarında Cumhurbaşkanlarının Konuşmaları 1 (1 Mart 1924-14 Aralık 1987)**, ed. Hasan Yılmaz, TBMM Basımevi, Ankara, 2011, ss. 125-127.; **Cumhuriyet**, 2 Kasım 1945, s. 1.

⁷² Ahmad, s. 25.

⁷³ **Cumhuriyet**, 28 Kasım 1945, s. 1.; **BCA**, 490.1.0.0.572.2297.1.12-13.

⁷⁴ Toker, s. 40.; Örneğin konu ile ilgili Ulus gazetesinde yer alan haberde şu ifadeler yer almaktadır. “*Celal Bayar’ın Kemalizm davasına ve Türk devrim geleneklerine uygun bir muhalefet partisi kurmaya ve işletmeye muvaffak olmasını biz de en aşağı kendisi ve arkadaşları kadar dilemekteyiz. Celal Bayar bizim partimizde fazileti, dürüstlüğü ve ülkücülüğüyle şöhret kazanmıştır, Karşımızda bu vasıfta bir liderin muhalefet partisini kurmasından memnun olmamak imkanı var mıdır?*”, **Ulus**, 3 Aralık 1945, s. 2.

Menderes'in Cumhuriyet gazetesine verdikleri beyanatlarda şu ifadeler yer almaktadır:⁷⁵ Celal Bayar: "*Parti kuruyoruz, bu muhakkaktır, fakat bir kaç gün geçmeden tafsilat veremem.*" Refik Koraltan: "*Hadiseler inkişaf etmektedir. Tavriri imza eden dört arkadaşla aynı kanaat ve düşüncelerle, aynı yolda yürümekteyiz. Çünkü memleket ve milletin selametini bu yolda görüyoruz. Bu birliğin bir parti doğuracağı muhakkaktır.*" Adnan Menderes ise 27.11.1945 Salı gecesi Fuad Köprülü ile birlikte, Refik Koraltan'ın evinde bulundukları sırada, kurulması düşünülen partiyle ilgili konuştuklarını, ancak "*Celal Bayarla görüşmeden herhangi bir şey söylemenin mümkün olmayacağı*" ifade etmiştir.

Celal Bayar, Refik Koraltan ve Adnan Menderes'in, Cumhuriyet gazetesinde yer alan bu beyanatlardan bir gün sonra CHP'liler, Celal Bayar'ın hala CHP üyesi olduğunu, eğer yeni parti kuracaksa önce CHP'den istifa etmesi gerektiği haberi basında yer aldı. CHP'liler aynı zamanda partiye verilmesi düşünülen isim konusunda da görüşlerini dile getiriyorlardı. Öyle ki Celal Bayar ve arkadaşları, kuracakları partiye ilk olarak "*Kemalist Demokrat Partisi*" adını düşünmüşlerdi. Ancak Kemalizm yolunun, CHP içinde tutulan yol olduğu göz önüne alınarak bu isimde bir partiye müsaade edilmeyeceği dönemin CHP'lileri tarafından uyarılınca bu isimden vazgeçilmiştir.⁷⁶ Daha sonra "*Demokrat Halk Partisi*", "*Köylü ve Çiftçi Partisi*", "*Cumhuriyet Demokrat Partisi*", "*Milli Demokrat Parti*" ve "*Cumhuriyetçi Parti*" isimleri de gündeme geldi. Bu isimler için, dört kurucunun tam onayı sağlanamadı. Ancak "*Demokrat Parti*" ismi, dört kurucudan birinin başkanlık ettiği toplantı da dile getirildi ve hepsinin onayını aldı.⁷⁷ Partinin isminin belirlenmesinden sonra, uzun zamandır beklenen en önemli gelişme 3 Aralık 1945'te Celal Bayar'ın, CHP üyeliğinden istifa etmesiyle gerçekleşti. Celal Bayar, CHP Genel Merkezine giderek istifa mektubunu⁷⁸ bizzat kendi teslim etti.⁷⁹ Celal Bayar'ın CHP'den istifasından bir gün sonra 4 Aralık 1945 günü, İsmet İnönü, Celal Bayar'ı yemeğe davet etti. Bu

⁷⁵ **Cumhuriyet**, 2 Aralık 1945, s. 1.

⁷⁶ **Cumhuriyet**, 3 Aralık 1945, s. 1.

⁷⁷ Toker, s. 80.; Albayrak, ss. 59-61.

⁷⁸ Celal Bayar ve CHP'li isimler bu istifa mektubunu doğrulasa da içeriği hakkında bilgi vermemektedirler. **Cumhuriyet**, 4 Aralık 1945, ss. 1,3.; Metin Toker, Celal Bayar'ın mektubunu, duygusal bir mektup olduğunu belirtmekte ve Celal Bayar'ın şu ifadelerine yer vermektedir. "*CHP'den ayrılmak benim için son derece zordu. Bu kendi evimden ayrılmak gibi bir şeydi. Onu ancak, bütün kararlarımız verildikten sonra yapabildim.*" Toker, s. 74.

⁷⁹ **Cumhuriyet**, 4 Aralık 1945, s. 1.; Akşin, s. 243.

yemekte Celal Bayar, DP'nin kurulması için gayrı resmi onayı almış oldu.⁸⁰ Bu yemekten sonra Celal Bayar ve arkadaşları Ocak 1946'ya kadar, DP'nin tüzüğünü ve programını hazırladılar. 7 Ocak 1946 gününe gelindiğinde, Refik Koraltan, hazırlanan DP Tüzük ve Programı, İçişleri Bakanı Hilmi Uran'a teslim etti. Hükümet, hemen gün içinde DP'nin kurulmasını uygun olduğunu belirterek, DP'nin resmen kurulduğu ilan etti.⁸¹

1.3.1. Demokrat Parti'nin Tüzük ve Programı

7 Ocak 1946'da İçişleri Bakanı Hilmi Uran'a teslim edilen DP Tüzük ve Programı'nda, "*Demokrat Parti Tüzüğü*"⁸² başlığı, toplam 48 maddeden oluşmaktadır. Bu maddeler içinde ilk olarak, merkezi Ankara'da yer alan DP'nin Cemiyetler Kanunu'na göre kurulmuş bir siyasi parti olduğu (md. 1) kanunun verdiği haklara göre, parti programında yazan esasları gerçekleştireceğini (md. 2), Milli Mücadele'ye aykırı harekette bulunmamış, Türk milletinin birlik ve istiklalini parçalamaya yönelik ideojilere saplanmamış, ağır hapis veya şeref ve haysiyet kırıcı suçtan ceza yememiş, Türk kültürünü ve Parti'nin prensiplerini kabul etmiş olan 22 yaşını bitiren her Türk vatandaşının Parti'ye girebileceği belirtilmektedir (md. 3-4). Daha sonra parti teşkilatı (md. 5), büyük kongre (md. 6-11), parti başkanı (md. 12), genel idare kurulu (md. 13), merkez il ve haysiyet divanları (md. 14-20), kongre hakkında müşterek hükümler (md. 21-31), idare kurulları hakkında müşterek hükümler (md. 32-38), idare kurulları ve vazifeleri (md. 39-40), mali hükümler (md. 41-42), geçici hükümler (md. 43-47) hakkında bilgiler ve son olarak DP kurucularının isimleri, meslekleri ve oturdukları yerleri hakkında bilgi verilmektedir. (md. 48)⁸³

"*Demokrat Parti Programı*"⁸⁴ başlığı ise, "*Umumi Prensipler*" ve "*Hükümet İşleri*" olmak üzere 2 bölümden ve toplam 85 maddeden oluşmaktadır.⁸⁵ Umumi Prensipler bölümünde toplam 24 madde bulunmaktadır. İlk madde de (md. 1), "*Siyasi*

⁸⁰ Eroğul, s. 12.

⁸¹ **Cumhuriyet**, 8 Ocak 1946, s. 1.; Ahmad, s. 30.; Toker, s. 81.; Albayrak, s. 62.; Seçil Karal Akgün, **27 Mayıs: Bir İhtilal, Bir Devrim, Bir Anayasa**, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2009, s. 7.

⁸² **BCA**, 490.1.0.0.435.1807.1.4.; **Vatan**, 9 Ocak 1946, s. 1.; Cemil Koçak, **İktidar ve Demokratlar (1945-1950)**, Cilt: 2, İletişim Yay., İstanbul, 2012, s. 64.

⁸³ **BCA**, 490.1.0.0.435.1807.1.4-14.; Koçak, s. 65-69.

⁸⁴ **BCA**, 490.1.0.0.435.1807.1.15.

⁸⁵ **Vatan**, 9 Ocak 1946, s. 1.; Koçak, s. 47.

hayatımızın, birbirine karşılıklı saygı gösteren partilerle idaresi lüzumuna inanan Demokrat Parti, Türkiye Cumhuriyetinde demokrasinin geniş ve ileri bir anlayışla gerçekleşmesine ve umumi siyasetin demokratik bir görüş ve zihniyetle yürütülmesine hizmet maksadile kurulmuştur”. ifadesi yer verilerek, DP’nin neden kurulduğu ve DP’nin çok partili sisteminin gerekliliğine inanan bir parti olduğu belirtilmiştir. DP’nin, en uygun devlet şekli olarak Cumhuriyet sistemini gördüğü, demokratik olduğu, işçi haklarını savunduğu, insan hak ve hürriyetlerine saygı duyduğu, cemiyet ve sendikalarının kurulmasını desteklediği, sosyal devlet anlayışını benimsediği, devlet memurlarının siyasi faaliyetlerde bulunmaması ve siyasi partilere üye olmaması gerektiği, seçimlerin her türlü müdahaleden uzak şekilde gizli oy ve tek dereceli olmasını benimsediği ise (md. 2-12) belirtilmektedir. DP’nin Anayasa’da yer alan Cumhuriyetçilik (md. 1), Milliyetçilik (md. 13), Laiklik (md. 14), İnkılapçılık (md. 15), Halkçılık (md. 16), Devletçilik (md. 17) ilkelerine karşı olan bakışı ve bağlılığı bildirilmektedir. DP’nin dış politikaya olan bakışı ve izleyeceği yol (md. 18), iç politikaya olan bakışı ve izleyeceği yol (md. 19), yerel yönetim yani belediyeçilik anlayışı (md. 20-21) belirtilmiştir. DP’nin iktidar olması durumunda devletin planlı ve programlı şekilde yönetileceği (md. 22) ve devlet memurlarına yönelik düzenlemeler (md. 23-44) belirtilmiştir.⁸⁶

Hükümet İşleri bölümü toplam 9 başlık ve 61 maddeden oluşmaktadır. “*Adalet İşleri*” olarak ayrılan ilk başlıkta, yargı birliğinin sağlanması (md. 25), adalet işlerinde çalışan personellerin durumunun iyileştirilmesi (md. 26), ilk mahkemeler ile Yargıtay arasında ikinci bir mahkemenin kurulması (md. 27), vatandaşların adalet işlerinin daha ucuz, kolay ve hızlı bir şekilde gerçekleştirilmesi (md. 28), mahkemelerin, dereceler, görevler ve yetkiler bakımından toplu bir düzen şeklinde oluşturulması (md. 29), suçlu ve sanıkların aynı yerde tutulmaması için tevkif evlerinin ceza evlerinden ayrılması ve ceza evlerinin sağlık, sosyal medeni bakımdan iyileştirilmesi (md. 30), çocuklar için özel mahkemelerin kurulması ve çocuklar için ıslah evlerinin açılması (md. 31) ve mahkemece verilen kararların çok daha kısa bir zamanda çıkacağı (md. 32) ifade edilmiştir.

İkinci başlık “*Milli Eğitim İşleri*” olarak ayrılmıştır. Bu bölümde, eğitim sisteminde eğitim ve öğretimin birliğinden yana oldukları (md. 33), mesleki ve teknik

⁸⁶ BCA, 490.1.0.0.435.1807.1.15-21.

eğitimin yaygınlaştırılması ve bunların kurumlarının açılması, (md. 34), ilkokul öğretmenlerinin aynı seviyede bilgiye sahip olmalarının sağlanması (md. 35), orta okulların program, talimatname, kütüphane ve laboratuvar gibi yönlerden desteklenerek yüksek öğretime daha hazır duruma getirilmeleri (md. 36), eğitim kurumlarının yurdun her köşesinde yaygınlaştırılması ve eğitim-öğretimin ülke ekonomisinin kalkınmasında görev alması (md. 37), Doğu'daki üniversitelerin Batı'dakiler ile aynı seviyeye çıkarılması, üniversitelerin özerkliğe sahip olması, üniversitelerde araştırma merkezlerinin kurulması ve bunların ülkeye ait araştırmalara önem vermesi (md. 38), milli ve insani kültür seviyesinin yükselmesi için kütüphaneler, müzeler, tiyatrolar, konservatuvarın kurulması sağlamak ve Türk dilinin gelişmesini sağlamak (md. 39), ilkokul öğretmenin eğitim seviyesini tamamlayarak üniversite hocalığına kadar yükselme imkanının sağlanması (md. 40) ve Doğu bölgelerinde kültür merkezlerinin oluşturulması (md. 41) belirtilmektedir.

Üçüncü başlık “*Sanayi İşleri*” olarak ayrılmıştır. Bu bölümde, ekonomik hayatta, özel teşebbüs ve sermayenin faaliyetinin esas olduğu ve bunlar için gerekli güven ve ortamın yaratılması (md. 42-43), devletin ise özel sektörün yetişemediği yer de ve savunma, sanayi ve diğer büyük yatırımlarda yer alması (md. 44), ekonomik hürriyeti sınırlandıran düzenlemelerin kaldırılması ve sermaye israfının engellenmesi (md. 45), üründe en iyisini en ucuza mal etmek ve küçük sanayiciden köylüye tüm kesimlerin teşviklerle desteklenmesi (md. 46), devlet tarafından kurulan işletmelerin özel sektöre devredilmesi (md. 47), devletin ekonomik kollarının veriminin artırılması (md. 48), Tekel işlerinin özel sektöre devredilmesi (md. 49) ve devletçilik politikasının, ekonomik ve ticari zihniyet ile başarılabileceği (md. 50) ifade edilmiştir.

Dördüncü başlık “*Ticaret İşleri*” olarak ayrılmıştır. Bu bölümde, piyasalarda güvenin sağlanması, devletin piyasalara zorunlu olmadıkça müdahale etmemesi ve devletin rekabetin ortadan kaldırılmasını veya daralmasını önlemesi (md. 51), hayat pahalılığının engellenmesi (md. 52), Türk parasının değerinin korunması ve serbest piyasalar ile uyumlu olunması (md. 53) gerektiği belirtilmektedir.

Beşinci başlık “*Tarım İşleri*” olarak ayrılmıştır. Bu bölümde, topraktan bol, iyi ve ucuz mahsülün alınmasının sağlanması (md. 54), zirai maliyetlerin düşürülmesi ve iç-dış pazar şartlarının iyileştirilmesi (md. 55) çiftçilere zirai donanım ile ilgili kredi ve ekipman desteği sağlanması (md. 56), Ziraat Bankası'nın faaliyet ve sermayesinin

artırılması ve kooperatifleşme yolu ile çiftçiye destek verilmesi (md. 57-58 ve md. 61), kuraklıkla mücadelenin ve su işlerinin hızlandırılması (md. 59), hayvan sayısının artırılması ve cins ıslahlarının sağlanması (md. 60), devlet desteği ile örnek çiftliklerin, fidanlıkların, hayvan ıslah merkezlerinin, tohum üretme ve araştırma istasyonlarının kurulması (md. 62), devletin ucuz ve her bölgeye uygun zirai aletleri ve parçaları çiftçiye ulaştırması ve bunları üretecek sanayinin oluşturulması (md. 63), devletin en geniş ölçüde tarımı tertiplemesi ve programlaştırması (md. 64) ve tarım yoluyla milli gelirin artırılması (md. 65) belirtilmektedir.

Altıncı başlık “*Orman İşleri*” olarak ayrılmıştır. Bu bölümde, ormanların muhafaza edilmesi ve geliştirilmesi (md. 66), köylünün kereste, odun ve kömür ihtiyacını, zamanında yeter miktarda ve ucuza sağlanması ve tasarruf edilmesi (md. 67-68), orman ürün fiyatlarının düşürülmesi (md. 69), devlet eliyle büyük orman tesislerinin kurulması, küçük olanların devlet kontrolünde özel sektör tarafından kurulması (md. 70) belirtilmektedir.

Yedinci başlık “*Maliye İşleri*” olarak ayrılmıştır. Bu bölümde, sıkı tasarruflarla oluşturulmuş mali bütçenin oluşturulması ve bu bütçenin milli savunma ihtiyaçlarına yetmesi, açık ve kapalı borçlanmaya gidilmemesi (md. 71), üretimin ve milli gelirin süratle artırılması, iç ve dış borçlanmaların normal şartlarla ve uzun vadeli olacak şekilde yapılması (md. 72), vatandaşları ödeme gücüne uygun dolaysız vergilerin konması ve vergi borcu nedeniyle hapis cezasının kaldırılması ve hayvan vergisinin kaldırılması (md. 73-75) ve maliye işlerini halkın menfaatinden ayrı ve üstün görülmeyeceği (md. 76) ifade edilmektedir.

Sekizinci başlık “*Bayındırlık-Ulaştırma İşleri*” olarak ayrılmıştır. Bu bölümde, ulaştırmada yetersizliğin ve pahalılığın giderilmesi (md. 77), kent ve köylerin modern yollara sahip olması (md. 78), demiryolları, karayolları, limanlar ve depoların sayısının artırılması (md. 79 ve 81), ulaştırmanın ucuzlaştırılması için her türlü kolaylığın gösterilmesi (md. 80), hava ve deniz işletmeciliğinin bir idare altında yönetilmesi ve geliştirilmesi (md. 82-83), tarımın gelişmesi ve suların korunması için baraj, sulama kanalı gibi projelerin oluşturulması (md. 84) belirtilmektedir.

Dokuzuncu başlık “*Umumi Sağlık İşleri*” olarak ayrılmıştır. Bu bölümde, ülkenin sağlık sisteminin hızlı ve planlı bir şekilde yürütülmesi ve hastalıklarla

mücadele edilmesi için bütçeden büyük bir pay ayrılması gerektiği (md. 85) bildirilmektedir.⁸⁷

İçişleri Bakanlığı'na teslim edilen DP Tüzük ve Programı, aynı zamanda İsmet İnönü'ye de gönderilmiş ve onayı alınmıştır. Ayrıca İçişleri Bakanlığı'na gönderildiği gün Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan, parti genel merkezinde basına açık bir toplantı düzenleyerek, hem yeni kurdukları DP hakkında hem de tüzük ve program hakkında bilgi vermişlerdir.⁸⁸

1.3.2. Demokrat Parti'nin Kurucuları ve Siyasi Kimlikleri

Dörtlü Takrir'i sunduktan sonra CHP'den kopan ve DP'nin kurucuları olan dört siyasetçinin özgeçmişlerini ve siyasi kimliklerini kısaca incelemekte yarar vardır.

1.3.2.1. (Ali) Adnan Menderes (1899 - 17 Eylül 1961)

Celal Bayar'ın CHP'ye kazandırdığı, Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu'nun deyimiyle “*Aydın Beyi*”⁸⁹ Adnan Menderes, 1899 yılında Aydın'ın Sarayıcı Mahallesi'nde dünyaya geldi. Babası, iyi bir hukuk eğitimine sahip olan ve katip olarak görev yapan İzmirli Katipzadeler ailesinden İbrahim Ethem Bey'dir. Annesi ise günümüz II. Abdülhamit döneminde paşa olan ve Menderes Nehri çevresinde büyük arazileri bulunan Hacı Ali Paşa'nın kızı Tevhide Hanım'dır.⁹⁰ Adnan Menderes'in hayatını kaybedişine kadar peşini bırakmayacak talihsizlikleri de, bu çocukluk yaşlarında başladı. İlk olarak anne ve babasını, verem hastalığı nedeniyle kaybetti.⁹¹ Adnan Menderes'e, küçük yaştaki ablası Melike ve babaannesi Fitnat Hanım bakmaya başladı. Ancak Melike'de altı yaşında hastalık nedeniyle vefat etti. Kısa bir süre sonra Adnan Menderes'e de verem hastalığı teşhisi kondu. Ancak Fitnat Hanım, O'nunla iyi

⁸⁷ BCA, 490.1.0.0.435.1807.1.22-38.; Koçak, ss. 48-56.

⁸⁸ Cumhuriyet, 8 Ocak 1946, s. 2.; Albayrak, s. 62.

⁸⁹ Cihad Baban, **Politika Galerisi: Büstler ve Portreler**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993, ss. 130-131.

⁹⁰ Mükerrrem Sarol, **Bilinmeyen Menderes 1**, Kervan Yay., İstanbul, 1983, ss. 7-9.; Şevket Süreyya Aydemir, **Menderes'in Dramı**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993, ss. 12-14.; Süleyman İnan, **Muhalefette Adnan Menderes (1945-1950)**, (Yayınlanmış Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2002, ss. 3-5.; Şaban Sitembölükbaşı, “Menderes, Adnan”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)**, Cilt: 29, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 2004, s. 125.

⁹¹ Albayrak, s. 49.

ilgilenip, tedavi ettirerek hastalığı yenmesini sağladı.⁹² Aile üyelerini kaybeden Adnan Menderes'e, babaannesi Fitnat Hanım dışında bakacak kimse kalmadı.⁹³ Adnan Menderes, okul çağına gelince İzmir'de İttihat ve Terakki Mektebi'ne başladı ve burada ilköğretimini tamamladı. Ancak ortaöğretimi tamamlayamadan, İzmir Kızılçullu'da içerisinde misyonerlerinde bulunduğu Amerikan Koleji'ne geçti.⁹⁴ Adnan Menderes'in, Celal Bayar ile tanışması da bu kolej vesilesi ile oldu. Kolej içindeki misyonerlerin, öğrencileri Hristiyanlaştırma faaliyetlerinden rahatsız olan Adnan Menderes ve iki arkadaşı, şikayet için İzmir İttihat ve Terakki'si için görev yapan Celal Bayar'a yönlendirildi. Celal Bayar'da o dönemde konuyla ilgilenerek kolej hakkında soruşturma açılmasını sağladı.⁹⁵

Adnan Menderes'in, Amerikan Koleji'ndeki eğitimi de Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte yarıda kaldı.⁹⁶ Yedek subay olarak askere çağırılan Adnan Menderes, görev yeri olan İstanbul'a gitti. Babaannesi Fitnat Hanım da İstanbul'a getirtti. Ancak Fitnat Hanım, İstanbul'a geldikten kısa bir süre sonra verem hastalığı nedeniyle hayatını kaybetti. Adnan Menderes, babaannesini de kaybetmesinin üzüntüsünü yaşarken, İstanbul'daki görev yerinden Cemal Paşa komutasındaki Suriye cephesine görevlendirildi. Ancak yolda hastalanınca İzmir'e gönderildi. Mondros Mütarekesi'ne kadar İzmir'de kaldı.⁹⁷ İşgaller başlayınca

⁹² Sarol, s. 9-13.; Naim Yavuz Ünlü, **Demokrat Parti'nin Kurucularından Celal Bayar ve Adnan Menderes'in Liderlikleri: İç Siyasi Olaylar Üzerinden Bir Analiz**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara, 2020, s. 53.

⁹³ Adnan Menderes, doktoru ile konuşurken çocukluk günleriyle ilgili şunları ifade etmektedir. "...ana nedir bilmem, ama sezdim, baba nedir görmedim, onu da sezdim, içimde hala onların yaşadığını hissediyorum. Ana baba evlat ilişkilerinin disiplinini, beraberliğin, mutluluğunu tatmadım. Ablamın aziz hatırası daima yüreğimde beyaz bir duman parçası gibi titreyerek devam eder. Onun ince soluk tebessümünü, aydınlık yüzünün heyecan veren irtisamını zaman zaman bu beyazlığın içinde görür gibi oluyorum. Maalesef babaannemin tükenmez şefkatine, sevgisine rağmen yalnızlık hissini kahredici pençesinden yakamı bir türlü kurtaramadım. Hele okul çağında, okulun tatil günleri, benim için dayanılmaz bir cehennem azabı oluyordu. Evlatlarını, kardeşlerini, yakınlarını almaya gelenlerin okulda yarattığı neşe ve sevinci gördüğüm zaman gözlerim kararır, içim yanarsüreğim ağzıma gelir, kendimi zaptemezdim. Zaaflım görünür endişesi ile kendimi yatakhaneye, mektebin kuytu köşelerine atar, kaçır saklanır, içimde biriken zehirleri atmak için hıçkırığa hıçkırığa ağlardım; tırnaklarımı yereesine dişlerimin arasına sıkıştırır, hıçkırıklarımın sesini bastırmaya çalışırdım". (...), Sarol, ss. 12-13.

⁹⁴ Albayrak, s. 49.

⁹⁵ Celal Bayar, **Başvekilim Adnan Menderes**, der. İsmet Bozdağ, Baha Matbaası, İstanbul, 1969, s. 21.; Şerif Demir, **Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes (1930-1960)**, (Yayınlanmış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2009, s. 4.; Soner Yalçın, **Efendi Beyaz Türklerin Büyük Sırrı**, Doğan Kitap, İstanbul, 2004, s. 198.

⁹⁶ Albayrak, s. 49.

⁹⁷ Demir, ss. 4-5.

doğduğu memleketi Aydın'a geçerek, Yörük Ali Efe'nin yanında Kuvay-i Milliye'ye katıldı.⁹⁸ Adnan Menderes, Aydın'da bulunduğu sıralarda rahmetli annesi Tevhide Hanım'ın babası Hacı Ali Paşa'da vefat etti. Hacı Ali Paşa'nın büyük arazileri, varisleri arasında dağıtmaya başlayınca, Aydın'ın Çakırbeyli Çiftliği, Tevhide Hanım yoluyla Adnan Menderes'e geçti. Adnan Menderes'in zenginleşip, toprak ağası olma hikayesi de böyle başladı. İzmir'den sonra Aydın'da işgal edilmeye başlayınca, Adnan Menderes'te hem kendine verilen görevleri yaparak hem de "*Ayyıldız Çetesi*" adlı yerel örgütün kurulmasına katkıda bulunarak, Milli Mücadele'nin sonuna kadar, işgale karşı verilen direnişin içinde yer aldı. Milli Mücadele sona erdikten sonra, okul çağından beri arkadaşı olan Ethem Menderes ile Çakırbeyli Çiftliği'nin başına dönerek işleriyle yoğun şekilde ilgilenmeye başladı. Kısa sürede Aydın'ın önde gelen isimlerinden biri olan Adnan Menderes, 1929 yılında İzmir'in güçlü ve zengin ailelerden biri olan Evliyazadeler'in kızı Fatma Berrin Hanım ile evlendi.⁹⁹

Adnan Menderes, evliliğinden bir sene sonra 1930'da Fethi Okyar'ın kurduğu SCF'ye katılarak siyaset hayatına girmiş oldu. Aynı yıl içinde SCF'nin, Aydın İl Başkanı olarak görevlendirildi. Ancak 1930 yılında yaşanan olaylardan dolayı SCF, kendini feshetme kararı alınca, Adnan Menderes'te, Celal Bayar'ın etkisiyle¹⁰⁰, 1930 seçimlerinde Aydın'ın her yerinde hile yaptılar dediği iktidar partisi CHP'ye üye oldu.¹⁰¹ Adnan Menderes, yine 1930 yılında ancak bu kez CHP Aydın İl Başkanı olarak görevlendirildi.¹⁰² Ardından bir yıl sonra 1931'de yapılan milletvekili seçimlerinde CHP'den adaylığını koydu. Seçimlerden istediği başarıyı elde edince, CHP Aydın milletvekili olarak TBMM'ye girdi.¹⁰³ Adnan Menderes, 1932 yılında bir yandan milletvekilliğine devam ederken bir yandan kişisel gelişiminde büyük değişime yol açacak olan Ankara Hukuk Fakültesi'ne girerek hukuk eğitimi almaya başladı.¹⁰⁴ Adnan Menderes, hukuk eğitiminden sonra zaman geçtikçe CHP içinde ön

⁹⁸ Albayrak, s. 50.

⁹⁹ Demir, ss. 5-10.; Aydemir, s. 53.

¹⁰⁰ Demir, s. 17.

¹⁰¹ Yurt gezileri sırasında Aydın'ı da ziyaret eden Atatürk, Aydın'daki CHP teşkilatlarını ziyaret ettiği sırada, Adnan Menderes'i de tanımış, "*şayamı dikkat bir genç..*" diyerek, Adnan Menderes'ten övgüyle söz etmiştir. Aydemir, s. 89.

¹⁰² Adnan Menderes, milletvekili olduktan sonra da CHP Aydın İl Başkanı olarak görevine devam etmiştir. Bu noktada 1932 yılında, Adnan Menderes'ten Aydın'da kapatılan Türk Ocağı'nın yerine Halkevi kurması istendi. Adnan Menderes'te kısa sürede çalışmalarını tamamlayarak, kendi iktidarı döneminde kapattıracağı Aydın Halkevi'nin kurulmasını sağladı. Demir, s. 22.

¹⁰³ Albayrak s. 50.; Baban, ss. 130-131.

¹⁰⁴ Demir, s. 11.

plana çıkmaya başladı. Hatta bir ara, Tarım Bakanlarından memnun olmayan Atatürk'ün “*bana bir Tarım Bakanı bulamadınız..*” demesi üzerine, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, yakını olan Adnan Menderes'i, damadım¹⁰⁵ diye tanıtarak Tarım Bakanı olmasını önerdi. Ancak Atatürk'ün kısa bir süre sonra vefat etmesi üzerine, Tevfik Rüştü Aras'ın bu önerisi sonuçsuz kaldı.¹⁰⁶ Bir defasında da Adnan Menderes'in, Şükrü Saraçoğlu Hükümeti'nde Tarım Bakanı olarak görev almak için çabaladığı, ancak Şükrü Saraçoğlu'nun Adnan Menderes'i bu göreve layık görmediği belirtilmektedir.¹⁰⁷ Bu gelişmelerden sonra Adnan Menderes, ihraç edileceği 1945 yılına kadar, CHP içinde, müfettişlik ve çeşitli komisyon görevlerinde yer aldı.¹⁰⁸

1945 yılında, Mecliste Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu tasarısının görüşülmesi sırasında komisyon başkanı iken, CHP'ye en sert tepkiyi gösteren ve sonra CHP'ye sunulan Dörtlü Takrir'in hazırlanmasında ön planda yer alan kişilerden birinin Adnan Menderes olması, Adnan Menderes ile CHP'lilerin arasının açılmasına neden oldu. Artık CHP içinde, Adnan Menderes'e yoğun eleştiri ve baskılar uygulanmaktaydı. Ancak Adnan Menderes geri adım atmadı ve daha da ileri giderek Vatan gazetesinde (13-14 Eylül 1945) CHP yönetimini eleştiren yazılar kaleme aldı. CHP yönetimi, Vatan gazetesinde yayınlanan bu yazılardan sonra 21 Eylül 1945'te Adnan Menderes'i, Parti'den ihraç etti.¹⁰⁹ CHP'den ihraç edilen Adnan Menderes, 7 Ocak 1946'da kurulan DP'nin kurucuları arasında yer aldı.¹¹⁰ Celal Bayar, DP Genel Başkanı, Adnan Menderes'te DP sözcüsü oldu. Adnan Menderes, 21 Temmuz 1946'da yapılan ilk kez genel oy ve tek dereceli yapılan seçimlerde DP üyesi olarak aynı anda Aydın, Kütahya ve Manisa'dan adaylığını koyarak girdi. Ancak kendi memleketi Aydın'da yeterli oyu alamayan Adnan Menderes, istediği sonucu Kütahya'da elde ederek DP, Kütahya milletvekili olarak TBMM'ye girdi.¹¹¹ Adnan Menderes, 1950

¹⁰⁵ Adnan Menderes, resmi olarak Dışişleri Tevfik Rüştü Aras'ın damadı değildir. Tevfik Rüştü Aras'ın tek kızı bulunmaktadır. O'da Adnan Menderes'in Dışişleri Bakanı olan ve daha darbeden sonra Adnan Menderes ile birlikte idam edilecek olan Fatin Rüştü Zorlu ile evlidir. Adnan Menderes, Tevfik Rüştü Aras'ın eşi Makbule Aras'ın kız kardeşi olan Naciye Hanım'ın kızı Berrin Hanım ile evlenmiştir. Tevfik Rüştü Aras bu yakınlık derecesinden dolayı Adnan Menderes'i damadım diye tanıtmıştır. Toker, s. 52.

¹⁰⁶ Albayrak, s. 50.; Toker, s. 52.

¹⁰⁷ Baban, s. 130.

¹⁰⁸ Albayrak, s. 50.

¹⁰⁹ **Cumhuriyet**, 22 Eylül 1945, s. 1.; Albayrak, ss. 50-51.

¹¹⁰ Akgün, s. 7.

¹¹¹ **Cumhuriyet**, 24 Temmuz 1946, s. 3.; Demir, ss. 67-69.; 1946 sonuçları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. **Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011**, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara, 2012, s. 8.

seimlerine¹¹² ise DP üyesi olarak bu sefer Aydın ve İstanbul'dan adaylığını koyarak TBMM'ye girdi.¹¹³ Dört yıllık bir muhalefet süreci geçiren DP'nin 1950 seçimlerini büyük bir zaferle kazanmasıyla birlikte Celal Bayar, Cumhurbaşkanı oldu.¹¹⁴ Ancak Celal Bayar'dan sonra Başbakanın kimin olacağı konusunda belirsizlik hakimdi. Adnan Menderes'in Başbakan olması uzak ihtimal olarak görölmekteydi. Hatta Adnan Menderes, Cumhurbaşkanı olan Celal Bayar'ı evinde ziyaret ederek, Fuat Köprülü'nün Başbakan olmasını önerdi. Ancak Celal Bayar, "*Başvekil sizsiniz Adnan Bey*"¹¹⁵ diyerek, hükümeti kurma görevini Adnan Menderes'e verdi.¹¹⁶ Böylece tek parti döneminin CHP'li, bürokrat ve paşa Başbakan geleneği, çiftçi ve tüccar olan Adnan Menderes'in Başbakan olmasıyla kırılmış oldu.¹¹⁷

Adnan Menderes'in dört yıllık ilk Başbakanlığı döneminde popülerliği ve gücü sürekli olarak arttı. Bu durum 1954 seçimlerine de olumlu şekilde yansdı.¹¹⁸ DP aldığı % 58,4 oy oranı tarihinin en yüksek seçim oranına ulaştı.¹¹⁹ Ancak 1954 seçimleri hem DP hem de Adnan Menderes için büyük bir kırılma noktası oldu. Seçim sonuçları Adnan Menderes'e aşırı güven ve güç verdi. Adnan Menderes, bu noktadan sonra muhalefete karşı otoriterleşmeye başladı.¹²⁰ DP'nin 1955'teki kongresi sırasında Adnan Menderes'in otorite olmasına karşı DP içinde oluşan tepki dışarı vurdu. Ancak Adnan Menderes, kısa zamanda DP içindeki muhalifleri de tasfiye ederek, DP'nin denetimini tamamen ele geçirdi. Zaman geçtikçe DP ile muhalefetin başını çektiği CHP arasındaki gerginlik yükselmeye başladı. Adnan Menderes, 1958'de yapılması gereken seçimleri, birleşip ortak olarak seçimlere girmeyi düşünen muhalefeti zora sokmak amacıyla 1957'ye çekti. Adnan Menderes'in lider olup DP'nin parlak günlerini devam ettirememesi, 1957 seçimlerine olumsuz olarak yansdı.¹²¹ Öyle ki 1957 seçimlerinde DP'nin oy oranı % 48,6'ya geriledi.¹²² Adnan Menderes, oy

¹¹² **Cumhuriyet**, 15 Mayıs 1950, s. 1.; **Cumhuriyet**, 16 Mayıs 1950, s. 1.

¹¹³ **Cumhuriyet**, 17 Mayıs 1950, s. 3.

¹¹⁴ Demir, s. 141.

¹¹⁵ <https://www.aa.com.tr/tr/demokrasinin-infazi-27-mayis/milli-iradeyi-sandiga-yansitan-ilk-basbakan-adnan-menderes/1488850>. (Erişim Tarihi: 03.06.2021).

¹¹⁶ **Cumhuriyet**, 23 Mayıs 1950, s. 1.

¹¹⁷ Akgün, s. 10.

¹¹⁸ Karpat, s. 185.

¹¹⁹ **Cumhuriyet**, 3 Mayıs 1954, s. 1.; Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011, s. 25.

¹²⁰ Demir, s. 153.

¹²¹ Karpat, ss. 187-189.

¹²² **Cumhuriyet**, 28 Ekim 1957, s. 1.; Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011, s. 25.

oranlarındaki düşüşü, CHP ve muhalefetin hile yaptığına bağladı¹²³ ve muhalefetin üzerine daha fazla baskı kurmaya başladı. Bu ortamda ülkede meydana gelen gerginlikler, öğrenci olayları, sıkıyönetim durumu, Adnan Menderes'in askerler hakkındaki ifadeleri ve Adnan Menderes-İsmet İnönü savaşı, ordu içindeki askerleri harekete geçirdi.¹²⁴

Ülkede gerginliğin çok yüksek olduğu bir zamanda Adnan Menderes, 25 Mayıs 1960 günü Eskişehir'e ziyarette bulundu. Adnan Menderes, 26 Mayıs 1960 günü, Eskişehir Ticaret Odası'nın düzenlediği akşam yemeğine katıldı. Yemekte söz alan Adnan Menderes, yine muhalefeti eleştirdi.¹²⁵ Bu yemek Adnan Menderes'in son katıldığı siyasi toplantı oldu. 27 Mayıs 1960 03.00'da darbe başladı.¹²⁶ Adnan Menderes, 27 Mayıs 1960 sabahına, özel kalem müdürünün askerler ihtilale başladı sözleriyle uyandı. Adnan Menderes, hemen hazırlanıp Konya'ya ulaşmak üzere yola çıktı. Ancak Kütahya yolunda, Albay Muhsin Batur komutasındaki askerler tarafından tutuklandı.¹²⁷ Aynı şekilde Celal Bayar ve diğer DP üyeler de kısa sürede askerler tarafından tutuklandı.¹²⁸ Adnan Menderes ve diğer tutuklanan DP'liler yargılanmak üzere önce Ankara'daki Kara Harp Okulu'na daha sonra Yassıada'ya sevk edildiler. Adnan Menderes'in Yassıada'daki yargılanmasına 14 Ekim 1960'da¹²⁹ başlandı ve 15 Eylül 1961'e kadar devam etti. 15 Eylül 1961 günü Yassıada Mahkemesi, kararları açıkladı. Yargılanan 592 kişiden 228'i hakkında idam cezası istendi. Adnan Menderes'te idama çarptırılan isimler arasındaydı.¹³⁰ Adnan Menderes, karardan sonra gün içinde intihar girişiminde bulundu ancak kurtarıldı. Yassıada Mahkemesi'nin Adnan Menderes hakkında verdiği idam kararının infazı, 17 Eylül 1961'de saat 14.30'da gerçekleştirildi.¹³¹ Doğduğu günden beri kendisinin ve ailesinin başı trajedilerden kurtulamayan Adnan Menderes, hayata yine bir trajedi ile veda etti.

¹²³ **Cumhuriyet**, 30 Ekim 1957, s. 1.

¹²⁴ Eroğul, s. 152.; Demir, ss. 257-262.; Albayrak, ss. 541-542.

¹²⁵ **Cumhuriyet**, 27 Mayıs 1960, s. 1.

¹²⁶ **Cumhuriyet**, 28 Mayıs 1960, s. 1.

¹²⁷ **Cumhuriyet**, 28 Mayıs 1960, s. 1.

¹²⁸ Eroğul, ss. 160-161.

¹²⁹ **Cumhuriyet**, 13 Ekim 1960, s. 1.; **Cumhuriyet**, 14 Ekim 1960, s. 1.

¹³⁰ **Cumhuriyet**, 15 Eylül 1961, s. 1., **Cumhuriyet**, 16 Eylül 1961, s. 1.

¹³¹ **Cumhuriyet**, 18 Eylül 1961, s. 1.; Demir, ss. 438-440.

1.3.2.2. (Mahmut) Celal Bayar (16 Mayıs 1883 - 22 Ağustos 1986)

Celal Bayar, 16 Mayıs 1883 yılında Bursa'nın Gemlik ilçesinin Umur Bey köyünde doğdu. Babası Osmanlı-Rusya arasındaki 93 Harbi'nde (1877-78) Plevne'den göç eden alim Abdullah Fehmi Efendi'dir. Celal Bayar, ilk ve orta eğitimini Umur Bey köyündeki Sıbyan Mektebi ve babasının da görev yaptığı Umur Bey Rüştîye'sinde tamamladı. Celal Bayar, mektep ve rüştiyeden mezun olduktan sonra babası onu daha iyi bir eğitim alması için Bursa'da bir Fransız okulu olan “*Colloge Francaise de L'assomption*”a gönderdi. Celal Bayar, babasından aldığı Arapça-Farsça eğitiminin yanında burada iyi derecede Fransızca öğrendi.¹³²

Mezun olduktan sonra iş hayatına giren Celal Bayar, ilk olarak Gemlik Adliye'sinde Başkatıplık Kaleminde çalıştı. Buradan ayrıldıktan sonra “*imtiyazlı ecnebi şirketi*” diye adlandırdığı Reji İdaresi'nde işe başladı. Ancak buradaki işini beğenmeyen Celal Bayar, işten ayrıldıktan sonra Bursa merkeze yerleşti ve burada girdiği Ziraat Bankası sınavını kazanarak yeniden işe başladı. Ancak daha sonra kayınpederin ağabeyi, Alman sermayeli Deutsche Orient Bank'ın Bursa şubesini açmasıyla birlikte Celal Bayar, 1905 yılında Ziraat Bankası'ndaki görevinden istifa ederek Deutsche Orient Bank'te işe başladı.¹³³ Celal Bayar'ın Deutsche Orient Bank'ta işe başlaması, düşünce yapısının değişmesinde ve siyasete girmesinde etkili oldu. Çünkü II. Abdülhamit'in istibdat rejimine rağmen, Avrupa'da basılan yayınlar, imtiyaza sahip olan Deutsche Orient Bank'a sokulabiliyordu. Celal Bayar'da bu yayınları okudukça özellikle Avrupa'daki yaşamı, Fransız Devrimini, Almanların Milli İktisat politikasını ve İttihat ve Terakki'yi yakında tanıma fırsatı buldu.¹³⁴

¹³² Albayrak, s. 47.; Mehmet Can Orhan, **Celal Bayar'ın Siyasi Hayatı: Cumhuriyet Sağının İlk Lideri**, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019, ss. 7-12.; Erkan Şenşekerci, **Türk Devrimi'nde Celal Bayar (1918-1960)**, (Yayınlanmış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 1999, ss. 3-7.; https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanlarimiz/celal_bayar/. (Erişim Tarihi: 14.05.2021).

¹³³ Utkan Kocatürk, “Celal Bayar'la Bir Konuşma”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 5, 1986, ss. 324-325.; Şenşekerci, ss. 7-12.; Albayrak, s. 48.

¹³⁴ Şenşekerci, s. 12.; “*Banka'ya Fransız gazeteleri gelirdi; “Maten” gazetesi vs. O esnada Selanik'te İttihat ve Terakki kurulmaya başlamıştı ve harekete de geçmişlerdi. Gelen gazetelerde de okurdum bunları.. Ve anlaşılan tarihe çok meraklıydım; mümtaz paşaları, devrin olaylarını öğrenmeye çalışırdım.. Demek politikaya hevesli imişim! Onları hevesle takip ettim, Meşrutiyet'te..*”, Kocatürk, ss. 325-326.

Zaman ilerledikçe II. Abdülhamit'in istibdat rejimine karşıtlığı artan Celal Bayar, 1907 yılında henüz 24 yaşında iken İttihat ve Terakki'nin Bursa'daki şubesi "küme"ye üye oldu. Genç yaşıyla ön plana çıkan Celal Bayar kısa sürede ilerleyerek önce İttihat ve Terakki'nin Bursa Merkez Heyet'inde ve 23 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet ilan edildikten sonra da Bursa teşkilatının başında görevlendirildi. Celal Bayar, Bursa'daki görevini Balkan Savaşları'nın sonuna kadar sürdürdü,¹³⁵ ancak Balkan Savaşları'nın sona ermesiyle birlikte Yunanlıların başta İzmir olmak üzere Batı Anadolu'yu işgal etme girişimleri üzerine, mücadele etmesi için İzmir'e gönderildi.¹³⁶

Birinci Dünya Savaşı boyunca mücadelesini süreden Celal Bayar, savaşın bitmesi ve İttihat ve Terakki'nin kendini feshetmesinden sonra "Teceddüt Fırkası'na" katıldı. Burada yine İzmir sorumlusu olarak görev yapan Celal Bayar, İttihat ve Terakki üyelerinin Ermeni tehcirinde yaşananlardan dolayı hakkında yargılanmasına karar verilince İzmir'den ayrıldı. Ancak 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi'nden sonra başta İzmir olmak üzere Batı Anadolu'nun, Yunan işgaline uğraması üzerine, Celal Bayar, Kuvayi Milliye içerisine girip "Galip Hoca" takma adıyla yeniden mücadeleye başladı. Bu mücadele zarfında Çine Heyet-i Milliyesinin kurulmasında ve Aydın'ın Yunanlılar'dan geri alınmasında etkin rol aldı. Kuvay-i Milliye'nin önde gelen isimlerinden Demirci Mehmet Efe'nin de danışmanlığını yaptı. Celal Bayar, gösterdiği bu başarılı mücadelelerinden dolayı Mustafa Kemal Paşa'dan büyük övgüler aldı.¹³⁷

¹³⁵ Şenşekerci, ss. 14-16.

¹³⁶ Celal Bayar o günleri şu şekilde anlatmaktadır: "*Balkan Muharebesi'nden sonra Yunanlılar Makedonya'daki "Etniki-Eterya" teşkilatı'nı İzmir'e nakletmişler.. Yunanlıların hedefi, İzmir merkez olmak üzere Bandırma'dan itibaren Fethiye'ye kadar bütün sahili Yunanistan'a ilhak için çalışmak.. Bu hayallerini gerçekleştirebilmek üzere İzmir'de faaliyete başlamışlardı. İstanbul'a çağırdıkları zaman bana dediler ki: -"İzmir ehemmiyet kesbetmiştir. Seni oraya göndereceğiz! Ve orada Yunan nüfuzunu kıracaksın, bizimkileri ele alıp, hiç olmazsa, onların seviyesine çıkaracaksın! Vazifen bu kadardır!" Merkezi Umumi'de bunu bana tebliğ ettiler. Ben de hani, çocukluktan yeni kurtulmuş gibi o haldeyim, o kadar gençim! Babıali'den iniyorum. Bir el bana doğru uzandı; fal bakan birisi, bir adam.. Ben de binip vapura, İzmir'e gideceğim. Görünce o falcıyı bakıyım dedim, kendimin falına baktırayım! Bana dedi ki: -"Sana bir vazife vermişler; sen de kabul etmişsin! Kabul etmeseydin daha iyi olacaktı!" Ve İzmir'e gidiyorum, Yunanlılara karşı İttihat ve Terakki teşkilatında mücadele edeceğim! Oraya gittiğim vakitte ağlamıştım ilk anda.. Soma'ya geldim; İzmir'in hududu, o vakit orada başlardı. Vazifem ağır! Manisa, Aydın, Denizli'de benim emrimde.. Ağladım; ağladım ama, onlara da memleketi parçalayıcı faaliyetlerine imkan vermedim!" Kocatürk, ss. 326-327.*

¹³⁷ Albayrak, s. 48.; Celal Bayar'ın Galip Hoca takma adını kullanmasıyla ilgili olarak ifadesi: "Galip Hoca ismini, kast-ı mahsus, kendim koydum! Umurbey'de Sıbyan Mektebi'ndeki hocamızın ismi Hafız Galip idi. Bir hoca ismi alacağım; hocam geldi aklıma! Sonradan düşündüm, bundan iyisini bulamam dedim; Galip adını almak için.. Yani, işe başlıyorum, galip olacağız." Kocatürk, s. 330.

Celal Bayar, 1919 yılında gerçekleştirilen Osmanlı Mebusan Meclisi seçimlere girdi ve Saruhan (Manisa) milletvekili seçildi. Ancak İtilaf Devletleri'nin 16 Mart 1920'de İstanbul'u işgali sonrası, Osmanlı Mebusan Meclis'inin kapatılıp, milletvekillerinin tutuklanması üzerine, Celal Bayar, Anadolu'ya geçerek Milli Mücadele hareketine katıldı. Saruhan (Manisa) milletvekili olarak TBMM içerisine giren Celal Bayar, 27 Şubat 1921 tarihinde de İktisat Bakanı olarak göreve getirildi ve bu görevini 14 Ocak 1922'ye kadar sürdürdü.¹³⁸ Ardından Lozan Barış Konferansı görüşmelerinin başlamasıyla birlikte, Türk heyetinde danışman olarak görevlendirildi. Bu sırada 1923'te yenilenen seçimle birlikte İzmir milletvekili olarak yeniden TBMM'ye giren Celal Bayar, 6 Mart 1924'te de İsmet İnönü'nün kabinesinde Mübadele, İmar ve Kalkınma Bakanı olarak görevlendirildi. Ancak Celal Bayar, Temmuz 1924'te bu görevinden istifa etti. Celal Bayar, istifasının ardından Atatürk'ün emriyle Türkiye İş Bankası'nın kurulması için görevlendirildi ve bankanın ilk genel müdürü oldu.¹³⁹

Celal Bayar, daha sonra 9 Eylül 1932'de yeniden İktisat Bakanı olarak görevlendirildi. İkinci İktisat Bakanlığı görevini 8 Kasım 1937'de Başbakan olana kadar devam ettirdi. İktisat Bakanlığı dönemi boyunca, ekonomide devletçilik ilkesinin uygulanmasından yana oldu. Devletçilik ilkesi doğrultusunda uygulamaya koyulan plan ve programların hazırlayıcıları içerisinde yer aldı. Ancak 1937'den sonra Atatürk ile İsmet İnönü'nün ekonomik ve dış politikadaki gelişmeler nedeniyle arasının açılmasıyla beraber, Atatürk, ekonomide güvendiği isim olan Celal Bayar'ı Başbakan olarak görevlendirdi. Bu süreçten sonra Celal Bayar ile İsmet İnönü'nün arasına soğukluk girdi. Nitekim Atatürk'ün vefatından Cumhurbaşkanı olan İsmet İnönü, 11 Kasım 1938'de yeni kabineyi kurması için Celal Bayar'ı görevlendirse de, Celal Bayar, göreve gelmesinden 3 ay gibi kısa bir süre sonra 25 Ocak 1939'da istifa ederek görevinden ayrıldı. Celal Bayar, Başbakanlıktan istifa ettikten sonra, CHP Grup toplantılarına ve TBMM oturumlarına katılmayarak CHP içerisinde sessiz kalmayı tercih etti. Celal Bayar'ın sessiz tutumu 1944 yılına devam etti. Ancak 1944 yılından itibaren ülkedeki siyasi durumdan endişe duymaya başlayınca, CHP'ye karşı yürütülen muhalefetin içerisinde yer alan Celal Bayar, 28 Eylül 1945'te

¹³⁸ Albayrak, s. 48.; Şenşekerci, ss. 59-69.

¹³⁹ Şenşekerci, ss. 94-107.; https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanlarimiz/celal_bayar/. (Erişim Tarihi: 14.05.2021).

milletvekilliğinden, 3 Aralık 1945'te de CHP'den istifa etti. Celal Bayar, bu istifasının ardından 7 Ocak 1946'da kurulan DP'nin kurucuları arasında yer aldı ve DP'nin ilk Genel Başkanı oldu. Celal Bayar, 1946 seçimlerine DP İzmir milletvekili, 1950 seçimlerine ise DP'nin İstanbul milletvekili olarak katılarak TBMM'de yer aldı.¹⁴⁰

1950 seçimlerini DP'nin kazanmasıyla birlikte, DP Genel Başkanlığı'nı Adnan Menderes'e bırakan¹⁴¹ Celal Bayar, 22 Mayıs 1950'de TBMM'de yapılan oylamada, kullanılan 453 oydan 378'ini alarak, Türkiye'nin üçüncü cumhurbaşkanı seçildi.¹⁴²

Celal Bayar, Cumhurbaşkanlığı görevinin onuncu yılında iken, 27 Mayıs 1960'da gerçekleştirilen darbe sonrası tutuklanarak görevinden uzaklaştırıldı.¹⁴³ Ardından 15 Eylül 1961'de Yassıada Mahkemesi, Celal Bayar hakkında idam cezasına karar verdi.¹⁴⁴ Ancak Milli Birlik Komitesi (MBK), Celal Bayar'ın idam kararının müebbet hapse dönüştürülmesini sağladı. MBK'nın bu kararından sonra Celal Bayar, hapis cezasını çekmek üzere Kayseri Cezaevi'ne nakil edildi.¹⁴⁵

Celal Bayar, Kayseri Cezaevi'nde hapis cezasını çekerken, 7 Kasım 1964'te geçirdiği kalp krizi nedeniyle tahliye edilmesine karar verildi.¹⁴⁶ Ancak Celal Bayar'ın siyasi yasakları devam etmekteydi. Kaldırılması için ise beş yıl daha geçmesi gerekti. 5 Kasım 1969'da Cumhuriyet Senato'sunda yapılan oylama ile aradan Celal Bayar'ın siyasi yasakları kaldırıldı.¹⁴⁷ Fakat Celal Bayar, 1969 yılında 84 yaşına gelmiş, artık yaşlanmış ve siyaseten de yorulmuş durumdadır. Bu nedenle 1974 yılında kendisine teklif edilen "*tabii senatörlük*" görevini hem durumu nedeniyle hem de seçimle gelmediği için reddedecektir. Bu süreden sonra Celal Bayar artık aktif siyasette yer almamış, resmi günlerde, törenlere ve resepsiyonlara katılmış, bazı zamanlarda da DP ve Adalet Partisi'ne (AP) destek vermiştir.¹⁴⁸

21 Ağustos 1986 günü rahatsızlanması üzerine hastaneye kaldırılan, eski İttihat ve Terakki üyesi, ilk Meclis'in hayatta kalan son üyesi, Türkiye'nin üçüncü cumhurbaşkanı, Atatürk'ün son başbakanı, DP'nin kurucularından, yirminci yüzyılın

¹⁴⁰ **Cumhuriyet**, 8 Ocak 1946, s. 1.

¹⁴¹ **Cumhuriyet**, 23 Mayıs 1950, s. 1.

¹⁴² **Cumhuriyet**, 23 Mayıs 1950, s. 1.; Şenşekerci, s. 202.

¹⁴³ **Cumhuriyet**, 28 Mayıs 1960, s. 1.; Şenşekerci, s. 246.

¹⁴⁴ **Cumhuriyet**, 16 Eylül 1961, s. 1.

¹⁴⁵ Şenşekerci, s. 249.

¹⁴⁶ **Cumhuriyet**, 8 Kasım 1964, s. 1.

¹⁴⁷ **Cumhuriyet**, 5 Kasım 1969, s. 1.

¹⁴⁸ Şenşekerci, s. 249.

dünyadaki en yaşlı politikacılarından biri olan, Galip Hoca takma adıyla bilinen Celal Bayar, 22 Ağustos 1986'da 103 yaşında İstanbul'da vefat etti.¹⁴⁹

1.3.2.3. (Mehmet) Fuat Köprülü (4 Aralık 1890 - 28 Haziran 1966)

Tarihçi ve siyasetçi Fuat Köprülü, 4 Aralık 1890 tarihinde, İstanbul Sultanahmet'te, Sultan Mahmut türbesinin karşısındaki konakta dünyaya geldi.¹⁵⁰ Aslen Arnavut kökenli olan Fuat Köprülü'nün soyu, Osmanlı'nın ünlü Sadrazamlarından Köprülüzade Mehmet Paşa'ya dayandırılmaktadır.¹⁵¹ Babası başkatiplik yapmış olan İsmail Faiz Bey'dir. Annesi İslimiye ulemasından gelen Hatice Hanım'dır.¹⁵² Fuat Köprülü'nün eğitim hayatı, Ayasofya Merkez Rüşdiye'sinde başladı. Burayı iyi derece ile bitirdikten sonra Mercan İdadisi'ne geçti. Fuat Köprülü, Mercan İdadisi'ni de bitirdikten sonra 1907'de Mekteb-i Hukuk'a başladı. Ancak Fuat Köprülü, okulun eğitim sistemini yetersiz bulunca eğitimini tamamlamadan ayrıldı.¹⁵³ Kendi çabaları ile iyi derecede Fransızca, Arapça ve Farsça öğrenen Fuat Köprülü, henüz 15 yaşında (1905) iken "*Musavver Terakki*" dergisinde yazmaya başladı. Şiir ve edebiyat ile ilgilenen Fuat Köprülü, Türkçülük düşüncesine de ilgi duyunca 1908 yılında, Türk Derneği'ne, 1911 yılında da Türk Yurdu Cemiyeti üyeleri arasında yer aldı. 1912 yılında Türk Yurdu Cemiyeti'nin, kültür kurumu olan Türk Ocağı Kültür Kurulu'na girdi. Bu vasıta ile 1912 yılında Türkçülük düşüncesinin babası olarak gösterilen Ziya Gökalp ile tanıştı. Fuat Köprülü, Ziya Gökalp ile tanışmasından sonra iyice Türkçülük düşüncesini benimsedi. Ancak, Fuat Köprülü, Türkçülük düşüncesini benimsemesine rağmen, Osmanlı'da bu yıllarda Türkçenin sadeleştirilmesi üzerine başlayan tartışmalara tepki gösteren ilk isimlerden oldu. Fuat Köprülü'nün itirazı uzun sürmedi. Kısa bir süre sonra milli edebiyat düşüncesini

¹⁴⁹ *Cumhuriyet*, 23 Ağustos 1986, s. 1.; *Cumhuriyet*, 23 Ağustos 1986, ss. 8-9.

¹⁵⁰ *TBMM Albümü 1920-1950*, Cilt: 1, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yay., Ankara, 2010, s. 267.; Fevziye Abdullah Tansel, *Memleketimizin Acı Kaybı Prof. Dr. Fuat Köprülü, Belleten*, Cilt: XXX, Sayı: 120, s. 621.; Abdülkerim Asılsoy, *Türk Modernleşmesi Öncülerinden Fuat Köprülü: Hayatı, Eserleri ve Fikirleri*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2008, s. 26.

¹⁵¹ Samet Ağaoğlu, *Babamın Arkadaşları*, İletişim Yay., İstanbul, 1998, ss. 186-187.; Ali Fuat Başgil, *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*, Yağmur Yay., İstanbul, 2019, s. 47.; Albayrak, s. 51., Tansel, s. 621.

¹⁵² Asılsoy, s. 26.

¹⁵³ Tansel, ss. 621-622.; Asılsoy, s. 26.

desteklemeye başladı. İlim hayatını sürekli ilerleten Fuat Köprülü, 1908-1913 yılları arasında “*Türk Yurdu*”, “*Servet- Finun*”, “*Mehasin*” dergilerinde ve “*Tanin*” gazetesinde, şiir, edebiyat, sosyoloji ve tarih konuları üzerine yazılar kaleme aldı.¹⁵⁴

Fuat Köprülü, 1913 yılında İstanbul Üniversitesi Türk Edebiyatı profesörlüğüne atandı. Asıl çalışma alanı edebiyat olan Fuat Köprülü, tarih, sosyoloji ve din alanında da önemli eserler vermeye başladı. Böylece II. Meşrutiyet döneminin öne çıkan hocalarından biri oldu. Fuat Köprülü, Cumhuriyet’in ilanından sonra da yükselmeye devam etti. Cumhuriyet rejimini ve Atatürk’ün devrimlerini destekleyen önemli isimlerden biri oldu. 1923 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekanlığı’na getirildi. Atatürk’ün isteği doğrultusunda 1924 yılında Milli Eğitim Bakanlığı Müsteşarlığı’na atandı. Fuat Köprülü, bu görevlerini yürütürken aynı zamanda 1924 yılında Türkiyat Enstitüsü Müdürlüğü’nü (Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü) kurdu. 1927 yılında da Tarih Encümeni Başkanlığı’na getirildi.¹⁵⁵ Fakat Fuat Köprülü, bu yıllarda gündeme gelen harf devrimine, Osmanlı’da olduğu gibi itiraz eden isimlerden biri olarak öne çıktı. Fakat 1928 yılında harf devrimi gerçekleşince, önce benimsemek zorunda kaldı. Daha sonra da harf devriminin olumlu sonuçlarından bahsederek onu savunanlardan biri oldu. Fuat Köprülü, 1933 yılında gerçekleştirilen üniversite reformu sırasında Profesörlükten, Ordinaryüslüğe yükseltildi.¹⁵⁶

Fuat Köprülü’nün siyasete girişi ise Atatürk’ün isteği ile oldu. 1935 yılında gerçekleştirilen milletvekilliği seçimlerine katılan Fuat Köprülü, CHP Kars milletvekili olarak TBMM’ye girdi. 1939 milletvekilliği seçimlerinde de tekrar CHP Kars milletvekili olarak TBMM’ye girdi. Fuat Köprülü, milletvekili olarak görev yaparken aynı zamanda İstanbul ve Ankara’daki üniversitelerde hocalık görevine devam etmekteydi. Ancak CHP yönetimi, 1941 yılında milletvekilliği ve hocalık görevini aynı anda sürdürenlerin, sadece bir işi yapması gerektiği yönünde karar alması üzerine¹⁵⁷, Fuat Köprülü hocalık görevini bırakarak siyasette devam etme kararı aldı. Siyasete devam etme kararı alan Fuat Köprülü, 1943 yılında gerçekleştirilen

¹⁵⁴ Albayrak, s. 51.; Tansel, s. 622.; Asılsoy, ss. 27-32.

¹⁵⁵ Ömer Faruk Akün, “Mehmed Fuad Köprülü”, *DİA*, Cilt: 28, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 2003, ss. 476-477.; Albayrak, s. 52.; Tansel, ss. 622-625.

¹⁵⁶ Akün, s. 477.

¹⁵⁷ *Cumhuriyet*, 27 Eylül 1941, s. 1.

milletvekilliği seçimlerinde yeniden aday oldu ve tekrardan CHP Kars milletvekili olarak TBMM'ye girdi. Ancak bu yıllarda II. Dünya Savaşı'nın getirdiği sosyal, ekonomik ve siyasi değişim, Fuat Köprülü'nün düşüncelerinin değişmesinde etkili oldu. Fuat Köprülü artık kendi partisi CHP'nin tek parti iktidarını ve tutumunu yanlış bulmakta, Türkiye'nin bir an önce çok partili hayata geçmesini istemekteydi. Nitekim Fuat Köprülü, II. Dünya Savaşı'nın bitimine yakın CHP'yi eleştiren muhalif isimler arasında yer aldı. 7 Haziran 1945'te bizzat kendisi tarafından dönemin TBMM Başkanı Kazım Özalp'e teslim edilen Dörtlülük Takrir'in hazırlanmasında önemli rol oynadı. Dörtlülük Takrir'in reddedilmesinden sonra Adnan Menderes ile birlikte Vatan gazetesinde CHP'yi eleştiren yazılar kaleme aldı. Fuat Köprülü, bu yazılarından dolayı 21 Eylül 1945'te Adnan Menderes ile birlikte CHP'den ihraç edildi. Fuat Köprülü, 7 Ocak 1946'da kurulan DP'nin kurucuları arasında yer aldı. Fuat Köprülü, DP'nin kurulmasından sonraki seçimlere Kars yerine İstanbul milletvekili olarak katılarak TBMM'de yer aldı. DP'nin 1950 seçimlerini kazanmasından sonra Fuat Köprülü'nün adı, Adnan Menderes tarafından, Başbakan¹⁵⁸ olması için Celal Bayar'a önerildi. Ancak Celal Bayar, Başbakan olarak Adnan Menderes'i görevlendirince, Fuat Köprülü, Adnan Menderes tarafından kurulan ilk hükümetin Dışişleri Bakanı oldu. Fuat Köprülü, dönemler halinde Dışişleri Bakanlığı görevine 1956 yılına kadar devam etti. 1955 yılında Başbakan Yardımcılığı görevinde bulundu. Fuat Köprülü, Dışişleri Bakanlığı döneminde, Türkiye'nin Batı bloğunun içinde yer alması, Kore'ye asker gönderilmesi, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'ne (NATO) girilmesinde ve Kıbrıs meselesinde, Türk dış politikasının şekillendiren en önemli isimlerden biri oldu.¹⁵⁹

Adnan Menderes ile sorunlar yaşayan Fuat Köprülü, vaat ettiği programları yerine getirmediği ve demokratik ortamdan uzaklaştığı yönündeki eleştirileri ile 1956'da Dışişleri Bakanlığı'ndan, 7 Eylül 1957'de ise DP'den istifa¹⁶⁰ etti. 1957'de

¹⁵⁸ Cihad Baban, Fuat Köprülü'nün Başbakanlık durumu için şunları ifade etmektedir. “Eğer D.P. iktidara gelirse, başbakan kendisi olmalı idi, Menderes onun yanında yetiyecek ve tecrübe sahibi olacaktı. Buna rağmen eğilip bükülmesini bilmediği, Menderes kadar etrafını kollamadığı, nabza göre şerbet veremediği için bu makama gelemedi. Gelemedi ama acısını ruhunun derinliklerine gömerek, üzüldüğünü hiç belli etmeden dışişleri bakanlığına razı oldu. Galiba bu acı onu ister istemez sevdiği Menderes'ten bağrında büyüdüğünü zannettiği bu aziz yavrudan uzaklaştıran ilk sebep oldu...” Baban, s. 338.

¹⁵⁹ [\(https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/Mehmed_Fuad_K%C3%B6pr%C3%BCl%C3%BC_\(1890-1966\)\)](https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/Mehmed_Fuad_K%C3%B6pr%C3%BCl%C3%BC_(1890-1966)) (Erişim Tarihi: 06.03.2021).; Tansel, s. 628.

¹⁶⁰ Fuat Köprülü, Dışişleri Bakanlığı ve DP'den istifa gerekçesinde şu ifadelerle yer vermektedir. “Hayatımın on yılından fazlasını sarf ettiğim Demokrat Parti programından ayrılmış, eski hüviyetini tamamen değiştirmiş olan bugünkü DP zihniyeti ile uyusmak, benim için imkânsız olduğu

Hürriyet Partisi'ne (HP) katıldı. Fuat Köprülü, DP'den istifa etmesine rağmen, 27 Mayıs 1960 Darbesi'nden sonra 6-7 Eylül Olayları gerekçe gösterilerek DP'liler ile birlikte tutuklanarak Yassıada'ya gönderildi. Ancak Fuat Köprülü'nün tutukluğu çok uzun sürmedi. ABD'deki bazı üniversite hocalarının, Fuat Köprülü'nün serbest bırakılması için Cemal Gürsel'e mektup göndermesinin ardından, Ocak 1961'de serbest bırakıldı. Fuat Köprülü serbest kalmasından sonra 18 Aralık 1961'de Yeni Demokrat Parti'yi (YDP) kurarak siyasi hayata geri döndü. Ancak YDP, 27 Mayıs 1960 Darbesi sonrası ortamda sürekli siyasi müdahalelere maruz kalınca, Fuat Köprülü 1965 yılında siyasetten çekilme kararı aldı ve ilim hayatına devam etti. Son günleri üzgün ve kırılgan bir halde geçiren Fuat Köprülü, 28 Haziran 1966'da vefat etti. 1 Temmuz 1996'da aile kütüğünün dayandırıldığı Köprülüler Türbesi'ne defnedildi.¹⁶¹

1.3.2.4. (Bekir) Refik Koraltan (22 Nisan 1889- 17 Haziran 1974)

Refik Koraltan, kökeni Mengüceklere kadar uzanan Saraygiller ailesinin bir mensubu olarak 22 Nisan 1889'da¹⁶² Sivas'ın Divriği kasabasında dünyaya geldi. Babasının ismi Ali, annesinin ismi ise Hatice'dir.¹⁶³

Refik Koraltan, ilk ve ortaokul eğitimini Divriği'de tamamladıktan sonra, 15 yaşında (1904) iken İstanbul'a gitti. İstanbul'da Mercan İdadisi'ne giderek lise eğitimini tamamladı. Refik Koraltan, öğretmen ve doktor olmayı düşünüyordu. Ancak zamanla kendini bu mesleklere uygun görmeyince, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne (Daru'l Fünun Hukuk Şubesi) girerek hukuk alanına yöneldi. Refik Koraltan, üniversitede hukuk eğitimine başladığında, Osmanlı'da II. Meşrutiyet ilan olundu. Osmanlı'da yaşanan gelişmeleri yakından takip eden Refik Koraltan, II.

cihette DP'den çekiliyorum. Demokrasi nizamına iman etmiş bütün Türk vatandaşlarının, aralarındaki her türlü ihtilafları bir tarafa atarak, bu gaye uğrunda işbirliği yapmaları bir vatan borcudur".

[https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/Mehmed_Fuad_K%C3%B6pr%C3%BCl%C3%BC_\(1890-1966\)](https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/Mehmed_Fuad_K%C3%B6pr%C3%BCl%C3%BC_(1890-1966)). (Erişim Tarihi: 06.03.2021).

¹⁶¹ Akün, s. 479.; Tansel, ss. 628-629.; Furkan Küçüktepe, **Mehmet Fuat Köprülü'nün Demokrat Parti'den Kopuşu ve Sonraki Siyasi Hayatı**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2018, ss. 59-67.

¹⁶² Bazı kaynaklar Refik Koraltan'ın doğum yılını 1890 ve 1891 olarak vermektedir. Yazıda TBMM kayıtlarında geçen 1889 yılı esas alınmıştır.

¹⁶³ **TBMM Albümü 1920-1950**, Cilt:1, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yay., Ankara, 2010, s. 44.; Erol Yüksel, **Bir Siyaset Adamı Olarak Refik Koraltan (1890-1974)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2016, s. 6.

Meşrutiyet'in etkisiyle Türkçülük düşüncesini benimseyerek, onlarla birlikte hareket etmeye başladı. "*Türk Cemiyeti*" adındaki hareketin kurucuları arasında yer aldı.¹⁶⁴

Refik Koraltan, 1910 yılında üniversiteden mezun olduktan sonra Bursa Mahkemesi'nde göreve başladı. Celal Bayar ile tanışması ve İttihat ve Terakki'ye girmesi de Bursa günlerinde oldu. 1913'de Gelibolu'ya savcı olarak atandı. Bir yıl sonra I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte orduda görevlendirilince, burada Mustafa Kemal Paşa ile tanıştı. Refik Koraltan daha sonra 1916'da Konya Divan-ı Harp Mahkemesi'ne, Şubat 1918'de Mersin Emniyet Müfettişliği'ne, Mayıs 1918'de Trabzon Polis Müdürlüğü'ne atandı. Ancak I. Dünya Savaşı'nın sonunda, İttihatçı olduğu için görevine son verilince, Konya'ya geçerek Milli Mücadele'ye katıldı. 1920'de Konya milletvekili olarak Birinci Meclise girdi. Milletvekilliği yaptığı sırada, Mustafa Kemal Paşa'nın isteği ile Türkiye Komünist Fırkası'nın kuruluşunda yer aldı. Daha sonra 1921 ve 1924 yılları arasında Yozgat ve İstanbul'da kurulan İstiklal Mahkemeleri'nde görev yaptı. Türk Devrimi'nin sıkı bir destekçisi olan Refik Koraltan, ilk olarak şapka giyilmesi ile ilgili kanunu daha sonra tekke ve zaviyelerin kapatılması ile ilgili kanunları hazırlayıp, TBMM'ye sunan isim oldu. 1935 yılına kadar milletvekilliği görevini sürdüren Refik Koraltan, 1935 seçimlerinde aday olmayarak siyasete ara verdi. Ancak bir yıl sonra 1936'da İsmet İnönü'nün isteği ile 1936'da Çoruh Valiliği'ne atandı. Daha sonra 1938'de Trabzon Valiliği'ne, 1939'da Bursa Valiliği'ne atandı. 1942'de yine İsmet İnönü'nün isteği ile siyasete döndü ve Mersin milletvekili olarak TBMM'de yer aldı. Ancak Atatürk'ün vefatından sonra Celal Bayar'a daha çok yakınlaşan Refik Koraltan, CHP içinde başlayan muhalefetin önemli isimlerinden biri oldu. Kendisinin "*dörtlü ıslahat*" dediği Dörtlü Takrir'in hazırlanmasında etkin rol oynadı. Adnan Menderes ve Fuat Köprülü'nün, CHP'den ihraç edilmelerine karşı açıklama yapınca, 27 Kasım 1945'te kendisi de CHP'den ihraç edildi. CHP'den ayrılan Celal Bayar, Adnan Menderes ve Fuat Köprülü ile birlikte, 7 Ocak 1946'da DP'nin kurucuları arasında yer aldı. 1950 seçimlerini DP'nin kazanmasıyla birlikte, Refik Koraltan TBMM Başkanı seçildi. 27 Mayıs 1960 Darbesi'nde tutuklandı ve Yassıada'ya gönderildi. Yargılama sonucunda idam cezası alan kişiler arasındaydı. Ancak MBK, Refik Koraltan'ın idam cezasını, müebbet hapis kararına çevirdi. Hapis cezasını çekmek üzere Kayseri Cezaevi'ne nakil edildi. Ancak

¹⁶⁴ Albayrak, s. 52.; Yüksel, ss. 8-11.; **Akis**, Cilt: 2, Sayı: 25, Desen Matbaası, Ankara, 1954, s. 8.

gut hastalığı nedeniyle sağlık durumu kötüleşince, ailesi af talebinde bulundu. Af talebi Cemal Gürsel tarafından kabul edilince, Refik Koraltan, 22 Eylül 1964'te serbest bırakıldı. Bu tarihten itibaren artık aktif siyaset içinde yer almayan Refik Koraltan, 17 Haziran 1974'te vefat etti.¹⁶⁵

¹⁶⁵ [https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/Refik_Koraltan_\(1889-1974\)](https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/Refik_Koraltan_(1889-1974)) (Erişim Tarihi: 07.03.2021).; Albayrak, ss. 52-53.; **Cumhuriyet**, 18 Haziran 1974, ss. 1-7.; **Milliyet**, 18 Haziran, ss. 1-8.

İKİNCİ BÖLÜM

MANİSA'DA DEMOKRAT PARTİ ve SEÇİMLER

2.1. DEMOKRAT PARTİ'NİN MANİSA'DA ÖRGÜTLENMESİ

7 Ocak 1946'da parti programını İçişleri Bakanlığı'na sunan DP aynı gün içinde resmi onayı alması ardından ülke genelinde parti teşkilatlanmasını oluşturma çalışmalarına başladı. DP'nin kuruluşu, II. Dünya Savaşı dönemi boyunca sosyal ve ekonomik yönden derinden etkilenen Türk halkı tarafından da olumlu karşılandı. Bu olumlu karşılanış neticesinde Celal Bayar'ın ifadesiyle Türkiye'nin dört bir yanından parti şubelerinin açılması için yoğun müracaatlar yapılmaktaydı. Ancak DP'liler seçimlere henüz bir yıldan fazla olduğu için, teşkilatların kurulmasını aceleye getirmek istemiyor ve partiye alınacak olan üyeleri dikkatle seçmek istiyordu. DP'nin Ocak 1946'daki ilk teşkilatları oluşturma çalışmaları, DP'nin merkezi haline getirilen Dr. Cemal Tunca'nın Yenişehir Sümer sokaktaki evinde gerçekleştirildi. DP'liler kısa bir süre sonra çalışmalarını TBMM içine taşımak için kendi parti grup odalarını talep ettiler. DP'lilerin bu talebi TBMM Başkanlığı tarafından hemen karşılandı. Artık DP'liler hem Cemal Tunca'nın Yenişehir'deki evinde hem de TBMM içinde yoğun bir tempoda çalışarak teşkilatlanma çalışmalarına devam ettiler.¹⁶⁶

DP'nin parti teşkilatlanmaları, 1946'da hazırlanan DP Tüzük ve Programı'nın, Tüzük bölümünün 5. maddesinde yer alan hiyerarşik sıraya göre kurulmaktaydı. Bunlar:

- a. Büyük Kongre,*
- b. Merkez Genel İdare Kurulu,*
- c. Merkez Haysiyet Divanı ve İl haysiyet divanları,*
- d. Köy, mahalle, bucak, ilçe ve il kongreleri,*
- e. Köy, mahalle, bucak, ilçe ve il idare kurulları”.*¹⁶⁷

¹⁶⁶ **Cumhuriyet**, 8 Ocak 1946, s. 1.; Bayar, s. 49.; Ömer Karakaş, “Demokrat Parti'nin Manisa Vilayeti'nde Teşkilatlanması (1946)”, **History Studies**, Volume: 4, Issue: 2, July 2012, s. 199.

¹⁶⁷ **BCA**, 490.1.0.0.435.1807.1.4.

DP merkez yönetimi “*Genel Başkan, Genel İdare Kurulu ve Merkez Haysiyat Divanı*”ndan oluşmaktadır.¹⁶⁸ Ancak DP Büyük Kongresi gerçekleştirilemediği için DP Genel İdare Kurulu belirlenemedi. Bu nedenle DP Tüzüğü’ne geçici hükümler olarak 43. ve 44. maddeleri eklendi. DP Tüzüğü’nde yer alan 43. maddeye göre, büyük kongre toplanıncaya kadar, genel idare kurulu görevini, DP’nin kurucuları üstlenecek ve kurucular kendi aralarında bir parti başkanı seçecektir. Bu neticede Celal Bayar, diğer kurucular Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan tarafından DP Genel Başkanı olarak seçilmiştir. DP Tüzüğü’nde yer alan 44. maddeye göre ise DP kurucularının görevini üstlendiği genel idare kurulu, DP teşkilatlarını oluşturmak için, uygun gördüğü il ve ilçelerde, üye sayısı üçten yediye kadar olmak üzere müteşebbis heyetler kuracaktır. Bu neticede, DP örgütlerinin DP kurucuları tarafından oluşturulduğu ve bunun seçilecek olan isimler üzerinde etkin olmak için yapıldığını belirtmek gerekir.¹⁶⁹ Cemil Koçak’a göre, DP’nin tüzük ve programında yer alan bu maddeler, kendinden önceki muhalefet partilerinin tüzük ve programındaki maddelerine çok benzemekteydi.¹⁷⁰

DP Genel İdare Kurulu’nun belli olmasının ardından partinin genel merkezinin bulunması açısından Ankara ve nüfusu nedeniyle İstanbul teşkilatlarının daha hızlı kurulmasına öncelik verildi.¹⁷¹ Nitekim Celal Bayar’ın, DP’nin 7 Ocak 1946’da kurulmasından bir gün sonra 8 Ocak 1946’da Ankara’dan İstanbul’a geçmesi, basında DP İstanbul şubesinin kurulması ve teşkilatlandırılmasının bizzat Celal Bayar tarafından gerçekleştirileceği olarak değerlendirildi.¹⁷² Ancak Celal Bayar İstanbul ziyaretinin özel olduğu, DP İstanbul teşkilatının ise 20 gün sonra kurulacağını belirtti.¹⁷³ Celal Bayar’ın İstanbul’daki bu açıklamasından yaklaşık 20 gün sonra DP’nin ilk teşkilatları kurulmaya başlandı. İlk olarak 31 Ocak 1946’da Zühtü Velibeşe tarafından DP Ankara ve Ethem Menderes tarafından DP Aydın teşkilatları¹⁷⁴, 1 Şubat

¹⁶⁸ Furkan Vural, **Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde (1945-1950) Manisa’da Muhalefet**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa, 2019, s. 39.

¹⁶⁹ **BCA**, 490.1.0.0.435.1807.1.12.; **Cumhuriyet**, 9 Ocak 1946, s. 3.; Koçak, s. 73.

¹⁷⁰ Koçak, s. 74.

¹⁷¹ Vural, s. 39.

¹⁷² **Cumhuriyet**, 10 Ocak 1946, s. 1.

¹⁷³ **Cumhuriyet**, 10 Ocak 1946, s. 3.

¹⁷⁴ **Cumhuriyet**, 1 Şubat 1946, s. 1.; Feroz Ahmad ve Bedia Turgay Ahmad, **Türkiye’de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 17.; Cemil Koçak, DP Aydın İl Teşkilatı’nın kuruluşunu 3 Şubat 1946 olarak vermektedir. Koçak, s. 103.

1946'da Albay Şefik Avni Özüdoğru tarafından DP Samsun teşkilatı oluşturuldu.¹⁷⁵ Bu teşkilatların resmi kuruluş tarihleri Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi'nde yer alan “1946 yılında kurulan siyasi partiler ve teşkilatlarını gösteren fihrist” adlı belgeye göre şu şekildedir:¹⁷⁶ Samsun (02.02.1946)¹⁷⁷, Aydın (04.02.1946)¹⁷⁸, Ankara (05.02.1946)¹⁷⁹. Resmi olarak ilk DP Samsun İl Teşkilatı'nın kurulması, o dönem için DP'lilerce Atatürk'ün 19 Mayıs 1919'da Milli Mücadele'yi başlattığı il olmasıyla bağdaştırılmış ve bunu hayırlı bir işaret olarak görmüşlerdir.¹⁸⁰

DP'nin Samsun, Aydın ve Ankara teşkilatlarının kurulmasında sonra Celal Bayar ve Adnan Menderes'in çok önem verdikleri Batı Anadolu Bölgesi'ndeki teşkilatların kurulmasına hız verildi.¹⁸¹ Celal Bayar, Aydın dışında kalan diğer Batı Anadolu Bölgesi'ndeki teşkilatların kurulmasıyla bizzat ilgilenmek üzere 7 Şubat 1946'da İzmir'e gitti.¹⁸² Celal Bayar, İzmir'e varmadan önce Manisa tren garına ulaştı ve kendisini DP'nin Manisa'da önde gelen isimleri Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu ve Hüsnü Yaman karşıladı. Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu ve Hüsnü Yaman, Celal Bayar'a DP Manisa İl Müteşebbis Heyeti'nin oluşturulduğunu söyledi. Bunun üzerine Celal Bayar'da yeğinin cebinden DP'nin mührünü çıkartıp Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu ve Hüsnü Yaman'a teslim etti.¹⁸³ 7 Şubat 1946'daki bu görüşmenin bir gün ardından DP

¹⁷⁵ **Vatan**, 2 Şubat 1946, s. 1.; **Ulus**, 2 Şubat 1946, s. 1.; Ahmad, Türkiye'de Çok Partili..., s. 17.; Tamer Nalbant, **Demokrat Parti Döneminde Ordu-İktidar İlişkileri**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2019, s. 23.; Enis Şahin ve Bilal Tunç, “Demokrat Parti'nin Kuruluş Süreci ve DP-CHP Siyasi Mücadelesi (1945-1947)”, **Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 2, 2015, s. 42.; Koçak, s. 103.

¹⁷⁶ **BCA**, 490.1.0.0.847.351.2.4.

¹⁷⁷ **Cumhuriyet**, 2 Şubat 1946, s. 1.

¹⁷⁸ **Cumhuriyet**, 4 Şubat 1946, ss. 1,3.

¹⁷⁹ **Cumhuriyet**, 5 Şubat 1946, s. 3.

¹⁸⁰ Karakaş, s. 200.; Anadolu Ajansı (AA), DP'nin ilk teşkilatlarının kurulmasını bültenlerinde geniş şekilde yer vermektedir. Ancak birkaç gün içinde DP'nin il, ilçe ve bucaklarda kurulan teşkilat sayısı artınca, AA haberleri vermemeye başladı. Celal Bayar'a göre bu durum CHP ile DP arasındaki ilk gerilimdi ve iktidar partisi CHP, muhalefet partisi DP'nin hızla gelişip büyümesinden tedirgin olduğunun kanıtıydı. Anadolu Ajansı'ndaki DP ile ilgili haberlerin sansürlenmesinin ardından, CHP Türkiye'de 23 bölge oluşturarak bu bölgelere parti müfettişleri görevlendirdi. Yine Celal Bayar'a göre, CHP'nin parti müfettişleri, gittikleri bölgelerde DP'ye doğru başlayan akımı durdurmaya ve illerde devlet gücünü bu noktada kullanmaya çalışıyorlardı. Bayar, s. 50.

¹⁸¹ **Cumhuriyet**, 3 Şubat 1946, s. 3.; Feridun Kandemir, **En Büyük Siyaset Fırtınası ve Neticeleri**, Ekicigil Basımevi, İstanbul, 1956, s. 29.; Koçak, s. 102.; Bayar, s. 50.

¹⁸² **Vatan**, 7 Şubat 1946, s. 1.; **Anadolu**, 7 Şubat 1946, s. 1.; **Yeni Asır**, 8 Şubat 1946, s. 1.; **Cumhuriyet**, 8 Şubat 1946, s. 3. **Cumhuriyet**, 9 Şubat 1946, ss. 1,3.; Karakaş, s. 200.; Vural, s. 48.; Filiz Çolak, “İzmir'de Demokrat Parti Teşkilatının Kuruluşu”, **Tarih Okulu**, Sayı: 9, Ocak-Nisan 2011, s. 96.

¹⁸³ Toker, s. 87.; Karakaş, s. 202.; Vural, s. 48.; Cumhuriyet gazetesi, Celal Bayar'ın Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu ve Hüsnü Yalman ile görüşmesini Manisa'da değil İzmir'de olduğu bilgisini vermektedir. **Cumhuriyet**, 10 Şubat 1946, s. 3.

Manisa İl Müteşebbis Heyeti, 8 Şubat 1946'da Manisa Valiliği'ne resmi başvuruda bulundu. Manisa Valiliği, 10 Şubat 1946'da başvuruyu resmen onayladıktan sonra DP Manisa teşkilatı resmen kurulmuş oldu.¹⁸⁴ Teşkilatın başkanlığına Hüsnü Yaman getirildi.¹⁸⁵

DP Manisa İl Müteşebbis Heyeti şu isimlerden oluşmaktadır:¹⁸⁶

- * H. Hüsnü Yaman (Başkan) - Eski milletvekili, eski CHP. üyesi,
- * Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu - Muharrir (yazar), çiftçi, eski CHP üyesi,
- * Veli Ünlü - Çiftçi, eski CHP üyesi,
- * Mehmet Karaosmanoğlu¹⁸⁷ - Çiftçi, eski CHP üyesi,
- * Ahmet Lütfi Karaosmanoğlu - Çiftçi, eski CHP üyesi.

2.1.1. Demokrat Parti Manisa İlçe Teşkilatları'nın Örgütlenmesi

10 Şubat 1946'da DP Manisa İl Teşkilatı'nın kurulmasından ardından taşra teşkilatları olan, ilçe teşkilatları kurulmaya başladı. Bu netice de DP'nin Manisa'da kurulan ilk ilçe teşkilatı, Ragıp Karaosmanoğlu başkanlığında 10 Şubat 1946'da kurulan Akhisar İlçe Teşkilatı oldu.¹⁸⁸ DP Akhisar İlçe Müteşebbis Heyeti şu isimlerden oluşmaktadır:¹⁸⁹

- * Ragıp Karaosmanoğlu (Başkan) - Çiftçi,
- * Reşat Ekinci - Çiftçi,
- * Ahmet Şevket Yücel - Çiftçi,
- * Memduh Sındırgılı - Çiftçi,
- * Nahit Yenişehirlioğlu - Çiftçi.

¹⁸⁴ **BCA**, 490.1.0.0.847.351.2.4.; **Ulus**, 10 Şubat 1946, s. 1.; **Cumhuriyet**, 10 Şubat 1946, s. 3.; Karakaş, s. 202.; Cemil Koçak, DP Manisa İl Teşkilatı'nın kuruluşunu 3 Şubat 1946 olarak vermektedir., Koçak, s. 103.

¹⁸⁵ Vural, s. 48.; Celal Bayar, "*Başvekilim Adnan Menderes*", Cemil Koçak'ın "*İktidar ve Demokratlar 1945-1950 2. Cilt*" ve Tekin Erer'in "*Türkiye'de Parti Kavgaları*" kitaplarında DP Manisa teşkilatının Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu başkanlığında kurulduğunu belirtmektedir. Bayar, s. 50.; Koçak, s. 103.; Erer, s. 272.; Ancak Cumhuriyet gazetesinde yer alan haberde Hüsnü Yaman'ın başkan seçildiği belirtilmektedir. **Cumhuriyet**, 10 Şubat 1946, s. 3.

¹⁸⁶ **Cumhuriyet**, 10 Şubat 1946, s. 3.; Vural, s. 49.

¹⁸⁷ Cumhuriyet gazetesinde ismi Mehmed Halid Paşaoğlu olarak verilmektedir. **Cumhuriyet**, 10 Şubat 1946, s. 3.

¹⁸⁸ **BCA**, 490.1.0.0.847.351.2.4.; **Cumhuriyet**, 10 Şubat 1946, s. 3.; **Vatan**, 11 Şubat 1946, s. 1.; Koçak, s. 120., Karakaş, s. 203.; Vural, s. 50.

¹⁸⁹ **Yeni Asır**, 11 Şubat 1946, s. 2.; Vural, s. 50.

DP'nin Manisa'da ilk kurulan ilçe teşkilatlarından biri de 16 Şubat 1946'da Samet Şangezer başkanlığında kurulan Salihli İlçe Teşkilatı'dır.¹⁹⁰ DP Salihli İlçe Müteşebbis Heyeti şu isimlerden oluşmaktadır.¹⁹¹

* Samet Şangezer (Başkan)	- Yüksek mühendis,
* Sami Harmankaya	- Banka müdürü,
* Hüseyin Töremen	- Avukat,
* Hilmi Akın	- Tüccar,
* Sıtkı Arıkan	- Çiftçi,
* Fethi Baytan	- Eczacı,
* Sait Türkoğlu	- Çiftçi.

DP Alaşehir İlçe Teşkilatı, 1 Mart 1946'da Hamdi Çoşkun başkanlığında kuruldu.¹⁹² DP Alaşehir İlçe Müteşebbis Heyeti şu isimlerden oluşmaktadır.¹⁹³

* Hamdi Çoşkun (Başkan)	- Doktor,
* Sudi Mıhçıoğlu	- Eczacı,
* Mustafa Sarioğlu	- Keresteci,
* Bekir Türkmen	- Tüccar,
* Tahir Onur	- Çiftçi,
* Ali Basmacı	- Çiftçi,
* Yunus Burgaz	- Çiftçi.

DP Kula İlçe Teşkilatı, 2 Mart 1946'da Memduh Dönem başkanlığında kuruldu.¹⁹⁴ DP Kula İlçe Müteşebbis Heyeti şu isimlerden oluşmaktadır.¹⁹⁵

* Memduh Dönem (Başkan)	- Eczacı,
* Mustafa Faik Ölmez	- Tüccar,
* Ali Kesoğlu	- Terzi,
* Mehmet Özyaman	- Çiftçi,
* Mehmet Gülmez	- Derici,
* Hilmi Karaman	- Çiftçi.

¹⁹⁰ BCA, 490.1.0.0.847.351.2.4.; Koçak, s. 120.; Karakaş, s. 204.; Vural, s. 52.

¹⁹¹ Yeni Asır, 16 Şubat 1946, s. 6.; Vural, s. 52.

¹⁹² BCA, 490.1.0.0.847.351.2.4.; Ulus, 1 Mart 1946, s.1.; Koçak, s. 120.; Karakaş, s. 203.; Vural, s. 54.

¹⁹³ Yeni Asır, 2 Mart 1946, s. 2.; Karakaş, s. 203.; Vural, s. 55.

¹⁹⁴ BCA, 490.1.0.0.847.351.2.4.; Vatan, 1 Mart 1946, s.1.; Koçak, s.120.; Karakaş, s.204.; Vural, s. 55.

¹⁹⁵ Vural, s. 55.

DP Manisa'da 1946'nın Mart ayı içinde kurulan ancak müteşebbis heyetindeki isimlerine ulaşamadığımız iki ilçe teşkilatı mevcuttur. Bunlardan ilki 10 Mart 1946'da Edip Akın başkanlığında kurulan DP Demirci İlçe Teşkilatı'dır.¹⁹⁶ İkincisi ise 27 Mart 1946'da Muzaffer Doğançioğlu başkanlığında kurulan DP Kırkağaç İlçe Teşkilatı'dır.¹⁹⁷

DP Manisa Merkez İlçe Teşkilatı, DP Genel Kurul üyelerinden Adnan Menderes, Cemal Tunca¹⁹⁸, Refik Şevket İnce ve DP'nin daha önce kurulan Akhisar, Salihli, Alaşehir ve Kırkağaç Müteşebbis Heyetleri'nin katılımlarıyla 2 Nisan 1946'da başlanan çalışmaların ardından 4 Nisan 1946'da resmen kurulmuştur.¹⁹⁹ DP Manisa Merkez İlçe Müteşebbis Heyeti şu isimlerden oluşmaktadır:²⁰⁰

* Abdükdir Atalay (Başkan)	- Emekli Öğretmen,
* Şükrü Eğin	- Tüccar,
* Halit Eker	- Tüccar, çiftçi,
* Hilmi Varalöz	- Tüccar,
* Galip Tosun	- Tüccar,
* Sadullah Çetin	- Çiftçi,
* Bayram Konyalı	- Tüccar, çiftçi.

DP Turgutlu İlçe Teşkilatı, 11 Mayıs 1946'da Mustafa Moralı başkanlığında kuruldu.²⁰¹ DP Turgutlu İlçe Müteşebbis Heyeti şu isimlerden oluşmaktadır:²⁰²

- * Mustafa Moralı (Başkan),
- * Haydar Arpan,
- * Mithat Yılmaz,
- * Ahmet Taylan,
- * Abdurrahman Madakbaş,
- * Şükrü Yayıktaş.

DP Soma İlçe Teşkilatı ile ilgili olarak dönemin gazeteleri 19 Haziran 1946 tarihini kuruluş tarihi olarak vermektedirler. Ancak DP Soma İlçe Teşkilatı'nın resmi

¹⁹⁶ **BCA**, 490.1.0.0.847.351.2.4.; **Cumhuriyet**, 10 Mart 1946, s. 1.; **Ulus**, 10 Mart 1946, s. 1.; **Vatan**, 10 Mart 1946, s. 1.; Koçak, s. 120.; Karakaş, ss. 203-204.; Vural, s. 55.

¹⁹⁷ **BCA**, 490.1.0.0.847.351.2.5.; Koçak, s. 120.; Karakaş, s. 204.; Vural, s. 56.

¹⁹⁸ **Cumhuriyet**, 29 Mart 1946, s. 3.

¹⁹⁹ **BCA**, 490.1.0.0.847.351.2.5; **Işık**, 3 Nisan 1946, s. 2.; **Yeni Asır**, 3 Nisan 1946, s. 1.; Vural, s. 56.

²⁰⁰ **Işık**, 3 Nisan 1946, s. 2.; Vural, s. 57.

²⁰¹ **BCA**, 490.1.0.0.847.351.2.6.; **İzmir**, 10 Mayıs 1946, s. 1.; Vural, s. 60.; Karakaş, s. 204.

²⁰² **İzmir**, 17 Nisan 1946, s. 1.; Vural, s. 60.

kuruluş tarihi 5 Şubat 1947'dir.²⁰³ DP Soma İlçe Müteşebbis Heyeti şu isimlerden oluşmaktadır.²⁰⁴

- * Mustafa Bizden (Başkan),
- * Kazım Uzbek,
- * Fikri Ahmet Körpe - Terzi,
- * Mustafa Bilen - Terzi,
- * Halil Sümer - Tüccar,
- * Mustafa Tunalı - Kunduracı,
- * Ahmet Keskin - Çiftçi,
- * Niyazi Ekinci.

DP'nin Gördes, Eşme ve Muradiye İlçe Teşkilatları ise 5 Şubat 1947'de kuruldu.²⁰⁵

2.2. MANİSA'DA DEMOKRAT PARTİ VE SEÇİMLER

II. Dünya Savaşı'nın ardından dünyadaki yeni düzene uyum sağlama konusunda kararlı olan CHP'nin, 1930 seçimlerindeki SCF tecrübesinden yaklaşık 15 yıl sonra yeni kurulan muhalefet partilerini ne derece kabulleneceği merak konusuydu. Nitekim bu durum CHP'nin 1945'te çok partili hayata geçişten sonra demokratikleşme konusunda yeni ve kararlı adımlar atmasıyla ilk zamanlarda olumlu yönde seyreliyordu. Ancak bu olumlu gidiş yeni muhalefet partileri MKP ve özellikle DP'nin kısa sürede çok sayıda parti teşkilatı kurması ve halk desteğini artırması sonrası olumsuz bir sürece döndü. CHP, DP'nin giderek güçlenmesinden oldukça rahatsızdı ve bu rahatsızlık zor olarak görünse de zaman ilerledikçe DP'nin, CHP'nin tek parti iktidarını zorlayacağı veya sonlandıracağı endişelerinin yükselmesine neden oldu.²⁰⁶

DP ve CHP arasındaki bu durumun en net yaşandığı yerlerden biri Manisa idi. 1946 Genel Seçimleri'ne kadar Manisa'da tek başına siyasi üstünlüğünü sürdüren CHP, aynı yıl içinde kurulan DP'nin Manisa'da teşkilatlanmasıyla beraber girdikleri ilk 1946 Genel Seçimleri'ni bir hayli zorlanarak kazandı. 1946 Genel Seçimleri'nde

²⁰³ İzmir, 24 Haziran 1946, s. 1.; Koçak, s. 120.; Vural, s. 61.; Karakaş, s. 204.

²⁰⁴ Karakaş, s. 204.

²⁰⁵ Koçak, s. 120.; Vural, s. 62.; Karakaş, s. 204.

²⁰⁶ Koçak, ss. 323-327.

CHP'yi Manisa'da bir hayli zorladığını gören DP, 4 yıllık sonraki 1950 Genel Seçimleri'ne daha iyi hazırlanarak girdi ve seçimleri kazanarak CHP'nin Manisa'daki siyasi üstünlüğüne son verdi. DP'nin Manisa'daki bu siyasi üstünlüğü iktidardan gidene kadar devam etti.

DP ve CHP'nin Manisa'daki bu mücadelesini seçim başlıkları altında incelemek daha faydalı olacaktır.

2.2.1. 1946 Genel Seçimleri ve Sonuçları

26 Mayıs 1946'da gerçekleştirilen yerel seçimlerin ardından tartışmalar devam ederken, CHP Ekim 1947'de gerçekleştirilmesi gereken genel seçimin bir yıl erken yapılmasını önerdi. CHP'nin erken genel seçim önerisi DP'yi yeniden bir ikilemin içinde bıraktı. Yerel seçimlerin bir yıl erkene alınmasını boykot ederek seçimlere katılmayan DP'nin, CHP'nin erken genel seçim kararı üzerine acil olarak seçimlere katılıp katılmayacaklarını belirlemesi gerekmektedir. DP, ya yeniden seçimleri boykot edecek ve bunun ardından iktidardaki CHP'ye karşı siyasi meşruiyetini yitirmeyi göze alacaktı ya da her türlü zorluğa rağmen seçimlere katılarak elinden gelen mücadeleyi verecekti. DP'nin genel seçimlere katılmama ihtimalinin sonuçları daha kötüydü. Çünkü DP genel seçimlere katılmaz ise TBMM'de bulunan milletvekilleri kaybedecek ve böylece TBMM'de CHP karşısında bir muhalefet partisi kalmayacaktı. Ayrıca DP'nin TBMM dışında kaldığında ne derece de etkili bir muhalefet yürüteceği ise belirsizdi.²⁰⁷

DP, bu sonuçlar üzerine seçimlere katılma kararı aldı ve bu konu da ilk işaret DP Genel Başkanı Celal Bayar'ın 13 Haziran 1946'da Cumhuriyet gazetesinde yer alan mülakatında verildi. Celal Bayar, milletvekili seçimleri için kamuoyu tarafından baskı altında oldukları ve kamuoyunun bu baskısı üzerine DP il başkanlarını karar almak üzere toplantıya çağırdıklarını belirtmekteydi.²⁰⁸ Celal Bayar'ın 13 Haziran 1946 Cumhuriyet gazetesindeki mülakatta belirttiği DP'nin seçim karar toplantısı, 16 Haziran 1946'da Ankara'daki DP Genel Merkezi'nde gerçekleşti.²⁰⁹ Başkanlığını Celal Bayar'ın yürüttüğü toplantı yaklaşık yirmi saat sürdü. Toplantının sonunda

²⁰⁷ Eroğul, s. 15.; Koçak, ss. 455-456.; Toker, ss. 110-111.

²⁰⁸ **Cumhuriyet**, 13 Haziran 1946, ss. 1,3.; Koçak, s. 456.; Toker, s. 111.

²⁰⁹ **Cumhuriyet**, 16 Haziran 1946, s. 1.

DP'nin 21 Temmuz 1946'da gerçekleştirilecek olan erken genel seçimlere girmesi resmi olarak toplantıya katılan 65 kişinin oy birliğiyle kararlaştırıldı.²¹⁰ Toplantıya katılan 65 kişiden Manisa ilini temsilen, Manisa İl Müteşebbis Heyeti Başkanı Hüsnü Yaman ve Hulusi Karaosmanoğlu yer aldı.²¹¹

DP'nin toplantı da aldığı kararlar 18 Haziran 1946'da yayınlanan beyanname ile kamuoyuna paylaşıldı. Beyanname de DP'nin genel seçimlerine resmen katılacağı belirtilmekteydi. Bununla birlikte beyanname de Devlet Başkanı olan İsmet İnönü'nün fiilen CHP Başkanlığı'nda bulunması, diğer partileri zora soktuğu ve iktidar partisi CHP'nin, muhalefet partilerine hayat hakkı tanımayacak kadar ciddi baskı yaptığı eleştirilerine de yer almaktaydı.²¹² DP'nin seçimlere katılma kararının ardından MKP'de genel seçimlere katılma kararı aldı.²¹³

Muhalefet partilerin 21 Temmuz 1946'da gerçekleştirilecek olan genel seçimlere katılma kararının ardından partiler ülke genelinde seçim kampanyaları hız verdi. DP, özellikle yoğun katılımlı seçim mitingler gerçekleştirmekteydi. DP'nin yoğun katılımlı seçim mitingleri CHP'lileri gün geçtikçe tedirgin etti. Bunun üzerine CHP, DP üzerine baskılarını yoğunlaştırmaya başladı. Ancak DP, iktidar partisi olan CHP'nin baskıları karşısında geri adım atmayarak çalışmalarına daha da hız verdi.²¹⁴

DP'nin seçim çalışmalarına önem verdiği noktalardan biri teşkilatlarını büyük oranda kurduğu Manisa ili oldu. Manisa'daki siyasi ortam, Türkiye'nin genelinde olduğu gibi gergin ve çekişmeli idi. Bu durum özellikle partilere yakın olan basında kendini göstermekteydi. CHP'ye yakın olan, "Anadolu" gazetesi ve Ulus gazetesi tarafından desteklenen "Işık" gazetesi, DP'lileri kışkırtan haberlere yer vermekteydi. Örneğin 5 Temmuz 1946'da Işık gazetesinde yer alan "Seçimde hangi parti tarafına rey verelim" başlıklı yazı da, DP'nin Manisa'da aklı başında bir kadrosu bulunmadığı ve DP'nin söz söylemesini bilmeyen bir çocuk olduğu ifadelerine yer verildi.²¹⁵

²¹⁰ Eroğlu, s. 15.; Toker, s. 111.; Cumhuriyet gazetesi toplantıya katılanların sayısı 60 olarak vermektedir. **Cumhuriyet**, 17 Haziran 1946, s. 1.

²¹¹ **Cumhuriyet**, 16 Haziran 1946, s. 3.

²¹² **Cumhuriyet**, 19 Haziran 1946, ss. 1,4.; Toker, s. 111.

²¹³ **Cumhuriyet**, 18 Haziran 1946, s. 1.

²¹⁴ Eroğlu, ss. 15-16.; Kılıç, s. 64.

²¹⁵ **Işık**, 5 Temmuz 1946, s. 1.; Vural, s. 126.

DP'ye yakın olan Yeni Asır gazetesi ise, Manisa'nın tanınmış isimlerinden ve gösterdiği muhalefet sonrası CHP'den çıkarılan Hikmet Bayur'un²¹⁶ DP ile yaptığı işbirliğine sıkça vurgu yaparak Manisalı seçmenlerin DP'ye oy vermesini istemekteydi.²¹⁷

Manisa başta olmak üzere tüm Türkiye'de iktidar ve muhalefet arasında gerginlikler sürerken 21 Temmuz 1946'da gerçekleştirilecek olan genel seçimlerinin zamanı geldi. DP, CHP ve MKP temsil edecekleri illerdeki milletvekili aday listelerini belirlemiş durumdaydı. 5 Haziran 1946'da çıkarılan 4918 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu'na göre Türkiye'de genel seçimler ilk kez tek dereceli ve çok partili olarak yapılacaktı. Yine Milletvekili Seçim Kanunu'na göre her il bir seçim bölgesi olarak kabul edilmekte ve buna göre nüfusu 40.000'e kadar olan seçim bölgeleri için 1 milletvekili çıkaracaktı.²¹⁸ 21 Temmuz 1946 Genel Seçimlerinin gerçekleştirileceği zamanda Manisa'nın toplam nüfusu ise 472.789 kişiydi. Manisa'nın bu nüfusuna oranla 5 Haziran 1946 tarihli 4918 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu'na göre Manisa'da toplam 11 milletvekili seçilecekti.²¹⁹

Manisa'daki bu duruma göre DP'nin Manisa milletvekili aday listesinde 11 isim yer almaktaydı. Bu adaylar; Adnan Menderes, Hikmet Bayur, Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, Hüsnü Yaman, Refik Şevket İnce, Kemal Tunca, Burhan Belge, Veli Ünlü, Sudi Mihçioğlu, Muammer Köktürk ve Nihat Akpınar idi.²²⁰

CHP'nin Manisa milletvekili aday listesinde de 11 isim yer almaktaydı. Bu adaylar; Ali Rıza Artunkal, Rıdvan Nafiz Edgüer, İsmail Ertem, Faik Kurdoğlu, Şevket Raşit Hatipoğlu, Feyzullah Uslu, Yaşar Özey, Yunus Muammer Alakant, Kamil Çoşkunoglu, Memduh Necdet Otaman ve Hilmi Öztarhan idi.²²¹

²¹⁶ CHP ve İsmet İnönü'ye karşı sert bir muhafet gösteren CHP Manisa Milletvekili Hikmet Bayur, 22 Ocak 1946'da yapılan toplantı da 1 red, 3 çekimser, 280 kabul oyuyla CHP Meclis Grubu'ndan çıkarılmasına karar verildi. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, CHP "*Değişmez Genel Başkan*"ı sıfatıyla 25 Ocak 1946'da kararı onayladı. Böylece Hikmet Bayur, 25 Ocak 1946'da hem CHP Meclis Grubu'ndan hem de Parti üyeliğinden çıkarıldı. **BCA**, 490.1.0.0.6.28.19.2-3.; **Cumhuriyet**, 23 Ocak 1946, s. 1.

²¹⁷ **Yeni Asır**, 26 Haziran 1946, s. 3.; Vural, s. 126.

²¹⁸ **Cumhuriyet**, 6 Haziran 1946, ss. 1,5.; Karakaş, 1946 Milletvekili, s. 120.; Koçak, ss. 408-409.

²¹⁹ Karakaş, s. 120.

²²⁰ **Cumhuriyet**, 18 Temmuz, 1946, s. 3.; **Anadolu**, 23 Temmuz 1946, s. 1.; Vural, s. 131.

²²¹ **Anadolu**, 19 Temmuz 1946, s. 3.; Koçak, s. 491.; Vural, s. 130.

MKP'nin ise Manisa milletvekili aday listesinde 9 isim yer almaktaydı. Bu adaylar; Hikmet Bayur, Fikri Soyer, Hulusi Günay, Osman Sümer, Hüsnü Yavuzer, Raci Garan, Kamil Aloğlu, Fuat Türkay ve Hüseyin Mutlu idi.²²²

21 Temmuz 1946 günü tüm Türkiye'de seçimler gerçekleştirildi.²²³ Seçim sonuçları ancak 3 gün sonra kesinleşti ve sonuçlar muhalefet için hayal kırıklığıydı. Çünkü CHP 60 ilde, DP ise 11 ilde seçimleri kazanmıştı. Bu sonuçlara göre iktidar partisi CHP 395 milletvekili, DP 65 milletvekili ve bağımsızlar da 7 milletvekili kazanmaktaydı. Ancak DP'nin dört milletvekili parti listelerinden bağımsız olarak seçimlere girdiği için, iki milletvekili ise iki ilden seçime girerek kazandığı için birini tercih etmek zorunda kaldığı için DP'nin milletvekili sayısı 61'ye düştü.²²⁴ Böylece resmi sonuçlara göre CHP 397 milletvekili, DP 61 milletvekili, bağımsızlar da 7 milletvekili kazanmış oldu.²²⁵

Manisa'daki ilk seçim sonuçlarına göre DP Manisa'da seçimleri büyük bir zaferle kazanmıştı. Ancak bu sonuçlar DP'ye yakın gazetelerin haberlerinden kaynaklanmaktaydı. DP'ye yakın olarak bilinen Vatan gazetesi Manisa'da seçimleri DP'nin kazandığını belirtmekteydi.²²⁶ Bir diğer DP'ye yakın olan İzmir gazetesinin 22 Temmuz 1946 tarihli haberine göre ise, DP'nin Manisa'daki tüm milletvekili adayları seçilmeyi başarmıştı.²²⁷ Bir diğer DP'ye yakın olan Yeni Asır gazetesine göre de Manisa'da seçimleri DP kazanmış ve buna göre ilk elde edilen sonuçlara göre Soma İlçesinde oyların % 70'ini, Akhisar İlçesinde oyların % 75'ini, Turgutlu İlçesinde oyların % 70'ini, Salihli İlçesinde ise oyların % 85'ini DP'ye gitmişti.²²⁸ Yine Yeni Asır gazetesine göre Manisa'daki bazı ilçe ve beldeler de sonuçlar şu şekildedir:²²⁹

²²² **Anadolu**, 18 Temmuz 1946, s. 3.; Vural, s. 131.

²²³ **Cumhuriyet**, 21 Temmuz 1946, s. 1.; **Cumhuriyet**, 22 Temmuz 1946, s. 1.; Koçak, s. 513.

²²⁴ Koçak, ss. 515-516.; Cumhuriyet gazetesine göre ise CHP 63 ilde toplam 395 milletvekili, DP 66 milletvekili, Bağımsızlar da 4 milletvekili kazanmıştır. **Cumhuriyet**, 24 Temmuz 1946, s. 1.

²²⁵ Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011., s. 8.

²²⁶ **Vatan**, 22 Temmuz 1946, s. 1.; Ömer Karakaş, "1946 Milletvekili Genel Seçimleri: Manisa Örneği", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: 29, Sayı: 86, Temmuz 2013, s. 120.

²²⁷ **İzmir**, 22 Temmuz 1946, s. 1.; Vural, s. 133.

²²⁸ **Yeni Asır**, 22 Temmuz 1946, s. 3.; Karakaş, ss. 120-121.

²²⁹ **Yeni Asır**, 22 Temmuz 1946, s. 4. Karakaş, s. 121.; Vural, s. 133.

Tablo 1: Yeni Asır Gazetesine göre Manisa'daki Bazı İlçe Ve Beldelerde Sonuçlar

Seçim Noktaları	DP	CHP
Merkez (18 Sandık)	7209	2287
Muradiye	388	366
Horozköy	486	286
Gördes	2602	936
Soma	3011	268
Saruhanlı	380	226
Selimşahlar	219	166
Azimli	345	102
Karaağaçlar	440	161
Karaoğlanlı	607	325
Sancaklı Bozköy	288	497
Uncu Bozköy	291	13

DP'ye yakın gazetelerin verdiği rakamların yanlış olduğu ve Manisa'da resmi sonuçlardan sonra belli olmuştur. Resmi sonuçlara göre Manisa'daki 11 milletvekilinin tamamını CHP kazanmış, DP ve MKP herhangi bir milletvekili kazanamamıştır.²³⁰ CHP'ye yakın Anadolu ve Işık gazeteleri de Manisa'da seçimleri CHP'nin büyük bir oranla kazandığını belirtmişlerdir.²³¹ Cumhuriyet gazetesi ise "*Hikmet Bayur Manisa'da kazanamadı*" başlığı ile vermiş olduğu haberde, Manisa'daki seçimleri CHP'li adayların kazandığını, DP'li adayların hiçbirinin kazanamadığı belirtilmiştir.²³²

21 Temmuz 1946'da gerçekleştirilen genel seçim sonrası Manisa ile ilgili olarak verilen rakamlar, o dönemin gazetelerinde yer alan haberlerden derleme yoluyla elde edilebilmektedir. Ancak gazeteler seçim sonuçlarını kendisine yakın olduğu parti lehine yüksek gösterdiği için farklı ve birbiriyle uyuşmayan sonuçlar oluşmuştur. Manisa'daki seçimlere ait tam resmi sonuçların yer aldığı tutanaklar, seçimden bir süre

²³⁰ Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011., s. 8.

²³¹ **Işık**, 23 Temmuz 1946, s. 1.; **Anadolu**, 23 Temmuz 1946, s. 1.; Vural, s. 133.

²³² **Cumhuriyet**, 23 Temmuz 1946, s. 3.

yakılıp imha edildiği için ulaşmak mümkün değildir. Resmi olarak sadece Manisa’da 11 milletvekilini CHP’nin adayları olan Ali Rıza Artunkal, Rıdvan Nafiz Edgüer, İsmail Ertem, Faik Kurdoğlu, Şevket Raşit Hatipoğlu, Feyzullah Uslu, Yaşar Özey, Yunus Muammer Alakant, Kamil Çoşkunoğlu, Memduh Necdet Otaman ve Hilmi Öztarhan’ın kazandığını söylemek mümkündür.²³³

Seçim sonuçlarının ardından Manisa başta olmak üzere tüm Türkiye’de CHP tarafından hile ve yolsuzluk yapıldığını düşünen DP, sonuçlara itiraz etti. Ancak DP’nin başvuruları kabul edilmedi ve böylece CHP lehine sonuçlanan 1946 Genel Seçimleri, demokrasi tarihimiz içinde “*şaibeli seçimler*” olarak yer edindi.²³⁴

Bununla beraber 1946 Genel Seçimleri, Manisa’da yeni bir ismin de ön plana çıkmasını sağladı. Bu isim, 1946 Genel Seçimleri’nde DP Tekirdağ adayı olarak seçimlere giren ve ayrıca Manisa Cumhuriyet Savcı Yardımcısı görevinde bulunan Şemi Ergin idi. Savcı Yardımcısı Şemi Ergin’in seçim öncesinde ve seçim zamanında olaylara karışıp mahkemelere sevk edilen DP’lileri koruyup kollaması ve hatta DP’lileri tahliye ettirmesi, CHP Manisa İl İdare Heyeti Başkanı Kenan Çapan’ın dikkatini çekmiştir. Şemi Ergin ayrıca, DP adına seçim propagandası yapması için Manisa’da “*Sakarya*” adında bir futbol kulübü kurmuş ve buraya gelen sporcu gençleri etkilemiştir. Şemi Ergin’in Manisa’daki bu faaliyetlerini dikkatlice takip eden Kenan Çapan, CHP Genel Sekreterliği’ne bir rapor hazırlayıp, Şemi Ergin’in tehlikeli biri olduğunu bildirmiştir.²³⁵ Şemi Ergin ile ilgili üçüncü bölümde daha ayrıntılı bahsedilecektir.

2.2.2. 1950 Genel Seçimleri ve Sonuçları

1946 Genel Seçimleri’nin CHP lehine büyük bir zaferle sonuçlanması DP ve MKP kadrolarında büyük hayal kırıklığı yarattı. Özellikle hile ve yolsuzluklar için yapılan yasal itirazlarının olumsuzlukla sonuçlanması bu hayal kırıklığını derinleştirdi. Bir sonraki genel seçimlere ise değişiklik olmaması halinde 4 yıl vardı. DP, tüm bu

²³³ Karakaş, s. 122.

²³⁴ Osman Akandere, “1946 Genel Seçimleri ve Sonuçları Üzerinde İktidar ve Muhalefet Partileri Arasında Yapılan Tartışmalar II”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: 26, Sayı: 76, 2010, ss. 11-15.

²³⁵ Vural, s. 139.

olumsuzluklara rağmen CHP'ye karşı daha sert bir muhalefet izlemeye başladı. DP, ilk olarak 1946 Genel Seçimleri tecrübelerinden yola çıkarak mevcut Seçim Kanunu ile yola devam edilemeyeceğini ve mutlak suretle değişmesi gerektiğini hem CHP'ye ilettileri hem de bu konuda hazırladığı Seçim Kanunu tasarısını, 19 Eylül 1946'da TBMM Adalet Komisyonu'na verdi.²³⁶ Seçim Kanunu'nun değiştirilmesi için verilen teklif CHP tarafından geri çevrilir veya CHP muhalefetin de onay vereceği demokratik bir Seçim Kanunu hazırlamaz ise, DP bundan sonra gerçekleşecek olan diğer seçimleri boykot etmeyi düşünmekteydi. Bu konuda CHP ile DP arasında ilk gerilim 6 Nisan 1947'de İstanbul'da gerçekleştirilen milletvekili ara seçimleri ve 30 Mayıs 1947'de gerçekleştirilen muhtarlık seçimleri ile yaşandı. DP, kendilerine yapılan baskılar ve Seçim Kanunu'nun değişmemesinden dolayı seçimleri boykot ederek katılmadı. Hatta DP, CHP'nin sert tutumunu sürdürmesi halinde TBMM'den çekilecekleri restinde bulundu. Ancak İsmet İnönü'nün devreye girmesi ile bu sorun çözüldü.²³⁷

Ara seçimler ve muhtarlık seçimlerinin ardından CHP yeni bir Seçim Kanunu hazırlamaya başladı. Ancak CHP tarafından hazırlanan yeni Seçim Kanunu, DP açısından çok yetersiz ve beklentileri karşılamamaktaydı. DP yeni hazırlanan Seçim Kanunu'nda da istediğinin elde edemeyince CHP'ye baskı oluşturabilmek amacıyla 16 Ekim 1949'da yapılacak olan ara seçimlere de katılmama kararı aldı.²³⁸

Manisa'da CHP Manisa Milletvekili Rıdvan Nafiz Edgüer'in 17 Ağustos 1948'de hayatını kaybetmesi üzerine ara seçim yapılması kararlaştırılan 12 ilden biriydi. DP, seçimleri boykot kararı aldığı için Manisa'da tek aday seçimlere girdi. O isimde CHP'li Lütfi Kırdar idi. Bir ara eski CHP üyesi Fahri Keskiner bağımsız aday olarak seçimlere adaylığını koysa da CHP'den gördüğü baskı nedeniyle seçimlere az bir süre kala adaylıktan çekildi. Bu gelişmeler neticesinde CHP milletvekili adayı Lütfi Kırdar tek başına girdiği seçimleri kazanarak CHP Manisa Milletvekili olarak seçildi.²³⁹

²³⁶ Fatma Alev Atayakul, **Türkiye'de Demokrat Parti Döneminde Genel Seçimler (1950-1954-1957)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007, ss. 105-106.

²³⁷ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde*, ss. 44-45.

²³⁸ Eroğul, s. 43.

²³⁹ Cumhuriyet gazetesi Lütfi Kırdar'ın milletvekili seçildiğini bildirdiği haberinde DP'lilerin de Lütfi Kırdar'a oy verdiklerini iddia ediyordu. **Cumhuriyet**, 17 Ekim 1949, s. 1.

16 Ekim 1949 ara seçimleri, DP katılmadığı için katılımın düşük olduğu bir ortamda gerçekleşti. Seçimlere katılım düşük olması ve demokratikliği konusundaki eleştiriler kamuoyunda CHP tarafından kabullenilmedi. Ancak CHP'nin kendi içinde muhalefetin istekleri görmezden gelinerek hazırlanan Seçim Kanunu ile çok partili hayatın geleceği ve güvencesinin oluşmayacağı gerçeğini anlamasını sağladı. CHP, artık kaderine boyun eğmeyi kabul ederek Aralık 1949'da daha demokratik bir Seçim Kanunu hazırlamayı kabul etti. CHP, tarafından hazırlanan yeni Seçim Kanunu tasarısı, 7 Şubat 1950'de TBMM'de görüşülmeye başlandı.²⁴⁰ Yeni Seçim Kanunu tasarısı, 16 Şubat 1950'de CHP ve DP'nin oylarıyla TBMM'de kabul edilerek yasalaştı.²⁴¹ CHP, Seçim Kanunu tasarısına verdiği destekle yasalaşmasını sağlayan DP'ye teşekkür etti.²⁴²

Seçim Kanunu sorunun çözülmesinin ardından sıra 1950 Genel Seçimleri'nin tarihinin belirlenmesine geldi. DP, sıcak havaların katılımı düşüreceğini gerekçesiyle seçimlerin Haziran ayında yapılmasını istedi. CHP'de bu durumu uygun gördü ancak seçimlerin Mayıs ayında yapılmasını istedi. CHP'nin isteği doğrultusunda seçimlerin 14 Mayıs 1950'de yapılması kararlaştırıldı.²⁴³

Seçim tarihinin belirlenmesinin ardından partiler seçim çalışmalarına hız verdi. Aslında partiler seçim çalışmalarına 1949 yılında başlamış idi. Örneğin DP ilk başlangıcını 30 Ekim 1949'da Celal Bayar ve beraberindeki DP heyetinin Manisa'yı ziyareti ile başlatmış idi.²⁴⁴ 30 Ekim 1949'da Manisalıların yoğun ilgisiyle²⁴⁵ karşılaşan Celal Bayar, 31 Ekim'de Turgutlu'yu²⁴⁶, 1 Kasım'da Salihli ve Alaşehir'i²⁴⁷, 2 Kasım'da Kula'yı²⁴⁸, 3 Kasım'da Eşme'yi²⁴⁹, 4 Kasım'da

²⁴⁰ **Cumhuriyet**, 8 Şubat 1950, s. 1.; Eroğul, s. 43.

²⁴¹ **Cumhuriyet**, 17 Şubat 1950, s. 1.; 16 Şubat 1950'de TBMM'de kabul edilen 5545 sayılı Seçim Kanunu'nun maddeleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 8, Toplantı: 4, Cilt: 24, 48. Birleşim, 16 Şubat 1950, ss. 667-705.

²⁴² **Cumhuriyet**, 17 Şubat 1950, s. 4.

²⁴³ **Cumhuriyet**, 25 Mart 1950, s. 3.; Eroğul, s. 44.

²⁴⁴ **Cumhuriyet**, 31 Ekim 1949, ss. 1,3.; Vural, s. 144.

²⁴⁵ Cumhuriyet gazetesi haberinde Celal Bayar'ın bulunduğu kafilenin kalabalık arasında güçlkle parti binasına gittiğini vermektedir. **Cumhuriyet**, 31 Ekim 1949, s. 1.

²⁴⁶ **Cumhuriyet**, 1 Kasım 1949, ss. 1,3.

²⁴⁷ **Cumhuriyet**, 2 Kasım 1949, ss. 1,3.

²⁴⁸ **Cumhuriyet**, 3 Kasım 1949, ss. 1,3.; **Yeni Asır**, 3 Kasım 1949, ss. 1,6.

²⁴⁹ **Cumhuriyet**, 2 Kasım 1949, s. 3.

Demirci'yi²⁵⁰, 5 Kasım'da Akhisar²⁵¹ ve Gördes'i²⁵², 6 Kasım'da Kırkağaç ve Soma'yı²⁵³ ziyaret etti.²⁵⁴

Celal Bayar ve beraberindeki DP heyetinin Manisa'dan ayrılmasından sonra DP'nin Manisa heyeti seçim çalışmalarını toplantı ve miting benzeri buluşmalar düzenleyerek devam ettirdi. Bu toplantı ve mitinglerde ön planda olan isimler DP Manisa İl İdare Heyeti Başkanı Şemi Ergin ve Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu oldu. Şemi Ergin ve Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, katıldıkları her toplantı ve mitingde DP'nin Manisa'da kesin zaferle ayrılacağını belirten konuşmalar gerçekleştirmekteydiler.²⁵⁵

Manisa'da seçim çalışmaları yoğun tempoda sürerken DP Genel Merkezi tüm illerde belirlemiş olduğu milletvekili aday listelerini 23 Nisan 1950'de Yüksek Seçim Kurulu'na (YSK) verdi.²⁵⁶ Manisa'da 5545 sayılı Seçim Kanunu ile belirlenen dağılıma göre Manisa'da 12 milletvekili çıkacaktı. Bu duruma göre DP, Manisa'da 12 ismi milletvekili adayı gösterdi.²⁵⁷ Bu adaylar; Hamdullah Suphi Tanrıöver (eski Milli Eğitim Bakanı, Büyükelçi), Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu (çiftçi, DP Genel Kurul üyesi), Şemi Ergin (DP Manisa İl Başkanı), Samet Ağaoğlu (avukat, DP Genel Kurul üyesi), Refik Şevket İnce (eski Adalet Bakanı, avukat, DP Genel Kurul üyesi), Kazım Taşkent (Yapı ve Kredi Bankası İdare Meclisi Başkanı), Muhlis Tümay (İzmir Ceza Mahkemesi Başkanı), Adnan Karaosmanoğlu (çiftçi, Akhisar DP İlçe Başkanı), Sudi Mihçioğlu (eczacı, Alaşehir DP İlçe Başkanı), Muzaffer Kurbanoglu (avukat, DP

²⁵⁰ **Cumhuriyet**, 4 Kasım 1949, ss. 1,3.; **Yeni Asır**, 4 Kasım 1949, s. 1.

²⁵¹ **Cumhuriyet**, 5 Kasım 1949, ss. 1,4.

²⁵² Celal Bayar, Gördes'i ziyareti sırasında karşılayanlar arasında CHP'lilerde vardı. Celal Bayar konuşması sırasında CHP'liler kendisini karşılamasına değinerek "Birbirimize düşman değiliz. Demokrat, Halk Partili ve tarafsızlar bugün gösterdikleri anlayışla ideal bir harekette bulunmuş oldular" dedi. Celal Bayar konuşmasının ardından ayrıca CHP Gördes Merkezi'ni ziyaret etti. **Cumhuriyet**, 6 Kasım 1949, ss. 1,3.

²⁵³ **Cumhuriyet**, 7 Kasım 1949, s. 4.

²⁵⁴ Vural, s. 144.

²⁵⁵ Vural, ss. 144-148.; "Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu 16 Şubat 1950'de Salihli'de yaptığı konuşmada, *Demokrat Parti'nin seçimi mutlaka kazanacağını söylemiş, ya kazanamazsak? sualine, 'yeniden insan olarak yaşamının mücadelesini yapacağız' cevabını vermiştir*". **Cumhuriyet**, 17 Şubat 1950, s. 3.

²⁵⁶ **Cumhuriyet**, 24 Nisan 1950, s. 1.; DP'nin 1950 Genel Seçimleri için toplam 478 milletvekili adayı vardı ve bu milletvekili adaylarının mesleki dağılımları şu şekildeydi: 20 mühendis, 88 avukat, 12 maliyeci, iktisatçı ve bankacı, 52 doktor, 23 subay, 37 milletvekili, 12 eski milletvekili, 56 çiftçi, 19 profesör, doçent ve öğretmen, 69 memur, yönetici ve adliyecisi, 18 gazeteci ve yazar, 1 müftü, 1 şair, 1 vaiz, 55 tüccar, 5 eczacı, 1 veteriner, 1 kimyager, 3 işçi ve 4 fabrikatör. **Cumhuriyet**, 25 Nisan 1950, s.3.

²⁵⁷ 1946 Genel Seçimleri'nde Manisa'nın nüfusa oranla çıkarttığı milletvekili sayısı 11 idi.

Merkez İlçe Başkanı), Faruk İlker (doktor, Eşme Parti Müfettişi) ve Nafiz Körez (serbest hakim) idi.²⁵⁸

CHP Genel Merkezi de tüm illerde belirlemiş olduğu milletvekili aday listelerini 22 Nisan 1950'de ilan ederek YSK'ya gönderdi.²⁵⁹ CHP'de Manisa'da 12 ismi milletvekili adayı gösterdi. Bu adaylar: Lütfi Kırdar (Manisa milletvekili), İsmail Hakkı Uzunçarşılı (Balıkesir milletvekili), Hakkı Tarık Us (yazar, gazeteci) Ali Rıza Artunkal (Manisa milletvekili), Kamil Çoşkunoglu (Manisa milletvekili), Şevket Raşit Hatipoğlu (Manisa milletvekili), Esat Çınar (İzmir milletvekili), Faik Kurtoğlu (Manisa milletvekili), Haydar Rüştü Öktem (İzmir milletvekili), Feyzullah Uslu (Manisa milletvekili), Hilmi Öztarhan (Manisa milletvekili), Şefik Yar (Maliye Bakanlığı Müfettişi) idi.²⁶⁰

Milletvekili kesin aday listelerinin ilanından 3 hafta sonra 14 Mayıs 1950'de tüm Türkiye'de genel seçimler gerçekleştirildi.²⁶¹ 14 Mayıs 1950 Genel Seçimleri, 21 Temmuz 1946 Genel Seçimleri'ne göre daha huzurlu ve sakin bir ortamda gerçekleşti.²⁶² Seçimlere katılım oranı % 80'lerin üzerinde idi.²⁶³

Seçim sonuçları CHP için şok edici oldu. Türkiye genelinde ilk sonuçlara göre DP yaklaşık % 50 oy oranı ile büyük bir zafer kazanarak 27 yıldır devam eden CHP iktidarına son vermektedir. DP'nin % 50 oy oranı ile 360 ila 385 arası milletvekili çıkarması beklenmekteydi.²⁶⁴ Kesin sonuçlar Adalet Bakanlığı Seçim Bürosu tarafından 25 Mayıs 1950'de açıklandı. Buna göre DP 4.242.831 oy (% 53.59) ile 63 seçim bölgesinden 52 tanesini, toplam 487 milletvekilinden 408'ini kazanarak iktidar oldu. CHP ise 3.165.096 oy (% 39.98) ile 63 seçim bölgesinden 10 tanesini, 487

²⁵⁸ **Cumhuriyet**, 25 Nisan 1950, s. 4.; **Anadolu**, 25 Nisan 1950, s. 5.

²⁵⁹ CHP'nin de 1950 Genel Seçimleri için toplam 484 milletvekili adayı vardı ve bu milletvekili adaylarının mesleki dağılımları şu şekildeydi: 4 avukat, 51 yönetici, 46 maliyeci, iktisatçı ve bankacı, 44 doktor, 41 tüccar ve esnaf, 40 profesör, 39 çiftçi, 36 yargıç, 25 gazeteci, 18 belediye, 16 yüksek mühendis, 14 general, 14 ziraat uzmanı, 13 subay, 13 eczacı, 6 fabrikatör, 4 dişçi, 4 ilahiyat mezunu, 3 hariciyeci, 3 işçi. **Cumhuriyet**, 23 Nisan 1950, ss. 1,3.; **Ulus**, 25 Nisan 1950, s. 1.

²⁶⁰ **Cumhuriyet**, 23 Nisan 1950, s. 4.

²⁶¹ **Cumhuriyet**, 14 Mayıs 1950, s. 1.

²⁶² **Cumhuriyet**, 15 Mayıs 1950, s. 1.; Eroğul, s. 45.

²⁶³ **Cumhuriyet**, 15 Mayıs 1950, s. 1.; Eroğul, s. 45.; Kesin sonuçlara göre 1950 Genel Seçimleri'ne katılım % 89,9 idi. Toplam kayıtlı seçmen sayısı 8.905.743, toplam oy kullanan seçmen sayısı ise 7.953.085 idi. Milletvekilleri 1923-2011, s. 5.

²⁶⁴ Örneğin Cumhuriyet gazetesi, "Demokrat Partinin, yurdun bir çok illerinde seçimi kazandığı anlaşıldı" manşetiyle DP'nin 350'ye yakın milletvekili kazandığını belirtmekteydi. **Cumhuriyet**, 15 Mayıs 1950, s. 1.; Cumhuriyet gazetesi 1 gün sonra "DP 36 İlde Tam Liste Halinde Kazandı, 385 Milletvekili Çıkarması Bekleniyor" demektedir. **Cumhuriyet**, 16 Mayıs 1950, s. 1.

milletvekilinden 69'unu kazanarak muhalefet partisi konumuna düştü. MP ise 240.209 oy (% 3.03) ile 1 milletvekili, Bağımsızlar ise 267.955 oy (3.40) ile 9 milletvekili kazanmış durumdaydı.²⁶⁵

DP'nin tam liste kazandığı 52 ilden biri de toplam 1037 seçim sandığının kurulduğu ve seçimlerin huzurlu, sakin ancak çok çekişmeli geçtiği Manisa idi. DP'nin çok önem verdiği illerden biri olan Manisa'da 1950 Genel Seçimleri'nde toplam kayıtlı 240.686 seçmen vardı. Bu seçmenlerin 221.080'ini seçimlerde sandığa giderek % 90,9'luk katılım oranı sağladı.²⁶⁶

Manisa'da 1037 adet seçim sandığı kurulduğu için sayımlar uzun sürdü. Ön sonuçlar ertesi gün gelmeye başladı. Gazeteler 15 Mayıs 1950 sabahında Manisa'da sonuçların DP lehine olduğunu ancak sandıklarının sayımına devam edildiğini belirtmekteydi.²⁶⁷ Örneğin Cumhuriyet gazetesi 15 Mayıs 1950'de "*İllerden gelen ilk neticeler*" haberinde DP'nin Manisa merkezde 5000 oy, Turgutlu'da 5000 oy ve Akhisar'da 4000 oy CHP'nin ilerisinde olduğunu²⁶⁸, 16 Mayıs 1950'da ise DP'nin Manisa'da tam liste halinde kazandığını belirtmekteydi.²⁶⁹ Zafer gazetesi ise DP'nin 124.448 oy, CHP'nin 89.817 oy kazandığını belirtmekteydi.²⁷⁰ Yeni Asır gazetesine göre de Manisa'da seçim sonuçları DP lehine idi. Yeni Asır gazetesinin yayınladığı bilgilere göre merkez ve ilçedeki sonuçlar şu şekildeydi.²⁷¹

²⁶⁵ **Cumhuriyet**, 26 Mayıs 1950, ss. 1,3.; 1950 Genel Seçimleri'nin resmi sonuçları ile ilgili farklı rakamlar mevcuttur. Günümüzde YSK'da yer alan verilere göre Türkiye genelinde DP, 4.391.694 oy (% 55,2) ile 416 milletvekili, CHP, 3.148.626 oy (% 39,6) ile 69 milletvekili, MP ise 368.537 oy (% 4,6) 1 milletvekili, Bağımsızlar ise 44.537 oy (% 0,6) ile 1 milletvekili kazandı. Milletvekilleri 1923-2011, s. 25.; 1950 Genel Seçimleri'nde "*liste usulü çoğunluk sistemi*" uygulandığı için, CHP 39,6'luk oy oranına sahip olmasına rağmen az milletvekili çıkarmıştır.

²⁶⁶ Milletvekilleri 1923-2011, s. 70.

²⁶⁷ Vural, s. 150.

²⁶⁸ **Cumhuriyet**, 15 Mayıs 1950, s. 4.

²⁶⁹ **Cumhuriyet**, 16 Mayıs 1950, s. 3.

²⁷⁰ Vural, s. 151.

²⁷¹ **Yeni Asır**, 16 Mayıs 1950, ss. 1,4.; Vural, s. 151.

Tablo 2: Yeni Asır gazetesinin yayınladığı bilgilere göre merkez ve ilçedeki sonuçlar şu şekildeydi

Seçim Noktaları	DP	CHP
Merkez	27.699	15.816
Akhisar	17.493	15.333
Alaşehir	8404	3169
Demirci	10.500	3030
Eşme	4500	750
Gördes	8550	3269
Kırkağaç	6550	4323
Kula	8489	6943
Salihli	9707	9620
Soma	8802	3930
Turgutlu	13.064	7573
Toplam	123.758	73.746

Günümüzde güncel ve kesin olan seçim verilere göre Manisa’da DP 128.199 oy (% 58,6), CHP ise 90.412 oy (% 41,4) aldı. MP ise Manisa’da seçimlere katılmadı.²⁷² DP, Manisa’da 128.199 oy ile oy çoğunluğunu elde ettiği için tam liste halinde 12 milletvekilini kazandı. Böylece DP adayları, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu²⁷³, Şemi Ergin, Samet Ağaoğlu²⁷⁴, Refik Şevket İnce, Kazım Taşkent, Muhlis Tümay, Adnan Karaosmanoğlu, Sudi Mihçioğlu, Muzaffer Kurbanoglu, Faruk İlker ve Nafiz Körez, TBMM’ye girdi.²⁷⁵

²⁷² Milletvekilleri 1923-2011, s. 70.

²⁷³ Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu hem Manisa hem de Aydın’dan milletvekili seçildi. Ancak kanunen sadece bir ili tercih ederek TBMM’ye girebilirdi. Bu sebeple Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu Manisa milletvekilliğini tercih etti. Aydın’da boş çıkan milletvekilliği için daha sonra ara seçim gerçekleştirildi. **BCA**, 30.10.0.0.77.513.11.1.2.; Atayakul, s. 228.

²⁷⁴ Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu için geçerli olan durum, hem Manisa hem de Muğla’dan milletvekili olarak seçilen Samet Ağaoğlu içinde geçerliydi. Samet Ağaoğlu’da tercihini Manisa milletvekilliğinden yana kullandı. Muğla’da boş çıkan milletvekilliği için daha sonra ara seçim gerçekleştirildi. **BCA**, 30.10.0.0.77.513.12.1.2.; Atayakul, s. 228.

²⁷⁵ Vural, s. 152.

DP'nin Manisa'da seçimleri kazanmasının ardından DP Manisa İl İdare Kurulu, seçimlerde görev alanların dürüstlüklerinden dolayı kendilerine ve tüm Manisa halkına teşekkür eden bir beyanname yayınladı.²⁷⁶ DP Manisa İl İdare Kurulu tarafından beyannamede ayrıca şu ifadelere yer verildi:

*“Saygı değer Manisa ili halkına;
Bütün Manisalı vatandaşlarımızla girişmiş olduğumuz hürriyet mücadelesinde yine birlikte büyük bir zafer kazanmış bulunuyoruz. Manisa'mızın 240.867 seçmeninden 221.008'i oyunu kullanmış ve en medeni milletlere nasip olmayacak şekilde iştirak nispeti yüzde 92'ye baliğ olmuştur.²⁷⁷ Hürriyetsizlikten bunalmış bir milletin hakkını alabilmek için mücadele eden partimiz bir daha bu mevzu üzerinde vatandaşların ıstırap çekmemeleri için bütün kuvvete çalışacaktır”.*²⁷⁸

1950 Genel Seçimleri'nin sonucunda CHP'nin hem Manisa'daki siyasi üstünlüğü hem de Türkiye'de 27 yıldır devam eden tek parti iktidarı son buldu. DP'liler 1950 Genel Seçimleri'ni, şiddetsiz ve kansasız bir şekilde 27 yıllık CHP iktidarına son verdiği için “*Beyaz İhtilal*”²⁷⁹ olarak nitelendirdi. Seçimlerden 1 hafta sonra 22 Mayıs 1950'de TBMM açıldı. Açılış gününde TBMM'de yapılan ilk oylamada Refik Koraltan 385 oy ile TBMM Başkanı²⁸⁰, ardından yapılan oylamada DP Genel Başkanı Celal Bayar ise 387 oy ile Türkiye'nin 3. Cumhurbaşkanı seçildi.²⁸¹ Yeni Cumhurbaşkanı seçilen Celal Bayar, gün içinde istifasını veren CHP'li Şemsettin Günaltay Hükümeti'nin yerine, hükümeti kurması için Adnan Menderes'i görevlendirdi.²⁸² Nitekim DP, 22 Mayıs 1950 tarihinde Cumhurbaşkanlığına, TBMM'ye ve Başbakanlığa yerleşerek resmen iktidarı devraldı.²⁸³ Yeni hükümeti kurması için görevlendirilen Adnan Menderes'te ilk DP'li Başbakan olarak gün içinde 19. Hükümeti'ni kurdu. Adnan Menderes tarafından kurulan 19. Türkiye Hükümeti'nde (1. Adnan Menderes Hükümeti) Manisa milletvekilleri Samet Ağaoğlu,

²⁷⁶ **Cumhuriyet**, 17 Mayıs 1950, s. 3.

²⁷⁷ Vural, s. 152.

²⁷⁸ **Cumhuriyet**, 17 Mayıs 1950, s. 3.

²⁷⁹ Ahmad, Demokrasi Sürecinde, s. 60.; Timur, s. 23.

²⁸⁰ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: Olağan, Cilt: 1, 1. Birleşim, 22 Mayıs 1950, s. 5.; **Cumhuriyet**, 23 Mayıs 1950, s. 4.

²⁸¹ Celal Bayar'ın 387 oy aldığı Cumhurbaşkanlığı seçiminde İsmet İnönü ise 64 oy aldı. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: Olağan, Cilt: 1, 1. Birleşim, 22 Mayıs 1950, s. 7.; **Cumhuriyet**, 23 Mayıs 1950, s. 1.

²⁸² **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: Olağan, Cilt: 1, 1. Birleşim, 22 Mayıs 1950, ss. 8-9.

²⁸³ **Cumhuriyet**, 23 Mayıs 1950, s. 4.; Mehmet Ali Birand, Can Dündar ve Bülent Çaplı, **Demirkırat: Bir Demokrasinin Doğuşu**, Can Yay., İstanbul, 2016, s. 83.

Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı olarak, Fevzi Lütüf Karaosmanoğlu, Devlet Bakanı olarak ve Refik Şevket İnce ise Milli Savunma Bakanı olarak görevlendirildi.²⁸⁴

2.2.3. 1954 Genel Seçimleri ve Sonuçları

DP iktidarın 4. yılı olan 1954 yılının başından itibaren Türkiye yeniden genel seçimlerin atmosferine girdi. Fakat bu sefer DP iktidar, CHP ise muhalefet konumundaydı. Toplum açısından ise bu sefer durum 1950’de yaşanan iktidar değişikliği ile beraber ilk defa CHP dışında icraatlarını gördükleri DP ile CHP arasında tercih yapması anlamına gelmekteydi.²⁸⁵

DP, 4 yıllık süreçte yapılan belediye ve ara seçimlerden de CHP’ye karşı önemli başarı elde etti. Ancak DP bu başarılarına rağmen en büyük muhalefet rakibi CHP’yi daha da etkisiz hale getirmeyi düşünmekteydi. CHP iktidarda iken DP’nin dile getirdiği iktidarın kendilerine baskı yaptığı söylemleri, bu sefer muhalefette olan CHP tarafından dile getirilmekteydi.²⁸⁶

Anlaşılabileceği üzere 1954 Genel Seçimleri’ne az bir zaman kala siyasi ortam yine gergin durumdaydı. İktidar ve muhalefet arasındaki gerginliğin ana sebepleri ise, CHP’ye ait malların hazineye devredilmesi, MP’nin resmen kapatılması, Ceza ve Basın Kanunu’nda yapılan sert değişiklikler, DP’nin çıkardığı Yabancı Sermaye ve Petrol Kanunu ve Köy Enstitüleri’nin kapatılması idi.²⁸⁷ DP’nin baskıcı politikası, genel seçimler öncesi muhalefeti bir araya getirmeye yöneltti. MP’nin yerine kurulan Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP), CHP ile uzun süre ittifak görüşmeleri

²⁸⁴ 19. Türkiye ve 1. Adnan Menderes Hükümeti Bakanlar Kurulu: Adnan Menderes (Başbakan), Samet Ağaoğlu (Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı), Fevzi Lütüf Karaosmanoğlu (Devlet Bakanı), Muhlis Ete (İşletmeler Bakanı), Hasan Polatkan (Çalışma Bakanı), Tevfik İleri (Ulaştırma Bakanı), Rüknettin Nasuhoğlu (İçişleri Bakanı), Fuat Köprülü (Dışişleri Bakanı), Halil Özyörük (Adalet Bakanı), Refik Şevket İnce (Milli Savunma Bakanı), Halil Ayan (Maliye Bakanı), Avni Başman (Milli Eğitim Bakanı), Fahri Belen (Bayındırlık Bakanı), Zühtü Velibey (Ekonomi ve Ticaret Bakanı), Nihat Reşat Belger (Sağlık Bakanı), Nuri Özsan (Gümrük ve Tekel Bakanı), Nihat Eğriboz (Tarım Bakanı). **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Dönem: 9, Toplantı: Olağan, Cilt: 1, 1. Birleşim, 22 Mayıs 1950. s. 9.; **Cumhuriyet**, 23 Mayıs 1950, s. 1.; **Cumhuriyet**, 24 Mayıs 1950, s. 1.; **Türkiye’nin 1950’li Yılları**, haz. Mete Kaan Kaynar, İletişim Yay., İstanbul, 2019, s. 689.

²⁸⁵ Ensar Yılmaz, “1954 Seçimlerinin Önemi, Öne Çıkan Özellikleri ve Siyasi Sonuçları”, **e-Journal of New World Sciences Academy**, Volume: 5, Number: 4, 2010, s. 542.

²⁸⁶ Albayrak, s. 252.

²⁸⁷ Albayrak, ss. 252-253.; Eroğul, ss. 75-85.

gerçekleştirdi. Ancak CMP'nin her ilden yarı yarıya milletvekili adayı gösterme isteğinde anlaşma sağlanamadığı için CHP ile CMP ittifakı sağlanamadı.²⁸⁸

İktidar ve muhalefet arasında gerginlikler devam ederken 17 şubat 1954'te 5545 sayılı Seçim Kanunu'nun bazı maddeleri ile ilgili düzenlemeler yapıldı. Bu maddeler seçmen kütüklerinin daha iyi bir şekilde düzenlenerek bunların siyasi partiler ile paylaşılması ve YSK'nın yetkilerinin artırılması gibi düzenlemeler içermekteydi. CHP değişiklikleri memnuniyetle karşıladıklarını ancak daha fazlasına ihtiyaç olduğunu belirtti.²⁸⁹ Seçim Kanunu'ndaki düzenlemelerin ardından genel seçim tarihinin belirlenmesi için TBMM 12 Mart 1954'te toplandı. 12 Mart 1954'te TBMM'de gerçekleştirilen oylamada 356 oy ile 1954 Genel Seçimleri'nin 2 Mayıs 1954'te yapılması kararlaştırıldı. TBMM'de 14 Mayıs 1954'te açılmak üzere seçim arasına girdi.²⁹⁰

DP, 1954 Genel Seçimleri'nin tarihinin belirlendiği gün seçim kampanyalarına başladı. DP, öncelikli olarak 4 yıllık iktidarları dönemindeki faaliyet ve çalışmalarını belirtmeyi daha sonra muhalefetin gündeme getirdiği iddialara cevap verme üzerine seçim çalışmalarına başladı.²⁹¹ Başta CHP olmak üzere muhalefet ise, radyonun iktidar partisi tarafından kullanılması, Yabancı Sermaye ve Petrol Kanunları, üniversitelerde özerkliğin kısıtlanması, enflasyon, işçilere grev hakkının tanınmaması, Ceza ve Basın Kanunu'nda yapılan sert değişiklikler, Türkiye'nin Kore Savaşı'na asker gönderirken iktidarın TBMM'den izin almaması ve Türkiye'nin NATO üyeliğinin iktidar tarafından iç siyaset unsuru olarak kullanılması üzerine seçim çalışmalarına başladı.²⁹²

DP, CHP ve CMP 28 Mart 1954'te milletvekili aday yoklamalarını tamamladı. Yoklamalar sonucunda 14.000 kişinin milletvekili olabilmek için DP ve CHP'ye adaylık başvurusunda bulundu. Bu adayların yaklaşık 10.000 kadarı DP'nin, 4000 kadarı da CHP'den idi.²⁹³ DP'nin mevcut 256 milletvekili yeniden aday listesindeydi. Ancak 150 mevcut milletvekili de yeni listelerde yer verilmedi. DP'nin milletvekili aday listelerinde Ali Fuat Cebesoy, Rauf Orbay, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Yusuf Hikmet Bayur, Nadir Nadi, Lütfi Kırdar, Behçet Uz, Nuri Demirağ, Orgeneral Nuri

²⁸⁸ Albayrak, ss. 253-255.

²⁸⁹ **Cumhuriyet**, 18 şubat 1954, s. 1.

²⁹⁰ **Cumhuriyet**, 13 Mart 1954, s. 1.

²⁹¹ **Cumhuriyet**, 13 Mart 1954, ss. 1,6.

²⁹² Albayrak, s. 257.

²⁹³ **Cumhuriyet**, 28 Mart 1954, s. 1.; Atayakul, s. 272.; Eroğul, ss. 85-86.

Yamut, Ahmet Tekelioğlu, Rauf Onursal ve Ord. Prof. Kara Kemal gibi tanınmış isimler dikkat çekmekteydi.²⁹⁴

Manisa’da ise 5545 sayılı Seçim Kanunu ile belirlenen dağılıma göre Manisa’da 12 milletvekili seçilecek idi. Bu neticede 12 Nisan 1954’te milletvekili aday listelerini ilan DP, Manisa’da 12 ismi milletvekili adayı gösterdi. Bu adaylar: Samet Ağaoğlu (Manisa milletvekili), Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu (Manisa milletvekili), Muammer Alakant (Zonguldak milletvekili), Muzaffer Kurbanoglu (Manisa milletvekili), Şemi Ergin (Manisa milletvekili), Yusuf Hikmet Bayur (eski vekil, müstakil), Dr. Nafiz Körez (Manisa milletvekili), Adnan Karaosmanoğlu (Manisa milletvekili), Muhlis Tümay (Manisa milletvekili), Sudi Mıhçıoğlu (Manisa milletvekili), Melih Koçer (profesör), Hayri Büke (Göğdes Belediye Başkanı) idi.²⁹⁵

CHP ise 11 Nisan 1954’te milletvekili aday listelerini ilan etti ve YSK’ya gönderdi. CHP’de Manisa’da 12 ismi milletvekili adayı gösterdi. Bu adaylar: Mehmet Adanalı (çiftçi), Hüseyin Aykula (tüccar), Hıfzı Oğuz Bekata (avukat), Hikmet Bil (bağımsız yazar), Faruk Çelebi (çiftçi), İbrahim Emre (iktisatçı), Abdurrahman Nafiz Gürman (bağımsız, orgeneral), Şevket Raşit Hatipoğlu (profesör), Reşit Reşat Kayalı (avukat), Hilmi Öztarhan (mühendis), Süreyya Petekkaya (avukat), Feyzullah Uslu (avukat) idi.²⁹⁶

65 ilin 42’sinde seçimlere girme kararı alan CMP’de 12 Nisan 1954’te milletvekili aday listelerini ilan etti. CMP’de Manisa’da 12 ismi milletvekili adayı gösterdi. Bu adaylar: Hüsnü Yavuzer (avukat), Kemal Beygirci (terzi), Rasih Uysal (avukat), Rıza Keten (eksper), Zeki Boran (memur), Celal Ergül (roportör), Hakkı Uyar (doktor), Naci Sıral (eski defterdar), Nihat Tüzel (avukat), Reşat Aksu (avukat), Pervin Atamanoğlu (Erzurum CMP üyesi), Rıfat Arman (tüccar) idi.²⁹⁷

Milletvekili aday listeleri açıklanmasının ardından partiler seçim çalışmalarına hız verdi. İktidar partisi DP, ilk mitingini Başbakan Adnan Menderes’in katılımıyla 19 Nisan 1954’te Erzurum’da gerçekleştirdi.²⁹⁸ CHP lideri İsmet İnönü ise ilk seçim konuşmasını milletvekili aday listelerinin açıklanmasından önce 9 Nisan 1954’te

²⁹⁴ Albayrak, s. 255.; Eroğul, s. 86.; Milliyet gazetesi, 13 Nisan 1954’teki manşetinde DP’nin milletvekili aday listesinin çok kuvvetli olduğunu belirtmekteydi. **Milliyet**, 13 Nisan 1954, s. 1.

²⁹⁵ **Milliyet**, 13 Nisan 1954, s. 7.

²⁹⁶ **Milliyet**, 12 Nisan 1954, s. 7.

²⁹⁷ **Milliyet**, 13 Nisan 1954, s. 6.

²⁹⁸ **Milliyet**, 19 Nisan 1954, s. 1.

memleketi Malatya’da gerçekleştirdi.²⁹⁹ DP ve CHP yoğun bir program ile seçim gününe kadar seçmenlerin karşısında idi. Nihayet seçim günü geldi ve 2 Mayıs 1954’te tüm Türkiye’de bir kaç olayın dışında sakin ve huzurlu bir şekilde genel seçimler gerçekleştirildi.³⁰⁰

Seçim sonuçları açıklanmaya başladığında CHP için sonuçlar 1950 Genel Seçimleri’ne göre daha şok edici oldu. İlk gelen resmi olmayan sonuçlara göre 3 ilde (Malatya, Sinop, Kars) CHP, 1 ilde (Kırşehir) CMP diğer kalan 60 ilde ise büyük ve ezici bir fark ile DP kazanmaktaydı.³⁰¹ DP, bir önceki 1950 Genel Seçimleri’ne göre, oy oranı 3 puan artarak % 58 düzeyine ulaşmış, CHP ise 4 puanlık düşüş ile % 35 düzeyine gerilemiş durumda idi. Bu resmi olmayan ilk sonuçlar neticesinde Cumhuriyet gazetesine göre, DP 508, CHP 28-30, CMP ise 5 milletvekili³⁰² Milliyet gazetesine göre, DP 504, CHP 31, CMP 1, bağımsızlar 1 milletvekili³⁰³, Yeni Asır gazetesine göre ise DP 508, CHP 29 (Malatya’yı kazanamaz ise 17), CMP 5 milletvekili kazanmaktaydı.³⁰⁴

1954 Genel Seçimleri’nin kesin sonuçları 22 Mayıs 1954’te Adalet Bakanlığı tarafından ilan edildi. Adalet Bakanlığı’nın ilan ettiğı sonuçlara göre, Türkiye’de toplam 10.262.063 kayıtlı seçmenden 9.095.617’si toplam 43.174 sandıkta oy kullandı. Bu sonuçlara göre tüm Türkiye’de katılım oranı bir önceki 1950 Genel Seçimleri’ne katılım oranına göre 1 puan düşürerek 88,63 oranında gerçekleşti. Partilerin aldıkları oy oranları ise şöyledi: DP 5.313.659 oy (% 58,4) 503 milletvekili, CHP 3.193.417 oy (35,1) 31 milletvekili, CMP 480.249 oy (% 5,3) 5 milletvekili, Bağımsızlar 56.393 oy (% 0,62) 2 milletvekili, Köylü Partisi (KP) 50.935 oy (% 0,56) İşçi Partisi (İP) 910 oy (% 0,1).³⁰⁵

DP 60 ilde tam liste halinde kazandı. DP’nin tam liste halinde kazandığı 60 seçim ilden biri de Manisa idi. Manisa’da 1954 Genel Seçimleri’nde toplam kayıtlı 257.448 seçmen vardı. Bu seçmenlerin 236.361’ini seçimlerde sandığa giderek %

²⁹⁹ **Milliyet**, 10 Nisan 1954, s. 1.; Albayrak, s. 256.

³⁰⁰ **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 1954, s. 1.; **Milliyet**, 3 Mayıs 1954, s. 4.; Albayrak, s. 258.

³⁰¹ **Cumhuriyet**, 3 Mayıs 1954, s. 1.; **Milliyet**, 3 Mayıs 1954, s. 7.; **Yeni Asır**, 3 Mayıs 1954, (ikinci tabı) s. 1.; **Yeni Asır**, 3 Mayıs 1954, (üçüncü tabı), s. 1.

³⁰² **Cumhuriyet**, 4 Mayıs, 1954, ss. 1,6.

³⁰³ **Milliyet**, 4 Mayıs 1954, s. 1.

³⁰⁴ **Yeni Asır**, 3 Mayıs 1954, (üçüncü tabı), s. 1.

³⁰⁵ Milletvekilleri Seçimleri 1923-2011, s. 5.; **Cumhuriyet**, 23 Mayıs 1954, ss. 1,6.; **Milliyet**, 23 Mayıs 1954, s. 1.; Albayrak, ss. 257-258.; **Akis**, 29 Mayıs 1954, s. 5.

91,8'lik katılım oranı sağladı.³⁰⁶ Manisa'daki kesin olmayan ilk sonuçlar seçim akşamında belli olmaya başladı. Cumhuriyet gazetesine göre DP, Manisa'da 18.000 oy fark ile seçimleri kazandı.³⁰⁷ Milliyet gazetesinin 3 Mayıs 1954'te ilk açıkladığı sonuçlara göre de Manisa'da açılan 713 sandıkta DP 117.541 oy, CHP 56.433 oy çıkmıştı.³⁰⁸

1954 Genel Seçimleri'nin kesin sonuçları 22 Mayıs 1954'te Adalet Bakanlığı tarafından ilan edildi. Adalet Bakanlığı tarafından ilan edilen kesin sonuçlara göre, Manisa'da DP 151.569 oy (% 64,5) ile 12 milletvekilini kazandı. Muhalefet partileri CHP 76.069 oy (% 41,4), CMP ise 7.195 oy (3,1) kazandı.³⁰⁹ Manisa'da DP'nin seçimleri kazanması neticesinde DP milletvekili adayları Samet Ağaoğlu, Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, Muammer Alakant, Muzaffer Kurbanoglu, Şemi Ergin, Yusuf Hikmet Bayur, Dr. Nafiz Körez, Adnan Karaosmanoğlu, Muhlis Tümay, Sudi Mihçioğlu, Melih Koçer ve Hayri Büke milletvekili olarak TBMM'ye girdi.³¹⁰

2.2.4. 1957 Genel Seçimleri ve Sonuçları

1954 Genel Seçimleri'nde aldığı 58,4 oy oranı ile Türk siyasi tarihinin en yüksek oy oranına ulaşan siyasi partisi olan DP, kazandığı büyük zaferle iktidarını iyice sağlamlaştırmış durumda idi. Ancak bu büyük zafer DP'yi artık hiçbir siyasi gücün durduramayacağı düşüncesine sokarak günden güne güç zehirlenmesine doğru götürmekteydi.³¹¹ Zaman ilerledikçe iç ve dış gelişmeler ile ekonomide yaşanan sıkıntıların artmasıyla birlikte muhalefetin, basın ve yayın kuruluşlarının, üniversitelerin tepkileri şiddetlenince DP, muhalefet partilerine, basın ve yayın kuruluşlarına, yargıya, üniversitelere karşı daha baskıcı tedbirler almaya başladı.³¹²

DP iktidarının baskıcı politikası arttıkça muhalefet partileri CHP, CMP ve yeni kurulan HP aralarında bir ittifak kurmak için 1956 yılında görüşmelere başladı. CHP, CMP ve HP 8 Temmuz 1956'da yayınladıkları ortak bildiri ile DP iktidarının baskıcı

³⁰⁶ Milletvekilleri Seçimleri 1923-2011, s. 70.

³⁰⁷ **Cumhuriyet**, 3 Mayıs 1954, s. 1.

³⁰⁸ **Milliyet**, 3 Mayıs 1954, s. 7.

³⁰⁹ Milletvekilleri Seçimleri 1923-2011, s. 70.

³¹⁰ **Milliyet**, 3 Mayıs 1954, s. 7.

³¹¹ Eroğul, s. 99.

³¹² Atayakul, s. 332.; Eroğul, s. 118.

politikalarını ve kötüye giden uygulamalarını eleştirdi.³¹³ Ancak CHP, CMP ve HP'nin yayınladığı bu ortak bildiri DP tarafından dikkate alınmadı. Nitekim 1957 iktidar ve muhalefet partileri arasındaki ilişkilerin bahar havasında geçtiği bir yıl oldu. Fakat bu sakinlik çok uzun sürmedi. Adnan Menderes'in 25 Mayıs 1957'de Sivas'ta yaptığı konuşma sırasında “*Seçimler yakındır... Şayet muhalifler haklı, biz hatalı isek millet reyile neticeyi tesbit eder*”³¹⁴ demesi üzerine erken seçim olacağının işaretini vermesi siyasetteki ortamı değiştirdi.

Muhalefet partileri erken seçim olacağı düşüncesinden hareketle bir cephe oluşturmak için tekrardan çalışmalarına başladı. Aslında muhalefet içinde seçimlerin erken yapılacağını önceden gören ilk lider, Adnan Menderes'in Sivas'taki konuşmasından bir hafta önce 17 Mayıs 1957'de Karadeniz bölgesine ziyareti sırasında, seçimlerin Eylül ayında yapılacağına dair yeterli delillere sahip olduklarını, bu nedenle seçim kampanyalarını açtığını ilan eden CMP Genel Başkanı Osman Bölükbaşı idi. Fakat DP'nin de ilk hedefi Osman Bölükbaşı oldu.³¹⁵ Haziran ayındaki TBMM'deki Kırşehir'i tekrardan il yapılması tasarısının görüşüldüğü vakit bu kararı DP'nin halkı aldatması olarak nitelendiren Osman Bölükbaşı'nın milletvekili dokunulmazlığı 24 Haziran 1957'de kaldırıldı.³¹⁶ Ardından 1 Temmuz 1957'de Kırşehir'deki konuşması sırasında Osman iktidara hareket ettiği gerekçesiyle polisler tarafından gözaltına alınan Osman Bölükbaşı 2 Temmuz 1957'de hapsedildi.³¹⁷ Osman Bölükbaşı'nın hapsedilmesi, muhalefeti yeniden bir araya getirerek Milli Muhalefet Cephesi'ni kurmaya yöneltti. CHP, CMP ve HP arasında süren görüşmeler sonrasında CHP lideri İsmet İnönü 21 Ağustos 1957'de muhalefet partilerin ittifak konusunda anlaştıklarını kamuoyuna duyurdu.³¹⁸

İsmet İnönü'nün duyurusun ardından Milli Muhalefet Cephesi, gösterdiği muhalefetin şiddetini yükselterek seçim hazırlıklarını hızlandırdı. Muhalefetin bu tavrı

³¹³ **Cumhuriyet**, 9 Temmuz 1956, s. 1.; **Milliyet**, 9 Temmuz 1956, s. 1.; Albayrak, ss. 289.290.

³¹⁴ **Cumhuriyet**, 26 Mayıs 1957, s. 1.; **Milliyet**, 26 Mayıs 1957, s. 1.

³¹⁵ **Cumhuriyet**, 18 Mayıs 1957, s. 1.

³¹⁶ Bazı DP'liler Osman Bölükbaşı'nın milletvekili dokunulmazlığının kaldırılmasını istemediği için partisi DP'den ayrı olarak karşı oy kullandılar. **Cumhuriyet**, 25 Haziran 1957, s. 1.; **Milliyet**, 25 Haziran 1957, s. 1.

³¹⁷ Kırşehir Emniyet Müdürü, iktidara hakaret ettiği gerekçesiyle suçlanan CMP lideri Osman Bölükbaşı'yı kollarından yakalayıp sürüklemeyerek arabasına bindirmeye çalıştı. Bu gelişme üzerine halk polise saldırdı. **Cumhuriyet**, 2 Temmuz 1957, s. 1.; **Milliyet**, 2 Temmuz 1957, s. 1.; Olayın ertesi günü Osman Bölükbaşı hapsedildi. **Cumhuriyet**, 3 Temmuz 1957, s.1.; **Milliyet**, 3 Temmuz 1957, s.1.

³¹⁸ **Cumhuriyet**, 22 Ağustos 1957, s. 1.; **Milliyet**, 22 Ağustos 1957, s. 1.; Albayrak, s. 291.

DP'yi endişelendirdi. Bir ara erken seçimden vazgeçilmesi dahi düşünüldü. Ancak başta Celal Bayar ve Adnan Menderes olmak üzere bazı DP'li yöneticiler geç kalmanın muhalefete daha da güç kazandıracağını düşünerek seçimlerin bir an önce yapılmasına karar verdi. Erken seçim tarihi 5 Eylül 1957'de gerçekleştirilen DP Meclis Grubu toplantısında 27 Ekim 1957'de olarak belirlendi.³¹⁹ Ancak DP, erken seçim kararı ile sınırlı kalmadı. Milli Muhalefet Cephesi'nin seçimlerde işbirliği yapması önleyebilmek için 5545 sayılı Seçim Kanunu'na yeni maddeler eklenmesi için hazırladığı 7037 sayılı kanun tasarısını, erken seçim tarihlerini belirlediği gün TBMM'ye verdi.³²⁰ DP'nin almış olduğu bu kararlardan 2 gün sonra partinin 4 büyük kurucusundan biri olan Fuat Köprülü, 7 Eylül 1957'de tepkisini göstermek amacıyla DP'den istifa etti.³²¹ DP'nin demokratik ilkelerden uzaklaştığını belirten Fuat Köprülü, istifasının ardından muhalefeti desteklemeye başladı.³²²

DP tarafından TBMM'ye verilen tasarı, erken seçim tarihinin de resmen onaylandığı 11 Eylül 1957'de TBMM'de kabul edildi. DP'nin Seçim Kanunu'na yeni eklenen maddeler ile siyasi partilerin ortak milletvekili aday listeleri oluşturarak seçimlere girmesini engellemiş oldu. DP, böylece muhalefetin bir araya gelerek oluşturduğu Milli Muhalefet Cephesi'ni bozmayı başardı. Bununla birlikte Seçim Kanunu'na yeni eklenen diğer bir madde ile bir partiden 6 ay önce istifa etmiş birinin başka bir partiden aday olması engellendi. DP böylece partiden ayrılan veya ayrılacak olan isimleri de cezalandırmış oldu.³²³

Erken seçim tarihinin 27 Ekim 1957 olarak belirlenmesi ve Seçim Kanunu'ndaki değişikliklerin yapılmasının ardından partiler seçim çalışmalarına hız verdi. Özellikle ekonomik sıkıntılar, partiden istifalar ve baskıcı tutum, DP'nin imajını hayli yıpratmış idi. Bu nedenle DP, oy olabileceği tüm kesimleri memnun edebileceği seçim çalışmalarına odaklandı. Muhalefet partileri ise iktidara geleceklerini ve geldiklerinde Adnan Menderes'ten tüm olumsuzlukların hesabını soracaklarını belirtmekteydiler.³²⁴

³¹⁹ **Cumhuriyet**, 5 Eylül 1957, s. 1.; **Cumhuriyet**, 6 Eylül 1957, s. 1.; **Milliyet**, 5 Eylül 1957, s. 1.; **Milliyet**, 6 Eylül 1957, s. 1.; Albayrak, s. 292.

³²⁰ **Cumhuriyet**, 6 Eylül 1957, s. 1.

³²¹ **Cumhuriyet**, 8 Eylül 1957, s. 1.; **Milliyet**, 8 Eylül 1957, s. 1.

³²² Albayrak, s. 295.

³²³ **Cumhuriyet**, 12 Eylül 1957, s. 1.; **Milliyet**, 12 Eylül 1957, s. 1.; Albayrak, ss. 292-293.; Eroğul, s.125.

³²⁴ Albayrak, s. 269.

Seçimlere az bir süre kala partiler milletvekili aday yoklamalarını tamamlayıp YSK'ya göndermek için yoğun çalışmalar gerçekleştiriyorlardı. Hürriyet Misakı gazetesinin 1 Ekim 1957'de paylaştığı habere göre Manisa'da DP milletvekili adayları yoklaması 2 Ekim 1957'de o dönem Kızılay Salonu olarak adlandırılan yerde gerçekleştirilecekti.³²⁵ Hürriyet Misakı gazetesinin paylaştığı listeye göre, milletvekili yoklamasına girecek olan adayların isimleri şöyleydi: Samet Ağaoğlu, Selim Akiş, Atıf Akın, Fevzi Argun, Sabri Aysal, Mehmet Akın, Hayri Bke, Süleyman ağlar, Mustafa iftlikli, şemi Ergin, Mustafa Reşat Gündem, Enver Gediz, Melih Koçer, Nafız Körez, Muzaffer Kurbanoglu, Adnan Karaosmanoğlu, Ali Keleşoglu, Sudi Mıhioğlu, Orhan Ocakoğlu, Cevdet zgirgin, Muzaffer ztun, Cemil şener, Refik Ulusoy, Muhlis Tümay ve İhsan Yalkın.³²⁶

Hürriyet Misakı gazetesi DP Manisa milletvekili aday yoklamasındaki listedeki isimleri paylaştığı haberinden 1 gün sonra Manisalı delegelerin üzerinde Samet Ağaoğlu (Sanayi Bakanı), şemi Ergin (Milli Savunma Bakanı), Nafız Körez (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı), Muzaffer Kurbanoglu (DP Genel Kurul yesi) ve Sudi Mıhioğlu üzerinde ittifak ettiği belirtmekteydi. Ancak DP Manisa milletvekili adaylarının yoklama ile belirleneceğini belirten Hürriyet Misakı gazetesi aynı haberin altında DP Genel İdare Kurulu'nda yapılan toplantı Manisa ile birlikte İstanbul, Ankara, Adana ve Diyarbakır milletvekili adaylarının direkt olarak DP Genel Merkezi tarafından belirleneceği kararının alındığını da yazmaktadır.³²⁷

Cumhuriyet gazetesi ise 3 Ekim 1957'de verdiği haberinde, DP'nin 2 Ekim 1957'de Manisa'da gerçekleştirdiği milletvekili aday yoklamasında Samet Ağaoğlu, şemi Ergin, Muzaffer Kurbanoglu, Nafız Körez, Atıf Akın, Orhan Ocakoğlu, Cevdet zgirgin, Cemil şener, Adnan Karaosmanoğlu, Sudi Mıhioğlu, Selim Akiş ve Süleyman ağlar'ın kazandığı, Yusuf Hikmet Bayur'ın liste dışı kaldığı yer almaktadır.³²⁸

Milliyet gazetesi ise 3 Ekim 1957'de verdiği haberinde, DP'nin 2 Ekim 1957'de Manisa'da gerçekleştirdiği milletvekili aday yoklamasında Samet Ağaoğlu, şemi Ergin, Muzaffer Kurbanoglu, Nafız Körez, Atıf Akın, Orhan Ocakoğlu, Cevdet

³²⁵ Hürriyet Misakı, 1 Ekim 1957, s. 1.

³²⁶ Hürriyet Misakı, 1 Ekim 1957, s. 2.

³²⁷ Hürriyet Misakı, 2 Ekim 1957, s. 1.

³²⁸ Cumhuriyet, 3 Ekim 1957, s. 5.

Özgirgin, Cemil Şener, Adnan Karaosmanoğlu, Sudi Mihçioğlu, Selim Akiş, ve Süleyman Çağlar'ın kazandığı, kalan 2 milletvekili adayının ise DP Genel Merkezi tarafından gösterileceğini, bu adaylardan birinin de kuvvetle muhtemel Yusuf Hikmet Bayur olacağını belirtmektedir. Milliyet gazetesi ayrıca eski milletvekilleri Muhlis Tümay, Hayri Büke ve Melih Koçer'in kazanamadığına yer vermektedir.³²⁹

DP'nin Manisa milletvekili adayları için bu gelişmeler yaşanırken DP Genel Merkezi, milletvekili kesin aday listelerini 7 Ekim 1957'de ilan ederek YSK'ya gönderdi. 5545 sayılı Seçim Kanunu ile belirlenen dağılıma göre Manisa'da 1957 Genel Seçimleri'nde 14 milletvekili seçilecek idi. Bu doğrultuda DP, Manisa'da 14 ismi milletvekili adayı olarak gösterdi. Bu adaylar: Samet Ağaoğlu (Sanayi Bakanı), Şemi Ergin (Milli Savunma Bakanı), Nafiz Körez (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı), Muzaffer Kurbanoglu (Manisa milletvekili), Nebil Altuğ (İzmir milletvekili), Sudi Mihçioğlu (Manisa milletvekili), Yusuf Hikmet Bayur (Manisa milletvekili, bağımsız), Cemil Şener (doktor), İhsan Yalkın (DP Akhisar İlçe Başkanı), Selim Akiş (DP Salihli İlçe Başkanı), Orhan Ocakoğlu (DP Turgutlu İlçe Başkanı), Atıf Akın (hakim), Sezai Akdağ (DP İzmir İl Kurulu İkinci Başkanı) ve Cevdet Özgirgin (Genel Meclis Üyesi) idi.³³⁰

Milletvekili aday yoklamalarını tamamlayan CHP, milletvekili aday listelerini 5 Ekim 1957'de ilan ederek YSK'ya gönderdi. CHP'nin de Manisa milletvekili adayı olarak 14 ismi bulunmaktaydı. Bu adaylar: Mehmet Adanalı, Mustafa Adil Akman, Vafi Arar, Faruk Çelebi, Şemsi Çelebi, Ahmet Asım Çelik, Muzaffer Çiçekoglu, Tacettin Özgüder, Muvaffak Gürsoy, İlhan Engin, Bahri Pehlivanoglu, Naim Tirali, Rahmi Yemişçioğlu ve Muhittin İskender Güvendil idi.³³¹

Milletvekili aday yoklamalarını tamamlayan CMP, milletvekili aday listelerini 8 Ekim 1957'de ilan ederek YSK'ya gönderdi. CMP'nin de Manisa milletvekili adayı olarak 14 ismi bulunmaktaydı. Bu adaylar: Kamil Aloğlu, Celal Ergül, Sadi Pehlivanoglu, Nuri Gürol, Hüsnü Yavuzer, Nihat Türel, Bahattin Ünlü, Süheyl Üçışık,

³²⁹ **Milliyet**, 3 Ekim 1957, s. 5.

³³⁰ **Cumhuriyet**, 8 Ekim 1957, s. 4.; **Hürriyet Misakı**, 8 Ekim 1957, s. 1.; **Milliyet**, 8 Ekim 1957, s. 5.; **Milliyet**, 21 Ekim 1957, s. 3.

³³¹ **Milliyet**, 6 Ekim 1957, ss. 1,3.; Albayrak, s. 296.

Süleyman İğci, Feyzi Akkor, Osman Tanay, Kemal Çetin, Yılmaz Ataksor ve Sadık Karahan idi.³³²

Milletvekili aday yoklamalarını tamamlayan HP, milletvekili aday listelerini 8 Ekim 1957’de ilan ederek YSK’ya gönderdi. HP’nin de Manisa milletvekili adayı olarak 14 ismi bulunmaktaydı. Bu adaylar: Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, Ziya Termen, Ragıp Osmanoğlu, Osman Nuri Göver, Asım Ruacan, Münici Kapani, Tahir Yetmen, Bülent Uraz, Ziya Hanhan, Seyfi Gülmezoğlu, Nuri Erkun, Münir Yazıcı, Zekeriya Yurtoğlu ve Selahattin Aydemir idi.³³³

Partilerin Manisa milletvekili adayları belli olmasından sonra Manisa’daki seçim çalışmaları daha gergin bir sürece girdi. Özellikle Cumhuriyet gazetesi 18 Ekim 1957’de “*Manisa’da CHP ağır basmağa başladı*” haberi ile, Ege bölgesinde en nazik ve gergin durumun Manisa’da olduğunu, ancak DP’nin Manisa’da Şemi Ergin’in büyük nüfuzuna güvenerek seçimleri kazanacakları belirtmekteydi. Ayrıca aynı haber içinde CHP lideri İsmet İnönü’nün 21 Ekim 1957’de Manisa’da konuşacağı haberi yer almaktaydı.³³⁴ Ancak İsmet İnönü 1 gün önce hastalanınca 21 Ekim 1957’de gerçekleştireceği Manisa mitingine katılamadı.³³⁵

HP lideri Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu ise seçim çalışmaları kapsamında 19 Ekim 1957’de Manisa’nın Demirci ilçesinde bir açık hava toplantısı gerçekleştirdi. Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu gerçekleştirdiği açık hava toplantısındaki konuşmasında daha çok Türk parasının değerinin kaybetmesi üzerinde durmuş ve bunun milli bir felaket olduğunu belirtti.³³⁶ Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu daha sonra Salihli’ye geçerek 20 Ekim 1957’de orada da bir açık hava toplantısı gerçekleştirdi.³³⁷

HP lideri Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu’nun Manisa’daki seçim çalışmalarında bulunduğu sıralarda DP lideri Adnan Menderes de, 20 Ekim 1957’de Manisa’da 60-70 bin kişinin katıldığı çok büyük bir miting gerçekleştirdi. Hürriyet Misakı gazetesi Adnan Menderes’in bu büyük mitingini “*Başvekil Manisa’da...Manisamız, dün tarihte ender rastlanan bir gecesini yaşadı*” manşetiyle vererek, CHP, CMP ve HP’nin,

³³² Cumhuriyet, 8 Ekim 1957, s. 4.; Milliyet, 8 Ekim 1957, s. 5.

³³³ Cumhuriyet, 8 Ekim 1957, s. 5.; Milliyet, 8 Ekim 1957, s. 5.

³³⁴ Cumhuriyet, 18 Ekim 1957, s. 4.

³³⁵ Milliyet, 22 Ekim 1957, s. 1.

³³⁶ Milliyet, 20 Ekim 1957, ss. 1,5.

³³⁷ Milliyet, 21 Ekim 1957, s. 3.

DP'nin kalesi olan Manisa'nın çelik duvarına kafalarını boş yere çarptıklarını belirtmekteydi.³³⁸

Adnan Menderes'in Manisa'daki mitinginden sonra parti propagandaları 23 Ekim 1957'de resmen sona erdi. 4 gün sonra 27 Ekim 1957'de tüm Türkiye'de seçimler gerçekleştirildi. 1957 Genel Seçimleri, önceki seçimlere göre çok olaylı, hilelerin, yolsuzlukların yaşandığı ve kanın döküldüğü seçimler oldu. Seçimlerden gelen ilk sonuçlara göre iktidar partisi DP seçimleri kazanmaktaydı. Örneğin Cumhuriyet gazetesinin sabaha karşı saat 3'de edindiği bilgilere göre DP 252 milletvekili, CHP 164, HP 5, CMP 4 milletvekili³³⁹, Milliyet gazetesine göre ise DP 37 ilde 381, CHP ise 21 ilde 196 milletvekili kazanmaktaydı.³⁴⁰

Manisa'daki ilk sonuçlara göre DP kazanmaktaydı. Örneğin Hürriyet Misakı gazetesi "*DP tekrar iktidarda*" manşetiyle DP 61.000 fark ile Manisa seçimleri ezici bir çoğunlukla kazandığını, DP'nin 143 bin, CHP'nin 81 bin, HP'nin 18 bin, CMP'nin de 6 bin oy aldığını belirtmekteydi.³⁴¹ Milliyet gazetesinin ilk paylaştığı seçim sonuçlara göre ise, DP 122.325 oy, CHP 70.171 oy, HP 14.493 oy, CMP 5000 oy almaktaydı.³⁴²

1954 Genel Seçimleri'nin kesin sonuçları 31 Ekim 1957'de Adalet Bakanlığı tarafından ilan edildi. Adalet Bakanlığı'nın ilan ettiği sonuçlara göre, Türkiye'de toplam 12.077.413 kayıtlı seçmenden 9.230.814'ü oy kullandı. Bu sonuçlara göre tüm Türkiye'de katılım oranı % 76,43 idi. DP 4.303.190 oy (% 47,70) ile 424 milletvekili, CHP 3.768.043 oy (% 40,82) ile 178 milletvekili, CMP 663.295 oy (7,19) ile 4 milletvekili, HP 356.419 oy (% 3,86) 4 milletvekili, Bağımsızlar ise 39.867 oy (% 0,43) ile 4 kazandı.³⁴³

Günümüzde kesin olan sonuçlara göre Manisa'da 1957 Genel Seçimleri'nde 300.137 kayıtlı seçmenden 247.669'u oy kullandı. Bu sonuçlara göre Manisa'da

³³⁸ **Hürriyet Misakı**, 21 Ekim 1957, s. 1.

³³⁹ **Cumhuriyet**, 28 Ekim 1957, s. 1.

³⁴⁰ **Milliyet**, 28 Ekim 1957, s. 1.

³⁴¹ **Hürriyet Misakı**, 28 Ekim 1957, s. 1.

³⁴² **Milliyet**, 28 Ekim 1957, s. 5.

³⁴³ **Milliyet**, 31 Ekim 1957, s. 1.; Albayrak, ss. 299-300.; Günümüzde YSK'da yer alan verilere göre Türkiye genelinde 12.078.623 kayıtlı seçmenden 9.250.949'u oy kullandı. Bu sonuçlara göre Türkiye'de katılım oranı % 76,6 idi. Türkiye genelinde DP 4.497.811 oy (% 48,6) ile 424 milletvekili, CHP 3.825.267 oy (% 41,4) ile 178 milletvekili, CMP 604.087 oy (% 6,5) ile 4 milletvekili, HP 321.471 oy (% 3,5) ile 4 milletvekili, Bağımsızlar 1.850 oy (% 0,0) kazanmıştır. Milletvekili Seçimleri 1923-2011, s. 25.

seçimlere katılım oranı % 82,5 idi. DP 139.896 oy (% 56,9) DP Manisa’da çoğunluğu elde ettiğı için 14 milletvekilini kazandı, CHP 81.714 oy (% 33,2), HP 18.422 oy (% 7,5), CMP 6.055 oy (% 2,5) oy kazandı.³⁴⁴

³⁴⁴ Milletvekili Seçimleri 1923-2011, s. 70.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MANİSA MİLLETVEKİLİ ŞEMİ ERGİN VE MECLİSTEKİ FAALİYETLERİ

3.1. ŞEMİ ERGİN VE HAYATI

DP Manisa Milletvekili Hasan Şemi Ergin, Kocaeli ilinin Gebze ilçesinde 1913 yılında doğmuştur. Babası Hüseyin Rahmi Bey, annesi Fatma İsmet Hanımdır. 1914 yılında doğan Gilma hanımla evlidir ve beş çocuk babasıdır. Çocukları Gülten (1939), Nurten (1941), Özden (1945), Yıldız (1951) ve Ümit (1953)'dir.³⁴⁵

Kıdemli yüzbaşı olarak ordudan emekli olan Hüseyin Rahmi Bey, maddi sıkıntılar sebebi ile Samsun'a taşınmıştır. Fransızca'yı çok iyi bildiği için Samsun Kız Orta Mektebi'nde Fransızca öğretmeni olarak göreve başlamıştır. Şemi Ergin'in çocukluğu ve eğitimi ile ilgili ayrıntılı bilgiye sahip olunmasa da, ailesinin taşınması ile birlikte Şemi Ergin'in de eğitim hayatının farklı illerde ve okullarda devam ettiği görülmektedir.³⁴⁶

1933 yılında Kastamonu Lisesi'ni bitiren, ardından da 1936 yılında Ankara Hukuk Fakültesi'nden mezun olan Ergin, 1 Eylül 1936'da askerlik görevine başlamıştır. 1 Kasım 1937'de terhis olduktan sonra 2 Kasım'da da Ankara Asliye Mahkemesi Katip Adaylığı görevi ile iş hayatına adım atmıştır. Daha sonra 1937'de de Eskişehir Hakim Muavinliğine atanmıştır. 1939'da Ankara'da Malkara Cumhuriyet Savcılığına, 30 Aralık 1944'te Manisa Cumhuriyet Savcı Yardımcılığına atanan Şemi Ergin, Fehim Kuruloğlu'nun makalesinden de anlaşılacağı üzere maddi sıkıntılar içerisinde hayatını devam ettirmeye çalışmıştır.³⁴⁷

“...Liseden sonra maddi imkansızlık nedeniyle üniversiteye gidemeyen Ergin bu süreçte Samsun Lisesi'nde jimnastik hocalığı yaparak harçlığını çıkardı. Daha sonra Ankara Adliye Hukuk mektebini kazandı ve kendi anlatımına göre büyük sıkıntılar içerisinde sürdürdüğü üniversite öğrenimini 1936 yılında tamamladı.

³⁴⁵ Halil İbrahim Uyazer, **Demokrat Parti Döneminde DP'li Manisa Milletvekilleri ve Meclis Faaliyetleri (1950-1960)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, s. 37. **Akis**, 28 Nisan 1956, s. 14.

³⁴⁶ Fehim Kuruloğlu, “Sabık Milli Müdafaa ve Münakalat Vekili Hasan Şemi Ergin'in Hatırat ve Günlüğünde 27 Mayıs'a Giden Sürecin Yansımaları”, **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Yıl: 15, Sayı: 29, Bahar 2019, s. 153.

³⁴⁷ Kuruloğlu, s.153.

*Mezuniyet sonrası askerlik görevini Samsun'da yedek subay olarak yerine getirerek 1 Kasım 1937'de terhis oldu. 2 Kasım 1937'de Eskişehir Hakim Muavinliğine tayin edildi. 7 Aralık 1939'da Malkara Cumhuriyet Savcılığı'na atanan Ergin, burada 5 sene çalıştıktan sonra 30 Aralık 1944'te Manisa Cumhuriyet Savcılığı'na atandı.*³⁴⁸

Tek partili dönemden çok partili döneme geçişte Manisa'da görev yapan Ergin, görevinden istifa ederek 1946 seçimlerine katılmıştır. Seçimlerden sonra tekrar görevine dönmüş ve savcı olarak Mardin'e tayini çıkmıştır. 2 Ağustos 1947 yılında Mardin Cumhuriyet Savcı Yardımcılığı'na atanmıştır. Ancak 27 Ağustos 1947'de hakimlik ve savcılık görevlerinden istifa etmiştir. Bunun üzerine istifasını verip Manisa Barosu'na kayıt olmuş ve avukatlığa başlamıştır. 1950 yılına kadar Manisa'da serbest avukat olarak çalışmıştır. Avukatlık yaptığı süre boyunca siyasete de yakın ilgi duyarak DP'de siyasi çalışmalara katılmıştır.³⁴⁹ Manisa'da bulunduğu dönemde avukatlık görevini yaparken aynı zamanda da DP ile de temaslarına devam etmiştir. Özellikle Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu³⁵⁰ ile yakın dostluk kurarak ³⁵¹ DP İl ikinci başkanlığı yaparak 1950'de Manisa'da milletvekili seçilmiştir. İyi bir hukukçu olan Ergin, TBMM'de çeşitli görevlerde başarılı bir profil oluşturmuştur. İlmli bir kişiliğe sahip olan Ergin, özel hayatında da sakin kişiliği ile tanınmaktadır.

İyi bir adliyecisi olduğu söylenen Ergin, meslek hayatı boyunca adalet sistemi dışında çalışmamıştır. IX. Dönem seçimlerinde DP'den Manisa Milletvekili seçilmiştir. X. ve XI. Dönemlerde de aynı partiden Manisa Milletvekilliğini koruyan Ergin, 9 Aralık 1955'te IV. Menderes Hükümetinde Devlet Bakanı olarak çalışmalarına devam etmiştir. 1947 yılında Manisa Cumhuriyet Savcılığından

³⁴⁸ Kuruloğlu, s. 153.

³⁴⁹ **Akis**, 24 Ocak 1959, s. 6.

³⁵⁰ 22 Ekim 1900 Manisa doğumlu olan Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, DP kurucularındandır. Manisa'nın köklü ailelerinden birine mensuptur. Menderes Kabinesi'nde Devlet Bakanlığı yapmıştır. Marshall Planı'nın organizasyonunda büyük rol oynamıştır. Basın özgürlüğü konusunda Adnan Menderes'le ters düştükten sonra partiden ihraç edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Albayrak, "Hürriyet Partisi'nin Türk Siyasi Tarihindeki Yeri ve Önemi", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: 24, Sayı: 71, 2008, ss. 370-373.; "Manisa - 1900, Lutfullah - Halide - İstanbul Halkalı Yüksek Ziraat Okulu - Fransızca - Ziraat Yüksek Mühendisi, Gazetecilik - Gazeteci, Dergah ve Yeni Mecmua Mecmuaları sahibi, Son Telgraf Gazetesi sahibi ve Başyazarı, Çiftçi - IX. Dönem Manisa Milletvekili - Anayasa Komisyonu Başkanı - 19. ve 20. Hükümet Devlet Bakanı, 20. Hükümet İçişleri Bakanı - Evli, 2 Çocuk. Ölüm Tarihi: 22.10.1978." **TBMM Albümü 1920-2010 2. Cilt-1950-1980**, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yay., No: 1, 2010, s. 657.

³⁵¹ "Şemi Ergin'e gelince Manisa milletvekiliydi ve Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu'nun yakınıydı. Kızılayda onun muaviniydi. Beraber çalışıyorlardı. Şemi Ergin için «babasının oğlu» demek yanlış olmazdı." **Akis**, 05.11.1955, s. 7.

istifasından sonra, Adalet ve İçişleri Bakanlıklarında görev almıştır. 1957 yılında Milli savunma Bakanlığında da vekaleten görev yapmıştır. Asıl görevi Devlet Bakanlığıdır, ancak Milli Savunma Bakanlığı da yapmıştır. Bu görevinin Anayasaya aykırı olduğu iddia edilse de, Anayasanın 49.maddesi gereğince kanunlara uygun olduğunu, zaten kendisinden önce de Milli Savunma Bakanlığına vekaleten bakıldığını açıklamıştır. 28 Nisan 1956 tarihinde çıkarılan Akis gazetesinde bu konu ayrıntılı bir şekilde açıklığa kavuşturulmuştur.³⁵² Yapılan bu açıklamalardan sonra, Milli Savunma Bakanlığında uzun süre görev almıştır. Çoğunluk tarafından da memnuniyetle karşılanmıştır. Bu da yapılan eleştirilere bir tür cevap olarak basında yer almıştır. Ergin'in Milli Savunma Bakanlığına atandığı dönemde, radyolardan Fatin Rüştü Zorlu'nun³⁵³ da Devlet Bakanlığına atandığı duyurulmuştur. Adnan Menderes'in Çanakkale'ye giderken yanında Devlet Bakanı olarak Zorlu'nun bulunduğu şeklinde haber yapılmıştır. Zorlu'nun kabineye girişinin geç olduğu ancak güç olmadığı şeklinde de haberler yapılmıştır. Çünkü daha önceleri, Cumhurbaşkanı tarafından kabineye girmesini istemediği yönünde konuşmaların olduğu haberleri dolaşmıştır.³⁵⁴

Milli Savunma Bakanlığına vekaleten bakan Ergin, kendisine destek veren ya da kendisine muhalefet olan milletvekilleriyle yakından tanışmak istemiş ve davette bulunmuştur. Her fırsatta ilgili komisyon üyeleri ile görüşmeler yapmış, sorunları dinlemiş ve çözümler üretmek için aba sarf etmiştir. Dış görünüşünün aksine sempatik bir kişiliğe sahip olan Ergin, halkla iç içe olmayı, onlarla vakit geçirerek sohbet etmeyi seven bir kişidir. Hastane ziyaretleri yaparak askerlerle vakit geçirmiştir.³⁵⁵ Bu özelliği

³⁵² “Manisa Cumhuriyet Savcılığından 1947 yılında istifa ederek Demokrat Parti içinde siyasi hayata atılan Şemi Ergin'i yakından tanıyanlar iyi bir adliyeciyi olduğunu söylerler. Mesleki hayatı adalet mekanizmasının hudutları dışına çıkmamıştır. Esasen Şemi Ergin Milli Savunma Bakanı da olmamıştır. Kendisi elan Milli Savunma Bakan Vekilidir, asli vazifesi ise Devlet Bakanlığıdır. Şemi Ergin'in bu durumu 1956 bütçesinin görüşülmesi sırasında bir Anayasa meselesi olarak ortaya atılmış, Milli Savunma Bakanlığının vekâletle idare edilmesinin Anayasaya aykırı olduğu ileri sürülmüştü. O zaman Semi Ergin adliyeciyi hüviyetiyle meselenin içinden sıyrılıp çıkmak istemişti. Anayasanın 49 uncu maddesi ile ilgili bir tefsiri hatırlamıştı. Bu tefsire göre durumu hiç de anayasaya aykırı değildi. İstifa eden bir bakanın yerine vekil tayin edilebilirdi. Şemi Ergin'e o gün 'kim istifa etti de onun yerine siz geldiniz ?' diye bir sual sordular ve bu sual cevapsız kaldı: Çünkü Milli Savunma Bakanlığı kendisinden önce de vekâletle idare ediliyordu...” **Akis**, 28 Nisan 1956, s. 14.

³⁵³ https://www.mfa.gov.tr/sayin-fatin-rustu-zorlu_nun-ozgecmisi_1910--1960_.tr.mfa (Erişim Tarihi: 24.06.2021).

³⁵⁴ **Akis**, 03.08.1957, s. 8.

³⁵⁵ “Anadolu Ajansından bildiriliyor Kara Kuvvetlerimize bağlı İskenderun ile meşgul olmak ve kışla ve ordugâhları yerinde görmek gayesivle bir tetkik gezisine çıkmış olan.” Kim? “Devlet Vekili ve Milli Müdafaa Vekâleti Vekili Şemi Ergin..” *Güzel!*, **Akis**, 27.07.1957, s. 5.

ile de diğer milletvekilleri tarafından saygıyla karşılanmıştır. Böyle bir ortamla karşı karşıya gelen milletvekilleri, davetlerden olumlu düşüncelerle ayrılmışlardır. Milli Savunma Bakanı olarak yapılan ilk görüşmede dilek ve şikayetlere yer verilmemiş ancak ikinci toplantıda önemli konulara el atılmış, bu hususta muhalif kesimle de ortak hareket edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Türk Silahlı Kuvvetlerini zedeleyecek her hangi bir olay yer alınmamasıyla beraber önemli konular üzerinde durulmuş ve alınması gereken acil tedbirlerden bahsedilmiştir. Ergin'in askeriye ile ilgili bu tutumu karşısında, ordu mensupları tarafından sevilen bir Hükümet üyesi olmasını sağlamıştır. Ergin'in bu tavrı basına da yansiyarak şu şekilde örneklendirilmiştir:

“Meselâ bir kaç ay önce İktidar Partisi Genel Başkanı, Çanakkale Demokrat Parti ti Kongresinde, bir yanında İkinci Kolordu Komutanı diğer yanında Müstahkem Mevki Komutam olduğu halde iştirak etmişti. İşin garib tarafı şuydu ki formalı bu askerler, bir partili gibi kongreyi sonuna kadar takip etmişlerdi. Hâdise, gazetelere de intikal ettiği halde tekzip dahi olunmamıştı! Dahası vardı.. Seçim mücadelelerine, askeri cıpları renk değiştirilerek iştirak ettirilmişlerdi. Hem de nerede biliyor musunuz?.. Manisa’da, yani, Şem’i Erginin seçim bölgesinde.”³⁵⁶

Ergin'in askeriye ile ilgili bu kadar yakın temasta bulunması zaman zaman eleştirilere de yol açmıştır. Örneğin, Şemi Ergin'in Milli Savunma Bakanı olduğu dönemde yaşanan önemli olaylardan biri de 6-7 Eylül Olayları'dır. 6 Eylül gecesi Atatürk'ün Selanik'teki evine düzenlenen saldırı tarihte önemli bir yer edinmektedir. Bu haberlerden sonra İstanbul, Ankara ve İzmir'de yürüyüşler düzenlenmiş, yapılan yürüyüşler önlenemeyerek buralarda yaşayan azınlıklara saldırı girişimde bulunulmuştur. Saldırıları sırasında içinde ibadethanelerin de bulunduğu bir çok yer yıkılıp yağmalanmıştır.³⁵⁷ Olayların çıkış noktası olarak Kıbrıs'ta yaşanan olaylar sebep gösterilmektedir. 1955 yılının Eylül ayı başlarında Londra'da Türk-Yunan hükümetlerinin Kıbrıs'ta yaşanan saldırıların görüşülmesi esnasında olayın meydana gelmesi Londra Konferansı'nın yarıda bırakılmasına sebep olmuştur.³⁵⁸ Yaşanan olayların, kamuoyunda ve basındaki yansımalarından sonra, Menderes hükümeti sıkı yönetim ilan etmiştir. Olaylarda yaşanan zararların telafisi için Meclis'te karar

³⁵⁶ Akis, 21.12.1957, s. 23.

³⁵⁷ Şerif Demir, “Adnan Menderes ve 6-7 Eylül Olayları”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, Sayı: 12, 2007, s. 38.; Ali Gevgilili, **Yükseliş ve Düşüş**, Bağlam Yay., İstanbul, 1987, ss. 135-136.

³⁵⁸ Taner Zorbay, “6/7 Eylül Olaylarına TBMM ve Kamuoyu Tartışmaları Çerçevesinde Yeni Bir Bakış”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı: 99, Bahar 2019, ss. 258-259.

alınmıştır. Dönemin İçişleri Bakanı Namık Gedik kendisini sorumlu tuttuğu için istifa etmiştir.³⁵⁹ 6/7 Eylül Olayları ile parti içerisinde de sorunlar çıkmaya başlamış ve DP'nin bu güne kadar olan yükselişini de zedelemiş, itibarını sarsmıştır.³⁶⁰ 15-20 Ekim 1955 tarihinde toplanan DP Büyük Kongresi, tartışmalar içerisinde geçmiştir. Parti içinde yaşanan istifa ve ihraçlar sebebiyle Menderes, hükümet grubunu değiştirmek durumunda kalmıştır. 6/7 Eylül Olayları sebebiyle meydana gelen sıkıyönetim sonucu yakalan, serbest bırakılan kişiler ile ilgili konular meclise taşınmış ve Başbakan adına Devlet Bakanı ve Milli Savunma Bakanı Vekili Şemi Ergin şu şekilde açıklama yapmıştır;

“Örfi İdare ilan edilmiş olan İstanbul’da 3813 kişi, İzmir’de 424 kişi, Ankara’da ise 171 kişi ile toplamda 4408 kişi yakalanmıştır. Yakalananlardan İstanbul’da 3525 kişi, İzmir’de 251 kişi, Ankara’da ise 157 kişi olmak üzere 3933 kişi serbest bırakılmıştır. Sadece İstanbul’da 288 kişi cezaevindedir. Örfi idare mahkemelerince takip edilen suçların vasıfları: Tahrip, yağma, yabancı devlet aleyhine hasmane hareketler, milli menfaatlere aykırı faaliyet, Komünizm propagandası yapmak, katil, sabotaj, hırsızlık, yol kesme, tehdit, ırza tecavüz, hükümetin şahsiyeti maneviyesine taarruz, kasten yangın çıkarma, suç işlemeye teşvik, dini mukaddesata tecavüz, zabıtaya mukavemet, Tecemmüat Kanununa ve örfi yasaklarına muhalefet, orduya hakarettir. Örfi İdare adli amirliklerince takip edilen dosya miktarı İstanbul’da 2567, İzmir’de 166 ve Ankara’da 210 olup toplam 2943’tür.”³⁶¹

Yaşanan olayların üzerinden bir yıldan fazla zaman geçmesine rağmen olayın failleri bulunamamış ve 6/7 Eylül Olayları, 19 Ekim 1960-5 Ocak 1961 tarihleri arasında Yassıada görüşülmüştür. Mahkeme sonucunda Adnan Menderes ve Fatih Rüştü Zorlu’nun suçlu olduğu kararı verilmiş ve 6/7 Eylül Olayları kapatılmıştır.³⁶²

1957 yılında yapılan seçimlerden sonra DP tekrar iktidara gelmiş ancak 1954 seçimlerine göre daha düşük oy oranı elde etmiştir.³⁶³ Seçimlerden kısa bir süre sonra bir Kurmay Binbaşının ihbarı³⁶⁴, parti ve ülke içinde sıkıntılı bir dönemi başlatmıştır. Önemli isimlerden biri olan Kur. Bnb. Samet Kuşçu, ordu içerisinde hareketlenmelerin

³⁵⁹ Emine Gürsoy Naskali, **6-7 Eylül Olayları Davası Yassıada Zabıtları II**, Kitabevi Yay., İstanbul, 2007, s. 233.

³⁶⁰ Mükerrer Sarol, **Bilinmeyen Menderes II**, Kervan Yay., İstanbul, s. 542.

³⁶¹ Zorbay, s. 274.

³⁶² Demir, Adnan Menderes ve 6/7 Eylül Olayları, s. 58.

³⁶³ Ahmad, Demokrasi Sürecinde Türkiye, s. 88.

³⁶⁴ Mustafa Ekincikli ve Alpaslan Şahin, “27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi Öncesinde Kurulan “İhtilal Örgütleri” ve “Dokuz Subay Olayı”, **Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 70, 2018, s. 48.

olduğunu, hükümeti devirmek amacıyla bir isyan başlatılacağını hükümete yakın çevrelere duyurmuştur. 21.10.1960 tarihli Akis gazetesi haberinde Şemi Ergin, Samet Kuşçu'nun olaylar ile ilgili yaptığı açıklamaları dile getirmiştir. Ordu içinde bir hareket olduğunu, Hükümeti devirmek için ortak bir karara varamadıklarını ve vekilleri birer birer vuracaklarını anlatan Kuşçu, kendisinin de Hükümet aleyhinde çalıştığını, Kazım Özfırat'ın Ankara'ya gitmesiyle işin aciliyetini görerek ihbar ettiğini açıklamıştır. Ergin, Kuşçu'nun İlhami Fırat ile yaptığı görüşmeyi kaydederek kendini temize çıkarmak istemesini ve kaydın net olmadığını anlamasıyla Ergin'e gelerek konuşmak istediğini açıklamıştır. Ergin bu durum karşısında kendisinin ifade vermesi gerektiğini söylemiştir.³⁶⁵ 26 Aralık sabahı Kuşçu'nun verdiği isimler tutuklanmıştır. Bazı kaynaklara göre Ergin'in bu olaydan daha önceden haberi olduğunu ancak kendisinin bu işe karışmak istemediğini ve isterlerse yapabileceklerini söylediği yer almaktadır.³⁶⁶ Ayrıca Ergin'in olayı kapatmak istediği haberlerine de yer verilmiştir.³⁶⁷ Tarihe "9 Subay Olayı" olarak geçen bu hadiseden sonra dikkatler Milli Savunma Bakanlığı Vekaleti Vekili Şemi Ergin üzerinde toplanmıştır.³⁶⁸

Yaşanan bu olayların ardından Ergin, Hatıra Defteri'nde, 15 Ocak 1958 tarihinde askeri bir uçakla Ankara'ya gittiğini, Başvekil ve Cumhurbaşkanı ile yaptığı görüşmeden bahsetmiştir. Başvekilin ifadesine göre Ergin bu olaya önem vermemiştir. Bu durum karşısında kendisine karşı yapılan ithamı onaylamayarak karşı çıkmak istemiş ancak sükunetini korumuştur. Ertesi gün istifa mektubunu yazan Ergin mektubunda sağlık problemleri nedeniyle görevinden ayrılması gerektiğini ifade ederek³⁶⁹, bu istifasını üzümlere yapıtığını dile getirmiştir. Mektuptan haberdar olan

³⁶⁵ Akis, 21.10.1960, s. 26.

³⁶⁶ <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/can-dundar/9-subay-olayi-968900> (Erişim Tarihi: 27.06.2021).

³⁶⁷ <https://www.timeturk.com/27-mayis-darbese-oncesinde-olan-9-subay-olayi-nedir/haber-1492798> (Erişim Tarihi: 27.06.2021).

³⁶⁸ "Menderes'in aklındaki tek soru Samet Kuşçu böyle bir teşkilatın kurulduğunu bu kadar kısa süre içerisinde kimden ve nasıl öğrendiği idi. Oklar bakanlıktan çekilecek olan Şemi Ergin'e çevrilmişti. Samet Kuşçu almış olduğu görevlerle bakan Şemi Ergin'in mutlak güvenini kazanmıştır. Gerçekten de Samet Kuşçu ve Şemi Ergin arasında sıkı münasebetler vardı. Şemi Ergin 9 Subay Olayı'nın örtbas edilmesinde büyük rol oynadı. İlk olarak kendisine cunta liderliği teklifi gelince bunu kabul etmemiş daha sonra Kuşçu bu harekâtı ihbar edince darbeye ihtimal vermediğini söyleyerek hükümeti yanıltmıştır." Neslihan Altuncuoğlu ve Merve Durmuş, "9 Subay Olayı'nda Samet Kuşçu'nun Rolü", **Journal of Universal History Studies**, ISSN 2667-4432, s. 137. Ahmad, **Demokrasi Sürecinde Türkiye**, s. 89.

³⁶⁹ "Muhterem BaşvekilimCiddi vaziyet arz eden sihihi durumum bakımından istirahat etmem için Kabineden ayrılmama müsaadelerinizi rica eder en derin hürmetlerimi arz ederim." Akis, 24.10.1960, s. 27.

Albay Nusret Bey ve müsteşar Korgeneral Fahri Özdilek'in bu mektubu verdirmek istemediklerini, ordunun Ergin'den daha hizmet beklediklerini ifade etmişlerdir.³⁷⁰ Ergin bu sözler karşılığında çok üzüldüğünü belirtmiş ancak bu olaylar karşısında görevinde daha fazla devam edemeyeceğini açıklamıştır. Ertesi gün, istifa mektubunu alarak bakanlığa gelmiş ve emir subayı Binbaşı Adnan Bey'e vermiştir. Mektubu Başvekalet'e götürüp kalem müdürü Şefik Bey'e teslim etmesini isteyerek bakanlıktan ayrılmıştır.³⁷¹

İstifa mektubu karşısında Başvekil, Ergin'den farklı davranan, daha sert müdahale edecek birini yerine getireceğini ve Ergin'le de en kısa zamanda tekrar çalışacaklarını bildirmiştir.³⁷² İstifa mektubu ile iki sene boyunca severek çalışmış olduğu görevini sonlandırmıştır. İsmet Bozdağ olayı şu şekilde aktarmıştır:

*"Nitekim, Başbakan Ankara'ya gelir gelmez Çankaya'da bir toplantı yapılmış ve DP Kurucusu dört sorumlu kişisi tarafından ilk is olarak, hemen bu hareketlerden haberi olmayan Milli Savunma Bakanı Semi Ergin'in istifasının alınması kararlaştırıldı ve Muzaffer Kurbanoglu'na "istifanın temini görevi" verildi. Aynı gün, Semi Ergin, Milli Savunma Bakanlığı'ndan istifa ediyor; yerine, Bayındırlık Bakanı Ethem Menderes getiriliyordu."*³⁷³

Şemi Ergin'in istifasından sonra kendisi ile ileriki dönemlerde tekrar çalışacağını belirten başbakan ile dönemin Ulaştırma Bakanı olan Muzaffer Kurbanoglu³⁷⁴ arasında anlaşmazlıklar bulunmaktaydı. Bunlardan biri de satın

³⁷⁰ "Reisicumhur ve Başvekilin tavırlarından, artık itimatları zail olduğu anlaşılıyordu. Benim bu kadar müdahale içinde çalışmama imkan yoktu. İzzeti nefsimi bundan fazla rencide ettiremezdim. Biraz sonra eve, Albay Nusret bey ve müsteşar Korgeneral Fahri Özdilek geldi. Hallerinden, çok üzgün oldukları belli idi. Mektubumdan şüphelenmişler: "Bize istediğiniz cezayı verdiriniz, fakat bu mektubu verdirmeyiz. Bizi ve Orduyu nereye bırakacaksınız? Subay ve assubayların pek çok hizmet bekledikleri şu anda, nereye gideceksiniz? Bu hizmetleri kim yürütecek? Seneler senesi Türk Ordusu bulduğu bir insanı nasıl bırakacak." Dediler. Buna benzer sözler söylediler. Gözleri dolu doluydu. Ben de üzüldüm. Bir insan olarak benim de asabım tahammül edemez bir hal almıştı." **Akis**, 24 Ekim 1960, s. 27.

³⁷¹ **Akis**, 24.10.1960, s. 27.

³⁷² **Akis**, 24.10.1960, s. 27.

³⁷³ İsmet Bozdağ, **Darağacında Bir Başbakan Menderes: Menderes**, Truva Yay., İstanbul 2004, ss. 158-159.

³⁷⁴ "Manisa - 1913, Ahmet - Hatice - İzmir Erkek Öğretmen Okulu, İstanbul Hukuk Fakültesi - Fransızca - Eğitim, Hukuk - Menemen Seyrek Köyü İlkokulu, İzmir Vali Kazım Paşa Okulu Öğretmeni, İstanbul. Saint Michel Fransız Okulu Türkçe Öğretmeni, İstiklâl Lisesi. İlk Kısım Başöğretmeni ve Müdür Yardımcısı, Ermeni Okulu Türkçe Öğretmeni, Darüşşafaka İlk Bölüm Öğretmeni, Elazığ Maden Hâkim Yardımcısı, Soma Yargıç Yardımcısı, Serbest Avukat - IX. Dönem Manisa Milletvekili - Başkanlık Divânı Kâtip Üyesi ve Başkanvekili- Evli. Ölüm Tarihi: 09.03.2006" Sema Yıldırım, Behçet Kemal Zeynel, **TBMM Albümü 1920-2010**, Cilt :2 s. 583.;

alınacak gemi meselesiydi. Alınacak gemilerin kendisine göre pahalı ve elverişsiz olması, bu fikrinde de yalnız kalması, diğerleriyle fikir ayrılığına düşmesi içinde bulunduğu durumu zorlaştırmış ve son çare olarak da istifa ederek görevden ayrılmayı uygun bulmuştur. Nitekim aldığı bu karar karşısında da memnun olan çevreler bulunmaktaydı.³⁷⁵ Hastalığını öne sürerek istifa etmiş yerine de 9 Aralık 1959'da Manisa Milletvekili Şemi Ergin görevlendirilmiştir. Görev süresi boyunca Devlet Demiryolları tarafından trenlerde dizelizasyon sistemi ve elektrikli trenler dikkat çekmektedir. Sadece demiryollarında değil deniz ulaşımında da ihtiyaç duyulan gemilerin satın alınması ve yeni kurulan tersaneler dikkat çekmektedir. Bunlarla birlikte Türk Havayolları için filoya yeni katılan uçaklar gerek yurt içi, gerekse de yurt dışı seferlerin artarak havacılıkta önemli bir yer edinmesini sağlamıştır.³⁷⁶ Ulaştırma Bakanlığındaki görevine 27 Mayıs 1960 tarihine kadar devam etmiştir 27 Mayıs 1960 tarihinde, Alparslan Türkeş tarafından okunan bildiri radyolardan yayınlanmıştır. Bu bildiride, askeriye'nin yönetimi ele aldığı, ülkeyi içinde bulunduğu durumdan kurtaracağı ve kavgalara son verileceği vurgulanıyordu.³⁷⁷ Gözaltına alınan milletvekillerinden biri de Şemi Ergin'di. Ordu tarafından çok sevilen Ergin, ordu tarafından aranmış ve evinden alınmıştır.05.06.1960 tarihli Akis dergisinde olay şu şekilde anlatılmıştır:

*"...Çarşamba günü, sabahın erken saatlerinden itibaren askeri jipler "İsrail evleri"nden D.P.li milletvekillerini topladı ve bunları götürüp Harbiyeye kapadı. Götürülen milletvekilleri arasında Şemi Ergin veya Kemal Özçoban gibi İhtilâlin ilk günü tevkif edilen, fakat sonradan "halk arasında yüzüne tükürülmeksizin gezebilecekleri" mülahazasıyla serbest bırakılmış olanlar ekseriyeti teşkil ediyordu..."*³⁷⁸

Şemi Ergin ile birlikte gözaltına alınanlar, İzmir'den Ankara'ya uçakla gelen Cemal Gürsel'in talimatıyla Yassıada'ya gönderilmiştir.³⁷⁹ Görülen duruşmada, Şemi

TBMM Albümü 1920-2010, Cilt: 2, ed. Sema Yıldırım ve Behçet Kemal Zeynel, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yay., Ankara, 2010, s. 65.

³⁷⁵ **Akis**, 09.12.1959, s. 11.

³⁷⁶ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 11, İçtima: 3, Cilt: 12, 49. İnkat, 27 Şubat 1960, ss. 879-882.

³⁷⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, çev. Yasemin Saner Gönen, İletişim Yay., İstanbul, 1995, s. 351.; Ahmad, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, s. 175. Eroğul, s.166.

³⁷⁸ **Akis**, 05.06.1960, s. 3

³⁷⁹ "Cemal Gürsel, 27 Mayıs sabahı İzmir'den Ankara'ya gelmektedir. Binbaşı Elevliye, uçaktan derhal telsizle çekilmesini emrettiği şöyle bir emir yazdırıyor:

1- Ankara, İstanbul ve İzmir'e birer askeri vali tayin edilecek.

Ergin 4 yıl 2 ay hapis cezasına çarptırılan 143 kişiden biriydi.³⁸⁰ Duruşmada Şemi Ergin'in 22 Mayıs 1960 tarihinde, Harp okulu öğrencilerinin yürüyüşleri sırasında Ergin'in aldığı notlar okunmuştur. Bu notlarda DP'nin iç yüzü anlatılmış, ayaklanmaya müdahale edilmeyerek hükümetin olayı ört bas ettiği anlatılmıştır. Ergin'in olaylarla ilgili Menderes'e ithamları³⁸¹, kendisiyle görüşmesi ve bu görüşmede Celal Bayar ile ilgili sözlerine yer verilmiştir. Ayrıca Menderes tarafından Şemi Ergin'e her şeyin düzeleceğine, seçimlerden sonra da bütün olumsuzlukların ortadan kaldırılacağına dair ifadeler yer verilmiştir.³⁸² Yargılama sürecinde 1962'de çıkarılan af yasası ile bazı isimler serbest bırakılmışlardır. Bunlardan biri de Şemi Ergin'dir.³⁸³

19 Aralık 1963 tarihinden sonra İstanbul Barosu'nda avukatlık mesleğine devam eden Ergin, 1 Ocak 1964-28 Şubat 1978 tarihleri arasında Türkiye İş Bankası İstanbul Hukuk Müşavirliğinde çalışmıştır. 18 Ocak 1996 tarihinde Ankara'da hayatını kaybeden Şemi Ergin³⁸⁴ Ankara Karşıyaka Mezarlığı'nda toprağa verilmiştir.

2- Uşak Valisi derhal bertaraf edilecek.

3- Yassıada derhal boşaltılacak ve bütün mevkıflar oraya gönderilecek.

4- Her vilayet ve kazadaki koyu partizan faaliyet gösterenler ile şüpheli görülenler derhal tevkif edilecekler ve Yassıadaya gönderilecekler.

5- Emniyet Müdür ve Muavinleri ile azılı polisler derhal tevkif edilecek.

6- Lüzumsuz ve fazla tevkiften sureti katiyede kaçınılacak. Bu husus çok iyi planlanacak.

7- Dışişleri Bakanlığına Selim Sarper getirilecek". **Akis**, 26.09.1960, s. 28.

³⁸⁰ **Akis**, 18.09.1960, s. 15.

³⁸¹ **Son Havadis**, 07.06.1961, s. 1.

³⁸² "Şem'i Erginin anlattığına göre bu sırada Menderes gelmişti. O da mutedil bir konuşma yapmış ve Harp Okulu talebelerinin yürüyüşünde telâşlanacak, kızacak taraf olmadığını, meselenin orada bırakılmasının fayda vereceğini, daha mühim meselelerin bulunduğunu söylemişti. Tahkikat Komisyonunun iyi netice vermediği görülmüştü. Zaten Komisyon mesaisini bitirmişti. Evet, doğ-Hükümetin kendisine ciddi gelmişti. Ama onun konuşma istikameti tamamen değişik olmuştu. Bayar, Harp Okulu talebesinin cezalandırılmasını istiyordu. Bu, bir disiplin meselesiydi.... Ergin, ertesi gün tek başına Menderesi görmüş ve endişelerini bildirmişti. Başbakan, Bayarın sözlerinin ciddiye alınmaması gerektiğini, onun yaşlı bir politikacı olduğunu, ordunun disiplini konusunda değişik fikirlere sahip (bulunduğunu söylemiş, hattâ Erginin sırtını sıvazlayarak teminat vermişti. Her şey düzeltilecekti. Bütün memnuniyetsizlik sebepleri giderilecek, ondan sonra da seçim yapılacaktı. Tahkikat Komisyonu kaldırılacak, daha doğrusu tedavülden çekilecekti. Menderesin o gün Ulaştırma Bakanına vaad etmediği bir, gökteki aydı". **Akis**, 13.02.1961, s. 21.

³⁸³ **Akis**, 18.12.1961, s. 13.

³⁸⁴ <https://www.biyografya.com/biyografi/2133> (Erişim Tarihi: 30.06.2021).

3.2. MANİSA DEMOKRAT PARTİ MİLLETVEKİLİ ŞEMİ ERGİN'İN MECLİS FAALİYETLERİ

3.2.1. IX. Dönem Meclis Faaliyetleri

Gayrimenkulün yani taşınmaz malların insan hayatında önemli bir yere sahip olmasından ötürü, bu mallara üçüncü kişiler tarafından müdahalenin önlenmesi amacı ile kanunlar düzenlenmiştir. Kanunların uygulanmasına yönelik şekil ve usülleri belirlemek amacı ile yapılan çalışmalardan biri olan Gayrimenkule Tecavüzün Def'ine dair Kanun ile ilgili,

Başkanlığını Başkanvekili Celal Yardımcı'nın, katipliğini Kayseri Milletvekili İbrahim Kirazoğlu ve Konya Milletvekili Füzulan Tekil'in yaptığı Birinci Oturum, 28.01.1952 tarihinde saat 15.08'de açılmıştır. Oturumda Amasya Milletvekili Kemal Eren ve Ankara Milletvekili Salahattin Benli'nin, Gayrimenkule Tecavüzün Def'ine dair kanun teklifi ve İçişleri ve Adalet komisyonları raporları görüşülmüştür. Gündem dışı olarak oturuma, 3 Ocak tarihinde Pasinler bölgesinde meydana gelen deprem ile ilgili bilgi veren Erzurum Milletvekili Bahadır Dülger konuşması ile başlamıştır. Deprem sonucunda 4 köyde can kaybına neden olduğu ve 38 köyde de depremin hissedildiğini vurgulayan, o bölgede yaşayan köylülere yapılan yardımların yerine ulaştığı bilgisini vermiştir. Dülger, yapılan ziyaretler sonucunda köy halkının tüm ihtiyaçlarının karşılandığı, soğuk kış şartlarına karşı hiçbir köylünün mağdur durumda olmadığı, sadece bir kişinin depremden dolayı sakat kaldığı bilgisini vermiştir. Orada yaşayan halkın ilgi ve alakadan dolayı duydukları minnet ve şükran duygularını paylaşmıştır.³⁸⁵

Yozgat Milletvekili Yusuf Karşlıoğlu'nun, daha önce de iki defa mecliste konuşulan bu Gayrimenkul Kanun tasarısının gerekli olmadığını vurgulamıştır. Yüksek Meclis tarafından komisyona iade edilen bu tasarının tekrar hiçbir değişikliğe uğramadan nasıl meclise gelebildiği sorusu ile konuşmasına devam etmiştir. Bu konu ile ilgili yapılan tartışmalar sonucunda Başkan, 14 milletvekilinin konuştuğunu ifade ederek yeterli derecede tartışma yapıldığı için bu konunun 1.Kanun maddesinin değişimi için müzakere teklifini okuyup oylamaya sunmuştur. 1.Madde içeriği şu şekildedir:

³⁸⁵ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Toplantı: 2, Cilt: 12, 32. Birleşim, 28 Ocak 1952, s. 340.

*“Gayrimenkule tecavüzün define dair kanunun 1 nci maddesi hakkında ileri sürülen esaslı mütalâalar nazara alınarak yeniden yazılmak üzere bu maddenin İçişleri Komisyonuna iadesini arz ve teklif ederiz.”*³⁸⁶

Zonguldak Milletvekili İçişleri Komisyon Sözcüsü Avni Yurdabayrak, birinci maddeyi komisyona aldıklarını belirterek bu kanun teklifinin idare amirlerinin yetkisinde olduğunun, yani İçişleri Komisyonunu ilgilendirdiğini söylemiştir. Ancak görüşülen bu tasarının Adalet Komisyonu tasarısı olduğunu açıklamıştır. *“İçişleri adına komisyona iadesini istiyoruz”* demiştir ve Adalet Komisyonuna sözü bırakmıştır. Bu konuşmalar karşısında Manisa Milletvekili Adalet Komisyonu sözcüsü Şemi Ergin de Adalet Komisyonu olarak verecekleri cevabı en sona bıraktıklarını, bu sebeple tartışmalar boyunca neden sessiz kaldıklarını anlatmıştır. Komisyon kararının tartışmaların önüne geçtiğini belirten Ergin, bu tekliflerin 1.madde ile beraber Adalet Komisyonuna iadesini ve Adalet Komisyonunun bu takrirdeki fikirleri ekleyerek tekrar Meclis’e sunmak istemiştir.³⁸⁷ Şemi Ergin:

*“Avni Yurdabayrak arkadaşımız, İçişleri Komisyonu adına düşüncelerini ve tezlerini müdafaa ettiler. Biz, Adalet Komisyonu olarak, bu konuşmalara karşı vereceğimiz cevabı, en sona bırakmış bulunuyoruz. Sükûtumuz bundan ileri geliyordu. Kifayeti müzakere takririnin kabulü ile komisyonun, arkadaşların sözlerine karşı vereceği cevabın önüne geçilmiş oldu. Birinci maddenin değiştirilmesine ait birçok takrirler bulunmaktadır. Yüksek Heyetinizden bu tekliflerin birinci madde ile beraber Adalet Komisyonuna iadesini ve Adalet Komisyonunun, hazırlıklı olarak, huzurunuzda bu takrirdeki fikirleri dercederek gelmesine müsaadenizi rica ediyorum.”*³⁸⁸ demiştir.

Ergin’in bu teklifi karşısında Meclis Başkanı bu maddenin Adalet ve İçişleri Komisyonlarına havale edeceğini söyler söylemez Meclis’teki tartışmalar büyümüş ve Başkan vaktin geçmiş olması sebebiyle, bir sonraki hafta Çarşamba günü saat 15.00’da yeniden toplanmak üzere, 18.55’te oturumu kapatmıştır.³⁸⁹

Bu dönemde Ergin’in katıldığı diğer bir oturumda Kanun Mülkiyeti Koruma Hakkındaki madde ile ilgilidir. Başkanlığını Başkanvekili Muhlis Tümay’ın, Katipliğini Kayseri Milletvekili İbrahim Kirazoğlu ve Tokat Milletvekili Muzaffer Önal’ın yaptığı Birinci Oturum, 32 Mart 1952 Pazartesi günü saat 15.17’de yapılan

³⁸⁶ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 2, Cilt: 12, 32. Birleşim, 28 Ocak 1952, s. 369.

³⁸⁷ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 2, Cilt: 12, 32. Birleşim, 28 Ocak 1952, s. 371.

³⁸⁸ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 2, Cilt: 12, 32. Birleşim, 28 Ocak 1952, s. 371.

³⁸⁹ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 2, Cilt: 12, 32. Birleşim, 28 Ocak 1952, s. 372.

yoklama ile açılmıştır. İzmir Milletvekili Pertev Arat'ın kanun mülkiyeti koruma hakkındaki madde ile sözlerine başlamış ve bir an önce meclis olarak tedbir alınması gerektiğini vurgulamıştır. Arat'ın konuşmasını destekleyen Ergin, Meclis'e gelen kanun maddesinin bir çok defa milletvekilleri tarafından abartılı bir şekilde reddedilmesi bu kanunun kabul edilmesini geciktirerek arazi sahipleri üzerinde olumsuz sonuçlar doğuracağını ve onları toprak üzerinde birbirlerine düşüreceklerini vurgulamıştır. Birinci madde üzerine verilen takrirlere göre bucak müdürlerinin yetkilerinin kaldırılmasına olumsuz bakan Ergin, bu kararın sonucu olarak, her ilçenin 150-170 köyünün bulunduğu böyle bir durumda da kaymakamın bu kadar köye yetişmesinin imkansız olduğunu belirtmiştir. Bu açıdan hazırladıkları kanun maddesinin sorunları çözebilecek tarzda olduğunu ve bir an önce bu kanunun çıkarılması gerektiğini söylemiştir.

*“Arkadaşlarım, kanunun. birinci maddesi komisyonumuzca bugünkü ihtiyaçlara cevap verebilecek bir tarzda hazırlanmış bulunmaktadır. Bütün arkadaşlarımızca, intihap dairelerinde vatandaşlarla yaptıkları temaslarda, bu kanunun bir an evvel çıkarılması ve devam edegelmekte olan ihtilâfların bir an evvel halledilmesi arzusu izhar edilmiş bulunmaktadır”.*³⁹⁰

1. maddenin ikinci fıkrası olarak elinde tapusu olan her kesin toprak sahiplenebilmesi maddesine Şemi Ergin itiraz etmiştir. Çünkü çoğu insanın aileden miras gibi farklı şekillerde ellerinde bulundurdıkları toprakların tapularının bulunmadığını ve başka birinin bir şekilde tapu bularak hak iddia edebileceğini ve bunun da kabul edilemez olduğunu açık bir dille ifade etmiştir. Yapılan uzun tartışmalar sonucunda İzmir Milletvekili Muhiddin Erener'in maddede, bir kişinin elinde bulundurduğu ibaresine dikkat çekerek bu kelimenin yerine bulundurdıkları denmesinin daha doğru olacağını Meclis'e sunmuştur. Bunun üzerine Başkanın, Adalet Komisyonu'nun ne düşündüğü sorusuna “Şemi Ergin'den gelen yanıt kabul ediyoruz” şeklindedir. Aynı şekilde Ergin, İzmir Milletvekili Avni Başman'ın Kaymakam ve Vali şeklinde değiştirilmesini de kabul etmiştir. Başkan, yapılan bu değişiklik ve ilavenin kabul edilip edilmediğini milletvekili oylamasına sunarak 1. maddenin kabulüne karar verilmiştir. Oturum boyunca, Gayrimenkule Tecavüzün Def'i Hakkındaki Kanun teklifi üzerinde yapılan tartışmalarda 7 madde ile ilgili

³⁹⁰ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Toplantı: 2, Cilt: 14, 55. Birleşim, 31 Mart 1952, s. 128.

yapılan değişikliklerde Şemi Ergin'in sözleri etkili olmuştur. Değiştirilen kanun maddeleri oy birliği ile kabul edilmiştir. Başkan, bir sonraki oturumu Cuma günü saat 15.00'te toplanmak üzere 19.20'de oturumu sonlandırmıştır.

Bataklıkların kurutulması ve bundan elde edilecek topraklar hakkındaki 5516 sayılı Kanunun bazı maddelerini değiştiren ile ilgili,

Başkanlığını Başkanvekili Celal Yardımcı, Katipliğini Çorum Milletvekili Sedat Baran'ın ve Tokad Milletvekili Muzaffer Önal'ın yaptığı Birinci Oturum, 18.02.1956 tarihinde saat 15.10'da başlatılmıştır. Oturumda Kars Milletvekili Sırrı Atalay'ın Kars'ın Kağızman ve Tuzluca bucağının bazı köylerinde kayma meydana geldiğini ve arazinin kaymakta olduğunu ifade ederek sözlerine başlamıştır. Bu olay karşısında Hükümetin herhangi bir tedbir almadığını, bir çalışma yapmadığını söylemiştir. Üzerinden bir buçuk ay gibi bir süre geçmesine rağmen herhangi bir cevap alamadığını da dile getirmiştir. Bu durum karşısında Başkan komisyondan gelen raporu okuyarak bilgi vermiştir. Adalet Komisyonu raporuna göre Bingöl Milletvekili Feridun Fikri Düşünsel'in söz alarak bu tasarının tekrar Anayasa Komisyonuna gönderilerek reddedildiğini söylemiştir. Devleti bu kadar yakından ilgilendiren bir konunun bir kez daha Adalet Komisyonu'nda incelenmesi gerektiğinin yazılı olduğunu okumuştur. Oya sunulan bu tasarının kabul edildiği ve tasarı komisyonuna geldiği Adalet Komisyonu raporunda belirtilmiştir. Bu rapora göre tasarının birinci maddesinde belediye sınırları dışında bulunan, devlete ait bataklık mahiyetindeki göl ve su birikintilerinin kurutulduğu takdirde kurutan kişiye ait olacağı ifade edilmektedir.³⁹¹

Başkanın açılan usul müzakeresine göre lehine ve aleyhine ikişer milletvekiline söz hakkı vermesi gerektiğini söyledikten sonra Manisa Milletvekili Adalet Komisyonu Sözcüsü Şemi Ergin, Adalet Komisyonu adına müdafaa yapmak için söz almıştır. Bingöl Milletvekili Feridun Fikri Düşünsel'in tasarının bir de Adalet Komisyonuna verilmesini teklif etmiştir. Ergin de Düşünsel'in üzerinde hassasiyetle durduğu bu tasarının tümünün Adalet Komisyonuna gelip incelendiğini bildirmiştir. Kanunun değiştirilmesini isteyen 1. maddesi esaslı hükümleri kapsamaktadır. Komisyonun yapmış olduğu düzenlemeyi bu şekilde kabul ederek, tartışmanın yeni baştan yapılması gerektiğini söylemiştir. Komisyon adına tekrar söz isteyen Ergin,

³⁹¹ **TBMM TD**, Dönem: 9, Toplantı: 2, Cilt: 16, Birleşim: 86, s. 278.

komisyonda yeniden görüşölmek üzere tasarının birinci madde için mi yoksa ikinci madde için mi tartışıldığına netlik kazandırmak istemiştir. Tutulan meclis zabıtlarını yeniden inceleyen Ergin, tartışılan tasarının sadece ikinci maddenin değöl bütün hükümlerini içerecek tasarının Komisyona geldiğini açıklamıştır. Adalet Komisyonunun bu raporu kabul etmesi gerektiğini de vurgulamıştır.³⁹²

“Komisyon, bunun üzerine tasarının başından sonuna kadar tetkik mecburiyet ve lüzumunu hissetmiş ve o gün birisi öğleden evvel, birisi de öğleden sonra iki toplantı yapmıştır. Öğleden evvel yaptığı toplantıda Bayındırlık Bakanı yoktu, müsteşar ve diğer bakanlık temsilcileri arkadaşlar vardı, öğleden sonraki toplantıya Bakan geldiler ve dediler ki; «birinci ve diğer maddeler Meclisçe kabul edildi, siz nasıl oluyor da tasarının tümü üzerinde tesahup ediyorsunuz?» Zabıtları tetkik ettiğimizi kendilerine söyledik. Biraz sonra Meclis zabıtları tekrar getirildi. Bizim sabahleyin aldığımız zabıtlar üzerinde .mavi kalemle çizilmek suretiyle (tasarı) nın (ikinci madde) şeklinde tashih edilmiş olduğu yeniden Komisyonumuzca göröldü ve sabahki kararda ısrar edildi. Hâdise aynen bu şekildedir. Adalet Komisyonu, Riyaset Divanının reye koymuş olduğu şekilde tasarının tümüne tesahup etmiş ve bu şekilde tasarıyı baştan sonuna, kadar incelemiş bulunmaktadır. Şu veya bu suretle işin yan taraflarına girmemek suretiyle, Riyaset Divanı zaptı tutan arkadaşlarımızla, bu hâdiseden mütenebbih olmak şantiyle, bunu derinleştirmem ek ve Adalet Komisyonunun bu raporunu kabul etmek icabeder.”³⁹³ diyerek son vermiştir.

19.12.1952 tarihinde, Cuma günü, saat 15.06’da, Başkanlığını Başkanvekili Muzaffer Kurbanoglu’nun, katipliğini Bolu Milletvekili İhsan Gülez ve Çanakkale Milletvekili Ömer Mart’ın yapmış olduğu 1.Oturum başlatılmıştır. Erzurum Milletvekili Emrullah Nutku’nun, 1932 tarihinde İstanbul’da Deniz Tahmil ve Tahliye İşçileri’nin oluşturmuş olduğu topluluğun kendi aralarında yardımlaşma sigorta sandığı kurduklarını belirtmiştir. Bu sandıkta biriktirdikleri paralarla yaralanan, sakatlanan ya da ölen arkadaşları için yardımda bulunduklarını açıklamıştır. Ancak 1937 tarihinde grubun dağılmasıyla beraber Emlak Bankası’nda 60 bin kûsur paranın bulunduğunu ve bu paranın da kuruşun kapanmasıyla nereye aktarılacağına dair bir hüküm bulunmadığından paralar bankada kalmıştır. Paranın alınabilmesi için olay mahkemeye taşınmış ve bir kayyum ataması yapılmıştır. 1945 yılından sonra hayatta kalan işçilerin yeniden bir araya gelerek tekrar bir yardım sandığı kurmuş olduklarını ifade eden Nutku, Emlak Bankası’ndaki paralarını geri almak istediklerini ve bu

³⁹² TBMM TD, Dönem: 9, Toplantı: 1, Cilt: 16, Birleşim: 86, s. 280.

³⁹³ TBMM TD, Dönem: 9, Toplantı: 1, Cilt: 16, Birleşim: 86, s. 280.

sebeple mahkemeye müracaat ettiklerini açıklamıştır. Mahkeme de aynı amaçla tekrar kurulması durumunda parayı alabileceklerini belirttiğini dile getirmiştir. İşçi Sigortalar Kurumu himayesinde olmadığı için bu haktan yararlanamadığını, paralarını geri alabilmeleri için Meclis'e yeni bir kanun getirdiğini ve bu kanunun kabul edilmesi gerektiğini vurgulayan Nutku, bu kanunun Ticaret Komisyonu'nda ve Ulaştırma Komisyonu'nda kabul edilmesine rağmen Adalet Komisyonu tarafından reddedildiğini belirtmiştir. Benzer bir olayın yaşanıp paralarını aldıklarını ve Adalet Komisyonunun verdiği kararın hakkaniyetli olmadığını dile getirmiştir.³⁹⁴

Emrullah Nutku'nun yapmış olduğu açıklamalara cevap olarak Manisa Milletvekili Adalet Komisyonu Sözcüsü Şemi Ergin, Adalet Komisyonu'nun haklı bir karar vermiş olduğunu söylemiştir. Kanunun 50. maddesinde de belirtildiği gibi bir grubun dağılması durumunda paranın nereye aktarılacağı ile ilgili her hangi bir madde bulunmadığı durumda, eğer aynı amaçla grup tekrar kurulursa paranın devredilebileceğinin açıkça vurgulamıştır. Bütün şartlar yerine getirildiğinde, bu kanun maddesine göre zaten mahkemenin paranın aktarılmasını kabul edeceğini, Adalet Komisyonu olarak mahkemeye verilmiş bir konunun, hakimin vereceği kararının bir kanun teklifi ile değişmesinin mümkün olmayacağını ifade etmiştir. Takdiri Yüksek Heyet'e Ergin, olayı şu şekilde açıklamıştır:

*“Sayın arkadaşım burada Adalet Komisyonunun adalet ve hakkaniyet kaidelerine uygun hareket etmediğini söylemekte ise de hususi olarak bu teklifin aramızda yaptığımız münakaşasında hukuk kaideleri bakımından Adalet Komisyonunun haklı bir karar vermiş olduğunu "kabul etmektedir. Kanun 50 nci maddesinde; (Bir cemiyetin nizamnamesinde infisah ettiği zaman emvalinin nereye devredileceği kayıtlı değilse, -yani infisah anında teşekkül eden umumi heyette infisah kararı verilirken cemiyet emvalinin hangi müesseseye devredileceğine ait bir karar alınmamışsa-Kanunu Medenin 50 nci maddesi gereğince aynı gayeye hadim âmme müesseselerine bu emval devredilir) kaydı açık ve sarih olarak bulunmaktadır”.*³⁹⁵

Türk Tabipleri Birliği Kanunu ile ilgili,

TBMM Tutanak Dergisi'nin kayıtlarına göre 12.01.1953 tarihinde açılan oturuma Reisvekili Muzaffer Kurbanoğlu başkanlık etmiştir. Katipliğini Kayseri Milletvekili İbrahim Kirazoğlu ve Rize Milletvekili Ahmet Morgil'in katipliğini

³⁹⁴ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 3, Cilt: 18, 19. Birleşim, 19 Aralık 1952, s. 317.

³⁹⁵ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 3, Cilt: 18, 19. Birleşim, 19 Aralık 1952, s. 317.

yaptığı 1. Oturum saat 15.05'te başlamıştır. Başkan Türk Tabipler Birliği Kanunu maddelerini okurken 3. madde³⁹⁶ hakkında komisyon adına söz almak isteyen Manisa Milletvekili Adalet komisyonu Sözcüsü Şemi Ergin, 4919 sayılı Dernekler Kanunu bölümleri yerine ismi değiştirerek Cemiyetler Kanunu hükümleri olmasını talep ederek bu oturumda ilk konuşmasını gerçekleştirmiştir.³⁹⁷

Malatya Milletvekili Hikmet Fırat, Tabip Odaları Kanunu'nun 8. maddesinde yer alan hiçbir şekilde görevini yerine getirmeyen ya da doktor olup o meslekte çalışmayan kişilerden yıllık ücret alınmasının doğru olmadığını, bu maddenin kabul edilemez olduğunu ifade etmiştir. Fırat'ın sözlerine karşılık olarak Ergin, komisyonda bu konunun tartışıldığını ve itirazların olduğunu bildirmiştir. Bugün doktorluk görevini yerine getirmeyen bir hekim bile acil bir durumda bulunduğu yere göre kendisinden fayda ve yardım alınabileceği için, bu doktordan mesleğini icra ettiği için belli bir ücret alımının doğru olduğunu açıklamıştır. Ancak hastalık, yaşlılık ve yoksulluk gibi durumlarda ise kanunun 9. maddesine göre geçici veya sürekli olarak aidat ödemesinin olmayacağını belirtmiştir. Komisyonun tesbit ettiği şekilde maddenin kabulünü istemiştir. Aynı şekilde İstanbul Milletvekili Salamon Adato da hekimlerden alınan paranın miktarından ziyade bu hareketin doğru bir karar olmadığını vurgulamıştır. Bir doktoru Tabipler Birliği'ne para vermeye zorlamanın açıklanır bir tarafı bulunmadığını izah ederek maddenin kaldırılmasını teklif etmiştir. Adato'nun bu sözlerine karşılık Ergin, bir doktorun bu ücreti ödeyememesinin imkansız olduğu cevabını vererek, mesleğini bırakmış doktorların, hastalıkta, sakatlıkta, yaşlılıkta ve yoksulluk gibi durumlarda kendilerinin bu kanun maddesinden faydalanmak istediklerini açıklamıştır.³⁹⁸

Antalya Milletvekili Burhanettin Onat, yapılan bu tartışmalara biraz daha açıklık getirmeye çalışarak, mesleğini yerine getirmeyen hiçbir doktordan zorla yıllık aidat ücreti alınmasının doğru olmadığını vurgulayarak, *“eğer isteyen olursa kendi arzusuyla katılıp aidatını ödeyebilir”* diye değişik bir bakış açısıyla yeni bir önerge sunmuştur. Şemi Ergin de Onat'ın önerisi karşısında bahsettiği önerinin kanunun 8.

³⁹⁶ “MADDE 3. — Türk Tabipleri Birliği, âmme hizmetlerine yarar meslekî bir teşekkül olup 4919 sayılı Dernekler Kanunu hükümlerine uygun olarak ayrıca teşekkül etmiş ve edecek ilmî ve meslekî tıbbî ve dış tabipleri dernek ve teşekküllerine mümkün olan mânevi müzaheretle bulunur”. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 3, Cilt: 19, 26. Birleşim, 12 Ocak 1953, s. 147.

³⁹⁷ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 3, Cilt: 19, 26. Birleşim, 12 Ocak 1953, s. 147.

³⁹⁸ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 3, Cilt: 19, 26. Birleşim, 12 Ocak 1953, s. 148.

maddesiyle ilgili olmadığını, Türkiye sınırı içinde mesleğini yapabilme ehliyeti olan her doktorun bu birliğe katılmasıyla beraber Türk Tabipler Birliği'nin kurulduğunu ve bunun da 1. maddede kabul edildiğini açıklamıştır. Birliğe verilen bu paraların sadece gelir elde etmek değil, hekimlerin de birliğe manevi olarak bağlılığını sağlamak olduğunu vurgulamıştır.³⁹⁹

Gerçekleştirilen bu oturumda sadece aیدatlardan değil ceza kanunlarından da bahsedilmiştir. Komisyon Bakanı Şemi Ergin, Türk Tabipler Birliği Kanunu'nun 22. maddesi gereğı bir hekimin ister doktor olarak isterse de bir vatandaş olarak mahkemece onaylanmış, işlediğı herhangi bir suçtan dolayı üyeliğinin olamayacağı hakkında açıkça bilgi vermiştir. Bu konu da çok tartışılan konular arasında yerini almıştır.⁴⁰⁰ Ergin bu konu ile ilgili şu açıklamada bulunmuştur:

*“Mahkemelerce verilen kararlara gelince; «meslekî veya haysiyeti ihlâl edici bir suç dolayısıyla» diye tahdit edilmiştir. Bir tabibin meslekî dolayısıyla ika ettiğı suç var, bir de bir vatandaş olarak haysiyeti ihlâl edici bir suçtan dolayı mahkûmiyeti var. Takdir buyurursunuzki, gayet cüzi bir ceza dahi idare heyetine geçmemesini gerekmektedir”.*⁴⁰¹

1953 tarihinin Ocak ayının 16'sında saat 15.05'te gerçekleştirilen 1. Oturumda ise Tabip Odaları Birliği Kanunu tasarısı Sağlık ve Sosyal Yardım ve Adalet Komisyonları raporları okunurken, Ergin Yüksek Haysiyet Divanı'nın verdiği kararların kati olup aleyhinde hiçbir merciye başvurulamaz fıkrasının çıkarılması gerektiğini savunan Necip Bilge'nin hazırladığı önergenin komisyon tarafından incelendiğini vurgulayarak, ayrıntılı bilgi vererek heyetin görüşlerini sunmuştur. Doktorların kanun içerisindeki net olmayan bir hükümden dolayı nereye başvuracaklarını bilememelerinin olumsuz sonuçlar doğurabileceğini vurgulamıştır. Yapılan uzun tartışmalardan sonra, öne sürülen takrirlerin Meclis'te okunması ve Meclis'te oylamaya sunulmasına karar verilmiştir. Sonuç olarak Yüksek Haysiyet Divanı'nın verdiği kararların kesin olduğu ve aleyhine hiçbir merciye başvurulamayacağı oy birliğiyle kabul edilmiştir. Ocak ayının 23'ünde yapılan oturumda ise Adalet Komisyonu Başkanı'nın geçici olarak Adalet Komisyonu'nu

³⁹⁹ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 3, Cilt: 19, 26. Birleşim, 12 Ocak 1953, s. 153.

⁴⁰⁰ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 3, Cilt: 19, 26. Birleşim, 12 Ocak 1953, s. 159.

⁴⁰¹ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 3, Cilt: 19, 26. Birleşim, 12 Ocak 1953, ss. 159-160.

ikiye ayırmayı teklif etmesi tartışılmıştır. Adalet Komisyonu'na gelen kanunların her birinin birbirinden farklı olması, başlı başına birer konu içermesi sebebiyle, bu teklif ve tasarıların zamanında sonuçlandırılmasının güç olmasından dolayı, bu komisyonun yükünün bir kısmının devredilmesinin faydalı olacağı düşünülmüştür. Çanakkale Milletvekili Emin Kalafat'ın Adalet Komisyonu'nu ikiye ayırmanın mümkün olmayacağı düşüncesine karşı, Şemi Ergin'in bu konu ile ilgili yaptığı ayrıntılı açıklama ile beraber mevzuların, tasarıların ve tekliflerin bitirildikten sonra komisyonun kapatılacağını ifade etmiştir. Yapılan oylama sonucunda da teklif kabul edilmiştir.⁴⁰²

*“Muhterem arkadaşlarım, Adalet Komisyonu Başkanının böyle bir teklifle huzurunuzda çıkmasının sebebi bizzat kendisi tarafından izah edilmiş bulunmaktadır. Arkadaşlarım tahmin ve tasavvur etmesinler ki, Adalet Komisyonu yükünün bir kısmını devretmek suretiyle işten kaçınmak durumunu istilzam etmiştir. Meclisin açıldığı günden beri muntazaman her gün ve bazan günde iki defa toplanan Adalet Komisyonu kendisine Riyasetçe gönderilen tasarı ve teklifleri bu devre zarfında sonuçlandırmaya imkân görmemektedir”.*⁴⁰³

Oturumlar boyunca yapılan tartışmalar sonunda, yapılan değişikliklerle beraber tasarı oy birliğine sunulmuş ve kabul edilmiştir.

Türk Ceza Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve bu kanuna bazı maddeler eklenmesi hakkındaki Kanun ile ilgili,

Başkan olarak Reisvekili Muzaffer Kurbanoglu'nun, katip olarak İstanbul Milletvekili Füzûzan Tekil ve Rize Milletvekili Ahmet Morgil'in görev aldığı 1. Oturum, 91. Birleşim olarak, 01.06.1953 tarihinde, Pazartesi günü, saat 15.05'te başlamıştır. Adalet Komisyonu Sözcüsü Manisa Milletvekili Şemi Ergin, Türk Ceza Kanunu'nun bazı maddelerinin değiştirilmesi hususunda yapılan tartışmalarda, en çok dikkatini çeken konunun bir çok kanun maddesinin değiştirilmesinden ziyade, Halk Partisi adına konuşan Trabzon Milletvekili Faik Ahmet Barutçu'nun sadece kendi tekliflerinin reddedildiği açıklamasına karşı çıkarak, Adalet Komisyonu'nun bir partiye ait olmadığını net bir dille açıklamıştır. DP'li milletvekillerinin de tekliflerinin reddedildiğini ifade etmiştir.⁴⁰⁴

⁴⁰² TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Toplantı: 3, Cilt: 19, 28. Birleşim, 12 Ocak 1953, s. 222.

⁴⁰³ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Toplantı: 3, Cilt: 19, 31. Birleşim, 23 Ocak 1953, s. 360.

⁴⁰⁴ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Toplantı: 1, Cilt: 23, 90. Birleşim, 01 Haziran 1953, s.20.

Ergin, basın ve basın hürriyetinin, Cumhuriyet'in kurulduğu günden beri bugünkü sistemde en geniş ve rahat çalışma alanını bulduğundan bahsetmiştir. Birkaç ay önce basın yoluyla işlenen suçların askeri mahkemelere gitmemesi hakkında verilen karar hakkında konuşan Şemi Ergin, bu konu ile ilgili Meclis'te yaptığı konuşmalar arasından en uzun konuşmalarından birini yapmış bulunmaktadır.⁴⁰⁵ Ergin sözlerine şu şekilde devam etmiştir:

*“Muhterem arkadaşlarım, sizleri fazla yormıyacağım. Ahmet Başibüyük arkadaşımız, teklifleri başından sonuna kadar izah ettiler. Tekliflerimizin içeriğinde, huzurununa getirdiğimiz maddeler içerisinde belki de tasvibinize iktiran etmiyecek hükümler olabilir. Maddelere geçtiğimiz zaman bunlar üzerinde ayrı ayrı münakaşalar yaparız, fikirlerimizi dermeyer ederiz. Yüksek heyetinizin tasvibine iktiran ederek, veya, tadile», iktiran edecek maddeler elbette kanuniyet kesbedecek ve büyük Türk milletinin âcil olarak beklediği hususlara ait kanun maddeleri bir an evvel çıkarılmış bulunacaktır”.*⁴⁰⁶

Adalet Komisyonu Sözcüsü Ergin, Türk Ceza Kanunu'nun 100'den fazla maddesinin değiştirilmesi için yapılan oturumlarda, gerekli gördüğü yerlerde maddelerdeki kelime düzeltmeleri için söz almış, gerekli yerlerde de eklemeler de bulunmuştur. Ancak 54. madde üzerinde diğerlerine oranla daha fazla durulmuştur. Bu madde içeriğinde çocuk yaştaki suçluların tam yaşının tespit edilmesi ve ortak bir karara bağlanması için kelimeler üzerinde çok durulmuştur. Belli bir yaşı doldurmuş, doldurmak üzere ve geçmiş gibi kelimeler verilen cezaların şekillerini de değiştireceğinden büyük önem taşımaktadır. Çocuklarda ölüm cezası yerine ağır hapis, ağır hapis cezası yerine belli bir yıla kadar ceza verilmesi ya da cezaların yarıya indirilmesinde yaş önemli bir yere sahiptir. Konya Milletvekili Hidayet Aydın, ‘‘önemli bir konunun sonuçlarının memleketimizde kötü sonuçlar doğurabileceği kanaatinde’’ olduğunu ifade etmiştir. Diğer ülkelerle Türkiye'yi karşılaştırarak bu maddedeki 14 yaşını doldurmuş ibaresinin değiştirilerek daha erken bir yaşa çekilmesini komisyona teklif etmiştir. Ergin de Hidayet Aydın'ın bu teklifinin diğer maddeleri de etkileyeceğini ve reddinin kabulünü istemiştir.⁴⁰⁷ Şemi Ergin şu açıklamada bulunmuştur:

⁴⁰⁵ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Toplantı: 3, Cilt: 23, Birleşim: 90, 1 Haziran 1953, s. 22.

⁴⁰⁶ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Toplantı: 3, Cilt: 23, Birleşim: 90, 1 Haziran 1953, s. 22.

⁴⁰⁷ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Toplantı: 3, Cilt: 23, 91. Birleşim, 3 Haziran 1953, s. 44.

*“Hidayet Aydiner arkadaşımızın teklifine gelince; bugün ağır ceza mahkemelerinde, adam öldürmekten, buna teşebbüsten mütevellit bütün ağır cezalıların yalnız 11 yaşla 15 yaş arasında değil, bütün ehliyeti cezaiye dolayısıyla haklarında bu maddeler hükmü tatbik edilecek kimselerin yekûnu 4000 dir. Bu suçlar bir sene zarfında işlenmiş suçlar değil, geçen seneden, Temyizden nakız suretiyle ve henüz duruşmaları bitmemiş olan dâvaların yekûnudur. 14 yaşını ikmal ile, 15 yaşını doldurmamış olanların vaziyetleri de birbirinden farklı değildir. Ancak Türk Ceza Kanununun mütaakip birçok maddelerinde daima 15 yaş esas olarak, çocuk yaşı olarak alınmış bulunmaktadır. Hidayet Beyefendinin teklifini kabul edersek, diğer maddelerle olan münasebet bakımından aksaklık husule gelir. Bu bakımdan takririn reddini ve maddenin tashihli şekli ile kabulünü rica ediyorum”.*⁴⁰⁸

Başkan, Konya Milletvekili Hidayet Aydiner’ın takririnin komisyon tarafından kabul edilmediğini açıklayarak Meclis’te oylamaya sunmuştur. Aydiner’ın teklifi kabul edilmemiştir. Oylamadan sonra Başkan maddeyi tekrar okuyarak bir sonraki maddenin görüşülmesi için konuşmasına devam etmiştir.⁴⁰⁹

5 Haziran tarihinde yapılan 92. Birleşimde, Ceza Kanunu’nun 273. maddesinin sonuna eklenen ve 266. madde ile ilgili tartışmalar gerçekleşmiştir. İlk söz hakkını alan Şemi Ergin, yüze karşı işlenmeyen, yazılmış telgraf, telefon, mektup, resim ya da yazı yoluyla işlenirse, Türk Ceza Kanunu’nun 268. maddesinin işleme girmesi gerektiğini ifade etmiştir. Demokratik sistemde Devlet hizmetinde bulunan kişilerin, yanlış anlamlara gelebilecek ithamlara maruz kaldığını vurgulamıştır. Meclis huzuruna örnek teşkil edecek birkaç yazı getiren Ergin, halka hizmet eden vekillerin haklarının korunması için, bu tarz haberlerle itibarlarının zedelenmemesi için vekilleri himaye altına almak adına Meclis’e teklifte bulunmuştur. Yapılan uzun tartışmaların ardından Meclis’e sunulan öneriler ve teklifler milletvekillerine okunduktan sonra, Meclis Başkanı oylama ile kabul edilen takrirlerin komisyona verildiğini açıklamıştır.

410

Türk Ceza Kanunu’nun bazı maddelerinin değiştirilmesi için gerçekleştirilen 8 oturum sonunda, Adalet Komisyonu adına Manisa Milletvekili Şemi Ergin son olarak değişen maddeler içerisinde cezanın infazına ait maddelerin değiştiğini vurgulayarak, Adalet Bakanlığı’nın yeni infaz sistemine göre yeni ayarlamalar yapmak için zamana

⁴⁰⁸ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Toplantı: 3, Cilt: 23, 91. Birleşim, 3 Haziran 1953, ss. 44-45.

⁴⁰⁹ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Toplantı: 3, Cilt: 23, 91. Birleşim, 3 Haziran 1953, s. 46.

⁴¹⁰ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Toplantı: 3, Cilt: 23, 92. Birleşim, 5 Haziran 1953, s. 88.

ihtiyacı olduğunu dile getirmiştir. Bunun için bir aylık ek süre isteyerek bu konu ile ilgili son konuşmasını yapmıştır.⁴¹¹

TBMM Tutanak Dergisi'ne göre, 23.07.1953 tarihinde, başkanlığını Reisvekili Fikri Apaydın'ın, Çanakkale Milletvekili Ömer Mart ve Gaziantep Milletvekili Ali Ocak'ın katipliğini yaptığı 1. Oturum saat 10.10'da başlamıştır. Oturumda vicdan ve toplanma hürriyetinin korunması hakkında kanun görüşülmüştür ve Adalet Bakanlığı raporu yer almaktadır. Oturum, Ankara Milletvekili Osman Şefki Çiçekdağ'ın konuşmasıyla başlamıştır. Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun 70 ve 75. maddelerini açıklayarak Çiçekdağ, vicdan hürriyetinin öneminden bahsederek, herhangi bir kişinin mensup olduğu din ve mezhepten dolayı eleştirilemeyeceğini vurgulamıştır. Bununla beraber Türk Ceza Kanunu'nun 175-179. maddelerinde de din hürriyeti aleyhine işlenen suçlardan ve bunların yaptırımlarından bahsederek konuşmasını sürdürmüştür. Oturum boyunca birçok milletvekili söz alarak vicdan hürriyeti ile ilgili tartışmalar olmuştur.⁴¹²

Saat 17.25'te 3. Oturumun başlamasıyla söz alan Adalet Komisyonu Sözcüsü Manisa Milletvekili Şemi Ergin, vicdan ve toplanma hürriyetinin korunması hakkındaki kanun yazısını açıklamak için komisyon adına söz aldığını bildirmiştir. Bu yazının hangi sebeplerle kabul edildiğinden kısaca bahsetmiştir. Anayasanın 2. maddesinde kabul edilen laiklik prensibine karşı olayların ortaya çıkmasının istenmesi, Anayasa güvencesi altında olan fikir ve vicdan hürriyeti ve demokratik hürriyetler aleyhine memleketin huzurunu bozacak, din adı altında dinle alakası olmayan kişilerin faaliyetlerine değinmiştir. Dini kötü amaçlarla kullanan kişilerin Kur'an-ı Kerim'in içeriğinin değiştirilerek siyasi yazıların bulunduğunu söylemesiyle beraber Zonguldak Milletvekili Abdürrahman Boyacıgiller'den tepki alan Ergin konuşmasına devam etmiştir. Cumhuriyet'ten önceki dönemlerde olduğu gibi hükümetin din adamlarından izin almadan hareket etmesini önlemek amacıyla yapılan propagandalara da sözlerinde yer vermiştir. Özgürlüklerini yok etmeye çalışarak, toplum içinde insanların huzurunu bozucu ahlak dışı olayları artırarak, namuslu ve şerefli insanları korkutup, demokrasi ve hürriyet adı altında insanları, istedikleri gibi yönetmeye çalışmalarının, bu teklifin kabul edilmesine zemin hazırladığını

⁴¹¹ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Toplantı: 3, Cilt: 24, 105. Birleşim, 9 Temmuz 1953, s. 432.

⁴¹² TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Toplantı: 3, Cilt: 24, 115. Birleşim, 23 Temmuz 1953, s. 1044.

vurgulamıştır. Fikir hürriyetinin baskı altında kaldığını vurgularken Trabzon Milletvekili Cemal Reşit Eyüboğlu'nun sözünü kesmesine aldırmadan, basın mensuplarının, bir önceki iktidar döneminde tolu olarak cezaevlerine götürüldüğünden bahsetmiştir. Toplantı hürriyetine değinmiştir. Vatandaşın huzurunu bozan, insanları birbirine düşüren ve düşman yapan, ülkede kanun, kural tanımayanların önüne geçmek gerektiğini söyleyen Ergin, gerçekleştirilen toplantıların ahlak kuralları çerçevesinde, yani olması gerektiği gibi yapılacağını açıklamıştır.⁴¹³

Kanunun 4. maddesine dikkat çekerek, bazı milletvekillerinin bu maddeyi yanlış anlayarak hürriyetlerin, toplantı hürriyetinin bu madde ile sınırlandırıldığını, bir zabıta memurunun kendi görüş ve düşüncelerine göre bu toplantıya istediği gibi müdahale hakkı tanındığını düşündüklerini söylemiştir. Bu madde ile de toplantı yapmanın ne kadar zor olduğunu söylediklerini iletmiştir. Ancak bu maddeye göre zabıtaların görevinin ilk önce konuşmacının hakaret içeren, kanuna aykırı konuştuğu zaman uyarıda bulunması gerektiğini, yani toplantıyı idare eden heyete bildirecektir. Eğer heyet bu uyarıyı dikkate almazsa o zaman görevini yerine getirecektir diye açıklamada bulunan Ergin'e Tokat Milletvekili Zihni Betil'den 4. maddede böyle bir bilginin olmadığı cevabı gelmiştir.⁴¹⁴ Bu cevap karşısında Ergin;

“Burada zabitanın yapacağı vazife evvelâ, bu heyetler, toplantıyı idare eden heyetlerin birinci vazifesi olan hatibin kanuni konuşması bakımından ihtarı yapacak, edeple konuşmasını temin edecektir. Bunda muvaffak olmazsa elbette o zaman hakaret ve küfür ve kanuna aykırı olan sözlerin temadisine imkân olamayacağından hatibin sözünü kesmiş olacaktır. Komisyonunuz olarak maddenin içerisinde, maddeden yarın tatbikatta her hangi bir şekilde yanlış anlaşılmasa ve yanlış tatbik edilmemesi bakımından arkadaşlarımızın hakikaten hassasiyetle üzerinde durdukları bu noktayı ilâve etmek mümkün olabilecektir. Yani zabıta, kanuna aykırı, edebe aykırı hakaret ve tecavüz vukuunda bu üç kişilik toplantıyı idare eden heyete baş vuracak, diyecektir ki, mesuliyetini üzerine aldığı bu toplantının nizamını, nezahetini ve necabetini temin et; hatip her tarafa hakaret ediyor, hatip edebe aykırı konuşuyor, hatip kanuna aykırı ifade kullanıyor diye, bu heyeti harekete geçirerek ve heyet de hatibe lâzımgelen ihtarı yapacaktır. ikinci olarak, eğer heyet zabitanın ihtarı karşısında vazifesini yapmazsa veya heyetin bu ihtarına rağmen hatip edebe avdet etmez, teşebbüs ve faaliyetlerinden vazgeçmezse, ondan sonra zabıta,

⁴¹³ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 3, Cilt: 24, 115. Birleşim, 23 Temmuz 1953, s. 1087.

⁴¹⁴ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 3, Cilt: 24, 115. Birleşim, 23 Temmuz 1953, s. 1089.

*kanunun kendisine vermiş olduğu vazifesini yapacak ve bu hareketlerin devamına elbette ki mâni olmak gibi vazifesini yapmış bulunacaktır”.*⁴¹⁵ demiştir.

İkinci bir eleştiri olarak da Türk Ceza Kanunu’nun 163. maddesi varken bu kanuna gerek duymayanlara seslenmiştir. 163. maddede, din kitaplarının propagandalara alet edilmesiyle ilgili bir bilginin bulunmaması konusunu ele almıştır. Cumhuriyet Halk Partisi adına konuşma yapan Zihni Betil’in CHP’nin kurulduğu günden beri Cumhuriyet’i ve İnkılapları korumayı birinci vazifesi saydıklarını, ancak inkılapları korumak adına nasıl hareket ettiklerini bu oturumda izah edemeyeceğini söylemiştir. İnkılapların kurucusu olan Atatürk’ün ölümünden sonra pullardan resimlerinin kaldırılmış olmasını dile getiren Ergin, Kars Milletvekili Hüsamettin Tuğaç ve Ordu Milletvekili Atıf Topaloğlu’nun tepkileriyle karşılaşmıştır.⁴¹⁶

İrtica ile mücadele eden CHP’nin, Anayasa’nın 1.⁴¹⁷ ve 3.⁴¹⁸ maddelerini kabul ederek, 2.⁴¹⁹ maddesini kabul etmemeleri üzerine, Anayasa’nın 2. maddesinde bulunan, dini siyasete alet eden şahısların, partilerin bulunmamasını temin eden madde gereğince, Giresun Milletvekili Arif Hikmet Pamukoğlu’nun, bir köyde yıkılan bir cami ya da minarenin tadilatı için Evkaf İdaresi’ne başvurması ve caminin yapılmaması üzerine çektiği telgrafın suç olup olmadığı sorusunu Meclis’e taşımıştır.

⁴¹⁵ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 3, Cilt: 24, 115. Birleşim, 23 Temmuz 1953, ss. 1088-1089.

⁴¹⁶ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 3, Cilt: 24, 115. Birleşim, 23 Temmuz 1953, ss. 1089-1091.

⁴¹⁷ “**MADDE 1. — Siyasi veya şahsi nüfuz veya menfaat teinin etmek maksadiyle dini veya dinî hisleri yahut dince mukaddes tanılan şeyleri veya dinî kitapları alet ederek her ne suretle olursa olsun propaganda yapan veya telkinde bulunan kimse bir seneden beş seneye kadar ağır hapis cezasıyla cezalandırılır**”. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 3, Cilt: 24, 115. Birleşim, 23 Temmuz 1953, s. 1109.

⁴¹⁸ “**MADDE 3. — Cemiyetin fiile iştirak ettiğinin anlaşılması hallerinde ise idare edenler hakkında birinci maddede yazılı ceza aynen hükmolunur ve herhalde cemiyetin feshine karar verilir. Mahkeme, hükümden önce dahi cemiyetin faaliyetini men’e karar verebilir**”. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 3, Cilt: 24, 115. Birleşim, 23 Temmuz 1953, s. 1120.

⁴¹⁹ “**MADDE 2. — Yukarıki maddede yazılı fiil bir cemiyet mensubu işlediğinde, keyfiyet cürmün işlendiği yer Cumhuriyet Müddeiumumiliğince, cemiyetin umumi merkez reisine veya kanuni mümessiline tebliğ olunur. Cumhuriyet Müddeiumumiliğince yapılan tebliğden veya cemiyetin umumi idare heyetinin fiile her ne suretle olursa olsun ıttılai tarihinden itibaren bir ay içinde o şahıs hakkında cemiyetçe inzibati muamele tatbik edilir veya bu müddet zarfında fiilin tasvip edilmemiş olduğu yazılı olarak cürmün işlendiği yer Cumhuriyet Müddeiumumiliğine bildirilir. Cemiyet idare heyetleri, cemiyet mensuplarının birinci maddede yazılı cürmü işlemelerine mâni olacak şekilde lüzumlu tedbirleri almakla mükelleftirler. İkinci ve üçüncü fıkralar hükümlerine muhalif hareket edilmesi halinde cemiyeti idare edenler hakkında aynı mahkemece 500 liradan 15.000 liraya kadar ağır para cezası hükmolunur ve ayrıca cemiyetin feshine veya hükümden önce dahi cemiyetin faaliyetinin men’ine karar verilebilir**”. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 3, Cilt: 24, 115. Birleşim, 23 Temmuz 1953, ss. 1109-1110.

Aynı şekilde Pamukoğlu'nun DP için, seçimler öncesinde böyle bir kanun çıkardıklarını söylediğini de sözlerine eklemiştir.⁴²⁰

Memlekette irtica hareketlerinin önünü kesmek için, hangi parti olursa olsun ellerinden gelen çalışmayı gösterdiklerini ve göstereceklerini, aralarında bu gibi irtica hareketlere yönelen kişileri bünyelerinde barındırmayacağını vurgulayan Ergin, partilerin insanları birbirine düşürmeyecek, aralarında düşmanlık oluşturmayacak şekilde, toplantıları nezaket kuralları çerçevesinde kanunlara uyarak yapılmasını arzu ettiklerini ifade etmiştir. Milletvekillerinin eleştirilerini de göz önünde bulundurarak, kanunun 4. maddesindeki yanlış anlaşılmalara yol açabilecek yerlerini değiştirmek suretiyle, memleketin geleceği için komisyonun hazırladığı bu maddenin kabulünü heyete sunmuştur. Oturumun sonunda Meclis Başkanı, müzakerenin yeterliliğinin kabul edildiğini, okunan takrirlerden sonra maddelere geçilmesinin oy birliği ile kabul edildiğini açıklayarak, komisyon raporunun ivedilikle görüşülmesini oya sunmuştur. Teklif kabul edildikten sonra oturuma ara verilmiştir. 15 dakikalık bir aranın ardından 4. Oturum başlamıştır. Oturumun sonunda Meclis Başkanı Vicdan ve Hürriyetini Koruma hakkındaki kanun tasarısına 298 milletvekilinin katılarak, 252 kabul ve 46 ret ile tasarının 252 oyla kabul edildiğini bildirmiştir.⁴²¹

Eczacılar ve eczaneler hakkındaki Kanun ile ilgili,

9. Birleşim, 25.11.1953 tarihinde, Çarşamba günü, başkan Reisvekili Muzaffer Kurbanoglu, katip Kayseri Milletvekili İbrahim Kirazoglu ve Çorum Milletvekili Sedat Baran tarafından, saat 15.02'de yoklama ile başlamıştır. Zonguldak Milletvekili Rıfat Sivişoglu'nun eczaneler ve eczacılar hakkındaki kanun tekliflerinin görüşülmesinde ilk söz hakkını kullanarak konuşmasına başlamıştır. Konu ile ilgili 5 kanun maddesinden kısaca söz eden Sivişoglu, tekliflerden birinin kendisine ait olduğunu söylemiştir. Amme hizmeti yapan mesleklerden bahsederek, bir kısım eczacıların da diğer meslek gruplarında olduğu gibi istedikleri yerde çalışabilmeleri gerektiğini sözlerine eklemiştir. Müzakerenin Adalet Komisyonu raporu üzerinde

⁴²⁰ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 3, Cilt: 24, 115. Birleşim, 23 Temmuz 1953, s. 1120.

⁴²¹ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 3, Cilt: 24, 115. Birleşim, 23 Temmuz 1953, s. 1138.

açılmasını ve 964 ve 5320 sayılı kanunların yürürlükten kaldırılmasını arz ve rica ederek sözlerini sonlandırmıştır.⁴²²

Manisa Milletvekili Şemi Ergin, Eczacılar Kanunu'nun, Sağlık Komisyonu ve Adalet Komisyonu'nun ortaklaşa çalışıp incelediğini ve kanun teklifini hazırladıklarını bildirmiştir. Sağlık Komisyonu, 964 sayılı kanunu esas alarak daha geniş bir görüşe yer vermiştir. Buna göre, her ilçede nüfusa bakılmaksızın iki eczane bulunabileceğini ve ardından açılacak olan eczaneler için ise geniş bir imkan sağlamışlardır. Bunun aksine Adalet Komisyonu ise, eczanelerin istedikleri yerlerde açılabilmesini kabul etmişlerdir. Ergin, Adalet Komisyonu'nun memleketin sağlığı ile ilgili kararlarda, Sağlık Komisyonu'nun kabul ettiği kararları değiştirmesinin doğru olmadığını açık bir dille ifade etmiştir. Adalet Komisyonu'nun sadece cezai hükümlerinde söz hakkının bulunduğunu söylemiştir.⁴²³ Sözlerine şu şekilde ifade etmiştir:

“Adalet Komisyonunun memleketin sağlık dâvası ile alâkalı bulunan bir kanun teklifinde Sağlık Komisyonunun memleketin sağlığı bakımından kabul ettiği ana prensipleri değiştirmek ve yeni prensipler vaz'etmek salâhiyeti var mıdır? Bence Adalet Komisyonunun buna salâhiyeti yoktur. Çünkü memleketin sağlık dâvası ile alâkalı mütehassis elemanlardan müteşekkil değildir. Adalet Komisyonu bu kanunun ancak 1 cezai hükümlerini tetkika salâhiyetlidir”.⁴²⁴

Adalet Komisyonu'nun kabul ettiği gerekli olan maddeleri sıraladıktan sonra tartışmaya açmıştır.⁴²⁵ Eczacılığın serbest ticaret müessesesi olmadığını söyleyerek, bu madde ile eczanenin açılması için sınırların olması gerektiğini söylemiştir. Eczacılığın vasfının diğer serbest ticaret yapan dükkanlar gibi değil, halk sağlığını korumak amacıyla bazı ilaçları bulundurmak zorunda olduğunu vurgulamıştır. Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun 69. maddesi gereği, eczanelerin belirli sınırlarla açılmasının uygun olduğunu da vurgulayarak, her yerde eczane açılarak, eczacılar arasında oluşabilecek rekabete dikkat çekmiştir. Bu rekabetin de faydadan çok zarar

⁴²² **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 1, Cilt: 25, 9. Birleşim, 25 Kasım 1953, s. 393.

⁴²³ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 1, Cilt: 25, 9. Birleşim, 25 Kasım 1953, s. 396.

⁴²⁴ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 4, Cilt: 25, 9. Birleşim, 25 Kasım 1953, s. 397.

⁴²⁵ “Adalet Komisyonunun esbabı mucibesi : 1. Eczacılık serbest bir ticarettir, binaenaleyh tahdidi mümkün değildir. 2. Eczacılık serbest bir meslek olduğu içindir ki, tahdidi Teşkilâtı Esasiye Kanununun 69 ncu maddesine aykırıdır. 3. Eczacılık serbest bırakılmakla ticaretteki serbest rekabet teessüs edecek ve bir gedik sistemine mahal verilecektir. 4. Serbest bir meslek olan eczacılığın tahdidi antidemokratiktir”. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 4, Cilt: 25, 9. Birleşim, 25 Kasım 1953, s. 397.

getireceğini sözlerine eklemiştir. Ve son olarak eczacılığın antidemokratik kelimesi ile asla nitelendirilemeyeceğini bildirmiştir. Adalet Komisyonu raporunun, eczacılığın serbest bırakılması için, gerek hukuki olarak gerekse de memleket sağlığı göz önünde bulundurulduğunda, yeterli olmadığını ileri sürmüştür.

Eczacıların düşüncelerine de yer vererek, bazılarının sınırlamalara olumlu baktığını bazı eczacıların ise sınırlamaların kaldırılarak serbestliğin gelmesi taraftarı olduğunu söylemiştir. İki zıt görüş karşısında oy verecek milletvekillerinin çoğunluğunun eczacı ya da doktor olmadığını vurgulayarak, yanlış karar verebileceklerini dile getirmiş, Hükümet ve Sağlık Bakanlığı'nın bu konu ile ilgili görüşlerini almak istediğini açıklamıştır. Eğer Adalet Komisyonu raporu kabul edilirse, sonucunda küçük şehirlerden ve bölgelerden büyük şehirlere olabilecek eczacı akımına dikkat çekmiştir. Böyle bir durumda atılacak olan adımları merak ettiğini, Sağlık ve Sosyal Yardımlaşma Vekaleti'nin fikrini açıkça söylemediğini sözlerine eklemiştir.⁴²⁶

Sağlık Vekili'nin basın toplantısındaki beyanına göre, Sağlık ve Sosyal Yardım Vekili Doktor Ekrem Hayri Üstündağ'ın, eczanelerin sınırlandırılması ile ilgili son durum çerçevesinde, sınırlandırılmaların düzenlenerek devam edeceği bildirilmiştir. Bu hususta 10 bin nüfus yerine beş bin nüfusa sahip bir yerleşim yerinde bir eczane açma fikri kabul edilmiştir. Ergin, tasarının *“Büyük Millet Meclisi Sağlık Encümeni'nden geçerek, diğer encümenler ve Meclis Umumi Heyeti'nden de geçtikten sonra tasarı kanunlaşacaktır”* diyerek açıklama yapmıştır.⁴²⁷

Bu konu ile ilgili soruları ardı ardına sorarak Hükümetin bu tasarı ile ilgili ne düşündüğünü, özellikle Hükümet Reisi Başvekil Adnan Menderes'in ne düşündüğünü sormuştur. Sözlerine Menderes'in 1953 yılı Ocak ayında 2. basın toplantısında yaptığı konuşmayı ekleyerek açıklamalarına devam etmiştir. Menderes'in bu konuşmasında antidemokratik kelimesini kullanmasını vurgulamış ve doktor ile eczanelerin bir bölgede çoğunlukta olup diğer bölgelerde çok az belki de eczanesiz kalmasının antidemokratik olduğunu söylemiştir.⁴²⁸

⁴²⁶ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 1, Cilt: 25, 9. Birleşim, 25 Kasım 1953, s. 399.

⁴²⁷ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 1, Cilt: 25, 9. Birleşim, 25 Kasım 1953, s. 400.

⁴²⁸ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 1, Cilt: 25, 9. Birleşim, 25 Kasım 1953, s. 400.

Kendi fikrini meclise beyan eden Ergin, konuşmasının başından beri anlatmaya çalıştığı sebeplerden dolayı eczanelerin kurulması ile ilgili sınır konusunun kesinlikle hatalı olduğunu vurgulamıştır. İstedikleri yerde istedikleri kadar eczane açılmasını serbest bırakmak yerine, yurdun birçok bölgesini eczanesiz bırakmamak ve eczacıları Anadolu'nun çeşitli yerlerinde eczane açmak için desteklemek ve teşvik etmenin öneminden bahsetmiştir. Adalet Komisyonu'nun hazırladığı raporun reddini isteyerek, Sağlık Komisyonunun raporunun tartışılması gerektiği konusundaki takririnin kabulünü isteyerek konuşmalarına son vermiştir.⁴²⁹ Yapılan uzun tartışmalardan sonra, Meclis Başkanı, takrirlerin komisyona verilmesi gerektiğini söylemiş, bir sonraki oturumun 27.11.1953 tarihinde Cuma günü saat 15'te toplanacağını bildirerek oturumu sonlandırmıştır.

27.01.1954 tarihinde, Çarşamba günü saat 15.05'te 34. Birleşim başlamıştır. Başkan olarak Reisvekili Tevfik İleri, katip olarak ise Çorum Milletvekili Sedat Baran ve Bolu Milletvekili İhsan Gülez görev almışlardır. Meclis Başkanı, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Kanunu'nun, 41 maddelik tasarısını okunarak oya sunmuştur. Odalar birliğinin genel tanımı yapılarak, birliğin amaç ve hizmetleri hakkında bilgiler verilmiştir. Birliğin görevleri, katibin vazifeleri, idare heyetinin işleri ile ilgili maddeler sıralanmıştır. Yüksek Haysiyet Divanından, birliğin gelirlerinden ilk bölümde bahsedilmiştir. 2. bölüm olarak gerek görülen yerlerde odaların açılabilceğinden, odalara üyelik için ilk şartın Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak Türkiye sınırları içerisinde çalışmak olduğu açıklanmıştır. 3. bölüm Umumi Hükümler'e kadar bütün maddeler oy birliği ile kabul edilmiştir.⁴³⁰

Yabancı müteahhitler veya yabancı firmalar ile ilgili sunulan 34. maddede, Türkiye'de Devlet Daireleri ile resmi ve hususi müessese ve şahıslara karşı kendi başına ya da yerli firmalarla ortaklık ettikleri mühendislik ve mimarlık ile ilgili işlerde sadece bu işlerde olmak üzere yabancı uzman çalıştırabileceklerini içermektedir. Malatya Milletvekili Hikmet Fırat'a göre, bu meslek sahiplerinin menfaatlerini korumak amacıyla, bu tasarının aynı zamanda yabancı sanatkarların işletme hakkının azaltılmasının doğru olmadığını ileri sürerek, bu tasarıyı ortaya koyan kişinin de, esasen bu şekilde teklifte bulunmadığını belirtmiştir. Bu tasarıya göre, yabancı

⁴²⁹ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 1, Cilt: 25, 9. Birleşim, 25 Kasım 1953, s. 400.

⁴³⁰ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 4, Cilt: 27, 34. Birleşim, 27 Ocak 1954, ss. 394-398.

müteahhitlerin bu işler için uzman getirebileceklerini, ancak bunun da sahibinden izin alınarak gerçekleştirilmesinin daha uygun olduğunu açıklamıştır. Ancak bu tasarının bu şekilde kabul edilmesiyle izin almadan kendi mimar ve mühendislerini üstlendikleri işlerde serbestçe istedikleri gibi çalıştırabileceklerini vurgulamıştır. Sonuç olarak da Hükümet izninin kendiliğinden ortadan kalkacağını açıklamıştır. Fırat, tasarının sözcülüğünü kabul ettiği Mühendis Himmet Ölçmen'in tasarısını okuduğunu, tasarıda esasen böyle bir madde bulunmadığını ileri sürmüştür. Bu teklifin nasıl değiştiğini merak ettiğini ve kendi fikrini beyan ettiğini Yüce Heyet'e bildirmiştir.⁴³¹

Meclis Başkanı yapılan konuşmanın ardından, madde ile ilgili Gaziantep Milletvekili Süleyman Kuranel ile Balıkesir Milletvekili Vacid Asena tarafından sunulan takrirleri okumuştur. Kuarnel, Hikmet Fırat'ın düşüncelerine katıldığını, herhangi bir kayda tabi tutmadan uzman getirmenin doğru olmadığı açıklamıştır. Başkan tarafından takririn komisyona sunulmasıyla, Adalet Komisyonu adına Manisa Milletvekili Şemi Ergin de tasarıyı ve "firmalar" yerine "müesseseler" tabirini kabul ettikleri cevabını vermiştir. Önergenin madde olarak okutulmasından sonra, Adalet Komisyonu'nun kabulü ile de teklif ve tasarının kabul edildiği açıklanmıştır.⁴³² Meclis başkanı 34. madde ile ilgili takriri şu şekilde açıklamıştır:

"REİS — önergeyi madde olarak okutuyorum :

MADDE '34. — Yabancı mütaaklütler veya yabandı müesseseler Türkiye'de Devlet daireleriyle resmî ve 'hususî bilûmum (müessese ve şalh Mana karşı re 'sen veya yerli müesseselerilte (müştereken taahhüt ettikleri mühendislik veya mimarlık ile alâkalı işlerde yalnız bu işe munıhasır kalması ve Odalar Birliğinin mütalâasını almak ve Bayındırlık Vekâletinin tasvibinden geçmek işerltiye yalbancı mütahassus çalıştırabilirler.

REİS — Takrir ile teklif edilen bu maddemin dikkate alınmasını reylerinize arz ediyorum. Kabul edenler... Kalbul etmiyenler... Kalbul edilmiştir. Dikkate alınanı bu takrire Adalet Komisyonu aynen iştirak ediyor mu?

ADALET KOMİSYONU ADINA SEMİ ERGİN (Manisa) — Evet".⁴³³

Mardin Mebusu Mehmet Kâmil Boran'ın, Avukatlık Kanununun 4. maddesinin değiştirilmesine dair kanun ile ilgili,

⁴³¹ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Toplantı: 4, Cilt: 27, 34. Birleşim, 27 Ocak 1954, s. 398.

⁴³² TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Toplantı: 4, Cilt: 27, 34. Birleşim, 27 Ocak 1954, s. 399.

⁴³³ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Toplantı: 4, Cilt: 27, 34. Birleşim, 27 Ocak 1954, s. 398.

39. Birleşim 08.11.1954 tarihinde başlatılmıştır. Başkanlığını Reisvekili Muzaffer Kurbanoglu, katipliğini Kayseri Milletvekili Kirazoglu ve İstanbul Milletvekili Füzuran Tekil'in görev aldığı oturum saat 15.05'te açılmıştır. Oturumda Mardin Milletvekili Mehmet Kamil Boran'ın Avukatlık Kanunu'nun 4. maddesinin değiştirilmesine dair kanun teklifinin gündeme alınması hakkında taktiri görüşülmüştür. Mardin Milletvekili Mehmet Kamil Boran, 21.01.1953 tarihinde Adalet Komisyonu'na göndermiş olduğu kanun teklifinin en geç bir buçuk ayda Kamutay'a gönderilmesi gerektiğini, gecikmesi durumunda da açıklama yapılması gerektiğini ifade ederek konuşmasına başlamıştır. İçtüzüğün 36. maddesi gereğince bu maddenin yerine getirilmesini ve gündeme alınmasını arz etmiştir.

Şemi Ergin, Komisyonun Avukatlık Kanunu üzerinde yapılmış olan birçok milletvekilin değişiklik tekliflerinin bulunduğu, tüm tekliflerin değerlendirilerek, “*kanunun yeni baştan gözden geçirildiği ve yeniden düzenlendiği*” şeklinde cevap vermiştir. Komisyondan çıkan raporun yazılarak Yüksek Heyet'e sunulacağını bildirmiştir. Boran'a hitaben, teklife göre milletvekillerinin keyfi olarak avukatlık yapmamasından, bazı kişilerin çıkarlarının bozulmaması için teklifin geciktirildiği yönündeki sözlere cevap vermiştir. Kanunun komisyonlarda geniş çaplı bir şekilde incelendiği için böyle bir gecikmenin imkansız olacağını sözlerine eklemiştir. Ergin:

*“Kanun üzerinde tadil teklifleri mevcut idi. Komisyonumuz Avukatlık Kanunu üzerindeki bütün tadil tekliflerini tevhit ederek Avukatlık Kanununu yeni baştan gölden geçirmiş ve neticeye de ulaşmış bulunmaktadır. Kanun, birçok maddelerin değişmesi suretiyle komisyondan çıkmış ve yazılması için raportöre "verilmiştir, yakında Yüksek Huzurunuz gelecektir. Teklifte mebusların avukatlık yapmaması keyfiyeti bulunduğundan, bâzı arkadaşların menfaatlerinin haleldar olmaması için bunun geciktirilmesi yoluna gidildiği şeklinde fikir ve mütalâalar oldu. Kabul edeceksiniz ki kanun, komisyonlarda esaslı olarak konuşulur ve bu sebeple bir gecikme de mevzuu bahis değildir. Nitekim bu kanun da esaslı olarak (görüşülmüş ve encümeninden raporu yazılıp çıkmak üzere bulunmuştur, yakında Yüksek Huzurunuz gelecektir”.*⁴³⁴ demiştir.

Ergin'in bu açıklamaları üzerine Boran ise İçtüzüğün 36. maddesi gereğince gecikmenin sebebinin Kamutay'a bildirilmeyerek bu maddeye uyulmadığını vurgulamıştır. Bahsedilen Avukatlık Kanunu ile bu 4. maddenin birleştirilmesinin doğru olmadığını belirten Boran, teklifinin tekrar gündeme getirilmesini istemiştir.

⁴³⁴ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Toplantı: 4, Cilt: 28, 39. Birleşim, 8 Şubat 1954, s. 106.

Başkan'ın, Boran'ın teklifini oya sunmasıyla oy birliği ile taktir reddedilmiştir. Meclis Başkanı, Mehmet Kamil Boran'ın 64, 65 ve 66. maddelerin değıştirilmesi hakkındaki kanun teklifini okuyarak tekrar söz sırasını Boran'a vermiştir. Bunun üzerine Boran, 10.01.1951 tarihinde, yani yaklaşık 3 sene önce Yüksek Meclis Başkanlığı'na verilen kanun teklifinin de 36. maddeye göre gündeme getirilmesini arz ettiğini ve Adalet Komisyonu'na sevk edilen teklifin İç tüzüğe karşı olarak geciktirildiğini beyan etmiştir. Yüksek Heyet'ten kanunsuz bir teklifte bulunmadığını vurgulayarak gecikmenin bulunduğunu söylemiştir. Geciken teklifinin ve İç tüzüğün yerine getirilmesini arzu ettiğini bildirmiştir. Bu açıklamalar üzerine Ergin, Adalet Komisyonu'nun çok yoğun olduğu bu zamanda, Kamil Boran ve diğer bazı milletvekillerinin Hakimler Kanunu'nun bazı önemli maddelerinin değıştirilmesi için sundukları teklifleri gündeme aldıklarını açıklamıştır. Hakimler Kanunu üzerinde hazırlanmış olan raporların kısa süre içerisinde Meclis'e sevk edileceğini ve yeniden değışikliğe gidilmeden, her ikisinin de beraber tartışılmak üzere teklifin komisyondaki görüşülmesini geride bıraktıklarını ifade etmiştir. Takdiri Yüksek Heyet'e bırakarak sözlerini sonlandırmıştır.⁴³⁵ Takdiri okuyan Başkan, oylama sonucunda taktirin reddedildiğini açıklamış ve diğer tekliflere geçmiştir.

3499 sayılı Avukatlık Kanunu'nun 4359 sayılı Kanun'la değıştirilen geçici 3 ve 4. maddelerinin değıştirilmesi hakkındaki Kanun ile ilgili,

Başkanlığını Reisvekili Fikri Apaydın'ın, katipliğini Kayseri Milletvekili İbrahim Kirazoğlu'nun yaptığı 2. Celse 15.02.1954 tarihinde, saat 15.10'da açılmıştır. Oturum, Adalet Encümen Reisi yerine Manisa Milletvekili Şemi Ergin'in taktiri ile başlamıştır. Bu takrire göre Hakimler Kanunu'na ek kanun teklifi bulunmaktadır. Taktirin kabul edilmesiyle Hakimler Kanunu'na muvakkat bir madde eklenmesine dair Kanun maddeleri başkan tarafından okunmuştur. Maddelerin Meclis'te oya sunularak kabulünün ardından 3499 sayılı Avukatlık Kanunu'nun 4359 sayılı Kanun'la değıştirilen geçici 3. ve 4. maddelerinin değıştirilmesi hakkında Kanun tasarısına geçilmiştir. Değıştirilen maddeler şu şekildedir:

3499 sayılı Avukatlık kanununun yayınlandığı tarihten sonra dava vekaleti ruhsatnamesi ile 708 sayılı Kanunun 5. maddesine göre avukatlık ruhsatının verilmeyeceği yönündedir. Ancak Hukuk Fakültesi ya da okulundan mezun

⁴³⁵ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Toplantı: 1, Cilt: 28, 39. Birleşim, 8 Şubat 1954, s. 107.

olmayanların 3499 sayılı Kanunun yayınlanmasından önce hakimlik ve savcılık sınıflarında, 3499 sayılı Kanunun yayınlanmasından önce veya sonra 4 yıllık hizmet süreleri göz önüne alındığında, 1. maddenin C ve D bentlerindeki kayıtlara göre avukatlık belgesi verilebilir. Sicillerinden dolayı görevden alınanlar bu kanundan faydalanamaz.⁴³⁶

Kars Milletvekili Abbas Çetin, kanun teklifini verenlerden birinin kendisinin olduğunu söyleyerek sözlerine başlamıştır. Bu teklifin iki buçuk sene önce yapıldığını belirterek okullardan mezun olan avukatlarla eşit olması için, avukatlık görevini dört sene yerine getirmiş olanlara, avukatlık ruhsatının verilmesini istediklerini açıklamıştır. Ancak bu özellikleri sağlayan kişilerin sayısının yeterli olmadığını, birkaç sene bu meslekte görev yapan avukatların da, bunların sayılarının da az olduğunu, bu kişilerin yaşlanmış olduğunu, müşkül durumda bulunduklarını vurgulayarak, süre kaydının kaldırılmasını ve hakimlik mesleğinden ayrılanlarına da ruhsat verilmesini istemiştir.

Bu madde ile ilgili söz isteyen Ergin, Abbas Bey ve Feridun Fikri Bey'in tekliflerinin görüşülürken 4. maddenin Avukatlık Kanunu'nda yer aldığından buradan çıkarıldığını ancak 1. maddenin yani geçici 3. maddenin değiştirildiğini açıklamıştır. Başlığın da buna göre değişeceğini ifade etmiştir. Ancak önerilen sürenin kısaltılması gibi bir durumun söz konusu olamayacağını da sözlerine ekleyen Ergin, halen Sorgu Hakimi olan meslek okulları mezunu kişilerin de hukuk okulları mezunları gibi görevlerine, yeterlilik gösterip devam ettiği durumda bu sürenin yeterli olduğunu, çalışma süresinin Komisyon tarafından uygun görüldüğünü söyleyerek maddenin değiştirilmeden kabulünü istemiştir.⁴³⁷ Ergin'in açıklaması:

“Efendim, halen sorgu hâkimi olan meslek mektebi mezunu arkadaşlar da hukuk mektebinden mezun diğer arkadaşlar misillû vazifelerine ehliyet gösterip devam ettikleri takdirde dört senelik hizmeti komisyonumuz kâfi görmekte idi. Bu müddetin kanun metninden çıkarılması, hukuk mektebi mezunu arkadaşlardan ileri hadde giderek müddetsiz olarak avukatlık şahadetnamesi almalarına müncer olur ki, buna komisyon tarafından müsaade edilmemektedir. Maddenin aynen kabulünü rica ediyorum efendim”.⁴³⁸ şeklindedir.

⁴³⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 4, Cilt: 28, 43. İnkat, 15 Şubat 1954, s. 324.

⁴³⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 4, Cilt: 28, 43. İnkat, 15 Şubat 1954, s. 324.

⁴³⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 4, Cilt: 28, 43. İnkat, 15 Şubat 1954, s. 324.

Kars Milletvekili Çetin, bu kanundan faydalanabilecek meslektaşlarının sayısının yirmiye geçmediğinden, yaşlanmış ve meslekte kalmış kişilerin bu mağduriyetini gidermek adına, meslekte dört sene kalmamalarına rağmen bu kişilere hak tanınarak sürenin kaldırılması konusunda ısrarcı davranmıştır. Sözleri üzerine takririn Meclis Başkanı tarafından dikkate alınıp alınmaması oya sunulmuş, yapılan oylama sonucunda da takrir madde ile birlikte komisyona verilmiştir.

Dava vekillerinin, ruhsatnameyi hangi yer için almışlarsa orada avukat sayısında meydana gelebilecek artışlar dikkate alınmaksızın mesleklerini yapma hakkına sahip olduklarını ifade eden Geçici 4. madde, komisyonda kabul edilmemiş ve esas olarak Avukatlık Kanunu'na bırakılmıştır. *“Yanlışlıkla buraya gelmiştir”* diyen Ergin, bu maddenin çıkarılmasını istemiştir. 4. madde çıkarılmış ve 3. madde de takririn dikkate alınması sebebiyle komisyona iade edilerek diğer maddelerin okunmamasına karar verilmiştir.⁴³⁹

3.2.2. X. Dönem Meclis Konuşmaları

Türkiye Cumhuriyeti aleyhine ve Sovyet Rusya lehine casusluk etmekten suçlu Mustafa Sabrioğlu Hayati Karaşahin'in⁴⁴⁰ ölüm cezasına çarptırılması hakkında Başvekâlet tezkeresi ve Adliye Encümeni mazbatası ile ilgili,

TBMM Zabıt Ceridesinde, 64. İnikat olarak kayıtlara geçen, 10. Dönem Meclis konuşmalarında, başkanlığını Refik Koraltan, katipliğini İstanbul Milletvekili Nazlı Tlabar ve Kayseri Milletvekili İbrahim Kirazoğlu'nun yaptığı 1. Celse, 15.04.1955 tarihinde, saat 15.14'te yoklama ile başlamıştır. Oturum, Dilekçe Komisyonu Başkanı Konya Milletvekili Fahri Ağaoğlu tarafından verilen takririn okunmasıyla başlamıştır.

Manisa Milletvekili Şemi Ergin, casusluktan Askeri Mahkeme tarafından, ölüm cezasına mahkum edilen Hayati Karaşahin'in kararının Askeri Temyiz Mahkemesi'nce onaylandığını ve Teşkilatı Esasi'nin 26. maddesine göre, ölüm cezasının infazının BMM'ye ait bulunduğu için evrakın BMM'ye, dolayısı ile Adalet Komisyonu'na geldiğini hatırlatmıştır. Adalet Komisyonu, kararı müebbet hapis cezasına dönüştürme düşüncesinde olduğunu söyleyerek, kararın Yüksek Mahkeme

⁴³⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 4, Cilt: 28, 43. İnikat, 15 Şubat 1954, s. 324

⁴⁴⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 1, Cilt: 2, 1 Aralık 1954, s. 232

tarafından kabul edilmediğini ifade etmiştir. Yüksek Meclis'in bu kararı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Bunun üzerine Hayati Kardeşahin'in avukatı, BMM Başkanlığı'na dilekçe ile başvurarak verilen kararın hatalı olduğuna ve cezanın hafifletilmesine ya da infazın ertelenmesini istediğinden bahsetmiştir. BMM ise verilen dilekçenin incelenmesinin ardından, cezayı hafifletici bir sebep görmediğinden dilekçeyi kabul etmediğini de eklemiştir.⁴⁴¹

Ergin, Yüksek Heyet tarafından kabul edilen, Resmi Gazete'de yayınlanan ölüm cezasının neden gerçekleştirilmediğini gerekli yerlere sorduktan sonra aldığı cevabı şu şekilde bildirmiştir:

*“Hayati Kardeşahin'in Ölüm cezası Yüksek Heyetinizce kabul edilmiş ve Resmî Gazetede intişar etmiş olmasına rağmen bugüne kadar ölüm cezasının infaz edilmeyiş sebeplerini ilgili makamlardan sordum. Aldığım cevap şu idi: Her ne kadar Büyük Millet Meclisi bu yolda bir karar vermiş ise de Hayati Kardeşahin'in, ölüm cezasının infazı için Arzuhal Encümeni kararının neticesine intizar ve bu kararın kesbi katiyet etmesini beklemek lâzımgelir. Dün gerek Millî Müdafaa Vekâletinin bu işle ilgili memurları, gerekse Adalet Vekâletinin Ceza İşleri Umum Müdürü ile yaptığım temastan anladım ve öğrendim ki, Dilekçe Komisyonunun bu kararı bir ay müddetle bekliyecek, diğer kararlar da olduğu gibi, mebuslardan birisi tarafından itiraz olunmazsa kesinleşecek ve ceza infaz olunacaktır.”*⁴⁴²

Şimdiye kadar kendisine, BMM'nin ölüm cezaları ile ilgili kararını anlatarak, yaşanan bu olayda hukuki sürecin kendi görüş ve düşüncesine göre hatalı olduğunu ifade etmiştir. Ergin'e göre, Hayati Kardeşahin'in af ve ceza indirimi ile ilgili Dilekçe Komisyonu'na müracaat etme hakkının olması ve Komisyon kararının kesinleşmesi beklenmelidir. Böyle bir durumda Dilekçe Komisyonu'nun BMM tarafından kesinleşen bir infaz kararına yeni bir başvuru girişiminde bulunabilir mi ve BMM tarafından verilen infaz kararından sonra, Adliye Vekaleti'nin “infaz doğru değildir” diye infazın gecikip gecikemeyeceği sorularına cevap aramıştır. Daha önceki yıllarda, BMM'nin kararlarını inceleyerek, yaşanan benzer olaylar hakkında bilgi vererek BMM'nin kararlarında böyle bir cümle bulunmadığı dile getirmiştir.

Çorum Milletvekili Hüseyin Otakçıoğlu'nun itirazı üzerine de Dilekçe Komisyonu'nun görevinin, Anayasa'nın 82. maddesine göre, vatandaşların Meclis dışında maruz kaldıkları kanunsuz hareketler karşısında başvurabilecekleri bir yer olduğunu açık bir dille ifade ederek, BMM'nin aldığı bir kararı tekrar inceleme görevi

⁴⁴¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 1, Cilt: 6, 64. İnkat, 15 Nisan 1955, s. 343

⁴⁴² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 1, Cilt: 6, 64. İnkat, 15 Nisan 1955, ss. 343-344.

verecek yetkiye sahip olmadığını vurgulamıştır. İtirazının yanlış anlaşılmasını önlemek amacıyla sözlerine açıklık getirmiştir. Dilekçe Komisyonu kararına itiraz süresinin yani bir ayı bekleme süresi ile ilgili şüpheleri gidermek ve bundan sonra görevli kişilerin BMM’den çıkan ölüm cezası kararlarının, yeni bir kanun çıkmadan erteleyememelerini garanti etmek için bu itirazı yaptığını şu şekilde beyan etmiştir:

“İşte Yüksek Heyetinizce belki itirazım yeknazarda başka bir mâna ile karşılanmıştır ama infaz ile vazifeli arkadaşların Arzuhal Encümeni kararma itiraz müddetinin yâni bir ayın beklenmesi yolundaki tereddütlerini izale etmek ve bu bir aylık müddeti kesmek ve bundan sonra tatbikatla uğraşacak arkadaşların Büyük Millet Meclisinden karar şeklinde çıkmış bulunan ölüm cezalarının infazını hiçbir veçhile yeni bir kanun çıkmadan tehir edememelerini temin etmek üzere bu kararı heyetinizden çıkarmak için bu itirazı yapmış bulunuyorum, efendim.”⁴⁴³

Manisa Mebusu Muammer Alakant'ın, Örfî İdare Kumandanlığı tarafından kapatılan gazetelere dair sualine cevabı ile ilgili,

Manisa Milletvekili Şemi Ergin’in cevabını incelemeden önce Basın Kanunu hakkında bilgi vermek gerekirse, her toplumda ve her dönemde iktidar-basın ilişkileri her zaman göz önünde olduğu açıktır. Basın iktidarı bir şekilde kontrol eden, daha çok çalışmasına teşvik eden, halkı bilinçlendiren bir görev üstlenmiştir. Türkçe yayınlanan ilk gazete Takvîi Vakayî’den⁴⁴⁴ bu yana, yaşanan olaylar belli kanunlar çerçevesinde, belli dönemlerde ve belli aralıklarla yayınlanmaya başlanmıştır. Her dönemde günün şartlarına uygun kanunlar belirlenerek değiştirilmiş ve geliştirilmiştir. Uygulanan bu cezalar siyasi tarihimiz boyunca karşımıza çıkmıştır. Ancak 1950’li yıllar daha farklı bir konuma sahiptir. İktidar-basın ikilemi bu dönemde kendini belli etmiştir. Bu dönemden itibaren bir çok tartışma yaşanmıştır ve ileri ki süreçte de şüphesiz yaşanacaktır. ⁴⁴⁵

Üzerinde durulan döneme bakıldığında, 1950 yıllarındaki basındaki gelişmeleri açıklamak faydalı olacaktır. Basın, büyük çoğunluk olarak DP’yi destekleyerek basın sorunlarının ortadan kalkacağına inanıyordu. Hazırlanan kanun

⁴⁴³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 1, Cilt: 6, 64. İnkat, 15 Nisan 1955, ss. 344-345.

⁴⁴⁴ Hıfzı Topuz, **II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, Remzi Kitabevi, 2003, İstanbul, s.5.

⁴⁴⁵ Selma Göktürk Çetinkaya, “Basına İspat Hakkı Tanınması Meselesi ve Muhalif Duruş”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, 35/1, 2020, s. 135.

tasarısı 15 Temmuz 1950’de, Meclis’te büyük çoğunluğun oyu ile kabul edilmiştir. Bazı değişikliklerle günümüze kadar gelen Basın Kanunu:

“1950 Basın Kanunu liberal bir kanundur. 1931 kanunu ile ve sonraki değişikliklerle kurulan güdümlü rejim yıkılmış ve Hükümetin basın üzerindeki kontrolleri hemen hemen kaldırılmıştır.

- *Gazete ve dergi çıkartmak için artık Hükümetin izin veya ruhsat vermesi gerekmez. Bir bildiri vermek yeter.*

- *“Kötü ünlü” kişilerin gazetecilik yapmalarını yasaklayan her türlü yoruma elverişli eski maddeler yeni kanuna girmemiştir.*

- *Basın suçlarının yargılanması özel mahkemelere verilmiştir. Böylece gazeteciler yıllarca süren davalardan, ağır kırtasiyecilik işlemlerinden kurtulmuş olacaktırlar.*

- *Cevap hakkı yeniden düzenlenmiş ve gazetelere gönderilen her çeşit cevap ve düzeltme yazılarının basılmasını önlemek amacıyla mahkemelere bazı yetkiler tanınmıştır.*

- *Gazete sahipleri cezai sorumluluklarından kurtulmuşlardır. Yani, suç sayılan bir yazıdan genellikle yazar ve yazı işleri müdürü sorumludurlar. Gazete sahibinin ancak hukuki ve mali sorumluluğu vardır. Gazete sahipleri hapis cezalarından kurtulmuşlardır bu kanunla.”⁴⁴⁶*

Başkan olarak Reisvekili Fikri Apaydın, katip olarak Kayseri Milletvekili Ömer Mart ve Bolu Milletvekili İhsan Gülez’in görev aldığı oturum, 21.12.1955 tarihinde, 15.05’te yoklama ile başlamıştır. Bu oturumda, Manisa Milletvekili Muammer Alakant’ın Örfi İdare Kumandanlığı tarafından kapatılan gazetelere sorusuna, Milli Müdafaa Vekaleti vekili Şemi Ergin’in cevabı yer almaktadır. Örfi İdare tarafından hazırlanan sorular Meclis’te okunmuştur.⁴⁴⁷

⁴⁴⁶ Hıfzı Topuz, **100 Soruda Türk Basın Tarihi**, Gerçek Yay., İstanbul, 1973, s. 179.

⁴⁴⁷ “Manisa Milletvekili Muammer Alakant’ın, 16.11.1955 tarihinde, kapatılan gazetelere dair hazırladığı sorular şu şekilde sıralanabilir:

1. Örfi idarenin Yüksek Meclisçe kabulünü hemen takibeden günlerde İzmir’de Sabah Postası, Ankara’da Ulus gazeteleri ile Ulus’un yazısını iktibas eden bâzı gazeteler örfi İdare Kumandanlığının emir ve talimatına aykırı hareket ettikleri mucip sebebi ile mezkûr kumandanlık tarafından kapatılmıştır. Bu iki gazetenin kapatılmasını mucibolan yazılar nelerdir?
2. Örfi İdare Kumandanlığının gazetelere verdiği emir ve talimat nelerdir? Yukardaki fıkrada sorulan yazıların bu talimatın hangi maddesine mugayereti görülmüştür?
3. İkinci defa kapatılan Ulus ve aynı zamanda seddolunan Zafer gazetesinin bu talimata aykırı yazıları nelerdir? Talimatın hangi maddesine aykırı görülmüştür?
4. Bu ikinci kapanış kararındaki Ulus ve Zafer gazeteleri imtiyaz sahiplerinin Türkiye’ nin hiçbir yerinde gazete çıkaramıyacakları hakkındaki hüküm Türklerin Anayasa haklarına aykırı değil midir? Ve örfi İdare Kumandanlığının kendi mevzuunun dışına çıkması salâhiyetini siyaseten kötüye kullanması değil midir?
5. Örfi İdare Kumandanlığının hareket ve kararlarından mütevellit siyasi mesuliyet Millî I Müdafaa Vekiline mi aittir? Değilse hangi makama aittir?”16 . XI . 1955 Manisa Mebusu Muammer Alakant **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 8, 17. İnikat, 21 Aralık 1955, ss. 377-378.

Örfi İdare Kumandanlığı'nın 10.09.1955 tarihli ve 4 sayılı tebliğini açıklayarak konuşmasına başlamıştır. Tebliğe göre, basın-yayın organlarının normal zamanlarda bir kez çıkarılacağından ve gazetelerde yayınlanan haberlerin tutum ve davranışlarında ölçülü olduğu müddetçe sansürlenme ve kapatılma gibi durumlarının söz konusu olmayacağı açıklanmıştır. Aksi bir durumla karşılaşıldığında, günün şartlarına göre cezai işlem uygulanacağını ifade etmiştir. 19.09.1955 tarih ve 11761 sayılı Ulus Gazetesi'nde İsmet İnönü imzalı bir yazının içeriğinin ve özellikle yazının son kısımlarındaki ifadelerin, kanunlara karşı olduğu için Ulus Gazetesi'nin kapatılmasından ve bu makaleden bahsetmiş tüm gazetelerin kapatıldığına da değinmiştir. 2. defa kapatılan Ulus ve Zafer Gazeteleri'nin her hangi bir tebliğe karşı olmasından değil de orduya karşılıklı olarak siyaseti karıştırmalarından dolayı kapatıldığını ifade eden Ergin, *“Örfi İdare'nin ilanına BMM'nin onay hakkının sonsuz kalması şartıyla, Örfi İdare Komutanlığının hareket ve kararlarından yola çıkarak, siyasi sorumluluğun da İcra Vekilleri Heyetini ilgilendiren bir olay olduğunu kabul etmek gerekir”* demiştir.⁴⁴⁸

Şemi Ergin'in verdiği cevapların, hem hukuk hükümlerine uymadığını hem de Anayasa Hükümleri'ne ters düştüğünü söyleyen Manisa Milletvekili Muammer Alakant, Ergin'in, İdarei Örfiye Kumandanlığı'nın gazetelere yaptığı tebliğin tamamını okumadığını ileri sürmüştür. Kendisinin Milli Müdafaa Vekaleti'ne yeni gelmesinden dolayı bu tebliğin eline ulaşmamış olabileceğini de göz önünde bulundurarak tebliği tekrar okumuştur. Şemi Ergin'in Ulus ve Zafer Gazeteleri sahiplerinin Türkiye'nin hiçbir yerinde bir daha gazete çıkaramayacakları şeklindeki kararına da karşı çıktığını bildirmiştir. Meclis Başkanının sürenin tamamlandığı uyarısından sonra Alakant, *“vatandaşların hak ve hürriyetlerini korumak hususunda vermiş oldukları sözü fiilen yerine getirmelerini bekliyorum”* demesinin ardından, Meclis Bakanı'nın *“soru cevaplanmıştır”* demesiyle tartışma son bulmuş ve başka maddeler görüşülmek üzere oturuma devam edilmiştir.⁴⁴⁹

20.01.1956 tarihinde, saat 15.08'de, başkanlığını Reisvekili İhsan Bağ'ın, katipliğini Antalya Milletvekili Attila Konuk ve Bolu Milletvekili İhsan Gülez'in yaptığı oturum yoklama ile açılmıştır. Oturumda tartışılan konular arasında, Bolu

⁴⁴⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 1, Cilt: 8, 17. İnkat, 21 Aralık 1955, ss. 378-379

⁴⁴⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 1, Cilt: 8, 17. İnkat, 21 Aralık 1955, s. 381.

Milletvekili Lutfi Oğultürk'ün okul, ordu, ülkedeki hijyen ve tüberküloz ile ilgili soruları da yer almaktadır. Sivas Milletvekili Ahmet Özel, soruları cevaplamıştır. Özel, Ordu'ya bağlı resmi ve özel okullarda eğitim gören öğrenci, öğretmen ve memurların sayılarına dikkat çekerek hijyen konusuna önem verdiklerini belirtmiştir. Okullarda görev alan okul doktorlarının görevlerini sıralamıştır. Hijyen konusunun yanı sıra tüberküloz ile ilgili tedbirlerin de alındığını belirtip; öğretmen, öğrenci ve okullarda çalışan memurların sağlık kontrollerinin de yapıldığını sözlerine eklemiştir. Okullarda sağlık işlerinin yürütülmesi için Sıhhat İşleri Bürosu'nun kurulduğunu ancak bu büronun faaliyet alanının sınırlı olduğunu vurgulamıştır. Bu sebeple, öğrencilerin ruh ve beden sağlığının korunması, okullarda koruyucu önlemlerin alınması için maarif, sıhhat hizmetlerini, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti ile iş birliği ile yürütülecek, maarif, sıhhat hizmetleri merkez ve taşra teşkilatının bir an önce kurulması gerektiğini, bu amaçla da hazırlanan kanun tasarısının en kısa zamanda sunacaklarını ifade etmiştir.⁴⁵⁰

Devlet Vekili ve Milli Müdafaa Vekaleti Vekili Şem Ergin (Manisa), Oğultürk'ün, sorularından Vekaletini ilgilendiren ordu hijyeni ve tüberküloz ile ilgili kısımlarını cevaplayarak konuşmasına başlamıştır. 1943 tarihinden itibaren veremle mücadele edildiğini vurgulayan Ergin, veremden hayatını kaybedenlerin sayısının giderek azalmakta olduğunu açıklamıştır. Sarayburnu Hastanesi ve Çamlıca Askeri Sanatoryumu ve verilen hizmetler hakkında bilgi vermiştir. Ayrıca Gülhane Askeri Tıp Akademisi tüberküloz servisinin de hizmet verdiğini de ayrıntılı bir şekilde anlatarak sözlerine şu şekilde devam etmiştir:

“Çok önemli bir konu olan orduda veremle mücadele 1943 yılından beri esaslı olarak ele alınmış olup (Orduda Veremle Mücadele Talimatı) gereğince verem mücadelesi yapılmakta ve veremden ölenlerin gittikçe azalmakta olduğu memnuniyetle müşahade edilmektedir”.

Tablo 3: 1943-1953 Yılları Arasında Veremli Hasta ve Ölüm Verileri

Yıl	Veremli adedi	ölüm adedi
1943	7920	1567
1948	9337	919

⁴⁵⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 9, 26. İnkat, 20 Ocak 1956, s. 214.

1953	9644	162
1953	513	120

*Halen ordumuzda açık veremliler için Sarayburnu Hastanesi ve Çalınca Askerî Sanatoryumunda 650 yatak faaliyettedir. Bu tedavi müesseselerinde diğer uzmanlardan başka 5 tanesi dahili verem uzmanı ve 3 tanesi de cerrahi verem uzmanı olmak üzere 8 mütehassıs çalışmakta ve hasta başına günde (10 - 12) lira sarf edilmektedir.*⁴⁵¹

Orduda mevcut bulunan cihazlar hakkında bilgi verdikten sonra bu hastalıkta muayenelerin yeterli olabilmesi için ellerinde bulunmayan cihazların teminini isteyerek, tüberküloz taraması yapabilen hastanelerin de isimlerini sıralamıştır. Ordu hijyeni için orduda yeme, içme, giyinme ve barınma gibi konuların yürütülebilmesi için var olan kanunların günün ihtiyaçlarına göre düzenlenerek gözden geçirildiğini ve gerekli değişikliklerin yapıldığını ifade etmiştir. Tayinat ve Yem Kanunu'nda asker beslenmesi için gerekli bütçenin olduğunu, bu kanunun da çok eski olduğunu, bu kanun ile ilgili düzenlemelerin yapıldıktan sonra onaya sunulacağını bildirmiştir. Bu kanunun yürürlüğe girmesiyle ordu beslenmesinin, ordu barınma ve giyinmesinin hassas bir şekilde ele alınacağını söyleyerek konuşmasına son vermiştir. Yapılan konuşmalardan sonra Meclis Başkanı, bir sonraki oturumun 23 Ocak Pazartesi günü toplanılmak üzere saat 18.25'te oturumu sonlandırmıştır.⁴⁵²

Kars Mebusu Sırrı Atalay'ın, DP Genel Başkanı ve Başbakan Adnan Menderes'in 15.10.1955 tarihinde DP Büyük Kongresinde Türk Silâhlı Kuvvetleri hakkında vâkı beyanatına dair suali ile ilgili,

Okul ve ordu hijyeninin konuşulduğu oturumda, Kars Milletvekili Sırrı Atalay'ın, DP Genel Başkanı ve Başvekil Adnan Menderes'in DP Büyük Kongresi'nde Türk Silahlı Kuvvetleri hakkındaki beyannamesi hakkında da tartışmalar gerçekleşmiştir. Kars Milletvekili Sırrı Atalay'ın Büyük Kongre'de, Adnan Menderes'in yönetimi ele aldıklarında Türk Silahlı Kuvvetleri'nin modern askeri görüşe aykırı olduğu açıklamasını yaptığını söylemiştir.⁴⁵³ Söylenen bu sözlerin

⁴⁵¹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 9, 26. İnikat, 20 Ocak 1956, s. 215.

⁴⁵² **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 9, 26. İnikat, 20 Ocak 1956, s. 219.

⁴⁵³ “DP Büyük Kongresinde 15.X.1955 günü D.P. Genel Başkanı ve Başvekil Adnan Menderesin ‘‘Biz 1950’de iktidarı ele aldığımız zaman Türk Silahlı Kuvvetleri gerek teşkilat, gerek kuruluş bakımından modern askeri telakkilere tamamen aykırı bir manzara arz etmekte idi. Münhasıran statik bir müdafaa görüşüne göre hazırlanmış olan bu kuvvetler bu gün ki, modern harplerin zaruri kıldığı seyyaliyet ve ateş kuvvetinden tamamen mahrum bulunmakta idiler’’. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 9, 26. İnikat, 20 Ocak 1956, s. 201.

doğruluğunu merak ettiğini, eğer doğru ise de bu konuların neden halka duyurulmadığını ve her hangi bir açıklama getirilmediğini soran Atalay, bu iddialar var ise sorumluları neden gerekli yerlere bildirmediğini sormuştur. Bu soru karşısında Devlet Vekili ve Milli Müdafaa Vekaleti Vekili Şemi Ergin(Manisa), Başvekil adına soruları cevaplamıştır. Başvekil Adnan Menderes'in sözlerinin açık ve anlaşılır olduğunu, farklı anlamların yüklenmemesi gerektiğini söyleyerek, amacının sadece ordunun durumunun kamuoyuna sunmak olduğunu vurgulamıştır. Türk ordusunun üzerine düşen her türlü görevi yerine getireceğini, bununla da gurur duyulması gerektiğini ifade etmiştir. DP'nin, ordu meselesini siyasi konulara karıştırmak istemediğini belirten Ergin, orduya olan saygı ve sevgiden ötürü bu tarz bir tartışmaya girmek istemediğini şu sözlerle söyleyerek dikkatleri çekmiştir:

“Demokrat Parti Başkanı ve Başvekil Adnan Menderes'in 15 . X . 1955 günü Demokrat Parti Dördüncü Büyük Kongresinde iradettiği nutukta Türk Silâhlı Kuvvetlerinin 1950 de Demokrat Partinin iktidarı ele aldığı zamanki durumunu tavsif eden sözleri ordumuzun bugün modern harbin icaplarına göre tensik ve teçhizi yolunda sarf edilen büyük emeklerin ve muazzam gayretlerin ve elde edilen neticelerin bir bilançosunu efkârı umumiyeye açıklamaktan başka mânâyı taşımamaktadır. İktidar partisinin başkanı ve Başvekilinin bugün milletimizin medarı iftihar bulunan Türk ordusunun hakikaten üzerine düşebilecek her türlü vazifeyi ifaya muktedir olduğunu ifade etmiş olması karşısında ancak memleket çocuğu olarak gurur duymak icabettiği kanaatindeyim.”⁴⁵⁴

Atalay'ın ordu ile ilgili mevzuyu neden gerekli mercilere bildirilmediği sorusuna yanıt olarak da Türk ordusunun konularını siyasi tartışmaların içine sokmamak olduğu cevabını vermiştir. Sözlerinde, sürekli Türk ordusunu överek ne kadar yüce ve takdir edilmesi gerektiğini vurgulamış, Türk milletinin gurur duyarak takdir etmesi gereken bir varlık olduğunu vurgulamıştır. Ergin'in bu sözleri mecliste de alkışlanarak onaylanmıştır.⁴⁵⁵

Bu sözler karşısında Şemi Ergin'i takdir eden Sırrı Atalay, Menderes'in sözleriyle Ergin'in sözlerini karşılaştırmak istemiş ancak Amasya Milletvekili Mustafa Zeren tarafından, konunun hassas olduğu ve uzatmanın yersiz olduğu tepkisini almıştır. Her ne kadar böyle bir müdahale olsa da, Atalay daha önce değindiği konuları vurgulayarak uzun bir konuşma yapmıştır. Meclis Başkanı tarafından

⁴⁵⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 9, 26. İnikat, 20 Ocak 1956, s. 201.

⁴⁵⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 9, 26. İnikat, 20 Ocak 1956, s. 202.

süresinin dolduğu uyarısını aldıktan sonra Şemi Ergin söz alarak konuya açıklık getirmiştir. Ordu ve milli savunma konularında politikanın dışında kalmak istediğini tekrar dile getirerek, Atalay'ın konuyu çok dağıttığını ve sorusundaki manayı anladığını ifade etmiştir. Siyasetin dışında tutmaya çalıştıkları Türk ordusunu, uluslararası durumun artan tehlikelerine karşı, bahsedilen tarihte iktidar tarafından hatalar yapılmış olduğunu kabul ettiğini açıklamıştır. Bu konuda sorumlu arama sorusuna ise verdiği cevapla konuya netlik kazandırmaya çalışmıştır. Ergin, DP'nin suçlu kişiyi aramaktan ziyade, Türk ordusunu bu tartışmaların dışında tutmak, orduya herhangi bir zarar vermemek amacıyla çare aradıklarını ve tedbirli davranmaya çalıştıklarını vurgulamıştır. Alınan bu tedbirler sonucunda da ordunun bütün görevlerini yerine getirebilecek seviyeye ulaştığını, modern bir ordu haline geldiğini açık bir ifade ile dile getirmiştir. Son olarak Elazığ Milletvekili Şevki Yazman söz alarak Türk ordusunun ne kadar kahraman ve fedakar olduğunu, orduya övgü dolu sözlerle anlatmıştır. Daha önce de bu konu ile ilgili konuşma yaptığını belirtirken, ordunun ihtiyacı olan malzemenin verilmesi gerektiğini söylemiştir. Oturumda son konuşmacı Yazman'dan sonra başka konular görüşülmeye başlanmıştır.⁴⁵⁶

20.01.1956 tarihinde, başkanlığını Reisvekili İhsan Baç'ın, katipliğini Antalya Milletvekili Attila Konuk ve Bolu Milletvekili İhsan Gülez'in yaptığı oturum, saat 15.08'de açılmıştır. Manisa Milletvekili Muhsin. Tümay, İstanbul, İzmir ve Ankara'da meydana gelen 6 Eylül Olayları'nın⁴⁵⁷ üzerinden bir ay gibi bir sürenin geçtiğini ve 6 Ekim 1955 tarihinde BMM Başkanlığı'na sunduğu soruların sözlü olarak cevaplandırılmasını istemiştir. Tümay'ın sorduğu soruları şu şekilde sıralayabiliriz:

“Örfi İdarenin ilân sahasına giren vilâyetlerimizde hâdiseler etrafında yapılan tahkikata göre :

a) Kaç kişi yakalanmıştır, bunlardan serbest bırakılanlar var mıdır, halen mevkuf bulunanlar kaç kişidir?

b) Tahkikata mevzu olan suçların kanuni vasıfları nelerdir

⁴⁵⁶ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 9, 26. İnkat, 20 Ocak 1956, s. 205.

⁴⁵⁷ “6/7 Eylül Olayları: 6 Eylül günü Selanik'teki Atatürk'ün doğduğu eve Yunanlılar tarafından bomba atıldığı yönünde haberler çıkmıştır. Bu haber üzerine İstanbul, İzmir ve Ankara'da toplanan gruplar olayı protesto etmek için, başta Rumlar olmak üzere tüm azınlıklara karşı saldırıda bulunmuşlardır. Bu olay Cumhuriyet tarihinde önemli bir yere sahiptir. Ayrıntılı bilgi için bkz., Demir, ss. 42-46.; Albayrak, s. 433.; Dilek Güven, **Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları Bağlamında 6/7 Eylül Olayları**, Tarih Vakfı, İstanbul, 2005, s. 162.; Olgun Gökçal, **6/7 Eylül Olayları ve Türk Basını**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2006, s. 55.; Resul Babaoğlu, “Türkiye Rum Cemaati ve 6/7 Eylül 1955 Olayları”, **History Studies**, Sayı: 4, Kasım 2012, s. 20.

c) *Halen tahkikat safhası nihayetlenerek örfî İdare mahkemelerine kaç dosya intikal etmiştir?*

d) *Örfî İdare rejimi ilân edilen 3 vilâyetin her birinde örfî İdarenin kaza işlerinde vazifeli kaç mahkeme vardır? Mahkeme kadrosu da dâhil olmak üzere kaç hâkim çalışmaktadır?*⁴⁵⁸

Bu sorular karşısında Devlet Vekili ve Milli Müdafaa Vekaleti Vekili Şemi Ergin, Başvekil adına soruları cevaplandırmıştır. Örfî İdare ilan edilmiş olan İstanbul, İzmir ve Ankara’da yakalananların sayısını, yakalananlardan o güne kadar serbest bırakılanların sayısını ve halen Örfî İdare cezaevlerinde bulunanların sayılarını ayrıntılı bir şekilde vermiştir.⁴⁵⁹ Suçların vasıflarını da tahrip, yağma, yabancı devlet aleyhine düşmanca tutum, milli menfaatlere aykırı hareket, komünizm propagandası yapmak, katil, sabotaj, hırsızlık, yol kesme, tehdit, tecavüz, hükümetin şahsiyetine saldırı, kasten yangın çıkarma, suç işlemeye teşvik, dini değerlere baskı, zabıtaya karşı gelme, Tecemmüat Kanunu’na ve Örfî İdare yasaklarına karşı gelme, orduya hakaret suçları olarak sıralamıştır. Örfî Adli Amirlikleri’nce takip edilen dosyalar ile ilgili açıklama yaptıktan sonra sonra mahkemelere değinen Ergin, bu mahkemelerde görev alanlar ile de şu bilgiyi vermiştir:

*“Bu mahkemeler ve teşkilâtında vazifelendirilen adli hâkimler 26, adli subaylar 24. Halen istanbul’da 6 örfî idare Mahkemesi mevcud olup bu mahkemeler ve teşkilâtında 24 askerî adli, hâkim, 18 subay hâkim vazife görmektedir. örfî idarenin Ankara ve izmir vilâyetlerinden kaldırılması üzerine bu vilâyetlerde mevcut iki mahkeme lâğvolunarak bu mahkemelerde vazife gören 6 askerî adli hâkim istanbul’daki altı mahkemeye verilmek suretiyle istanbul örfî idare mahkemeleri kadrosu takviye edilmiş bulunmaktadır.”*⁴⁶⁰

24.02.1956 tarihinde, başkan Reisvekili İhsan Bağ, katipler Kayseri Milletvekili Ömer Mart ve Bolu Milletvekili İhsan Gülez tarafından saat 21.10’da 3. Celse açılmıştır. Milli Müdafaa Bütçesi üzerindeki görüşmelere başlanıldığını söyleyen Meclis Başkanı, bu konu ile ilgili söz alanların isimlerini okuyarak oturumu başlatmıştır. HP Meclis Grubu adına Diyarbakır Milletvekili Mustafa Ekinci, Teşkilatı Esasiye Kanunu’nun 49. maddesine dayanarak hukukçu Şemi Ergin’in kanuna aykırı olarak kendisine verilen vekaletlik görevini sürdürdüğünü vurgulamıştır. DP Meclis

⁴⁵⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 9, 26. İnkat, 20 Ocak 1956, s. 205.

⁴⁵⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 9, 26. İnkat, 20 Ocak 1956, s. 206.

⁴⁶⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 9, 26. İnkat, 20 Ocak 1956, s. 206.

Grubu içerisinde bulunan 500'e yakın vekilin içinde herhangi birinin Milli Müdafaa Vekili olabileceğini açıklamıştır.

Ekici'nin bu sözleri karşısında Devlet Vekili ve Milli Müdafaa Vekaleti Vekili Şemi Ergin, Ekinci'nin kendi görevi ile ilgili söylediği açıklamaları doğru bulmadığını, Anayasa'nın 49. maddesinde, *“bakan birden fazla vekillik edemez”* ibaresine ek olarak Anayasa uygulamaları içinde olan ve TBMM'nin kurulduğu günden beri uygulanan bazı geleneklerin kanuna uygun bir şekilde yerine getirildiğini şu cümlelerle vurgulamıştır:

“Muhterem arkadaşlar, Anayasamızın 49 ncu maddesi (İzinli veya her hangi bir sebeple özürlü olan bir bakana, Bakanlar Kurulu üyelerinden bir başkası geçici olarak vekillik eder. Ancak bakan birden fazlasına vekillik edemez) demiş olmasına karşı yine Anayasanın tatbikatını ihtiva eden ve Büyük Millet Meclisinin kurulduğu günden beri tatbik edile gelmekte olan bâzı kanuna uygun teessüs etmiş ananeler mevcuttur. Ve bu arada not olarak der ki, (Çekilmiş olan bakana vekillik için dahi bu hüküm tatbik olunmaktadır). Demek ki münhal bir vekâlet için de diğer bir vekilin vekâlet yapmış olması Büyük Millet Meclisinin Anayasa hükümlerine göre teessüs etmiş ananelerinden bulunmaktadır. Bu bakımdan vekâlet vekilliği olarak uhdeme tevdi edilmiş bulunan bu vazife üzerimde kaldığı müddetçe, o vazifeyi ifa bakımından asil arkadaşlarım nasıl çalışmakta ise bendeniz aynı titizlik ve hassasiyeti devam ettirmekteyim.”⁴⁶¹

Ergin'in yaptığı bu açıklamayla Ekinci'nin sözlerini onaylamadığı, kendisinin, asil üyelerin yaptığı gibi aynı titizlik ve hassasiyeti göstererek vekaletlik görevini yerine getirdiğini ifade etmiştir. Kendisinden önce konuşan milletvekillerinin vekalet ve Genel Kurmay Teşkilat Kanunları üzerinde durduklarını sözlerine ekleyerek konuşmasına devam etmiştir. Silahlı Kuvvetler'e ait her türlü teşkilat ve kuruluşların planlı bir şekilde yapıldığını, bunun yanı sıra NATO⁴⁶² standartlarına uygun bir şekilde çalışmaların yapılarak değiştiğini ifade etmiştir. Askeri Şura'nın da incelemesinden sonra çalışmanın Meclis'e sunulacağı bilgisini vermiştir. Üzerinde durulan bir diğer konunun subayların istifası olduğunu söyleyerek, subayların dışarıda buldukları işlerin çokluğu ve aldıkları paranın subaylığa oranla daha fazla olduğundan, subaylıktan istifaların arttığını bildirmiştir. Subayların ordudan ayrılışlarının vatan sevgisi, orduya bağlılıkla karıştırmamak gerektiğini, bu durumun çok farklı olduğunu, görevden

⁴⁶¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 1, Cilt: 10, 43. İnkat, 24 Şubat 1956, s. 669.

⁴⁶² Bkz., https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/6/pdf/What_is_NATO_tur_20200507.pdf, (Erişim Tarihi: 18.06.2021).

ayrılan subayların ne derece milletini seven ve orduya bağılı olduğunu bildiklerini ancak maddi olarak geçim derdi için böyle bir durumun yaşandığının bilincinde olunması gerektiğini vurgulamıştır. Eğer subayların, ordu içindeki durumlarının dışarısı ile eşitlendiğinde, bu tarzda istifaların söz konusu dahi olamayacağını belirten Ergin, Yüksek Meclis'in üzerinde durduğu ikramiye konusuna değinmiştir. Tayin Bedeli Kanunu'nun kabul edilmesiyle, subayların durumlarının yoluna girdiğini ve günden güne yapılan istifaların azaldığını sözlerine eklemiştir.

Özellikle mahrumiyet bölgelerinde görev alan subayların, görev yerlerinde kalmaları için yapılmaya başlanan subay evleri için ayrılan bütçeden bahsedip, ayrılan paranın yetersiz olduğunu vurgulamıştır. Bütçe için ayrılan paraya ek olarak, Maliye Vekaleti'yle ortaklaşa çalışarak, en kısa zamanda hazırladıkları tetkiki Meclis'e sunacaklarını bildirmiştir. Bu tetkike göre, tarihi olmayan garnizon ve kışlaların satılarak buralardan elde edilen gelirle, şehir dışında daha modern kışlalar yapmak ve bu para ile subayların mesken ihtiyaçlarının daha kısa sürede karşılanacağını açıklamıştır. Mesken olayına ek olarak, subay çocuklarının eğitiminin sağlanması için 3. Ordu Müfettişliği tarafından sınırda ve mahrumiyet bölgelerinde bulunan subayların çocuklarının Erzurum'da toplanarak bir yurt temin edildiğini de sözlerine eklemiştir. Ayrıca bir sonraki eğitim-öğretim yılına, Ankara ve İstanbul'da üniversiteye devam eden öğrencilere bir yurt açılması için çalışmalara başlanıldığını ifade etmiştir. Bütün bu ihtiyaçlar karşılandıktan sonra subayların istifa etmelerini gerektirecek bir durumun olmadığını belirterek, rütbeli subay yetiştirmek için de kısa devreli subay okulları açarak, yedek subaylığı bitirenlere kısa dönemli bir eğitimden geçtikten sonra subay olarak göreve başlamalarına ilişkin hazırlanan kanunun Yüksek Heyet'e sunulacağını açıklamıştır.

İstanbul Milletvekili General Tahsin Yazıcı tarafından BMM'ye yapılan tekliften bahsederek bu teklife aynen katıldıklarını belirten Ergin, orduda yapılacak olan düzenlemeleri ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır. Sağlık konusuna da değinmiş, hastanelerde veremden tedavi gören askerlerin başkalarına hastalığı bulaştırma ihtimaline karşı hastanede tedavilerinin devam ettiğini, memleketlerine gönderilmediğini bildirmiştir. Ordu ile ilgili yapılacak olan kanun tekliflerinin kendisi tarafından hazırlanmadığını, ancak ordudaki ihtiyaçları belirleyen komisyon tarafından hazırlandığını ve kendisinin de aracı olmaktan mutluluk duyduğunu

açıklamıştır. Ordunun söz konusu olduğunda Türkiye’de hangi partiden olursa olsun insanların bir araya gelip bütünlük oluşturdıklarını, memleketin geleceği ve güvenliği için orduya ne kadar önem verdiklerini övünerek sözlerine son vermiştir.⁴⁶³

TBMM Zabıt Ceridesi kaynaklarına göre, 05.12.1956 tarihinde, başkan Reisvekili Fikri Apaydın, katipler Kayseri Milletvekili Ömer Mart ve Kayseri Milletvekili Hakkı Kurmel’in görev aldığı oturum saat 15.05’te yoklama ile açılmıştır. Milli Müdafaa Vekaleti Vekili Şemi Ergin(Manisa) ‘*Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Avrupa’daki Müttefik Yüksek Kumandanı arasında, Avrupa Müttefik Kuvvetleri Yüksek Karargâhına tâbi bulunan Müttefik Karargâhları Türkiye ülkesinde tesisine ve faaliyetlerine tatbik olunacak hususi şeraite mütedair Anlaşmanın tasdiki hakkındaki kanun lâyihasını*’⁴⁶⁴ konusunun bir an önce kanunlaşması ve görüşülmesi için Meclis’e tahrir vermiştir. 1. maddede yer alan Müttefik Karargahların Türkiye’de tesisine ve faaliyetlerinin tatbik olunmasına dair konunun Anlaşma ve Ekinin onaylanması ile ilgili söz alan Kastamonu Milletvekili Ziya Termen, maddede bulunan iki kelimenin açıklığa kavuşturulmasını arz etmiştir. Türkiye’de görev yapan yabancı grupların çoğunluğunun Amerikan olduğunu, bu gruba mensup bazı personelin, Türkiye’de işlenen adli olaylarda Türk Ceza Kanunları’na göre yargılanmadığını, Amerika Askeri Kanunları’na göre ceza alabileceğini, Eskişehir’de yaşanmış bir olayı da örnek göstererek⁴⁶⁵, bu kanunun kabulünden önce tartışılması gerektiğini vurgulamıştır. Uygulanacak konuların neler olacağının, kanunlaşacak olan bu meseleden sonra Türkiye’de adalet konusu ile askeri anlaşma arasındaki uzlaşmanın nasıl olacağının açıklanmasını istemiştir. Bunun üzerine Meclis Başkanı’nın soruya cevap verilmediğini söylemesi üzerine, Tokat Milletvekili Hasan Kangal ve Kocaeli Milletvekili Ekrem Alican açıklama yapılmamasına itiraz etmişlerdir. Bunun üzerine Devlet Vekili ve Milli Müdafaa Vekalet Vekili Şemi Ergin(Manisa), Termen’in sorularına açıklık getirmek üzere söz almıştır. Termen bahsettiği konunun bu kanunla ilgisi bulunmadığını, bu sebeple de bu konuşmaya cevap vermeye gerek duymadığını

⁴⁶³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 1, Cilt: 10, 43. İnikat, 24 Şubat 1956, ss. 680-681.

⁴⁶⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 15, 12. İnikat, 5 Aralık 1956, ss. 42-43.

⁴⁶⁵ “Türkiye’de Türk Ceza kanunları hâkim bulunmak iktiza ederken, faraza Eskişehir’de üç çocuğu aynı anda çiğniyen ve işlediği suçun ölümle neticelendiğini gördükten sonra dahi bu üç çocuğun insan olduğunu asla düşünmeksizin geçip giden bir Amerikalı subay, Türkiye’de işlenmiş bir suçun, üç çocuğun ölümünün faili olduğu halde, Türk Ceza kanunlarının hükümlerine göre değil, Amerikan Askeri kanunları gereğince disiplin cezasıyla cezalandırılmak isteniliyor”. TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 15, 12. İnikat, 5 Aralık 1956, s. 43.

açıklamıştır. Kanunla ilgisi bulunmadığını tekrar dile getirerek bu konuşmayı temenni olarak dinlediğini şu sözleri ile belirtmiştir:

*“— Muhterem arkadaşlar, Ziya Termen arkadaşımızın bahsetmiş olduğu mevzu, bu kanunla ilgisi olmıyan bir mevzudur. Bu bakımdan bendeniz bu kanun üzerinde vâki bu konuşmaya bir cevap vermek lüzumunu hissetmedim. Fakat arkadaşımız Ziya Termen'in bu konuşmasını bir temenni olarak yerimden dinlemiş bulunuyorum. Bu, kanunla ilgisi olmıyan bir mevzudur. Arkadaşımızın bahsetmiş oldukları mevzu üzerinde durmak tayız. Bunu bir milletvekilinin temennisi olarak ve Hükümetin bir âzası sıfatıyla dinlemiş bulunuyorum.”*⁴⁶⁶

Ziya Termen, bu konudan bahsettiğinde “kanunla alakası vardır” diye bir söz söylemediğini belirterek, burada geçen “hususî şeriatin” kelimesinin anlamına açıklık getirilmesini istediğini vurgulamıştır. Kanunla bu konunun bağlantılı olmadığını kabul etmiş ancak kelimenin hangi anlamda kullanıldığını da öğrenmek istemiştir. Şemi Ergin’in cevabı ise her şeyin açık ve net olduğu doğrultusundadır ve daha fazla konuşma gereği duymamıştır. Yapılan uzun tartışmalardan sonra Başkan maddeyi oya sunmuş ve 1. madde oy birliği ile kabul edilmiştir.⁴⁶⁷

Millî Müdafaa Vekâleti 1957 yılı bütçesi ile ilgili,

25.11.1957 tarihinde, Pazartesi günü, saat 10.10’da, başkan Reisvekili Fikri Apaydın, katipler Antalya Milletvekili Attila Konuk ve Kayseri Milletvekili Hakkı Kurmel tarafından oturum yoklama ile başlamıştır. Toplantıda Millî Müdafaa Vekaleti 1957 bütçesi görüşülmüştür. Meclis Başkanı konu ile ilgili söz alan kişilerin isimlerini okuduktan sonra Kırşehir Milletvekili Cumhuriyetçi Millet Partisi(CMP) Meclis Grubu adına Mehmet Mahmutoglu ilk söz hakkını alarak konuşmasına başlamıştır. Geçmişten günümüze Türk ordusunun başarılarını övgü dolu sözlerle ifade eden Mahmutoglu, Kore Destanı’nda⁴⁶⁸ bütün dünya çapında gösterdiği kahramanlığı dile getirmiştir. NATO’nun da, demokrasiyi korumak için savaşa gidildiğinde Türk ordusunun başarılı olacağından emin olduğunu vurgulamıştır. Sözlerine Milli

⁴⁶⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 15, 12. İnkat, 5 Aralık 1956, ss. 43-44.

⁴⁶⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 15, 12. İnkat, 5 Aralık 1956, s. 46.

⁴⁶⁸ Ayrıntılı bilgi için Bkz., Sedef Bulut, “38. Eylemde Güç Mücadelesi: Kore Savaşı ve Türkiye’deki Tezahürleri”, **Mavi Atlas**, Cilt: 6, Sayı: 1, 2018, ss. 185-204., Nazan Kahraman, “Kore Savaşı ve Türkiye’nin Savaşa Katılma Kararının Türk Basınına Yansıması Üzerine Bir Analiz (Haziran-Ağustos 1950)”, **Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi**, Sayı: 2, 2020, ss.1381-1382.

Müdafaayı ilgilendiren hizmetleri sıralayarak, gereksiz kadroların açılmaması konusunda taleplerini ve tekliflerini iletmiştir.

Milletvekillerinin yapmış olduğu uzun konuşmalardan sonra, Devlet Vekili ve Milli Müdafaa Vekaleti Vekili Şemi Ergin (Manisa), yapılan konuşmaları memnuniyetle dinlediğini ancak bazı üzücü olayların da yer aldığını belirtmiştir. Eleştirilen konulara değinen Ergin, ilk olarak yedek subayların tayini ve Başvekilin oğlunun Dışişleri'nden NATO hizmetlerine verilmesi hakkında konuşacağını açıklamıştır. Yedek subay tayin koşullarını, kadrolarını sayıları ile verdikten sonra bahsi geçen konuların kural ve kaidelere uygun olarak yapıldığını vurgulamıştır. Diğer bir konu da, Türkiye'de takip motoru şeklinde üretilen Umur motorudur.⁴⁶⁹ Meselelerden bir diğeri de askeri vasıtaların diğer hizmetlerde kullanılması sorunu olduğunu açıklayan Ergin, bu vasıtaların imar faaliyetlerinde ve zirai faaliyetlerde kullanıldığını söylemiştir. Silahlı kuvvetlerin sadece savaş zamanında değil barış zamanında da memleketin çeşitli işlerinde memleketin ihtiyaçlarını karşılamak için görev alabileceğini de belirtmiştir. Bu araçların bu şekilde kullanılmasıyla savaş güçlerini kaybetme gibi bir durumun söz konusu dahi olamayacağını sözlerine eklemiştir. Harb Tarihi Dairesi'nin çalışmaları hakkında da bilgi verdikten sonra, lojmanlar üzerinde de durarak tahsis edilen parayla yapılan lojmanlar hakkında bilgi vermiştir. 1957 yılında da kabul edilecek lojman bütçesiyle neler yapılacağını listesini okumuştur. Ek olarak subay çocuklarının eğitimi için yapılan çalışmalar ve ordunun sağlık mevzusu üzerinde hassasiyetle durduklarını vurgulamıştır. Kısa bir süre önce Türkiye'nin NATO'ya girişinin beşinci yılını doldurduğunu, Türk Silahlı kuvvetlerinin nasıl bir güç olduğunu bildirmek için, Orta Avrupa Başkumandanı Amiral Briscole'un çektiği telgrafi okumuştur. Türk ordusunun, vatana millete faydalı olmak için hangi şartlarda çalıştığını göstermek isteyen Ergin, şu ifade ile sözlerine son vermiştir:

⁴⁶⁹ “Umur motörü Türkiye tezgâhlarında yapılmıştır, maliyet bedeli 750 bin liradır. Yapılış tarzı, bir takip motoru* şeklindedir. Bilhassa torpito işlerinde kullanılan bir tip gemidir. Beheri 80 - 100 bin lira olan torpitoların sulh zamanında kaybına sebebiyet vermemek için bu torpitoların peşinden süratli vasıtalar gönderilmek suretiyle bunlar yedeğe alınmakta ve geri getirilerek kendilerinden tekrar istifade edilme imkânı sağlanmaktadır. Bu motor yapılırken, plânında, lüzumunda Devlet Reisinin ve misafır devlet reislerinin de istifadelerine arz edilmesi için tadilat yapılmış bulunmaktadır. Bugüne kadar hiçbir hususi hizmette bulunmamıştır. Deniz kuvvetlerimizin emrindedir”. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 17, 46. İnikat, 25 Aralık 1957, ss. 756-757.

“Geçen sene birçok arkadaşlarımızla birlikte ordunun nasıl çalıştığını, teknik personelin nasıl yetiştiğini ufak bir seyahatle görmüş bulunmaktayız. Bunu geçen sene deniz ve hava kuvvetlerinde yaptık. Bu sene havalar müsaid olduğu takdirde arkadaşlarımızdan rica edeceğim, bilhassa kara kuvvetlerimizin durumunu Şark'ta yapacağımız bir seyahatle hudutlarımızı bekliyen Mehmetçiğin ve subay evlâtlarınızın nasıl size lâyük bir şekilde çalıştıklarını ve vazifelerini ifa ettiklerini göstermek niyetindeyiz. Bunu bilhassa rica edeceğim. Mâruzâtım bundan ibarettir.”⁴⁷⁰

3.2.3. XI. Dönem Meclis Konuşmaları

Münakalât Vekâleti, Devlet Hava Meydanları İşletmesi Umum Müdürlüğü 1960 yılı bütçeleri ile ilgili,

Başkanlığını Reisvekili Agah Erozan, katipliğini Kırklareli Milletvekili Mehmet Ali Ceylan ve Kütahya Milletvekili Kemal Özer'in yaptığı 3. Oturum, saat 15.00'da, 27.02.1960 tarihinde başlamıştır. Görüşülen konular arasında Devlet Hava Meydanları İşletmesi Umum Müdürlüğü 1960 yılı Bütçe Kanunu layihası ve Bütçe Encümeni mazbatası bulunmaktadır. Başkan konuşacak isimleri sıraladıktan sonra ilk söz hakkını, CHP Meclis Grubu adına Maraş Milletvekili Halil Gürün'e vermiştir. Gürün, Meclis Grubu'nun 1960 yılı Münalakat Vekaleti bütçesi üzerine görüşlerini arz etmiştir. 1950 yılından beri hükümetin, Devlet Demiryolları için yeterli oranda çaba sarf etmediğini açıkladıktan sonra, hazırlanan 10 yıllık planda sadece bir takım işlerin gerçekleştiğini vurgulamıştır. Yol yapımı başlayan ancak henüz bitirilemeyen illeri sıralamış, mevcut istasyon binalarının büyük merkezlerden uzakta kaldığını ve bakım yönünden ihmal edildiğini açıklamıştır. Gördüğü eksiklikleri sayısal verilere dayanarak anlatan Gürün⁴⁷¹, bir çok imkansızlık içerisinde çalışan Münakalat Vekaleti içerisinde çalışan personele minnettarlığını belirterek sözlerini sonlandırmıştır.

⁴⁷⁰ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 17, 46. İnkat, 25 Aralık 1957, s. 760.

⁴⁷¹ “Devlet Havyolları 33 uçağa sahiptir. Bunlardan 7 Heron tipi uçak yedek parça yokluğu yüzünden senelerdir muattaldır. Hava nakliyatımız 26 uçakla yapılmaktadır. Bu, yurt içi hizmetler için dahi kâfi değildir. Bunu takdir eden Umum Müdürlüğün yeni uçak alma kararında olduğunu öğrenmiş bulunuyoruz. Ancak bu uçakların 1961 de ve jet tipi uçaklar olarak mubayaa edileceği beyan edilmektedir. Meydanlarımızın bugünkü haliyle jet seyriseferine müsaid olmadığı muhakkaktır. Eğer meydanlarda süratli bir tashih yapılmıyacaksa jet mubayaası bir heveskârlığın ifadesi olarak mülâhaza edilebilir ki, resyonel ve verimli çalışma bakımından zararlı olması melhuzdur”. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre: 11, İçtima: 3, Cilt: 12, 49. İnkat, 27 Şubat 1960, ss. 874-875.

DP Meclis Grubu adına Nevşehir Milletvekili Zihni Üner de muhalefetin münakalat hizmetleri üzerindeki eleştirilerine cevaben, Demiryol İdaresi Kalkınma Programı ile ilgili yapılan değişikliklere açıklık getirerek, Demiryol Kalkınma Programı'nın oto finansman yolu ile tam bir gelişme sağlanamayacağı için bu konuya Devlet'in el koymasının zorunlu olacağını sözlerine eklemiştir. Münakalat Vekili Manisa Milletvekili Şemi Ergin de Üner'in sözlerini destekleyerek Vekalet topluluğu içerisinde bulunan ulaştırma ve haberleşme müesseseleri hakkında, Yüksek Heyet'e kısaca bilgi vereceğini açıklayarak konuşmasına başlamıştır. Devlet Demiryolları'nın elektrifikasyona gitmesinden, bunun gerçekten külfetli bir iş olduğundan, satın alınan lokomotiflerden bahsetmiştir. Bununla beraber büyük hatlarda kullanılmak üzere 62 adet dizel teklifinin görüşülmek üzere Koordinasyon Heyeti'nin kararına arz edildiğini sözlerine eklemiştir. İlk planda dizelizasyona gidilerek hem sürat elde edileceğini hem de kömürün diğer sanayi dallarında kullanılarak tasarruf elde edileceğini anlatmıştır. Mevcut olan vagon sıkıntısından, kullanılan vagonların çok eski olmasından ve hepsinin bir anda değiştirilmesinin imkansız olduğundan bahseden Ergin, ihtiyaç duyulduğu için İtalyan Kredisi'ne başvurulup sipariş edilen yeni vagonlar hakkında bilgi vermiştir. Bir İsviçre firması ile irtibat halinde olduklarını ve yolcu vagonu ihtiyacı için görüşmelerin yapıldığını da sözlerine eklemiştir.⁴⁷²

Denizcilik Bankası ile ilgili gelen sorulara cevap olarak, satın alınan yolcu gemilerinin iç ve dış seferlerde büyük bir rahatlama meydana getirdiğini ifade etmiştir. Aynı zamanda süresi dolan gemilerin hizmetten çıkarılarak, onların yerine araba vapurlarının yerleştirildiğini söylemiştir.

Türk Hava Yolları meselesine değindiğinde ise, anlaşmaları yapılmış olan uçakların iç ve dış seferlerde çalışacak olup seferlerin daha rahat olacağını eklemiştir. Hava Yolları'nın uğradığı zararı da dile getirmiş, bunun her zaman olabileceğini, şirketin her sene takviyeye ihtiyacı olacağını ve bu desteğin de devlet tarafından kapatılması yoluna gidileceğini söylemiştir. Dış hatlardaki seferlerin gösteriş olmadığını, yapılan bu seferlerde hiçbir sorunla karşılaşmadığını ve memnun olduklarını dile getirmiştir. Bununla beraber, Türk Hava Yolları'nın Yeşilköy'de büyük bir uçak tamir atölyesi için anlaşma yaptığını, bütün uçakların her türlü tamir işlerinin orada yapılacağı bilgisini vermiştir.

⁴⁷² TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 3, Cilt: 12, 49. İnikat, 27 Şubat 1960, ss. 379-380.

PTT hizmetleri ile ilgili konu olarak da Bütçe Encümeni'nde gerekli cevabı verdiğini belirtip, kısa zaman içerisinde imzalanacak anlaşma sonucunda yeni telefon hatlarının temininden bahsetmiştir. Ergin, bu konu ile ilgili şu açıklamada bulunmuştur:

“Arkadaşlarımız PTT hizmetleri üzerinde durdular. PTT hizmetleri üzerinde duran arkadaşlarıma Bütçe Encümeninde gereken cevapları vermiş bulunuyorum. Hemen şunu arz edeyim ki, bir iki gün zarfında imza edilecek duruma gelecek olan Erikson mukavelesinin imza tarihinden itibaren firma memleketimize sevkıyata başlayabilecek durumdadır. Bu anlaşma ile, 133 bin yeni telefon hattı temin edilmiş olacaktır. Bütçe Komisyonunda da arkadaşlarımıza arz etmişim) bunların 52 bini İstanbul için, 27 500 ü Ankara için, 15 500 ü İzmir için ve mütebaki 38 bini Türkiye'nin muhtelif vilâyetleri ve kasabaları için temin edilmiş olacaktır. Bunların yarısı tam mamul ve yarısı da yine bir anlaşma ile derpiş edilmiş olarak ve İstanbul'da Ericson Firması ile PTT Umum Müdürlüğü arasında, müştereken kurulacak bir fabrikada imal edilmiş olacaktır. Ve bu fabrika ile memleketimizde, günden güne fazlasiyle ihtiyaç hissedilen telefon ve santral malzemesi memleketimizde imal edilmiş ve bir an evvel telefon ve santral ihtiyacını temin etmek imkân dâhiline girmiş olacaktır.”⁴⁷³

Telefon bakım ücretleri hakkında da, diğer memleketlerde posta ve telefon hizmetlerinin devamlı ve arızasız olması için bu bedelin alındığını, bu sebeple bu bakım masraflarının alınacağını da sözlerine eklemiştir. Son olarak haberleşme ve ulaştırma işleri personel ve hizmetlilerine göstermiş oldukları çalışmalar karşısında duyduğu saygı ve minneti ifade ederek sözlerine son vermiştir.⁴⁷⁴

⁴⁷³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 3, Cilt: 12, 49. İnikat, 27 Şubat 1960, s. 882.

⁴⁷⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 3, Cilt: 13, 49. İnikat, 13 Nisan 1960, s. 137.

SONUÇ

Eski çağlardan günümüze kadar bulunduğu konum itibarı ile düşman hücumlarına karşı koyabilen şehirler arasında bulunan Manisa⁴⁷⁵, 23 Nisan 1920'den itibaren her dönemde seçtiği milletvekilleri tarafından temsil edilmiştir. Özellikle Türk demokrasi tarihinde önemli bir yere sahip olan DP'nin Manisa milletvekilleri sayısı dikkat çekmektedir.⁴⁷⁶ Bu milletvekillerinden biri olan Şemi Ergin de Manisa ve DP için önemli bir yere sahiptir.

7 Ocak 1946 tarihinde kurulan DP, Meclis'in 10 Haziran 1946 tarihinde toplanarak, Türkiye genelinde yapılacak olan genel seçimin 21 Temmuz 1946 tarihinde yapılmasına karar vermiştir. Henüz yeni kurularak teşkilatlanmasını tamamlayamamış olan DP seçimlere katılmıştır. Türkiye'de ilk defa 5 Haziran 1946'de tek dereceli ve çok partili milletvekili seçimlerinin yapılması yasalaşmıştır.⁴⁷⁷ Seçim yasalarında gizli oy için gerekli tedbirler alınmasına rağmen, DP seçim yasalarının yeterli olmadığını savunmuştur.⁴⁷⁸ 14 Mayıs 1950 genel seçimlerine bakıldığında ise DP, Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk defa serbest seçimle iktidarı kazanarak 27 yıllık tek parti dönemine son vermiştir. 2 Mayıs 1954 genel seçimlerinde de iktidarda kalarak gücünü arttırmıştır.⁴⁷⁹ Ancak 27 Ekim 1957 genel seçimlerine bakıldığında DP iktidarının zayıfladığı görülmektedir. Seçim sonrası süreçte ise ülkede ekonomik ve siyasi alanda yaşanan sıkıntılara ek olarak parti içerisinde de huzursuzluk baş göstermiştir.⁴⁸⁰

1946 Türkiye Genel Seçimlerini Manisa ilinde incelediğimizde, partilere göre kazananlar listesinde DP bir milletvekili ile CHP de on bir milletvekili ile yerini almıştır.⁴⁸¹ DP, değiştirilen seçim yasasından sonra yerel seçimlere katılmama kararı

⁴⁷⁵ https://www.manisa.bel.tr/s22_manisa-tarihi.aspx (Erişim Tarihi: 19.07.2021).

⁴⁷⁶ Bünyamin As, "Manisa Milletvekilleri Üzerine Bir Analiz (1920-2015)", **Tarih Kritik**, Cilt: 6, Sayı: 1, 2020, s. 93.

⁴⁷⁷ Osman Akandere, "1946 Genel Seçimleri ve Sonuçları Üzerinde İktidar ve Muhalefet Partileri Arasında Yapılan Tartışmalar I", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: 25, Sayı: 75, 2009, s. 443.

⁴⁷⁸ Karakaş, 1946 Milletvekili, s. 106.

⁴⁷⁹ <https://ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007> (Erişim Tarihi: 19.07.2021).

⁴⁸⁰ Dilşen İnce Erdoğan, "Güç Birliği Karşısında Adnan Menderes'in Siyasi Manevrası: Vatan Cephesi (Manisa Örneğinde)", **Belgi Dergisi**, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Cilt: 2, Sayı: 19, 2020, s. 1911.

⁴⁸¹ <https://www.yenisafak.com/secim-1946/manisa-ili-secim-sonuclari> (Erişim Tarihi: 20.07.2021).

almış ancak katılacak olan seçmenleri de karar verme konusunda serbest bırakmıştır.⁴⁸² 1950 yılına gelindiğinde ise Manisa ilinde milletvekili sayısı 12'ye yükselmiştir. 1954 yılında milletvekili sayısı değişmemiş ancak 1957 yılına gelindiğinde sayı 14'e çıkmıştır.⁴⁸³

Seçilen milletvekilleri arasında 9, 10 ve 11. dönemde üst üste Manisa ilinden seçilen milletvekili 1913 Gebze doğumlu Şemi Ergin, görev süresi boyunca Ulaştırma Bakanlığı, TBMM Başkanvekilliği, Milli Müdafaa ve Münakalat Vekilliği yapmıştır. Siyasete girmeden önce hakimlik, savcılık ve serbest avukatlık yapmıştır. Meclis'te bütçe, ulaşım, sağlık hizmetleri gibi çoğu konuda teklifler, takrirler vermiş ve söz almıştır.⁴⁸⁴ DP içindeki siyasi hayatı boyunca sevilip sayılan Ergin, görevini tam anlamıyla yapmaya çalışan bir siyasetçi olarak tanınmıştır. Subay çocuğu olarak ülkenin farklı yerlerinde eğitim hayatını sürdürmüş ve çalışma hayatı süresince de orduya kendini yakın hissetmiştir. Orduya karşı olan hassasiyeti sonucunda da ordunun her kademesi tarafından kendisine saygı duyulmuştur. Ancak ordu ile arasındaki bu bağ, adının 9 Subay Olayına karışmasına sebep olmuştur. 23 Aralık 1957 tarihinde Binbaşı Samet Kuşçu'nun ordu içindeki örgütlenmeyi hükümete bildirmesiyle ismi geçen 9 subay tutuklanmış, delil yetersizliğinden serbest bırakılmışlardır.⁴⁸⁵ Şemi Ergin'in bu olayla ilgili bağlantısı olup olmadığı net değildir. Akis Gazetesi haberine göre, Kuşçu'nun, Şemi Ergin'in yanına gelip ordu içinden 9 subayın suikast girişiminde bulunacağını bildirmesinin ardından, Ergin ifade vermesi gerektiğini söylemiştir.⁴⁸⁶ Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes'in kendisine olan güveninin azalmasıyla istifaya teşvik edilmiş ve Milli Savunma Bakanı Şemi Ergin görevinden istifa ederek yerine Ethem Menderes getirilmiştir. Çoğu kaynakta 9 Subay Olayı'nın iyi değerlendirilmediği, eğer gerekli çalışmalar yapılmış olsaydı 27 Mayıs Darbesi'nin gerçekleşmeyeceği belirtilmektedir.⁴⁸⁷

⁴⁸² Vural, s. 120.

⁴⁸³ <https://www.ysk.gov.tr/tr/milletvekili-genel-secim-arsivi/2644> (Erişim Tarihi: 20.07.2021).

⁴⁸⁴ https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_erisim.BakanlarKurulu (Erişim Tarihi: 20.07.2021).

⁴⁸⁵ Kuruloğlu, s. 169.

⁴⁸⁶ Akis, 21 Ekim 1960, s. 26.

⁴⁸⁷ Samet Ağaoğlu, **Demokrat Parti'nin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri Bir Soru**, Baha Matbaası, 1972, s. 143.

1957 seçimlerinden sonra tekrar iktidarda kalan DP ile muhalefet CHP ile arasındaki gerginlik artmış ve tartışmalar meydana gelmiştir. DP, ülke içinde oluşan ekonomik sıkıntılarla baş edebilmek için gerekli tedbirler almaya başlamıştır. 1960 yılında iç siyasetin daha da karıştığı dönemlerde, siyasiler arasındaki tartışmalar daha da hız kazanmış DP karşıtı eylemler görülmeye başlanmıştır. Ankara'da 555K koduyla⁴⁸⁸ üniversite öğrencilerinin ayaklanmaları karşısında Başbakan Adnan Menderes'in tepkisiz kalması, İzmir, Bergama ve Manisa'da CHP aleyhine konuşmalar yapması durumu daha da kötüleştirmiştir. Yaşanan bu olumsuzluklar karşısında Türk Silahlı Kuvvetleri içerisindeki bazı general ve subaylardan meydana gelen Milli Birlik Komitesi, 27 Mayıs sabaha karşı yönetime el koymuştur.⁴⁸⁹ DP milletvekilleri ve parti yöneticilerinin tutuklanmasının ardından, Yassıada'ya gönderilmiştir. 15 Eylül 1961 tarihinde tamamlanan Yassıada duruşmalarında, 592 sanık hakkında verilen kararlar Yassıada yargıçlarında Salim Başol tarafından açıklanmıştır.⁴⁹⁰ 27 Mayıs Darbesi'nden sonra Ankara Adliyesi'nde, Dördüncü Asliye Hukuk Mahkemesi'nde, saat 10.02'de başlayan celsede 14 sene, 10 ay, 26 gün önce kurulan DP'nin kapatılmasına karar verilmiştir.⁴⁹¹

Çıkarılan af yasasından sonra özgürlüğüne kavuşan Ergin'in ismi çeşitli tartışmaların odak noktası olmuştur. Siyasete tekrar geri dönmemiştir. 1 Ocak 1964 tarihinden 28 Şubat 1978 yılına kadar, Türkiye İş Bankası İstanbul Hukuk Müşavirliği'nde sözleşmeli avukat olarak çalışan Şemi Ergin, 18 Ocak 1996 tarihinde vefat etmiştir. Şemi Ergin, Ankara Karşıyaka Mezarlığında toprağa verilmiştir.

⁴⁸⁸555K: 5. ayın 5'inde saat 5'te Kızılay'da anlamına gelmektedir.;

<https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/cumhuriyetin-ilk-darbesi-252626> (Erişim Tarihi: 22.07.2021).

⁴⁸⁹ Feroz Ahmad, Demokrasi Sürecinde Türkiye, s. 207.; <https://www.haberturk.com/27-mayis-1960-darbesini-kim-yapti-27-mayis-1960-ta-neler-oldu-3086207> (Erişim Tarihi: 22.07.2021).

⁴⁹⁰ Akis, 18.09.1961, ss. 13-15.

⁴⁹¹ Sır, 01.10.1960, ss. 15,17.

KAYNAKÇA

Arşiv

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, 490.1.0.0.572.2277.3.

BCA, 490.1.0.0.572.2297.1.12-13.

BCA, 490.1.0.0.435.1807.1.4.

BCA, 490.1.0.0.435.1807.1.4-14.

BCA, 490.1.0.0.435.1807.1.15.

BCA, 490.1.0.0.435.1807.1.15-21.

BCA, 490.1.0.0.435.1807.1.22-38.

BCA, 490.1.0.0.435.1807.1.12.

BCA, 490.1.0.0.847.351.2.4.

BCA, 490.1.0.0.847.351.2.5.

BCA, 490.1.0.0.847.351.2.6.

BCA, 490.1.0.0.6.28.19.2-3.

BCA, 30.10.0.0.77.513.11.1.2.

BCA, 30.10.0.0.77.513.12.1.2.

Resmi Yayınlar

Resmi Gazete (15.06.1945.)

TBMM Tutanak Dergisi/ Zabıt Cerideleri

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 7, Toplantı: 2, Cilt: 17, 65. Birleşim, 29 Mayıs 1945.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 7, Toplantı: 2, Cilt: 18, 72. Birleşim, 11 Haziran 1945.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 7, Toplantı: 2, Cilt: 18, 68. Birleşim, 4 Haziran 1945.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 7, Toplantı: 3, Cilt: 20, 1. Birleşim, 1 Kasım 1945.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 4, Cilt: 24, 48. Birleşim, 16 Şubat 1950.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Toplantı: Olağan, Cilt: 1, 1. Birleşim, 22 Mayıs 1950.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Toplantı: 2, Cilt: 12, 32. Birleşim, 28 Ocak 1952.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Toplantı: 2, Cilt: 14, 55. Birleşim, 31 Mart 1952.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Toplantı: 3, Cilt: 18, 19. Birleşim, 19 Aralık 1952.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Toplantı: 3, Cilt: 19, 26. Birleşim, 12 Ocak 1953.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Toplantı: 3, Cilt: 19, 31. Birleşim, 23 Ocak 1953.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Toplantı: 3, Cilt: 23, Birleşim: 90, 1 Haziran 1953.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Toplantı: 3, Cilt: 23, 91. Birleşim, 3 Haziran 1953.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Toplantı: 3, Cilt: 24, 115. Birleşim, 23 Temmuz 1953.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Toplantı: 4, Cilt: 25, 9. Birleşim, 25 Kasım 1953.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Toplantı: 4, Cilt: 27, 34. Birleşim, 27 Ocak 1954.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 9, Toplantı: 4, Cilt: 28, 39. Birleşim, 8 Şubat 1954.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima: 4, Cilt: 28, 43. İnikat, 15 Şubat 1954.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 1, Cilt: 6, 64. İnikat, 15 Nisan 1955.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 8, 17. İnikat, 21 Aralık 1955.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 9, 26. İnikat, 20 Ocak 1956.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 2, Cilt: 10, 43. İnikat, 24 Şubat 1956.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 15, 12. İnikat, 5 Aralık 1956.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima: 3, Cilt: 17, 46. İnikat, 25 Şubat 1960.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 11, İçtima: 3, Cilt: 12, 49. İnikat, 27 Şubat 1960.

Sürelî Yayınlar

Gazeteler

Anadolu (1946-1950)

Akşam (1923-1945)

Cumhuriyet (1941-1986)

Hürriyet Misakı (1957)

Işık (1946)

İzmir (1946)

Milliyet (1954-1974)

Son Havadis (1961)

Son Posta (1950)

Ulus (1945-1950)

Vatan (1946)

Yeni Asır (1946-1954)

Dergiler

Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (AEÜSBED)

Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler

Akis

Atatürk Araştırma Merkezi

Atatürk Yolu

AÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü

Belgi

Belleten

Birey ve Toplum

Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları

Çağdaş Türkiye Tarihi

E-Journal of New World Sciences Academy

Gazi Akademik Bakış

Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik

History Studies

İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi

Journal of Universal History Studies

KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar

Liberal Düşünce

Mavi Atlas

Route Educational and Social Science Journal

Siyasal İletişim Enstitüsü

Sosyal Bilimler

Sosyal ve Kültürel Araştırmalar

Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Tarih İncelemeleri

Tarih Kritik

Tarih Okulu

Toplumsal Tarih

Türk İdare

Uluslararası Sosyal Araştırmalar

Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları

Kitaplar

Ağaoğlu, Samet. **Babamın Arkadaşları**, İletişim Yay., İstanbul, 1998.

Ahmad, Feroz. **Bir Kimlik Peşinde Türkiye**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, çev. Karadeli, Sedat Cem, İstanbul, 2006.

Ahmad, Feroz. **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, Kaynak Yayınları, çev. Yavuz Alogan, İstanbul, 2012.

Ahmad, Feroz. **Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980**, Hil Yayınları, İstanbul, 2007.

Ahmad, Feroz. **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, çev. Yavuz Alogan, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1995.

Ahmad, Feroz. **Bir Kimlik Peşinde Türkiye**, çev. Sedat Cem Karadeli, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul, 2006.

Ahmad, Feroz ve Bedia Turgay Ahmad. **Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1976.

Akgün, Seçil Karal. **27 Mayıs: Bir İhtilal, Bir Devrim, Bir Anayasa**, ODTÜ Yayıncılık, Ankara, 2009.

Akşin, Sina. **Kısa Türkiye Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2007.

Albayrak, Mustafa. **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Phoenix Yay., Ankara, 2004.

Aydemir, Şevket Süreyya. **Menderes'in Dramı**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.

Aydemir, Şevket Süreyya. **İkinci Adam 1938-1950**, II. Cilt, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.

Baban, Cihad. **Politika Galerisi: Büstler ve Portreler**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.

Başgil, Ali Fuat. **27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri**, Yağmur Yay., İstanbul, 2019.

Bayar, Celal. **Başvekilim Adnan Menderes**, der. İsmet Bozdağ, Baha Matbaası, İstanbul, 1969.

Birand, Mehmet Ali, Can Dündar ve Bülent Çaplı, **Demirkırat: Bir Demokrasinin Doğuşu**, Can Yay., İstanbul, 2016.

Bozdağ, İsmet. **Darağacında Bir Başbakan Menderes: Menderes**, Truva Yay., İstanbul, 2004.

Derdiman, R. Cengiz. **Anayasa Hukukun Genel Esasları ve Türk Anayasa Düzeni**, Alfa Aktüel Yayınevi, Bursa, 2006.

Eroğul, Cem. **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, İmge Kitabevi, Ankara, 1990.

Gevgilili, Ali. **Yükseliş ve Düşüş**, Bağlam Yay., İstanbul, 1987.

Goloğlu, Mahmut. **Türkiye Cumhuriyet Tarihi: Milli Şef Dönemi (1939-1945)**, Kalite Matbaası, Ankara, 1974.

Gözübüyük, A. Şeref. **Anayasa Hukuku**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2003.

Güven, Dilek. Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları Bağlamında 6/7 Eylül Olayları, Tarih Vakfı, İstanbul, 2005.

İba, Şeref. **Anayasa Hukuku ve Siyasal Kurumlar**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2008.

Kandemir, Feridun. **En Büyük Siyaset Fırtınası ve Neticeleri**, Ekicigil Basımevi, İstanbul, 1956.

Karpat, H. Kemal. **Türk Demokrasi Tarihi**, Timaş Yay., İstanbul, 2010.

Kaynar, Mete Kaan. **Türkiye'nin 1950'li Yılları**, İletişim Yay., İstanbul, 2019.

Kısakürek, Necip Fazıl. **Benim Gözümde Menderes**, Ötüken Yay., İstanbul, 1970.

Koçak, Cemil. **İktidar ve Demokratlar (1945-1950)**, Cilt:2, İletişim Yay., İstanbul, 2012.

Lewis, Bernard. **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, çev. Boğaç Babür Turna, Arkadaş Yay., Ankara, 2009.

Naskali, Emine Gürsoy. **6-7 Eylül Olayları Davası Yassıada Zabıtları II**, Kitabevi Yay., İstanbul, 2007.

Parsadan, Sabahattin, Cemalettin Hunca ve İsmail Göktürk. **Adnan Menderes Siyasi Hayatı ve Nutukları**, Türk Basın Ajansı Neşriyatı, 1955.

Sarol, Mükerrerem. **Bilinmeyen Menderes I**, Kervan Yay., İstanbul, 1983.

Sarol, Mükerrerem. **Bilinmeyen Menderes II**, Kervan Yay., İstanbul, 1983.

Tanör, Bülent. **Osmanlı- Türk Anayasal Gelişmeleri**, Kaynak Yay., İstanbul, 1999.

Toker, Metin. **Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950**, Milliyet Yay., İstanbul, 1970.

Toker, Metin. **Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973: Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950**, Bilgi Yay., Ankara, 1990.

Topuz, Hıfzı. **II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003.

Topuz, Hıfzı. **100 Soruda Türk Basın Tarihi**, Gerçek Yay., İstanbul, 1973.

Uyar, Hakkı. **Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi**, Boyut Yay., İstanbul, 2012.

Yalçın, Soner. **Efendi Beyaz Türklerin Büyük Sırrı**, Doğan Kitap, İstanbul, 2004.

Yetkin, Çetin. **Karşı Devrim 1945-1950**, Kilit Yay., Ankara, 2019.

Yılmaz, Ejder. **Hukuk Sözlüğü, Hukuk Sözlüğü**, Yorum Matbaacılık, Ankara, 1982.

Yücel, M. Serhan. **Demokrat Parti**, Ülke Kitapları, İstanbul, 2001.

Yücel, M. Serhan. **Türkiye'nin Siyasal Partileri (1859-2005)**, Alfa Yay., İstanbul, 2006.

Zürcher, Erik Jan. **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, çev. Yasemin Saner Gönen, İletişim Yay., İstanbul, 1995.

Weisband, Edward. **İkinci Dünya Savaşı'nda İnönü'nün Dış Politikası I**, çev: M. Ali Kayabal, Cumhuriyet Yay., İstanbul, 2000.

Makaleler

Akandere, Osman. “1946 Genel Seçimleri ve Sonuçları Üzerinde İktidar ve Muhalefet Partileri Arasında Yapılan Tartışmalar I”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: 25, Sayı: 75, 2009, ss. 437-464.

Akandere, Osman. “1946 Genel Seçimleri ve Sonuçları Üzerinde İktidar ve Muhalefet Partileri Arasında Yapılan Tartışmalar II”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: 26, Sayı: 76, 2010, ss. 1-26.

Akıncı, Abdulvahap ve Sefa Usta. “Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçişte Etkili Olan İç ve Dış Faktörlerin Analizi”, **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 17, Sayı: 29, 2015, ss. 41-52.

Akıncı, Abdulvahap ve Sefa Usta. “Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçişte Etkili Olan Dış Faktörlerin Değerlendirilmesi”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 21, Sayı: 1, 2016, ss. 275-288.

Akün, Ömer Faruk. “Mehmed Fuad Köprülü”, **DİA**, Cilt: 28, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 2003, ss. 471-486.

Albayrak, Mustafa. “Demokrat Parti Döneminde Milli Korunma Kanunu Uygulamaları (1955-1960)”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: 23, Sayı: 67-68-69, 2007, ss. 219-250.

Albayrak, Mustafa. “Hürriyet Partisi’nin Türk Siyasi Tarihindeki Yeri ve Önemi”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: 24, Sayı: 71, 2008, ss. 341-380.

Altuncuoğlu, Neslihan ve Merve Durmuş. “9 Subay Olayı’nda Samet Kuşçu’nun Rolü”, **Journal of Universal History Studies**, ISSN 2667-4432, pp. 131-147.

As, Bünyamin. “Manisa Milletvekilleri Üzerine Bir Analiz (1920-2015)”, **Tarih Kritik**, Cilt: 6, Sayı: 1, 2020, ss. 92-95.

Babaoğlu, Resul. “Türkiye Rum Cemaati ve 6/7 Eylül 1955 Olayları”, **History Studies**, Sayı: 4, Kasım 2012, ss. 15-34.

Bakan, Selahaddin ve Hasan Çimen. “Türkiye’de Demokrasinin Gelişim Süreci Bakımından Dönemsel Kritiği”, **Birey ve Toplum**, Cilt: 9, Sayı: 17, Bahar 2019, ss. 121-156.

Bayır, Özgün Erler. “Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Solda Partileşme”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 45, Ekim 2011, ss. 45-72.

Baytal, Yaşar. “Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları (1950-1957)”, **Atatürk Yolu**, Cilt: 10, Sayı: 40, 2007, ss. 545-567.

Bulut, Sedef. “38. Eylemde Güç Mücadelesi: Kore Savaşı ve Türkiye’deki Tezahürleri”, **Mavi Atlas**, Cilt: 6, Sayı: 1, 2018, ss. 185-204.

Çetinkaya, Selma Göktürk. “Basına İspat Hakkı Tanınması Meselesi ve Muhalif Duruş”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, 35/1, 2020, ss. 133-165.

Çolak, Filiz. “İzmir’de Demokrat Parti Teşkilatının Kuruluşu”, **Tarih Okulu**, Sayı: 9, Ocak-Nisan 2011, ss. 91-111.

Çufalı, Mustafa. “Cumhuriyet Döneminde Çok Partili Hayata Geçişte Rol Oynayan Dinamikler”, **Liberal Düşünce**, Cilt: 10, Sayı: 38, 2005, ss. 1-10.

Demir, Şerif. “Adnan Menderes ve 6-7 Eylül Olayları”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, Sayı: 12, 2007, ss. 37-63.

Dikici, Ali. “Millî Şef İsmet İnönü Dönemi Laiklik Uygulamaları”, **Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı: 42, Kasım 2008, ss. 161-192.

Erdoğan, Dilşen İnce. “Güç Birliği Karşısında Adnan Menderes’in Siyasi Manevrası: Vatan Cephesi (Manisa Örneğinde)”, **Belgi Dergisi**, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Cilt: 2, Sayı: 19, 2020, ss. 1910-1924.

Ekincikli Mustafa ve Alpaslan Şahin. “27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi Öncesinde Kurulan “İhtilal Örgütleri” ve “Dokuz Subay Olayı”, **Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 70, 2018, ss. 39-54.

Gürçam, Özlem Sökmen ve Ömer Faruk Aydın, “Cumhuriyet’in Kuruluşundan Günümüze Türkiye’nin Tarımsal Destekleme Politikaları”, **Route Educational and Social Science Journal**, Volume 6(8), September 2019, ss. 56-70.

Haytoğlu, Ercan. “1945’te Çok Partili Siyasi Hayata Geçişte Bir İlk: Milli Kalkınma Partisi”, **Türkler**, Cilt: 16, ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek ve Salim Koca, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, ss. 783-797.

Kahraman, Nazan. “Kore Savaşı ve Türkiye’nin Savaşa Katılma Kararının Türk Basınına Yansıması Üzerine Bir Analiz (Haziran-Ağustos 1950)”, **Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi**, Sayı: 2, 2020, ss. 1375-1408.

Kantar, Gökmen. “Demokrasi ve Türk Demokratikleşmesi Bağlamında Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi”, **Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED)**, 2020, Cilt: 6, Sayı: 1, ss. 123-135.

Kaştan, Yüksel. “Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Partili Dönemden Çok Partili Döneme Geçişte CHP’nin Yönetim Anlayışındaki Gelişmeler (1938-1950)”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 8, Sayı: 1, 2006, ss. 123-138.

Karabulut, Kerem. “11 Teşrinisani 1942 Tarihli Varlık Vergisi’ne Bir Bakış”, **AÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 27, Erzurum, 2005, ss. 325-339.

Karakaş, Ömer. “Demokrat Parti’nin Manisa Vilayeti’nde Teşkilatlanması (1946)”, **History Studies**, Volume: 4, Issue: 2, July 2012, ss. 197-211.

Karakaş, Ömer. “1946 Milletvekili Genel Seçimleri: Manisa Örneği”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: 29, Sayı: 86, Temmuz 2013, ss. 103-134.

Kayıkçı, Sabrina. “Cumhuriyet’in Kuruluşundan Günümüze Kadar Köye ve Köylüye Yönelik Olarak İzlenen Politikalar”, **Türk İdare Dergisi**, Sayı: 448, 2005, ss. 69-100.

Kocatürk, Utkan. “Celal Bayar’la Bir Konuşma”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 5, 1986, ss. 323-360.

Kuruloğlu, Fehim. “Sabık Milli Müdafaa ve Münakalat Vekili Hasan Şemi Ergin’in Hatırat ve Günlüğünde 27 Mayıs’a Giden Sürecin Yansımaları”, **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Yıl: 15, Sayı: 29, Bahar 2019, ss. 149-173.

Mutlu, Sevda. “Tek Parti Döneminde Parti-Devlet Bütünleşmesine Bir Örnek: Dilek Sistemi, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: 29, Sayı: 86, Temmuz, 2013, ss. 53-102.

Öz, Esat. “Türkiye’de Demokrasiye Geçiş Süreci (1944-1950)”, **Liberal Düşünce**, Yaz 1996, ss. 61-83.

Özacun, Orhan. “Siyaset Tarihimizde Milli Kalkınma Partisi”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 2, 2013, ss. 205-233.

Özüçetin, Yaşar. “Demokrasiye Geçiş, Demokrat Parti'nin Kuruluşu, 1946 Seçimleri”, **Türkler**, Cilt: 16, ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek ve Salim Koca, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, ss. 765-773.

Sitembölükbaşı, Şaban. “Menderes, Adnan”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi (DİA)**, Cilt: 29, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 2004, ss. 125-128.

Şahin, Atacan. “Türkiye’nin Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Seçimler ve Seçmen Davranışları”, **Siyasal İletişim Enstitüsü**, ss. 1-16.

Şahin, Enis ve Bilal Tunç. “Demokrat Parti’nin Kuruluş Süreci ve DP-CHP Siyasi Mücadelesi (1945-1947)”, **Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 2, 2015, ss. 31-69.

Şentürk, Ayşegül. “Çok Partili Hayata Geçiş Süreci ve Necmettin Sadak”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, XII/25 (2012-Güz/Autumn), ss. 157-

Toprak, Zafer. “Demokrasiye Geçerken Muhalefete Gözaltı: Fişler ve Fişlenenler”, **Toplumsal Tarih**, Sayı: 53, Mayıs 1998, ss. 4-9.

Tansel, Fevziye Abdullah. Memleketimizin Acı Kaybı Prof. Dr. Fuat Köprülü, **Belleten**, Cilt: XXX, Sayı: 120, ss. 621-636.

Turan, Murat. “Batı Anadolu’da ‘Hürriyet Meydan Savaşı’: Manisa Örneğinde 1946-1950 Seçimleri”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 29, ss. 782-795.

Uzman, Nasrullah. “İktidardan Muhalefete M. Fuad Köprülü’nün Siyasi Mücadelesi (1956-1966)”, **Gazi Akademik Bakış**, Cilt: 7, Sayı: 13, Kış 2013, ss. 185-208.

Yılmaz, Ensar. “1954 Seçimlerinin Önemi, Öne Çıkan Özellikleri ve Siyasi Sonuçları”, **e-Journal of New World Sciences Academy**, Volume: 5, Number: 4, 2010, ss. 541-551.

Yücel, İdris. “Sunuş”, **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Yıl: 8, Sayı: 15, Bahar 2012, ss. 1-151.

Zorbay, Taner. “6/7 Eylül Olaylarına TBMM ve Kamuoyu Tartışmaları Çerçevesinde Yeni Bir Bakış”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı: 99, Bahar 2019, ss. 253-296.

Tezler

Asılsoy, Abdülkerim. “Türk Modernleşmesi Öncülerinden Fuat Köprülü: Hayatı, Eserleri ve Fikirleri”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2008.

Atayakul, Fatma Alev. Türkiye’de Demokrat Parti Döneminde Genel Seçimler (1950-1954-1957)”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007.

Demir, Şerif. “Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes (1930-1960)”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, , İstanbul, 2009.

Gökçal, Olgun. “6/7 Eylül Olayları ve Türk Basını”, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2006.

İnan, Süleyman. “Muhalefette Adnan Menderes (1945-1950)”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2002.

Kılıç, Cemil. “Demokrat Parti’nin Kuruluşu ve 1946 Seçimleri”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, , İstanbul, 1995.

Küçüktepe, Furkan. “Mehmet Fuat Köprülü’nün Demokrat Parti’den Kopuşu ve Sonraki Siyasi Hayatı”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2018.

Nalbant, Tamer. “Demokrat Parti Döneminde Ordu-İktidar İlişkileri”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2019.

Orhan, Mehmet Can. “Celal Bayar’ın Siyasi Hayatı: Cumhuriyet Sağının İlk Lideri”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019.

Şenşekerci, Erkan. “Türk Devrimi’nde Celal Bayar (1918-1960), (Yayınlanmış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 1999.

Uyazer, Halil İbrahim. “Demokrat Parti Döneminde DP’li Manisa Milletvekilleri ve Meclis Faaliyetleri (1950-1960)”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Ünlü, Naim Yavuz. “Demokrat Parti’nin Kurucularından Celal Bayar ve Adnan Menderes’in Liderlikleri: İç Siyasi Olaylar Üzerinden Bir Analiz”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara, 2020.

Vural, Furkan. “Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde (1945-1950) Manisa’da Muhalefet”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa, 2019.

Yüksel, Erol. “Bir Siyaset Adamı Olarak Refik Koraltan (1890-1974)”, (Yayınlanmış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2016.

İnternet Adresleri

https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/Anadolu_ve_Rumeli_M%C3%BCdafaai_Hukuk_Grubu (Erişim Tarihi: 07.07.2021).

<https://www.chp.org.tr/haberler/chp-tarihi> (Erişim Tarihi: 07.07.2021).

<https://www.ismetinonu.org.tr/ikinci-dunya-savasi-surecinde-turkiyenin-tarafsizligi-ismet-inonu-1948/> (Erişim Tarihi: 01.07.2021).

<https://www.ismetinonu.org.tr/cok-partili-duzene-gecis/> (Erişim Tarihi: 04.02.2021).

<https://www.akhisargozde.com/yazarlar/ismail-gurol-ugurlu/turkiye-nin-ilk-muhalefet-partisi-milli-kalkinma-partisi-5-eylul-1945/193/> (Erişim Tarihi: 7.03.2021).

<https://www.aa.com.tr/tr/demokrasinin-infazi-27-mayis/milli-iradeyi-sandiga-yansitan-ilk-basbakanadnan-menderes/1488850> (Erişim Tarihi: 03.06.2021).

https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanlarimiz/celal_bayar/ (Erişim Tarihi: 14.05.2021).

[https://ataturkansklopedisi.gov.tr/bilgi/Mehmed_Fuad_K%C3%B6pr%C3%BCl%C3%BC_\(1890-1966\)](https://ataturkansklopedisi.gov.tr/bilgi/Mehmed_Fuad_K%C3%B6pr%C3%BCl%C3%BC_(1890-1966)) (Erişim Tarihi: 06.03.2021).

[https://ataturkansklopedisi.gov.tr/bilgi/Refik_Koraltan_\(1889-1974\)](https://ataturkansklopedisi.gov.tr/bilgi/Refik_Koraltan_(1889-1974)) (Erişim Tarihi: 07.03.2021).

https://www.mfa.gov.tr/sayin-fatin-rustu-zorlu_nun-ozgecmisi_1910--1960_.tr.mfa (Erişim Tarihi: 24.06.2021).

<https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/can-dundar/9-subay-olayi-968900> (Erişim Tarihi: 27.06.2021).

<https://www.timeturk.com/27-mayis-darbesi-oncesinde-olan-9-subay-olayi-nedir/haber-1492798> (Erişim Tarihi: 27.06.2021).

<https://www.biyografya.com/biyografi/2133> (Erişim Tarihi: 30.06.2021).

https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/6/pdf/What_is_NATO_tur_20200507.pdf, (Erişim Tarihi: 18.06.2021).

https://www.manisa.bel.tr/s22_manisa-tarihi.aspx (Erişim Tarihi: 19.07.2021).

<https://ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007>
(Erişim Tarihi: 19.07.2021).

<https://www.yenisafak.com/secim-1946/manisa-ili-secim-sonuclari> (Erişim Tarihi:
20.07.2021).

<https://www.ysk.gov.tr/tr/milletvekiligenelsecimarsivi/2644> (Erişim Tarihi: 20.07.20
21).

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_erisim.BakanlarKurulu (Erişim Tarih
i: 20.07.2021).

<https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/cumhuriyetin-ilkdarbesi252626> (Erişim Tarihi:
22.07.2021).

[https://www.haberturk.com/27-mayis-1960-darbesini-kim-yapti-27-mayis-1960-ta-
neler-oldu-3086207](https://www.haberturk.com/27-mayis-1960-darbesini-kim-yapti-27-mayis-1960-ta-neler-oldu-3086207) (Erişim Tarihi: 22.07.2021).

EK 1: Adnan Menderes ve Fuat Köprülü'nün CHP'den ilgilerinin kesildiğine dair
CHP Genel Sekreterlik kararı.

CUMHURİYET HALK PARTİSİ

Genel Sekreterliği

Ankara : 22. 9. 1945

Sayı : 1/2670

GENELGE

Aydın Milletvekili Adnan Menderes'le Kars Milletvekili Fuat Köprülü'nün Cumhuriyet Halk Partisi ile ilgilerinin kesildiğine dair Parti Divanı kararı sureti bağlıdır.

Bu tard kararını Parti Tüzüğü'nün 150 inci maddesi gereğince bütün Parti teşkilâtına tamim eder, sevgiler sunarım.

Parti İl İdare Kurullarına, (İlçe, Bucak ve Ocak İdare Kurulları sayısınınca gönderilmiştir.) Parti Bölge müfettişlerine bilgi olarak yollanmıştır.

C. H. P. Genel Sekreter Vekili

Kırklareli Milletvekili

N. KANSU

Ashının ayındır.

22. IX. 1945

Kaynak: BCA, 490.1.0.0.572.2277.3.

EK 2: 1946 yılında kurulan DP Parti Teşkilatları'nın kuruluşlarını gösteren fihrist.

1	2.2.1946	Samsun	il	29	3.3.1946	Giresun	il
2	4.2.1946	Aydın	il	30	5.3.1946	Eskişehir	Amikahceci ilce
3	5.2.1946	Ankara	il	31	5.3.1946	Aydın	Çine ilce
4	7.2.1946	Manisa	il	32	5.3.1946	Aydın	Kışık Bucak
5	8.2.1946	Burdur	il	33	5.3.1946	Aydın	Merkez ilce
6	10.2.1946	Manisa	il	34	5.3.1946	Aydın	Dalaman Bucak
7	10.2.1946	Manisa Akhisar	ilce	35	6.3.1946	İzmir	Karşıyaka ilce
8	13.2.1946	İzmir	il	36	7.3.1946	Ankara	Çankaya ilce
9	15.2.1946	İstanbul	il	37	7.3.1946	Eskişehir	Sivrihisar ilce
10	16.2.1946	Manisa Salihli	ilce	38	8.3.1946	Manisa	Merkez ilce
11	18.2.1946	İzmir Urla	ilce	39	9.3.1946	İzmir	Çesme ilce
12	20.2.1946	İzmir	il	40	10.3.1946	Kırklareli	Lililungaz ilce
13	20.2.1946	Ankara Polatlı	ilce	41	10.3.1946	Manisa	Demirci ilce
14	21.2.1946	İzmir Merkez	ilce	42	11.3.1946	Bursa	Yenişehir ilce
15	21.2.1946	Bursa Gemlik	ilce	43	11.3.1946	Giresun	Merkez ilce
16	23.2.1946	İzmir Merkez	ilce	44	11.3.1946	İzmir	Kemalpaşa ilce
17	24.2.1946	Samsun Ladik	ilce	45	11.3.1946	Kırklareli	Vize ilce
18	24.2.1946	Samsun Merkez	ilce	46	12.3.1946	Geyhan	il
19	25.2.1946	Ankara Merkez	ilce	47	12.3.1946	Afyon	il
20	26.2.1946	Kütahya Uşak	ilce	48	12.3.1946	Aydın	Nazilli ilce
21	27.2.1946	Samsun Bafra	ilce	49	13.3.1946	Kırklareli	il
22	27.2.1946	Ankara Keçiören	ilce	50	13.3.1946	Geyhan	Merkez ilce
23	28.2.1946	Bilecik	il	51	14.3.1946	İzmir	Karşıyaka ilce
24	28.2.1946	Muğla Fethiye	ilce	52	14.3.1946	İzmir	Eğirdir ilce
25	1.3.1946	Manisa Alaşehir	ilce	53	15.3.1946	Kütahya	il
26	1.3.1946	İstanbul Eminönü	ilce	54	15.3.1946	Samsun	Çerne ilce
27	2.3.1946	Eskişehir	il	55	16.3.1946	Ankara	Bala ilce
28	2.3.1946	Manisa Kula	ilce	56	16.3.1946	Çorum	Sungurlu ilce

DEVLET ARŞİMLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CLONLARIYET ARŞİVİ

852-351-2

2

Kaynak: BCA, 490.1.0.0.847.351.2.4.

EK 3: 1946 yılında kurulan DP Parti Teşkilatları'nın kuruluşlarını gösteren fihrist.

57	16.3.946	İzmir	Menemen	ilce	85	4.4.946	İzmir	Kusadasi	ilce
58	16.3.946	Bursa		il	86	6.4.946	Seyhan	Ceyhan	ilce
59	18.3.946	Bursa	Orhanbey	ilce	87	8.4.946	Yozgat		il
60	18.3.946	Bursa	Orhanbey	ilce	88	8.4.946	İzmir	Yolcu	ilce
61	18.3.946	İzmir	Kilis	ilce	89	8.4.946	Konya		il
62	18.3.946	Aydın	Germencik	Bucak	90	8.4.946	İzmir	Dikili	ilce
63	19.3.946	Beşik	Merkez	ilce	91	8.4.946	İzmir		il
64	19.3.946	Eskişehir	Seyitgazi	ilce	92	8.4.946	Eskişehir	Merkez	ilce
65	20.3.946	Hatay	İskenderun	ilce	93	11.4.946	Çanakkale		il
66	20.3.946	Hatay	Kırkhan	ilce	94	11.4.946	Afyon	Bolmadın	ilce
67	20.3.946	Hatay	Reyhanlı	ilce	95	11.4.946	Afyon	Emirdağ	ilce
68	21.3.946	İstanbul	Kadıköy	ilce	96	11.4.946	Samsun	Vezirköprü	ilce
69	21.3.946	Ankara	Haymana	ilce	97	12.4.946	İzmir		il
70	22.3.946	Ankara	Kırıkkale	ilce	98	22.4.946	Aydın	Akçaya	Bucak
71	22.3.946	Hatay		il	99	24.4.946	Beşik	İzmir	Bucak
72	24.3.946	Beşik	Bozüyük	ilce	100	29.4.946	Ordu	Ünye	ilce
73	24.3.946	Kırklareli	Merkez	ilce	101	27.4.946	Sinop		il
74	26.3.946	Ankara	Büyükdere	ilce	102	11.4.946	İstanbul	Küçükçekirdek	Bucak
75	27.3.946	İzmir	Sarıyer	ilce	103	15.4.946	Angora	Kayseri	ilce
76	27.3.946	Yozgat	Boğazlıyan	ilce	104	7.4.946	İstanbul	Çatalca	ilce
77	27.3.946	Aydın	İzmir	Bucak	105	29.4.946	Samsun	Çarşamba	ilce
78	27.3.946	Manisa	Kula	ilce	106	30.4.946	Bahçe		il
79	28.3.946	Karabük	Merkez	ilce	107	30.4.946	Bahçe	Merkez	ilce
80	3.4.946	Konya	Merkez	ilce	108	2.5.946	İzmir	Mut	ilce
81	3.4.946	Tokat		il	109	2.5.946	Seyhan	Kırklareli	ilce
82	3.4.946	Tokat	Merkez	ilce	110	2.5.946	Seyhan	Çarşamba	ilce
83	3.4.946	Aydın	Boğazlıyan	ilce	111	3.5.946	İzmir	Handağ	Bucak
84	4.4.946	Manisa	Merkez	ilce	112	3.5.946	Tekirdağ	Çarşamba	ilce

Kaynak: BCA, 490.1.0.0.847.351.2.5.

EK 4: 1946 yılında kurulan DP Parti Teşkilatları'nın kuruluşlarını gösteren fihrist.

113	4.5.946	Bilecik	Gölpazarı	ilce	141	23.4.946	Elağöz	İpsala	ilce
114	5.5.946	Afyon	Merkez	ilce	142	24.5.946	Muşla	Dutluca	ilce
115	5.5.946	Kastamonu	İnce	ilce	143	25.5.946	Çankırı		il
116	5.5.946	Kastamonu	Küre	ilce	144	27.5.946	Sinop	Merkez	ilce
117	7.5.946	Balıkesir	Burhanpaşa	ilce	145	27.5.946	Sinop	Baybuzlu	ilce
118	7.5.946	Kastamonu	Cide	ilce	146	27.5.946	Çankırı	Kurşunlu	ilce
119	7.5.946	Konya	Ereğli	ilce	147	27.5.946	Balı	İnce	ilce
120	11.5.946	Muşla	Miles	ilce	148	11.6.946	İzmir	Çarşı	ilce
121	11.5.946	Mamisa	Güngörlü	ilce	149	12.6.946	Edirne		il
122	13.5.946	Çankırı	İskender	ilce	150	14.6.946	Denizli	Çimrilik	ilce
123	15.5.946	Kütahya	Çöğürler	ilce	151	14.6.946	Kayseri		il
124	15.5.946	Kastamonu	Denizli	ilce	152	14.6.946	Kayseri	Merkez	ilce
125	15.5.946	Kastamonu	İhsan	ilce	153	15.6.946	Sakarya	Sarıyaylaklı	ilce
126	15.5.946	Burdur	Taşova	ilce	154	15.6.946	Amasya	Afyon	ilce
127	16.5.946	İstanbul	Kartal	ilce	155	15.6.946	Syden	Bağcıbaşı	Bucak
128	16.5.946	İstanbul	Bahçeşehir	ilce	156	19.6.946	Zonguldak		il +
129	16.5.946	İstanbul	Büyükdere	ilce	157	19.6.946	İstanbul	Karaköy	Bucak
130	16.5.946	İstanbul	Fatih	ilce	158	19.6.946	İstanbul	Hasköy	Bucak
131	16.5.946	İstanbul	Libni	ilce	159	19.6.946	İstanbul	Üsküdar	ilce
132	16.5.946	İstanbul	Alibeyköy	Bucak	160	19.6.946	Eskişehir		il +
133	16.5.946	İstanbul	Kızılkaya	Bucak	161	19.6.946	Malatya	Şehitlik	ilce
134	16.5.946	İstanbul	Ereğli	Bucak	162	19.6.946	Malatya	Davutlu	ilce
135	16.5.946	İstanbul	Kızılkaya	Bucak	163	21.6.946	Syden	Uzunlu	Bucak
136	16.5.946	Çarşamba	Ormanlı	ilce	164	21.6.946	Niğde	Uluköy	ilce
137	21.5.946	Muşla		il	165	21.6.946	Syden	İnce	Bucak
138	21.5.946	Muşla	Merkez	ilce	166	21.6.946	Burdur	Yarımca	ilce
139	8.5.946	Bursa	İnegöl	ilce	167	21.6.946	Burdur	Bucak	ilce
140	5.5.946	Amasya	Merkez	ilce	168	22.6.946	Kocaeli	Karamürsel	

Kaynak: BCA, 490.1.0.0.847.351.2.6.

Kaynak: BCA, 490.1.0.0.847.351.2.9.

5

EK 6: 1946 yılında kurulan DP Parti Teşkilatları'nın kuruluşlarını gösteren fihrist.

ARŞİV			DEVLET ARŞİVİ	CUMHURİYET ARŞİVİ
İl	Merkez İlçe	DEMOKRAT PARTİ		
Afyon	x	x	Esmirday Bolvadin	
Ağrı				
Amasya			Mersifon	
Ankara	x	x	Palatlı Haskin Çankaya Kırıkkale Bala Haymana Beyazıt Şereflikoş Nallıhan	
Antalya	x			
Aydın	x	x	Çine Nazilli Bordoğan Söke	
Balıkesir	x	x	Burhanıye	
Bilecik	x	x	Bostuzluk Gölpaazarı	
Bingöl				
Bolu	x		Düzce Mudurnu Gerede Akçakoca	
Bursa	x	x	Gemlik Yenisehir Çahangazi İnegöl	
Burdur	x		Tefenni Yeşilova Bucak	
Bitlis				
Çanakkale	x		Ayvalık Biga	
Çankırı	x	x	Kurşunlu	
Çorum	x		Sungurlu Osmanlı Alaca İshilip	
Çoruh		x	Savaşat Ilgaz Şabanözü	
Denizli			Çivril	
Dişarbakır				
Dirne	x		Meriç Uşunköprü	
Elazığ			Palu	
Erzincan			Hemaliye	
Erzurum				
Eskişehir	x	x	Mihalıççık Sivrihisar Sayılgazi	
G. Antep	x		Hilis	
Giresun	x	x		
Gümüşane				
Hakkâri				
Halay	x		İskenderun Kırkhhan Reyhanıye	
İçel	x	x	Nut Tarsus	
İsparta	x		Eğirdir Uşak	
İstanbul	x		Eminönü Kadıköy Çatalca Kartal Bakırköy Beşiktaş Fatih Silivri Üsküdar	
İzmir	x	x	Urla Karşıyaka Çeşme Menialpaşa Kardakurun Menemen Seferihisar Kuşadası Dikili Bayındır Bergama Tire Torbalı	
Kars				
Kastamonu	x		Aras Küre Cide Derinköni Abant İnebolu	
Kayseri	x	x		
Kırklareli	x	x	Lüleburgaz Vize	
Kırşehir	x			
Kocaeli			Karamürşel Gölcük Adapazarı	
Konya	x	x	Ereğli Çumra Bozkır	
Kütahya	x	x	Uşak Tavşanlı Gediz Simav	
Malatya			Atapın Darendeli	
Manisa	x	x	Salihli Akhisar Alaşehir Kula Demirci Kınıktaş Turgutlu	
Maras	x	x	Aksin Elbistan	
Mardin				
Muğla	x	x	Fethiye Köyceğiz Milas Datça	
Muş				
Niğde			Ulukışla	
Ordu			Ünye Mesudiye	
Rize				
Samsun	x	x	Ladik Bafra Vezir-köprü Terme Çarşamba	
Seyhan	x	x	Ceyhan Kadirli Osmaniye	
Sirt				
Sinop	x	x	Baybatal	
Sivas	x		Divriği	
Tekirdağ	x		Çorlu Hayrabolu	
Tokat	x	x		
Trabzon	x		Ahaabat Sürmene	
Tunceli				
Urfa				
Van	x			
Yozgat	x		Boğazlıyan Ahlatlıç	
Zonguldak	x		H.O. Ereğli Karabük Bartın	

Kaynak: BCA, 490.1.0.0.847.351.2.10.

[illegible]

7

EK 8: 1950 Genel Seçimleri'ne ait Milliyet gazetesinde yer alan ilk bilgiler.

15
MAYIS
1950
Pazartesi

Başmühürî: A. N. KARACAN
ADRES: Nuruosmaniye
Tutukdar sokak No. 19
İSTANBUL
VİTELİ SAATİ: 11.15
FİYAT [10] KURUS
TELEFON: 28614
Telgraf: MİLLİYET
Posta Kutusu: 455

Milliyet
MÜSTAKİL SİYASİ GAZETE

Türkiye ve Atlantik paktı
Londra 14 (AP) — Atlantik Pakta Batı Almanya-
dan başka Türkiye ve İsviçre ve diğer devletleri de dahil
etmek için bu paktın, Batı Avrupa ve Ekonomi teşkilatı
hakkında sözleşmeler dolayısıyla, At-
lantik pakta teşkilat dâhil teşkilatlarca müstamel ola-
rak General Omar Bradley'in komutasında bir Ameri-
kan askeri komutanının idaresine devredilecektir.

Seçimler dün büyük bir sükûn ve intizam içinde yapıldı

Halkın büyük nisbette iştirakiyle Demokratlar her yerde kazanıyor

Dün İstanbul halkı yüzde seksen gibi görülmemiş bir nisbette, kitle hâlinde seçimlere iştirak etti. Yukarıki resimler, İstanbul halkının, kadını, erkeği gösterdikleri alakasının canlı delilleridir. Halkın reyini kullanırken gösterdiği vakar ve intizam memleketimizdeki ecnebleri hayran bırakmıştır.

Kaynak: Milliyet, 15 Mayıs 1950, s. 1.

[illegible]

Yeni Asır

CUMHURİYET VE CUMHURİYETİNE ADANAN BİRİNCİ BAĞIMSIZ ÇIKAR SIYAR GAZETESİ

3 cü tabı
Saat 13,15

Yüksek iraden kutlu olsun, Büyük Türk Milleti!

64 Vilâyetin 60 ında D. Parti

namzetleri muzaffer oldular

C. H. P. nin Sinop ve Karsta, C. M. P. nin de Kırşehirde kazandıkları anlaşılıyor. Malatyada vaziyet ihtilâflı olmakla beraber Demokrailar 8000 rey önde

DEVLET İSİMİNİ SAYIN CELAL BAYAR
(Millet Zafiri'nin 100. Yılında)

Büyük Zaferimizin hakiki mânâları

M. TUNCER

Millet Zafiri'nin 100. Yılında... (Text continues with analysis of the election results and the significance of the victory for the D. Parti.)

Demokrat Partinin bu çok ezici zaferi bütün yurtta bayram sevinci yarattı

En son vaziyete göre
D.Parti 508, C.H.P.: 23 ve C.M.P.: 5 yer kazanıyor

Ankara 1 (Türkiye) — Bu sabah saat 2.45'te Ankara'da... (Detailed election results for Ankara and other regions.)

Halk partisinin kazanmayan kodomanları

Ankara 2 (Türkiye) — Bu sabah saat 2.45'te Ankara'da... (Results for Ankara 2.)

Demokrat Parti genel idare kurulu toplantısı halinde

İzmirdeki son tasnif durumu

Demokrat Partinin lehine 100 bin reylik bir fark bulunuyor

Bu gün saat 12'ye kadar İzmir'deki 417 sandığın sonuçları... (Results for İzmir.)

Maner'in Beyanları

"Hem üzgün, hem de çok memnunum."

Bu sabah kendisine... (Maner's statements regarding the election results.)

Muhalefetin Meclise sokabildiği mebuslar

C.H.P. Malatyayı kazandığı takdirde 29, kazanmazsa 17, C.M.P. de 5 milletvekili çıkarabilir

Bu gün öğle vaktinde... (News about opposition members entering the parliament.)

265

İstanbul basınında bugünkü tefsirler

"Atatürkün rûhu pâd olsun, Türk milleti C. H. P. yi tasfiye etmiştir."

İstanbul, 1 (Türkiye) — İstanbul'da... (Press reactions in Istanbul.)

EK 14: 1957 Genel Seçimleri öncesinde Hürriyet Misakı gazetesinde yer alan DP milletvekili adayları yoklaması haberi.

1 / EKİM / 1957
Salı
Hürriyet Misakı Gazete Sahibi
MAYRI SOYTÜRK
Yazı İşleri Müdürü
KEMAL DOĞAN
Telefon: (Cidrehanesi 16 64
(Yazı İşleri 13 16
Manisa Ege Bölgesinde Basılır.

HÜRRIYET
MISAKI

14 MAYIS
1950
Zafer Güneşi
Fiyatı 15 Kuruş

Millet yoludur, Hak yoludur (tatavvüna yûl). Ey Hak Yolu, ey sevgili Millet yâğı var ol.
Pazardan maada hergün Manisada çıkar Demokrat Siyasî Gazete

Demokrat Parti Milletvekili Adayları yoklaması yarın

Vilâyetimiz D. P. Milletvekili adaylarının yoklaması yarın saat 10'da bütün kazalarda birden yapılacaktır. Merkez kazasının aday yoklaması aynı saatta Kızılay Salonunda yapılacağından uzak köylerden delegeler bugünden gelmeye başlamışlardır. Memleket için hayırlı olmasını canı gönülden dileriz
DİKKAT... DİKKAT!... Vilâyetimiz Aday yoklaması cetveli, 2. sayfadadır.

D. P. Aday Yoklaması

Siyasî partilerin aday yoklamaları ve nihayet İktidar Partisinin aday yoklaması 7 Ekim akşamına kadar neticelenmiş olacaktır.

Partiler bütün gayretlerini sarfederek seçmenlerinin önüne kuvvetli listelerle çıkmak isteyeceklerdir.

Filhakika Parlamento hayatında şahıslardan ziyade partilerin müdafaa ve beaim-işmiş olduğu doktrin, siyaset önemli dir; fakat şunu da hatırlan çıkarmamak lâzımdır ki, bir doktrin tatbiki bu doktrinle alakalı kanunların çıkarılması ve meselelerin münabagası ehil eller tarafından yapılmalıdır. Bu şahıslar içtimai münasebetlerinde milletin itimadını kazanmış kimselerden olmalı ve ihtisas sahibi olmalı ve hasebi teğrif hayatın muvaffakiyetini artıracak yögene unsur olmalıdır.

Manisa siyasî tarihimizde, parlamento hayatını başladığı ilk anlardan beri daima kuvvetli temsilcileri ile temayüz etmiştir. Bu sebeple Manisanın adaylarını tayin

D. P. Aday yoklaması yarın yapılıyor

A. Menderes'in riyasetinde toplanan Genel Kurul, dün de geç saatlara kadar çalıştı

Ankara, 30 (Telefon 10) — Demokrat Parti Genel Kurulu, bugün de Başvekil ve D. P. Genel Başkanı Adnan Menderes'in riyasetinde toplanarak, gece geç saatlere kadar çalışmıştır. D. P. Aday yoklamaları, bir kaç vilâyet müstemsna olmak üzere, bütün vilâyetlerde 2 Ekim Çarşamba günü yapılacak ve neticeler, saatle merkeze bildirilecek (Devamı Sahife 4 de)

Bir Mukayese

Vilâyetimizde 1945 - 1950 ile 1950 - 1957 yılları arasında yapılan imar, inşaat ve sair kalkınma hareketleri

Dairesi	1945 - 1950 Lira Kr.	1950 - 1957 Lira Kr.
1 — Maarif Müdürlüğü	600897 02	2721975 23
2 — Nafia Müdürlüğü	307321 67	12270625 51
3 — Yollar 23. Şb. Md.	—	19362340 97
4 — Su İş. 213 Ka. Mh.	285020 45	8961033 57
5 — Vakıflar Müdürlüğü	142305 00	667930 03
6 — Beled. Terbiyesi Md.	32604 31	621341 70
7 — Orman İş. Md.	—	329477 57
8 — Toprak ve Is. Md.	21092 59	3377072 42
9 — T. C. Ziraat Bankası	25727 66	10392 53
10 — Sıhhat Müdürlüğü	159434 62	1724909 96
11 — Teknik Ziraat Md.	398190 00	814895 00
12 — İktisadi Devlet Teşek.	—	252454446 00
Umumi İsmal	1972593 23	303316250 49

Dünkü gün Turgutlunun Dalbahçe köyünde yeniden inşa olunan ilkokul binasının açılış töreni Sayın Valimizin ve Turgutlu Kaymakamının huzuru ve kalabalık halk topluluğunun iştirakiyle yapılmıştır.

Yine dün Turgutlunun Ahmeti Nakiyesi Hükümet konağına yeniden eklenen binanın da açılış töreni yapılmıştır.

Valimiz bütün camileri gezdi

Valimiz Sayın Tervik Kutlar beraberinde Nafia Müdürü mühendis Salim Sabuncu olduğu halde şehrimizdeki bütün camileri gezmişlerdir.

Valimiz bu gezdiği camiler arasında tamiire (Devamı S. 4'de)

Emniyet Müdürümüz Mümtaz Kolankaya Vazifesine Başladı

Emniyet Müdürü Hacı İsmet'in Tokada tayini ile, Şehrimiz Emniyet Müdürlüğüne tayin olunan Zonguldak Emniyet Müdürü Sayın Mümtaz Kolankaya (Devamı sahife 4 de)

Şehir Meclisi bugün toplanıyor

Belediye Şehir Meclisi bugün saat 10 da Belediye salonunda Reis ve kiliinin riyasetinde Ekim devresi çalışmalarına başlayacaktır.

Memleket için hayırlı olmasını canı gönülden temennâ ederiz.

D. P. Bahçeliler Ocağında yapılan teberrular 550 lirayı buldu

Dün gece bahçeliler ocağında ocağın azaları arasında yapılan toplantı sırasında, partinin seçime girmek üzere olduğu sırada ocağın ühdesine düşen vazifelerini yapma sırasında sarfedilmek üzere yapılan bağış (Devamı S. 4'de)

Kaynak: Hürriyet Misakı, 1 Ekim 1957, s. 1.

EK 15: 1957 Genel Seçimleri öncesinde Hürriyet Misakı gazetesinde yer alan DP Manisa milletvekili adayları yoklamalarına girecek isimlerin listesi.

Sayı: 1780

Hürriyet Misakı

Sayfa: 2

Manisa Demokrat Parti 1957 Yoklamalarına Gireceklerin Namzet Listesidir

SOYADI	ADI	DOĞUMU	MESLEĞİ
AĞAOĞLU	SAMED		HÂLEN SANATİ VEKİLİ
AKIŞ	SELİM	1329	FABRİKATOR VE ÇİFTÇİ, D.P. İLÇE BAŞKANI
AKIN	ATIF	1341	ESKİ HAKİM
ARGUN	FERİZİ	1318	DIŞ TİBİ, D.P. İL AZASI
AYSAL	SABRİ	1312	AVUKAT, D.P. İL AZASI
AKIN	MEHMET	1337	RENÇBER, TÜCCAR
BÜKE	HAYRİ		HÂLEN MEBUS
ÇAĞLAR	SÜLEYMAN	1920	SATIŞ KOOPERATİFİ MD. İLÇE BŞK.
ÇİFTLİKLİ	MUSTAFA	1331	BAGCI, MERKEZ İLÇE BAŞKANI
ERGIN	ŞEMİ		HÂLEN M. M. VEKİLİ
GONDEM	MUSTAFA REŞAT	1330	GÂZİ TERBİYE, TIP FAKÜLTESİ İNGİLİZCE ÖĞR.
GEDİZ	ENVER	1326	TÜCCAR, SINEMAÇI, MERKEZ İLÇE AZASI
KOÇER	MELİH		HÂLEN MEBUS
KÖREZ	NAFİZ		HÂLEN SİHHAT VEKİLİ
KURBANOGU	MUZAFFER		HÂLEN MEBUS
KARAOSMANOGU	ADNAN		HÂLEN MEBUS
KELEŞOĞLU	ALİ	1334	KULA, D. P. BAŞKANI
MIHQIOĞLU	SUDİ		HÂLEN MEBUS
OCAKOĞLU	ORHAN	1337	TURGUTLU İLÇE BAŞKANI, ESKİ BELEDİYE REİSİ
OZGIRGIN	CEVDET	1320	VİLÂYET DAİMİ ENÜMEN AZASI ÇİFTÇİ
OZTUNÇ	MUZAFFER	1320	AVUKAT
ŞENER	CEMİL	1313	DR., D.P. İL BAŞKANI, ESKİ BELEDİYE REİSİ
ULUSOY	REFİK		AVUKAT
TUMAY	MUHLİS		HÂLEN MEBUS
YALKIN	İHSAN	1326	DR., AKHISAR İLÇE BAŞKANI, ESKİ BELEDİYE B.

**Şehrimiz Eczahanelerinin
1957/Ekim ayına ait
Nöbet Cetveli**

Merkez	Millet	Afiyet	A. Selim	Şifa
01	02	03	04	05
06	07	08	09	10
11	12	13	14	15
16	17	18	19	20
21	22	23	24	25
26	27	28	29	30
31	00	00	00	00

NOT: Nöbet Saat (8) den başlar ve
ertesi gün Saat (8)'ye kadar devam eder.

Kula Asliye Hukuk Hakimliğinden
Aşağıda hükmet ve evsafı yazılı 957/287 No: da
kayıtlı Kulanın Taş mihallosinden Kerim oğlu İbra
him Başar tarafından, bazinesi maliye vs. aleyhlerine
açmış olduğu teccil davasında:
M. Kanunun 639/Son fıkrası gereğince 3 cü şahıs
ların haberdar olmaları için bir def'a ilân edilerek
ilânı negri tarihinden üç ay geçtikten sonra müdde
abihin tecciline hüküm verileceğinden bu evde hakkı
olanların süresinde müraعاتları ilân olunur.
S.No: Nev'i Merv'i H u d u d u
I Ev Kula - Hacı Abdurrahman m. de Doğan kâhya oğlu
iken gördeli Kâzım
evi, sola aralık, ar-
kası domat oğlu Meh
met, özü vâli

DOKTOR
Muharrem Özgür
Hastalarını günün her
saatinde kabul eder
Muayenehane Park Caddesi
Foto Ar bitigiginde
MANISA

YURTTAŞ
YERİ

Kaynak: Hürriyet Misakı, 1 Ekim 1957, s. 2.

EK 16: 1957 Genel Seçimleri Öncesi Hürriyet Misakı gazetesinde yer alan Manisa'da DP'li delegelerin, listeye girmesini istedikleri adaylar ile ilgili haber. (Soldan sağa: Samet Ağaoğlu, Şemi Ergin, Nafiz Körez, Muzaffer Kurbanoglu, Sudi Mihçioğlu).

2 / EKİM / 1957
Çarşamba

Hürriyet Misakı Gazete Sahibi
HAYRİ SOYTÜRK
Yazı İşleri Müdürü
KEMAL DOĞAN

Telefon: (İdarehane: 16 64
(Yazı İşleri: 13 16
Manisa Ege Matbaasında Basılmıyır.

HÜRRİYET
MISAKI

14 MAYIS
1950
Zafer Güneşi

Yıl: 7 Sayı: 1781

Millet yoludur, Hak yoludur tuttuğunuz yol. Ey Hak yaşı, ey sevgili Millet yaşı var ol.

Flatı 15 Kuruş

Pazardan maada hergün Manisada çıkar Demokrat Siyasi Gazete

Delegelerin ittifak ettiği zevat

Sanayi Vekili
Samet Ağaoğlu

Millî Müdafaa Vekili
Şemi Ergin

Sihhat Vekili
Nafiz Körez

D. P. Genel Kurul Azası
Muzaffer Kurbanoglu

Sudi Mihçioğlu

Bugün Kızılay salonunda saat 9'da yapılacak olan D. P. Milletvekili aday yoklamasında en çok şanslı olanlardan, Sanayi Vekil Samet Ağaoğlu, M. M. Vekili Şemi Ergin, Sihhat Vekili Nafiz Körez, D. P. Genel Kurul Azası Muzaffer Kurbanoglu ve Sudi Mihçioğlu oldukları gece gelmiş olan delegeler arasında ittifak olduğu pek açık bir şekilde beyan olunuyordu

Kaynak: Hürriyet Misakı, 2 Ekim 1957, s. 1.

EK 17: 1957 Genel Seçimleri öncesi Hürriyet Misakı gazetesinde yer alan Adnan Menderes'in Manisa miting düzenlediği haberi.

21 / EKİM / 1957
Pazartesi
Hürriyet Misakı Gazete Sahibi
HAYRİ SOYTÜRK
Yazı İşleri Müdürü
KEMAL DOĞAN
Telefon: (İzmir) 16 64
(Yazı İşleri) 13 16
Manisa Ege Bölgesinde Basılmaktadır.

HÜRRİYET
MISAKI

14 MAYIS
1950
Zafer Güneşi

Millet yoludur, Hak yoludur tuttuğumuz yol. Ey Hak yapa, ey sevgili Millet yapa var ol.

Pazardan maada hergün Manisada çıkar Demokrat Siyasal Gazete

**Başvekil, Manisada
60 - 70 Bin Kişiye Karşı Hitab Etti**

**Manisamız, dün tarihte ender
rastlanan bir gecesini yaşadı**

**Manisa, Seçim imtihanını Muhalif Partilerin
gözleri önünde 950 - 954'den üstün verdi**

**C. H. P., C. M. P. ve Hür P., Demokrat Parti Kalesi olan Manisamın çelik
duvarına kafalarını boş yere çarptılar**

**Mebuslarımızdan Muzaffer Kurbanoğlu, Nafiz Körez, Hikmet
Bayur, Samet Ağaoğlu, Şemi Ergin ve yeni namzetlerden Sezai
Akdağ çok veciz bir konuşma yaptılar ve muhalefete
lâzım gelen cevabı ve dersi verdiler**

Dün saat 14'den sonra Cumhuriyet meydanı ve civarındaki binaları tıklım, tıklım dolmağa başlamış. Vilyetin dört bucağından gelen vatandaşların vesaiti caddeleri baştan başa doldurmuş bir halde idi.

Sayın Başvekil Menderes'in İzmir'den hareketlerini, şehir hoparlörü halka ilân etti. Meydana bir göz attığımızda, halk

kitlesi gittikçe sıkıyor. Meydana açılan yollar, buraya insan nehirleri akıyor. Hanımlar ön safta yer alıyorlar. Nizam ve intizama Emniyet Müdürü bizzat nezaret ediyor. D. P. nin afişlerini birer döviz gibi ellerinde taşıyanlar, hal-kin arasında yayılıyorlar.

Lambalar, reflektörler.
— Sonu 2 ci Sahife —

Ağaoğlu, Şemsettin hocaya bir cem'i gafir huzurunda cevap verdi

Dün gece saat 21.30 sıralarında 60 - 70 bin Manisalıya hitap eden ve sık sık alkışlanan Sayın Vekili Sayın Samet Ağaoğlu konuşmasını eski Başvekil Şemsettin Günaltaya intikal ettirerek dedi ki:

— Sevgili ve aziz Manisalılar. Günaltayın hakkınıda dediklerini işitişinizdir amma birkere de huzurunda tekrarlayayım.

O. H. P. ocaklarından birinde Samet Ağaoğlu
(Devamı S. 4'de)

Manisa Askerî Hava Lisesi Hizmete Açıldı

Geçen cumartesi günü şehrimizde askerî hava lisesi ve yurdu büyük bir merasimle açılmıştır. Merasimde Millî Müdafaa Vekili Şemi Ergin, Hava Kuvvetleri kumandanı orgeneral Hımdullah Suphi Güker, Generaller, Manisa mebusları, vali, askerî ve mülki zevat, basın mensupları ve büyük bir halk topluluğu hazır bulunmuştur. Jot
(Devamı Sahife 4 de)

Başvekil Emlâk Kredi Bankasının yeni inşaatı ettirdiği binanın açılış kordelasını kesti

Törende Mebuslarımız da hazır bulundular

Dün gece geç vakit şeref veren ve 60.000 kişisinin huzurunda 2 saat hesap verdikten sonra saat 24 de Emlâk Kredi Bankasının Manisada örnek 7 katlı olarak yapıldı.
— Devamı sahife 4 de —

Yermi sin, Yemez misin?

Geberesice kelp gider de camii duvarına sıyer. Buna benzer başka bir misal:

Sırtı gidiğin sapa, çobanın değneğine sürünür. Banan gibi boyunu ölçüsünü almak isteyen sözümüne bant ileri gelenler de gider köylünden D. P. sine sürünürse alacağı cevap yer misin, yemez misin?

Bizim diyeceğimizi elleri nardan olsun.

Kaynak: Hürriyet Misakı, 21 Ekim 1957, s. 1.

EK 18: 1957 Genel Seçimleri sonrası Hürriyet Misakı gazetesinde DP'nin seçimleri kazanması, Manisa'daki seçim sonuçları ve Manisa'dan milletvekili olarak seçilen DP'lilerin fotoğrafları.

28 / EKİM / 1957
Pazartesi
Hürriyet Misakı Gazete Sahibi
HAYRİ SOYTÜRK
Yazı İşleri Müdürü
KEMAL DOĞAN
Telefon: (İdarahaneye: 16 64)
(Yazı İşleri: 13 16)
Manisa Ege Bölgesinde Basılmaktadır.
Yıl: 7 Sayı: 1803
Millet yoludur, Hak yoludur tutduğumuz yol. Ey Hak yapsın, ey sevgili Millet yaşasın o!.
Pazardan maada hergün Manisada çıkar Demokrat Siyasal Gazete
14 MAYIS
1950
Zafer Güneşi
Fiyatı 15 Kuruş

HÜRRİYET

MISAKI

D. P. Tekrar İktidarda

D. P. Manisa vilâyeti seçimlerini 61.000 farkla kazandı. D. P. 143 bin, C. H. P. 81 bin, Hür. P. 18 bin, C. M. P. 6 bin rey almışlardır

Türk seçmenleri reylerle D. P. nin icraatını tasvip ettiklerini bir defa daha ispat etmişlerdir. Bütün yurttan yapılan Milletvekili seçimlerini D. P. ezici bir çoğunlukla kazanmıştır. Şehrimizde de seçimler çok alâka ile takip edilmiş ve vilâyet olarak D. P. adayları 61.000 farkla mebus seçilmişlerdir.

Sanayi Vekili Samet Ağaoglu

M. M. Vekili Şimşek Ergin

Şehat Vekili Nafis Köres

D. P. Genel Kurul Üyesi Mustafa Karahanoglu

Manisa mebusu Süleyman Mahmutoglu

Mebuslarımızdan Dr. C. Şener

Büyük Diplomat Sayın Başvekilimiz Adnan Menderes

Mebuslarımızdan Atif Akın

Mebuslarımızdan C. Özgür

Mebuslarımızdan O. Ozaoglu

Mebuslarımızdan Selim Akig

Valimiz makamında sabahladı
Seçimler dolayısıyla Manisa Valisi ve Belediye Reisi Sayın Tefik Kutlar seçimin huzur ve emniyeti içinde vatanı için bütün teşkilatla ta (Devamı Sayfa 4 de)

Müneccimlik etse bu adam sermayesiz para kazanır
Şehrimizde müneccimlik bir gazete, ve imlere girerken Manisada seçimler sürüp gidiyor olacak demektir. — Devamı sayfa 4 de —

TÜRK MİLLETİNE Cumhuriyet Bayramı Kutlu Olsun
Cumhuriyetimizin 34 üçüncü yıl dönümü bayramı bugün saat 13 de atılacak bir topla başlayacaktır. (Devamı S. 4 de)

Sayın Menderes ve Demokrat Parti Manisa Milletvekilleri liste 4 ücü sayfede

Kaynak: Hürriyet Misakı, 28 Ekim 1957, s. 1.

EK 19: Hürriyet Misakı gazetesinde yer alan 1957 Genel Seçimleri sonrası kurulan 5. Menderes Hükümeti Kabinesi ve kabinede yer alan Manisa'lı milletvekilleri haberi. Muzaffer Kurbanoglu (solda), Samet Ağaoğlu (ortada), Şemi Ergin (sağda).

26 / KASIM / 1957
Salı

Hürriyet Misakı Gazete Sahibi
HAYRİ SOYTÜRK
Yazı İşleri Müdürü
KEMAL DOĞAN

Telefon: (İdarehane: 16 64)
(Yazı İşleri: 13 06)
Manisa Ege Bölgesinde Basılmaktadır.

Yılı: 7 Sayı: 1828

HÜRRIYET

MISAKI

14 MAYIS
1950
Zafer Güneşi

Millet yoludur, Hak yoludur tuttuğumuz yol. Ey Hak yaşı, ey sevgili Millet yaşı var ol.

Pazardan maada hergün Manisada çıkar Demokrat Siyasi Gazete

5. Menderes Kabinesi İlân Edildi

Yeniden iki Vekâlet ihdas Olundu

Başvekil : Adnan Menderes
Devlet Vekili ve
Başvekil yardımcısı : Tefvik İleri
Devlet Vekili : Emin Kalafat
Devlet Vekili : M. Kurbanoglu
Adliye Vekili : Esat Sudakoglu
M. M. Vekili : Şemi Ergin
Dahiliye Vekili : Dr. Namik Gedik
Hariciye Vekili : Fatin Rüştü Zorlu
Maliye Vekili : Hasan Polatkan
Maarif Vekili : Celâl Yardımcı

5 inci Hükümeti B.M. Meclisine
takdim eden Büyük Diplomat
Sayın Adnan Menderes

Nafia Vekili : Ethem Menderes
Ticaret Vekili : Abdullah Aker
Sihhat Vekili : Dr. Lütfi Kırdar
Gümrük ve İn-
hisarlar Vekili : Hâdi Hüsman
Ziraat Vekili : Nedim Ökmen
Münakalat Ve. : Fevzi Uçaner
Çalışma Vekili : Hayrettin Erken
Sanayi Vekili : Samet Ağaoğlu
B.Y. ve Turizm V. : Sıtkı Yırcalı
İmar Vekili : Medeni Berk

Ankara, (H. M.) — 5 inci Adnan Menderes Kabinesi, bugün teşekkül etmiş ve ilân olunmuştur.

Bu kabinede eski vekillerden II'yi yer almış, yeniden Kabineye 8 Vekil tayin edilmiştir. Bu arada, yeniden iki Vekâlet ihdas edilmiştir. Bunlar; İmar Vekâleti ile Basın, Yayın ve Turizm Vekâletleridir.

Sanayi Vekili Samet Ağaoğlu, Seçimlerden önce Sayın Valimiz İbrahim Tefvik Kutlar ile beraber görülmektedir

Yeni İcra Vekilleri Heyeti listesinin tasdik edilmiş olduğu Riyaset-i Cumhur tarafından şu tezkere ile de B. Millet Meclisi Reisliğine bildirilmiştir:

« Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisliğine,
1 Kasım 1957 tarihli ve 4/427 sayılı yazıya aittir.
Başvekil Adnan Menderes tarafından

DEVLET VEKİLİ
Sayın Muzaffer Kurbanoglu

Ankara, 25 (A.A.) — Başvekil Adnan Menderes'in riyasetinde kurulan yeni İcra Vekilleri Heyeti listesinin tasdik edildiğine dair Riyaset-i Cumhur tezkeresi şudur:

« Sayın Adnan Menderes Başvekil
25 Kasım 1957 tarihli ve I/1-2783 sayılı yazılarına ilişkin İcra Vekilleri heyeti listesi tasdik olunmuştur.
Hepinize başarılar dilerim.
Reisicumhur
Celâl Bayar»

Ziraat Vekili Nedim Ökmen

MİLLÎ MÜDAAFA VEKİLİ
Sayın Şemi Ergin

Ankara, 25 (H. M.) — 5 inci Adnan Menderes Hükümeti, bugün ilk toplantısını Reisicumhur Celâl Bayar'ın riyasetinde B. M. Meclisinde yapmıştır

Kaynak: Hürriyet Misakı, 26 Kasım 1957, s. 1.

EK 20: Şemi Ergin'in Milli Müdafaa Vekaleti görevinden (Milli Savunma Bakanı) istifa ettiğine dair Milliyet gazetesinde yer alan haber.

Kaynak: Milliyet, 20 Ocak 1958, s. 1.

EK 21: Şemi Ergin'in Milli Müdafaa Vekaleti görevinden (Milli Savunma Bakanı) istifa ettiğine dair Cumhuriyet gazetesinde yer alan haber.

M. Savunma Bakanı Şemi Ergin istifa etti

Ethem Menderes Savunma Bakanı oldu, Tevfik İleri de Bayındırlık Bakanlığına getirildi

Devlet Bakanlığına Halûk Şamanın tayin olunacağı, Başbakan yardımcılığının da İç İşleri Bakanı Dr. Namık Gedike verileceği Ankarada söyleniyor

Ankara 19 (Cumhuriyet-Telefon) — Milli Savunma Bakanı Şem'i Ergin dün aksam istifa etmiş ve yerine Bayındırlık Bakanı Ethem Menderes tayin olmuştur.

Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Tevfik İleri de Bayındırlık Bakanlığına getirilmiştir ve keyfiyet yüksek tasdikla iktisad etmiştir.

Milli Savunma Bakanının istifasının geçen gün yayınlanan tebliğle ilgili hükümetle alakalı olduğu D. P. çevrelerinde söylenmektedir.

Şem'i Ergin dün öğleden sonra Çankaya'da Cumhurbaşkanını Celâl Bayar ile uzun bir görüşme yapmış ve istifa etmiştir.

Diğer taraftan Tevfik İlerin de — Arkas Sa 5 Sü 2 de —

Şem'i Ergin Ethem Menderes

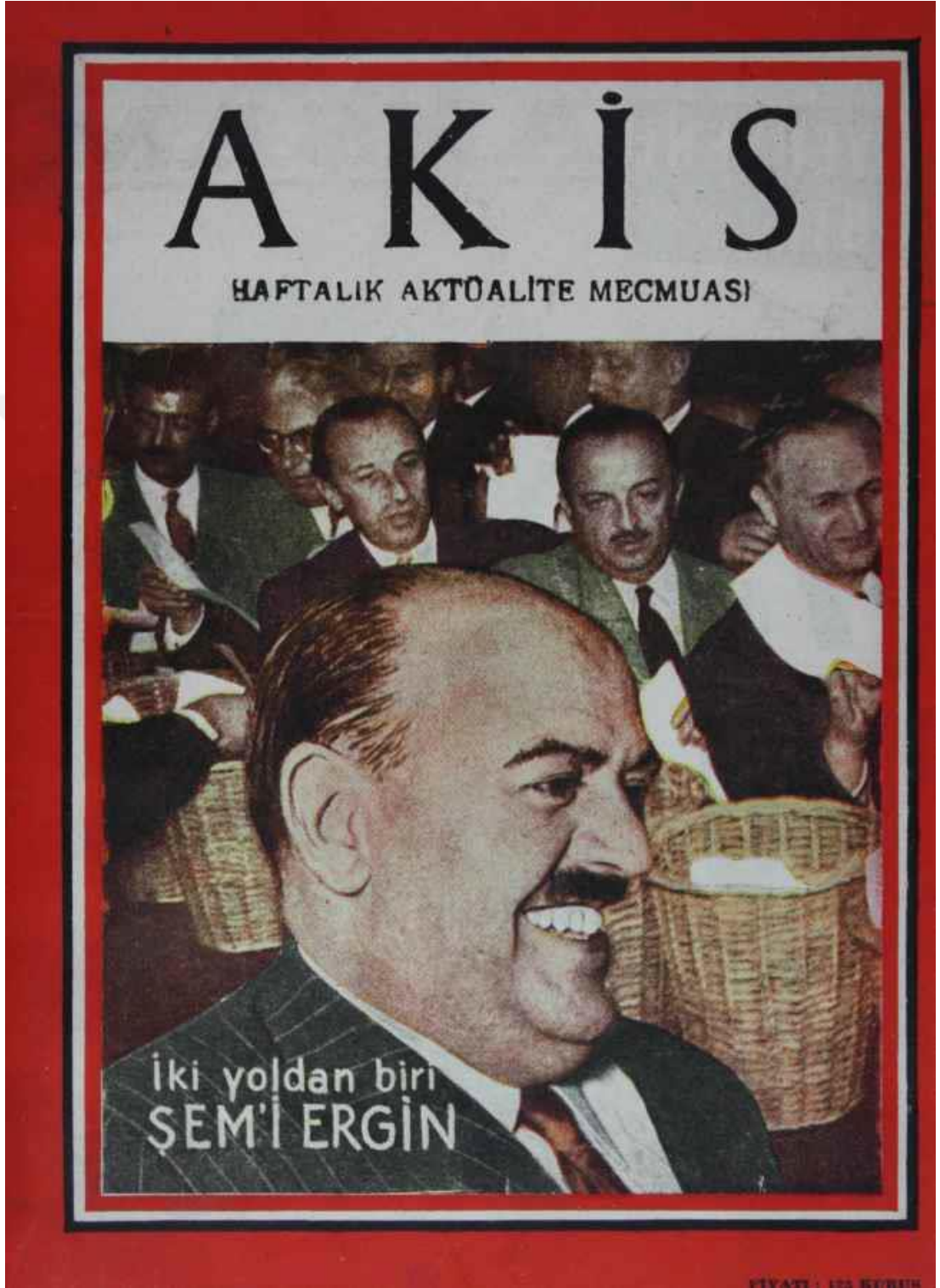
Eskişehirde kar yolları kapadı

Sabah başlayan şiddetli kar Ankara ve Bursa yollarını kesti

Eskişehir 19 (Telefonla) — Bugün sabahın erken saatlerinden itibaren şehirde kar yağışı başladı ve yollar kapandı.

Kaynak: Cumhuriyet, 20 Ocak 1958, s. 1.

EK 22: Akis dergisinin kapağında yer alan Şemi Ergin'in fotoğrafı.

Kaynak: Akis, 24 Ocak 1959.